

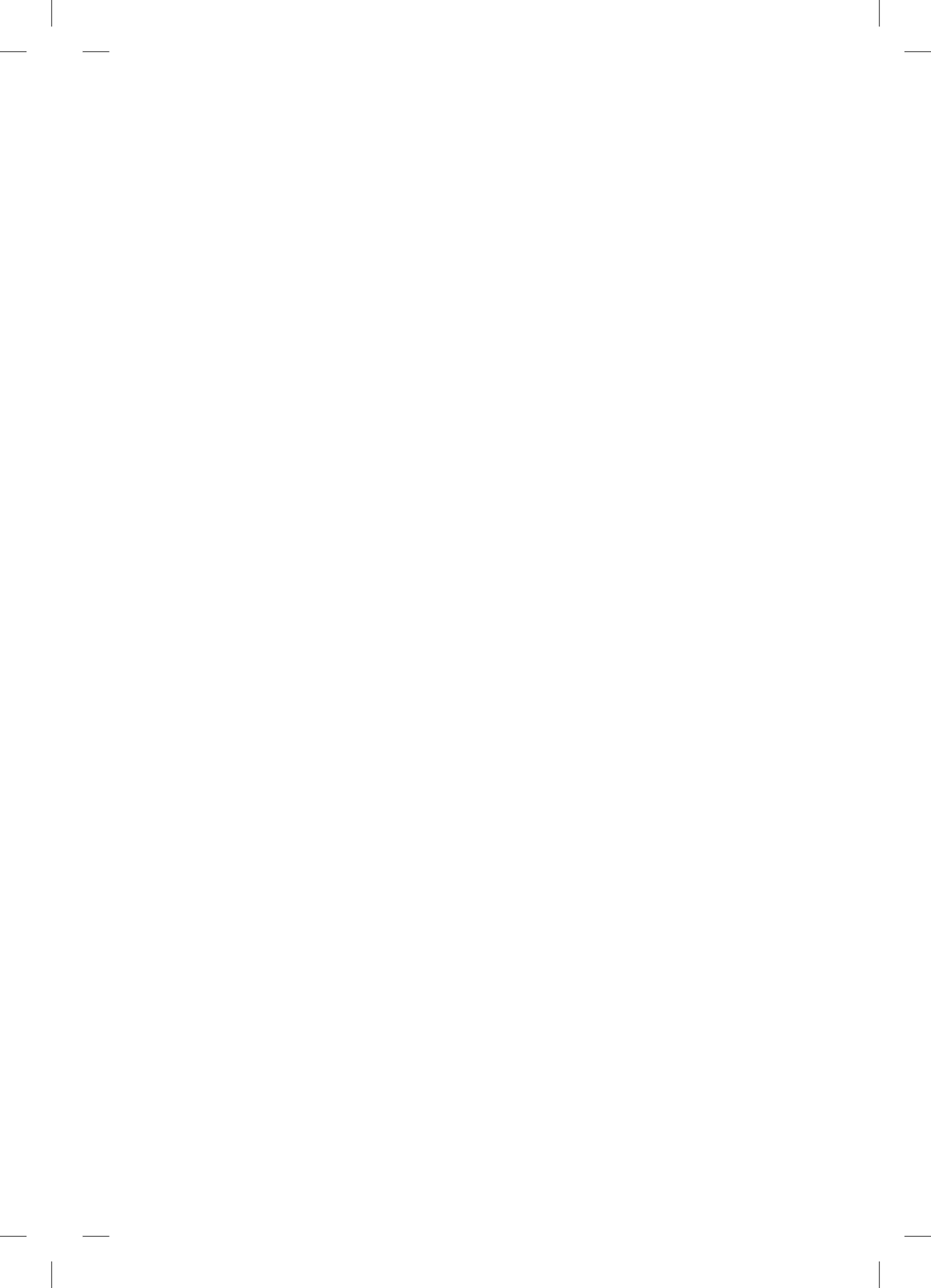

נטע בתוכנו

אוריאל ספז

שו"ת בהלכה

נטע בתוכנו

שאלות הלכתיות

וְנִטְעָתִים עַל אֲדָמָתָם
וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד יַמְעַל
אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָהֶם אָמַר ה' אֱלֹהֶיךָ
(עמוס ט טו):

לעילוי נשמת
משה שעיה ז"ל
בוגר הישיבה, אוהב תורה ומשמח
אלוקים ואדם.

לעילוי נשמת
עדיאל קולמן הי"ד שנהרג על
קידוש ה' בעיר העתיקה ירושלים

לעילוי נשמת
אסתר בת אורידיה ז"ל
מרים בת חסיבה ז"ל
יחיאל בן אברהם ז"ל
חסיבה בת זוהרה ז"ל
משה בן חנה ז"ל
אברהם בן יקוט ז"ל
שמחה בת מרים ז"ל
נתן בן קמרה ז"ל

נטע בתוכנו
אוריאל ספז
כוכב יעקב תשע"ח

© כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם שלא למטרות רווח.

לתגובות והערות:
משפחת ספז
רח' חגווי הסלע 389 כוכב יעקב

או במייל:
SFEZ12@GMAIL.COM

התמונה באדיבות
הראל פלדמן
טל': 054-6751420

עיצוב הכריכה באדיבות
עוזיאל רנחל
טל' 054-5469684

עימוד והפקה:

אביחיל
052-6509692

ביצוע עימוד:
רזאל rl858@gmail.com

תוכן ענינים

חלק אורח חיים

א. לענות למלפון בשירותים.	כו. שמעתי קול תרנגול.
ב. סמיכת אשר יצר לאלוקי נשמה.	כז. לשון יחיד או רבים.
ג. הקדמת אשר יצר.	כח. ברכה על שמיעת התורה.
ד. אשר יצר בקאטמער'.	כט. מי פטור לומר קורבנות?
ה. לובש ציצית ולא מכוון.	ל. בעל כאשתו?
ו. ברכה אחת על הרבה ציציות.	לא. להתפלל בנץ או להיות חזן בשמונה.
ז. קשירת ציצית בלילה.	לב. צירוף חרשים.
ח. חיבור צד קדמי לאחורי.	לג. קדיש מהתיבה.
ט. נפרמו חוטים משזירתם.	לד. שינוי מנוסח המקום.
י. האם קשירת חוט הציצית מכשרתו?	לה. צירוף אנשים שאינם בדיוק כמות.
יא. חסכון בגניזה.	לו. קריאת שמע אחרי חצות.
יב. הקדים וברך בטעות על רבנו תם.	לז. סדר עדיפויות במאחה.
יג. תחבושת ביד במקום הנחת התפילין.	לח. כנ"ל.
יד. הפסק בין יד לראש.	לט. הפסק בתפילת אישה.
טו. נחלשה יד החוקה.	מ. להתפלל תוך כדי אנילציה.
טז. כנ"ל.	מא. תפילה שנית בשביל זיכוי הרבים.
יז. מה עדיף לעשות?	מב. כיסוי ראש בפני בעלה.
יח. התהפכה הרצועה.	מג. כיסוי ראש סמלי.
יט. הרצועות לא באותו אורך.	מד. אני לא במדרגה לכסות את הראש.
כ. הנחה אחרי שקיעה.	מה. מדוע רווקות פטורות?
כא. קילוף חלקי של הצבע.	מו. תפילה מול שיער גלוי.
כב. היפרדות הצבע מהרצועה.	מז. איך אניב לחולשה בעניין צניעות.
כג. בית המזוזה שקוף.	מח. כיסוי ראש בנטולת שיער.
כד. תרגילי גוף עם התפילין.	מט. ערווה אצל גברים.
כה. קופסאות שימושיות.	נ. הרחקה משתן בתפילה.

- נא. כמה ירחיק מצואה. פא. תשלומי קריאת התורה במנחה.
- נב. שירותים בבנייה. פב. טעות כמספר הפסוקים.
- נג. תפילה לפני הנץ. פג. ברכות התורה בשלבים.
- נד. לעזור לאחרים. פד. לקרוא בשיבה.
- נה. בחירה בין טוב למוטב. פה. עליית אב אחרי בנו במפטיר של ר"ח.
- נו. טעימה אסורה. פו. חציצה בציפורן.
- נז. לסייע להשלמת מניין. פז. טבעת גבר האם חוצצת?
- נח. חנייה לא רצויה. פח. המוציא קודם נמילת ידדים.
- נמ. שכר פסיעות. פט. המוציא בסוף הסעודה.
- ס. תפילה מאחורי בית כנסת. צ. ספק אם ברכת.
- סא. תזווה בעמידה לשם מצווה. צא. מזונות האם פומר?
- סב. כיוון תפילה. צב. מברך ולא נהנה.
- סג. נץ לאישה. צג. שתייה מהיין בקידושין.
- סד. קדימות בתפילת נשים. צד. לחמניה מתוקה.
- סה. שתיית מים לחזן שנתקע. צה. קבע סעודה על מזונות.
- סו. תפילת תשלומין. צו. אכילה לא רציפה.
- סז. יוצא לדרך פעמיים ביום. צז. שוקולד בתוך הבצק.
- סח. חזרת הש"ץ ואין מי שיקשיב. צח. מצה בריי.
- סט. איך לנהוג כאשר העשירי מאריך. צט. מסטיק בפה.
- ע. איך אומר החזן קדושה? ק. הטוב והמטיב כששניהם לפניו.
- עא. כהן ש"ץ מפסיד נ"כ! קא. שינוי מקום בתחילת הסעודה.
- עב. כהן צרוד. קב. כוס ברכת המזון כאשר אחד מהם קמן.
- עג. אמירת פסוקים בזמן ברכת כהנים. קג. צירוף לזימון מי שלא ממש מקפיד.
- עד. סדר עדיפויות בתחנון. קד. צירוף קמן לזימון.
- עה. נפילת אפיים ללא ס"ת. קה. נמצא בנוסח שונה.
- עו. נפילת אפיים בעזרה. קו. ברכה על רוטב הריבה.
- עז. ברית פומרת מתחנון. קז. מה מברכים על...
קח. ברק בצל.
קט. סלט בורגול.
- עט. סָבָב בין ספרי התורה. קפ. רולדה.
- פ. קריאת התורה מתוך החומש. קי.

קמא. מתנה בשבת.	קיא. אכל קצת לחם.
קמב. שעון המודר צעדים.	קיב. קדימה בברכות הנהנין.
קמג. כלים לפני מבילה, מוקצה?	קיג. האם אורז קודם?
קמד. חלת רבש, זה מוקצה?	קיח. ברכה בארמית.
קמה. נשיאת טלפון לכיתת כוננות.	קמו. פתרונות בספק ברכות.
קמו. מלטול פנס.	קמו. תודה על הגשם.
קמו. הזות שמשיה.	קיו. מציב גבול אלמנה.
קמת. הפרדת צמד נעלי בית.	קיז. שהחיינו על ריבת אתרוג.
קמז. האם תנור נטרף בגלל שבת?	קיח. שהחיינו על מורכב.
קנ. הנאה מעבירת כיבוי.	קכ. מקיים מצווה בפעם הראשונה.
קנא. כישלתי במעות.	קכא. מתרגש מהמכתש.
קנב. הוספת חמים למיחם.	קכב. מנחה מוקדמת מדאי.
קנג. הפיכת רותחים לנעימים.	קכג. מנחה בנדבה.
קנד. החזרה בעייתית.	קכד. להפסיק בשביל קריאת שמע.
קנה. חימום סופלה.	קכה. שיפוצים בערב שבת.
קנו. תיון מנירוסטה.	קכו. שכח לכבות הדוד.
קנו. רותחים על קרח.	קכז. נדליק נרות ולא נהנה מהם.
קנח. מעלית שבת.	קכח. מעוניינת לברך על בעלי שמדליק.
קנט. מתוכנתת הקפצה בשבת.	קכט. שירה משותפת בקידוש.
קס. טיפול בדם נפגעים.	קל. מי יקדש?
קסא. כנ"ל בשבת.	קלא. הברלה על קצת יין.
קסב. לחזור לביתו אחרי טיפול בבית חולים.	קלב. קידוש שלא במקום סעודה.
קסג. תקלות במים בשבת.	קלג. מנהג הקהל בהפטרה.
קסד. האם דוחים ברית בשביל למנוע חילול שבת?	קלד. הפטרת מקין.
קסה. הנחת כלי תחת הדלף.	קלה. הקדמת שמו"ת.
קסו. מדיח כלים בשבת.	קלו. דיאטה או סעודה?
קסז. איי רובוט.	קלז. חובה לאחוז הכוס?
קסת. גומיה הגורמת נשירת שיער.	קלח. בר מצווה מוציא בהברלה.
קסט. בדיקת ביוץ בשבת.	קלט. הזות מתקן כביסה.
	קמ. סיור בעסק.

- קע. השקיה לא מכוונת.
 קעא. עירוב חצירות בקהילה גודלת.
 קעב. האם יש צורך בחידוש העירוב?
 קעג. טלמול במלון גויים.
 קעה. אמירת הלל לפני התפילה.
 קעה. מי שנוהג ללמוד עם תפילין, מה יעשה בראש חודש?
 קעו. נזכר אחרי מוסף ששכח יעלה ויבוא.
 קעז. הנחת תפילין בתשלומי שחרית.
 קעה. אמירת הלל בשיבה במצב דחוק.
 קעט. בנות באמירת הלל.
 קפ. הדין בחנוכה.
 קפא. טעה ואמר הלל בדילוג, איך יתקן?
 קפב. האם יש לחזור אחר מניין בתפילת תשלומין?
 קפג. האם יש לכפול פסוקי ההלל?
 קפה. חלוקת העליות ב'האינו'.
 קפה. בדיקת חמץ בחג בצימר.
 קפו. בדיקת חמץ בחדר העומד לעבור לרשות הגוי.
 קפז. הנאת מתערובת חמץ.
 קפח. האם אוכל לדגים צריך כשרות לפסח?
 קפט. לא מכרתי את התערובת של העופות.
 קצ. מוצרי ניקיון האם צריכים כשרות לפסח?
 קצא. האם מגבות נייר צריכות הכשר לפסח?
 קצב. כנ"ל.
 קצג. מצא חמץ בפסח.
 קצה. טורטיה בפסח.
 קצה. בישלתי בכלי חמץ.
- קצו. האם גם בבית מרקחת צריך להתעניין האם מכרו חמץ?
 קצז. חבילה בדואר שיש בה חמץ.
 קצח. חמץ במכון מחקר.
 קצט. האכלת חמץ לכלב.
 ר. הנאה מחלב של אישה שאכלה חמץ.
 רא. האם ניתן להכשיר כלים בתוך החג?
 רב. הצורך בבעלות על המצה.
 רג. תספורת ערב הפסח.
 רד. נגבר המנהג להגיש מרק בתחילת הסדר.
 רה. דיבור בין נטילה לאכילה.
 רו. איך מעריכים שיעור כזית?
 רז. הלל של ליל חג לגבי נשים.
 רח. מי שאמר את היום בעומר, האם יוכל לספור בכרכה?
 רט. ישיבה בסוכה בשמיני עצרת לבני חו"ל.
 רי. לענות למלפון של בן חו"ל ביום טוב שני.
 ריא. הנאה ממעשה יום טוב שני.
 ריב. פתיחת מקרר שנורה לא נותקה מערב יום טוב.
 ריג. גלגול והדבקות סיגריה ביום טוב.
 ריד. שימוש בגז שבו מצת מובנה.
 ריז. כיבוי בגרמא ביום טוב.
 ריז. להעזר בכפית בשביל לגרום כיבוי.
 ריז. בישול מיום טוב לשבת.
 ריח. ויכוח בין בני הזוג לגבי הוצאות יום טוב.
 ריט. סדר עדיפות בשמחת יום טוב.
 רכ. שלושים ימי אבל שהסתיימו בחול המועד.

- רמא. עבודה כחול המועד לנהג אוטובוס.
 רכב. כתיבה במחשב כחול המועד.
 רכג. גערו בו חבריו כחול המועד.
 רכד. שיעור נהיגה כחול המועד.
 רכה. קמיוף לשם תענוג כחול המועד.
 רכז. איך מוגדר 'דבר האבד' בהכנת יין?
 רכז. האם חתן וכלה חייבים בצומות?
 רכח. האם אבנים בכליות פותרות מצום?
 רכט. מסיבות בליל התענית.
 רל. זימון בסעודה המפסקת.
 רלא. האם חייבים לאכול לחם בסעודה המפסקת?
 רלב. עד מתי יושבים על הרצפה?
 רלג. קריעה על ערי יהודה ומקום המקדש.
 רלד. קבלת צום של חתן.
 רלה. באיזה שעה מסתיים הצום?
 רלו. ספרדי מכובד בהפטרה במנחה של תענית.
 רלז. גרוש ופרוד לש"ץ בימים נוראים.
 רלח. לתקוע בשופר או לומר י"ג מידות?
 רלט. מה הניסוח הנכון?
 רמ. הגיע מניין רק לאחר זמן.
 רמא. חוזר ומתוודה.
 רמב. י"ג מידות אחרי חצות לילה.
 רמג. ש"ץ אבל בימים נוראים.
 רמד. טעות במעין שבע בשבת שובה.
 רמה. אבינו מכלנו בשבת.
 רמו. לא הביט אוון ביעקב.
 רמז. קידוש של שבת למי שלא צם.
- רמח. צום שמתחיל כאמצע היום.
 רמט. בליעת כדור לקראת חתונה ביום כיפור.
 רנ. אחיות הסכך באזיקונים.
 רנא. צביעת הנסרים.
 רנב. לבוד בסוכה בת שלוש דפנות.
 רנג. יושב בסוכה למרות הגשם, האם יברך?
 רנד. נפל הפיטם.
 רנה. חציצה בארבעת המינים.
 רנו. התברר שהיו ההדסים שומים.
 רנז. עיתוי מובחר לנימלת לולב.
 רנח. הניתן להריח את האתרוג?
 רנט. ישיבה בסוכה אחרי החג.
 רפ. סופגניה אפויה.
 רפא. נר חנוכה בשטח.
 רפב. הדלקת נרות לפני שקיעה בבית הכנסת.
 רפג. אכילה לפני נר חנוכה.
 רפד. נר חנוכה באורח.
 רפה. איפה ידליקו בערב החתונה?
 רפו. נרות במטווח.
 רפז. האם השמן אוסר את הכלים?
 רפח. אחרתי לקריאת פרה.
 רפט. הקדמנו לקרוא פרה.
 רע. האם קריאת מגילה, זה ביטול תורה?
 רעא. האם נער יכול לקרוא לגדולים?
 רעב. פספסתי את תחילת המגילה.
 רעג. כתב דהוי.
 רעד. עסק בביטחון והפסיד מספר פסוקים.
 רעה. קריאת מגילה מבעוד יום בשעת הרחק.
 רעז. מצווה בפריעה.

חלק יורה דעה

רעז.	הפסקה בהנקה.	שה.	ריבית בתורנויות.
רעה.	חלב אם לבונה.	שה.	מראָה של גברים.
רעפ.	חלבי שהוא פרווה.	שו.	שכחתי ימי פרישה.
רפ.	חרסינה בולעת.	שו.	פרישה בחייל החוזר לשרות.
רפא.	בישול פרווה.	שת.	המים עולים על גדות המקוה.
רפב.	תנור רב שימושי.	שפ.	מעוניין להוריד במינון של מבילת גברים.
רפג.	הכנת פרווה בתנור בשרי.	שי.	מעוניין לא להמשיך בחומרות.
רפה.	ריח פירות עורלה.	שיא.	בעל מיפר נדרי אשתו.
רפה.	לאכול אצל סבתא ממה שהכינה בגויה.	שיב.	שליח להתיר נדרי אשתו.
רפו.	בדין בישולי עכו"ם כמגזר הציבורי.	שיג.	קריאה לאבא בשמו.
רפז.	ספרדים בבישולי ישראל על פי הרמ"א.	שיד.	כנ"ל.
רפח.	תערובת בבישולי עכו"ם.	שזו.	שינוי מדעת ההורים.
רפט.	רוטב דגים עם בשר.	שזו.	מה נחשב למעשר כספים.
רצ.	חימום תבשיל בשרי עם דגים.	שיו.	סנדקאות פעמיים.
רצא.	אוכל שנעלם מן העין כמשלוח קיטרינג.	שיח.	מציצה בגוה.
רצב.	כשר ללא השגחה.	שימ.	מתי מברך 'להכניסו בכריתו של א"א'?
רצג.	חצובה תוצרת גוי.	שכ.	אות יתרה בס"ת.
רצד.	קומקום לא טבול בצימה.	שכא.	פסוקים על הזמנה.
רצה.	מדבקה חוצצת?	שכב.	שבירת צלחת שעליה פסוק.
רצו.	תבניות תוצרת חו"ל.	שכג.	מזווה בלשבי"ה.
רצז.	מלקחיים תוצרת חו"ל.	שכד.	מזווה בקרוואן.
רצח.	אחיות הכלי בזמן מבילתו.	שכה.	מזווה בחנויות.
רצט.	מכירת דירה לגוי.	שכו.	הקלף מסתיר את השם.
ש.	איסור ריבית בלווה עבור אחר.	שכז.	ברכה על החזרת מזווה שנפלה.
שא.	שעווה של נוצרים.	שכח.	בת בקביעת מזווה.
שב.	פסלונים מהודו.	שכט.	גיל הקובע.
שג.	ריבית במשלם דרך חברת אשראי.	של.	איסוף פירות עורלה.

- של.א. ערלה כמעביר עץ ממקום למקום.
 של.ב. שכיר יהודי במטע עורלה של גוי.
 של.ג. כילאים בעץ סמוך לעץ.
 של.ד. פדיון הבן בהורים שמצבם דחוק.
 של.ה. נולד לחלל בן בכור.
 של.ו. בן של כהן וחלוצה.
 של.ז. פדיון כהן בווג לא נשוי.
 של.ח. עיסה שעומד לחלוקה לעניין חלה.
 של.ט. בצק העומד לסופגניות.
 ש.מ. בצק שמקצתו עומד לאפיה וחלקו עומד לטיגון.
 ש.מ.א. הגדרת הפקר לגבי תרומות ומעשרות.
 ש.מ.ב. כנ"ל.
 ש.מ.ג. חצר קובעת למעשה.
 ש.מ.ד. מעשרות בעשבי תיבול.
 ש.מ.ה. אכילת ארעי בחצה.
 ש.מ.ו. חיוב עלי גפן במעשרות.
 ש.מ.ז. מתי יש לקרוע?
- ש.מ.ח. מחמיר בקריעה.
 ש.מ.ט. קריעה על גדול בתורה.
 ש.נ. רחיצה לאבל בע"ש.
 ש.נ.א. מקלחת לפני לוויה.
 ש.נ.ב. כהן בקבר רחל.
 ש.נ.ג. כהן ללמוד רפואה מהו?
 ש.נ.ד. השתתפות כהנים בלוויית אחיהם.
 ש.נ.ה. אבלות על אבא בניורת.
 ש.נ.ו. ברכת המזון של אבלים.
 ש.נ.ז. טבילת אבלה בשבעה/ טבילה לאישה שבעלה יושב שבעה..
 ש.נ.ח. ישיבה אבל על כיסא בבית הכנסת.
 ש.נ.ט. השתתפות אבל בסעודת מצווה.
 ש.ס. חתונה ביאר צייט.
 ש.ס.א. שינוי מקום באבל.
 ש.ס.ב. רב, האם ישנה מקומו?
 ש.ס.ג. עליה לבית עלמין בניסן.

חלק אבן העזר

- ש.פ. עיקור כלבה.
 ש.פ.ה. צלם בחתונה בעזרת נשים.
 ש.פ.ו. רפסולוגיה בין המינים.
 ש.פ.ז. כיסוי ראש בפני אביה.
 ש.פ.ח. יחוד עם בת דודה.
 ש.פ.ט. כנ"ל.
 ש.ע. איסור יהוד בגיל חינוך.
 ש.ע.א. האם חובה ללכת לכל חתונה?
 ש.ע.ב. לא התפללתי מנחה ואני בשמחת חתן.
 ש.ע.ג. שבע ברכות לשתי זוגות יחדיו.
 ש.ע.ד. חיסכון בשבע ברכות.
 ש.ע.ה. הכל מעלין לירושלים.
 ש.ע.ו. כסף המתנה למי הולך?

חלק חושן משפט

שצב. נוק בגרמא.	שעז. לגשת להוצאה לפועל.
שצג. שינוי ייעוד צדקה.	שעה. עד קרוב בחופה.
שצה. השבת אבידה בסיגריות.	שעמ. עד עכריין בחופה.
שצה. טעות גוי.	שפ. ספק פירעון.
שצו. אחריות שוכה.	שפא. איסור 'לא כנושה' בשכירות.
שצו. שומר קונה את הקרן?	שפב. אחריות על נזקי כלב.
שצח. האם מותר לקבלן לחזור בו?	שפג. פיצול דירה.
שצמ. חוזר בו מההזמנה.	שפה. השגת גבול.
ת. פועל שקלקל.	שפה. הוזק ראיה.
תא. גול בטעות.	שפו. מס תושב ממתין?
תב. נוק בטעות.	שפו. עושה עושר שלא במשפט.
תג. מתנדב שהזיק.	שפח. רווחים מופרזים.
תד. הוזק בטעות.	שפט. גניבת דעת אשתי.
תה. מכירת מקומות בבית הכנסת.	שצ. גניבת דעת לשם חינוך.
	שצא. אונאת אלמנה.

פתיחה

אני שמח להוציא לאור, לרגל בת המצווה של בתנו נטע רחל הי"ו, שיחול בט"ז סיון תשע"ח, את החוברת הזו העוסקת בשאלות הלכתיות. ראשיתה של חוברת זו, בישיבת ההסדר במצפה רמון, ואחריתה בשוב כוכב יעקב.

ה' זימן סביבי אנשים אוהבי תורה, הרוצים לדעת מה הדרך ילכו בה, ומה דעת התורה בכל סוגיה וסוגיה.

מכל מלמדי השכלתי, והדברים המובאים כאן, אינם 'המילה האחרונה', ואדרבה אם יראה הקורא שיש להשיב עליהם, אשמח להכניס את התיקונים למהדורה הבאה.

אמנם ה' זיכה אותי גם בעבר להוציא מספר חוברות (בהלכה יעלה הדס, השם רועי, ינון שמו, אהבת עולם תביא להם, אורה של רות וכן על פרשיות התורה אעלה בתמר) אבל כעת לקראת בת המצווה של נטע מאוד מתאים הדבר להוציא חוברת עם שאלות בהלכה, מפני שנטע באישיותה צמאה לשמוע דבר ה', ושאלותיה תמיד מחכימות את הנשאלים.

קראנו לבתנו בשם נטע, גם בגלל העובדה שנולדה בשנה שאחרי הגירוש מגוש קטיף, ואנו תפילה שעם ישראל יהיה נטוע על אדמתו, ולא ינתשו ממנה לעולם.

הפסוק אומר (קהלת י"ב) שדברי תורה משולים לנטיעות, כלשונו של שלמה המלך: 'דְּבָרֵי חֲכָמִים פְּדָרְבָנוֹת וְכַמְשָׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת נִתְּנָנוּ מִרְעָה אֶחָד'. וכך דרשו חז"ל את הפסוק: 'מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה אף דברי תורה מכוונות לב לומדיהון לדרך טובה, וכמסמרות נטועים מה מסמר זה קבוע אף דברי תורה קבועים, ומה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורביץ למצוא בהם טעם, נתנו מרועה אחד אף על פי שהללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין כולן אמרן משה מפי הגבורה...'

יש בדברים הנ"ל רעיון אדיר, והוא שישנה יכולת לחיות כאחת בשני ערכים שהם לכאורה סותרים זה את זה, מצד אחד המסמר המבטא קביעות ועיקשות

לעמוד במקום אחד (תנסו להוציא מסמר תקוע שאין לו ראש), ומצד שני נטיעה שהיא משתנה ומחליפה צבעים ומגדלת פירות.

יהי רצון שנזכה לריבוי תורה, מתוך קביעות ויציבות.

תודתי לבחורי הישיבה, לתושבי כוכב יעקב, לבני ביתי המאפשרים לי ללמוד וללמד, ואחרונה חביבה לנוות ביתי מנשים באהל תבורך, מרים נחמה שתחי', ימלא לה ה' כל משאלות ליבה לטובה ונזכה לראות נחת מכל צאצאינו שליט"א. אני רוצה להזכיר בפתיחה לחוברת זו, את זכרו של בן אחותי עדיאל קולמן הי"ד, שנרצח בעיר העתיקה בב' ניסן תשע"ח.

אורח חיים

סימן ג

א. שאלה: למדנו בשיעור הלכה, שאין לשוחח/לדבר בשירותים. מה ההיגיון שיש בהלכה זו, והאם אני רשאי/ת לענות למלפון כאשר אני שם, כאשר אין אנשים בסביבה?

תשובה: בהלכה נאמר (רמ"א ג,ב): 'ולא ילכו שני אנשים ביחד, גם לא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו, משום צניעות'.

על פי פשט, האיסור הזה נובע בגלל גדר צניעות, כלומר אין ראוי לאדם להבליט את הימצאותו בשירותים. לפי זה נראה שאם אין נוכחים בבית, אין איסור בכך ויהיה מותר לענות או ליזום שיחת טלפון שם (כמובן שיש להיזהר לא לגלוש לנושאים שאין לדבר בהם במקומות המטונפים). אמנם כתבו בשם המקובלים, שגם באופנים הללו, אין לדבר בשירותים, משום שעלול להינזק מכך (עיין פסקי תשובות ח"א עמ' כט).

ישנם מקרים נוספים שמותר בהם לדבר, כגון כאשר המניע הוא להרחיק גברים מאיזור בו מתפנות נשים (על פי סנהדרין יט), וכן מותר לגעור במי שמנסה בטעות להיכנס לתא שיש בו כבר מישהו (על פי ברכות סב) ועיין עוד יביע אומר ח"ח א'.

סימן ו

ב. שאלה: האם יש להסמיך ברכת 'אלוקי נשמה' לברכת 'אשר יצר'?

תשובה: הטור בסימן ו' כותב כך: 'אמנם אם יברך מיד על נטילת ידיים ואשר יצר, יש אומרים שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה עד ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים לפי שהיא סמוכה לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך, ויש אומרים שאין צריך לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך והכי מסתבר דהכי מוכח בברכות בפרק הרואה דקאמר כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה ובתר הכי קאמר וכי משי לידיה לימא על נטילת ידיים וכן סדרן הרמב"ם ז"ל'. הראשונים שאותם הוא מזכיר כמי שמחייב לסמוך הם הרא"ש בתשובה (דא) וכן דעת הגאונים, ומי שפוטר הוא התוספות (ברכות יד. ימים).

כיצד הכריעו האחרונים? השו"ע (ג,ו) לא הצריך מפני שהיא ברכת השבח, ואילו לפי הב"ח והלבוש יש להסמיך אותה לאשר יצר.

הערה: בדברי הרא"ש ישנה סתירה, בפסקים שלו על מסכת ברכות משמע שאין צריך להסמיק, ואילו בשו"ת שלו כותב שלא יפסיק בין אשר יצר לאלוקי נשמה כי היא סמוכה לו. ב"ח מסיק שיש בכך מידת חסידות, וגם במשנה ברורה כתב (סקי"ב) להיזהר בזה לכתחילה, ובכף החיים כתב בשם האריז"ל שצריך להסמיק. (האם ניתן לסמוך אותה לברכה אחרת כגון ברכות התורה, עיין פסקי תשובות ח"א עמ' שע"ז).

ראה בספר פסקי תשובות (ח"א עמ' תתל"ג) האם ואיך ניתן לסמוך לברכה באופן מלאכותי.

סיכום: לכתחילה יאמר את ברכת אלוקי נשמה סמוך לסיום ברכת אשר יצר.

ג. שאלה: מי שהתחייב בברכת אשר יצר וכן בברכה אחרונה, מה יקדים?

תשובה: יקדים 'אשר יצר', כי היא תדירה ויש בה גם חשש שכחה (רע"א כאן וכן כף החיים סק"א).

ד. שאלה: מי שעושה צרכים דרך קאממער, האם ומתי יברך ברכת אשר יצר?

תשובה: יברך בכל יום בבוקר עם ברכות השחר, וכן בשעה שמחליפים השקית (יש להיזהר שלא לברך כאשר נודף ריח לא טוב) על פי נשמת אברהם (ח"א ז,א) ופסקי תשובות (ח"א עמ' סח).

אגב, אין איסור לומר דברים שבקדושה מול שקית השתן, אם אין ריח רע, על פי המושג 'צואה בעששית' שמותר לקרוא כנגדה (שו"ע או"ח ע"ו,א), עששית זה כיסוי מזכוכית, כי העיקרון הוא שיהיה כיסוי ולא משנה אם הוא שקוף או אטום, מה שאין כן לגבי אמירת דברים שבקדושה מול ערווה, שהוא אסור על אף שהיא מאחורי כיסוי מזכוכית (שם ע"ה ה).

סימן ח

ה. שאלה: למדנו, שמצוות צריכות כוונה, האם מי שלובש טלית או ציצית

ולא מכוון לשם מצווה, מבטל כעת 'עשה', כי מצד אחד הוא לובש ארבע כנפות, ומאידך אינו מקיים מצוות ציצית?

תשובה: הביאור הלכה (או"ח סימן ס, ד"ה ויש אומרים) כותב בשם פרי מגדים, שאם לוקח טלית שלו או של קהל, כאשר קראהו לעלות לתורה, ואינו מספיק לכוון לשם מצווה, כי זמנו בהול, הרי שעובר בכך על מצוות העשה של ציצית. מדבריו משמע, שכל עוד אינו מכוון לשם קיום מצווה שה' ציווה אותנו

בה, הרי זה מבטל עשה, מפני שמצד אחד הרי הוא לבוש ארבע כנפות, ומאידך אינו מקיים המצווה, לפי הדעה שמצוות צריכות כוונה.

בניגוד לכך, ניתן להבין מדברי המנחת חינוך (מצווה שכ"ה), שהוא חולק על דברי הביאור הלכה. לדבריו, רק ב'מצוות חיוביות', שייך לומר שאם לא קיים המצווה, עבר על רצון הבורא (כגון שלא הניח תפילין) אבל ב'מצווה קיומית' כגון ציצית או סוכה בשאר הימים, על אף שאינו מקיים המצווה בכל אופן לא מבטל עשה. דוגמא לדבר, במקרה שהמצווה באה בעבירה, אמנם לא מקיים המצווה של ציצית, אבל מאידך אינו עובר עבירה למרות שאינו יוצא כעת ידי המצווה (הוא הדין בציצית שאינו מכוון לשם מצווה). עיין עוד מנחת שלמה (א,א) ועוד אחרוני שהביא אותם ה'פסקי תשובות' (חלק א עמ' ז).

סיכום: לפי המ"ב יש מאוד להיזהר לכוון בלבישת הציצית, שבא לקיים מצווה (מן הסתם, בכל מקרה שמברך על לבישתה, מסתבר שגם מכוון לקיים המצווה), אבל אחרונים רבים לא חשבו כמותו ולדעתם אם לא כיוון, אמנם לא קיים המצווה אבל גם לא נחשב שמבטל אותה.

1. שאלה: אני רגיל להחליף טלית קטן מספר פעמים ביום, האם יועיל הדבר שבעת שאני מברך בבוקר על הטלית, אכוון לפטור את כל הבגדים שאלבש במשך היום?

תשובה: אי אפשר לפטור בברכה הנאמרת על בגד זה, את כל הבגדים האחרים. אכן, ניתן לכוון בברכה שזה יחול גם אם יפשוט ויחזיר, אבל לא מועיל לבגדים אחרים, כך הורה לי הרב דוב ליאור.

2. שאלה: האם מותר לקשור את חוטי הציצית בלילה?

תשובה: הסברא לאסור היא משום 'תעשה ולא מן העשוי', כלומר בשעה שמטיל החוטים, אין חיוב ציצית באותו זמן, כיוון ש'לילה לאו זמן ציצית הוא'. אבל מנהג העולם להקל בזה, משתי סיבות: א. מחוסר זמן, אין בו גדר 'תעשה ולא מן העשוי'; ב. לפי רא"ש בגד יום חייב בציצית אף בלילה. בספר פסקי תשובות (ח"א עמ' קפז) דן בזה והביא את דברי הפוסקים שכתבו שאין לחשוש לזה, ואף דייקו זאת מעצם העובדה שהמ"ב לא ציטט חומרא זו.

סיכום: מותר לקשור ציצית בלילה.

 סימן י

ה. שאלה: אני מעוניין לחבר את הציצית הקדמית לאחורית, על ידי חיבור בעזרת חוט ברזל מלופף, על מנת שלא יפריע לו בריצה וכדומה, האם זה מותר?

תשובה: אם זה נראה משהו קבוע אסור, כי אז זה מבטל את שם ארבע כנפות מהבגד, וממילא הבגד פטור מציצית, וכך כתב המ"ב (או"ח י כ"ט): 'אין לעשות בטלית קטן קרסים למטה מחציו דהוי כסתום, והוא שנכפפין מאוד ראשי הקרסים לצד השני, שאינו יכול להתירן אלא על ידי מעשה, דבזה חשיבי חיבור גמור, הן לענין כלאים והן לענין ציצית, אבל בלאו הכי לא חשיב חיבור על ידי זה'.

סיכום: אין לחבר בעזרת חוט ברזל את החלק הקדמי עם החלק האחורי של הבגד, מפני שעל ידי זה בטל ממנו הגדרת בגד של ארבע כנפות.

 סימן יא

ט. שאלה: חוטי הציצית שלי, נפרמו משזירתן לכל האורך, האם ניתן ללבוש הבגד כפי שהוא ולברך עליו?

תשובה: אני מבין שיש כאן שני מושגים לברר: א. מניין החוטים הנדרש; ב. שיהיו החוטים כשרים באיכותם, ושזירה היא אחת המהלכות הנוגעות לגדרי מצוות ציצית.

מין השו"ע כותב (או"ח י"א, ג): 'אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז, כשרים. והוא שישתייר בשזור כדי עניבה'.

וכתב שם המ"ב (סקי"ז): 'ודע עוד דהשולחן ערוך מיירי דוקא בשזור כל חוט לשניים, אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמנה כמו שמצוי בזמנינו ונתפרקו לי"ו אפילו אם לא נשתייר כדי עניבה כשר, דהא על כל פנים נשאר החוטין שזור לשנים. ולעניין בל תוסיף עיין בביאור הלכה'.

אני מסיק מכאן, שאם החוטים נתפרקו לגמרי משזירה שלהם, מתייחסים לכך כאילו הם נחתכו, ולכן אנו צריכים לבדוק אם נשאר שיעור של 'כדי עניבה' (עיין

בסימן י"ב כיצד מחשיבים זאת), ואם לאו הציצית פסולה הואיל ואיבדה את הדרישה של תורה, שיהיו החוטים שזורים, כפי שכתוב בסעיף ב' והוסבר הדבר שם במ"ב (סקי"ד): 'וטעם להשזירה דתנא בספרי: 'ועשו להם ציצית', שומע אני יעשה ציצית כמות שהוא? תלמוד לומר: 'ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת', בטווי ושזור [פי' כעין משכן דהוי שזור, אי נמי דסתם פתילה היא שזורה] אין לי אלא תכלת לבן מניין? אמרה תורה תן תכלת תן לבן, מה תכלת טווי ושזור, אף לבן טווי ושזור'.

במצב המוכר לנו כיום, שהחוטים שזורים כל אחד משמונה חוטים, אם נתפרקו משזירה שלהם המקורית ונשארו שזורים במידה מסויימת, כגון שכל חוט עדיין שזור משני חוטים, על אף שכעת נתרבה מספר החוטים משמונה לשלושים ושתיים, עדיין הציצית כשרה, שהרי נשאר בחוטיה 'גדר שזור'.

[שאלה: מדוע אין איסור 'בל תוסיף' כאשר השזירה נפרמה (שהרי כעת יש יותר משמונה חוטים)?

תשובה: כתב ביאור הלכה שיאמר בפירוש 'דלא ניחא ליה בתוספת' או שיחתוך את המיותר. בשם חזון איש נכתב שאין כאן 'בל תוסיף', הואיל ובשעת עשייתן היו שמונה חוטים, וגם עתה הם בגדיל, ואינו מתכוון לכך כלל, על פי פסקי תשובות עמ' קל"ד].

סיכום: אם החוטים נתפרקו באופן שאבד מהם לגמרי השזירה, מתייחסים לכך כאל חוטים חתוכים, שאם נשאר כדי עניכה בכל אחד מהחוטים כשר, אבל אם אחרי הפריקה, נשארו שזורים לשניים לפחות, הרי זה כשר למרות שהתפרקו עד הקשר.

סימן יב

שאלה: אם נפסק לי אחת מהפתילות של הציצית ליד הגדיל (לא בצד שממך לבנה), איך אפשר לתקן את הציצית, כדי שהיו לי שמונה חוטים כשרים?

תשובה: המשנה ברורה (י"ב סק"ז) מלמד אותנו שכל עוד הציצית לא נפסלה, ניתן להשלים את החוט הקרוע על ידי קשירה, ויועיל הדבר למרות שבעתיד יקרע חוט נוסף (אילו היו נקרעים שניהם באותה העת, הייתה הציצית נפסלת).

 סימן טו

יא. **שאלה:** בבית הספר נשאר עיזבון של ציצייות וגופיות ציציית. ברצוננו לזרוק אותם לגניזה, ועל מנת שזה לא יתפוס יותר מדאי מקום, חשבתי להסיר את הפתילות מן הבגד ולגנוז רק את הפתילות ולזרוק את הבגד לפח, האם הדבר הזה ראוי?

תשובה: נחלקו רב ושמואל האם מותר להסיר ציציית מבגד לבגד, וכל ההיתר של שמואל הוא רק מהסיבה שעומד להטיל את החוטמים בבגד אחר, שיקול זה אינו קיים כאן, כי ההסרה כאן אינה לשם יעול בבגד או בציצייות. הרב א"י כלאב השיב לי שהדבר מותר, בגלל שהבגדים הללו לא עומדים לשימוש בעתיד, ולכן אין לחשוש, וגם הרב דוב ליאור התיר את הדבר.

סיכום: מותר לנתק בין הבגד לציצייות לפני ההשלכה לגניזה.

 סימן כה

יב. **שאלה:** ברכתי בטעות על תפילין של רבנו תם, שמתי לב לכך רק בסוף התפילה, האם עלי לברך שוב כאשר אני מניח את של רש"י?

תשובה: יש להבחין בשלושה מצבים:

א. מי שמניח תמיד שני זוגות ביחד, לגביו הדין הוא שיניח על סמך הברכה גם את תפילין של רש"י.

ב. מי שרגיל להניח רק של רש"י וטעה וברך על ר"ת, כגון שביקש ממישהו תפילין בהשאלה ובטעות קיבל את של רש"י. כאן הדין הוא שיברך שנית מפני שלא כיון על התפילין השניות, ובנוסף היה היסח הדעת ביניהם על ידי דיבורים של תפילה וכדומה.

ג. מי שרגיל להניח של רש"י בזמן התפילה ובסוף התפילה מחליף לשל רבנו תם, כאן הואיל והיה היסח הדעת והפסק בין ברכת המצוות לבין מעשה המצווה, צריך הוא לברך שנית בהניחו תפילין של רש"י, כך כתב הרב מרדכי אליהו בספרו מאמר מרדכי הלכות תחילת היום (ח יא). (אני מעורר שאלה, אם אנו מתייחסים לתפילין של רש"י כעיקר ור"ת כספק שלא נפסק להלכה, ניחא, שהרי לא ברך על

תפילין הנכונות, אבל אם מתייחסים לכך שיש מקום בשמים לשניהם, אם כן הברכה שלו חלה על משהו, ולא מובן מדוע נחשב כהפסק).

לגבי המציאות של סעיף 3, יש להתייחס למקרה נוסף, אם הניח ר"ת וברך עליהם ולא דיבר דברי חולין במשך כל התפילה וכעת בא להניח של רש"י, לפי פוסקי ספרד יש להורות שאין לברך על של רש"י.

הסיבה לכך היא, בכף החיים (או"ח כה פג) חשש, במקרים של 'בדיעבד', לדעת רבנו תם הסובר שמותר לענות על דברים שבקדושה בין ברכת התפילין להנחתן. באותה שיטה הורו גם בן איש חי (וירא י) וילקוט יוסף (מהדורת תשמ"ה ח"א עמ' ל').

סיכום: אם מניח בדרך כלל רק של רש"י וכעת 'עלה על טעותו', יברך שנית.

סימן כז

יג. שאלה: אני עומד לקבל השתלח מוח עצם ולכן שמו לי תחבושת ביד (בורוע) באופן שרק החלק התחתון של הזרוע מכוסה על ידה, איך אניח תפילין?

תשובה: אמנם לפי דעת השו"ע (זו לשונו באו"ח כ"ז,ז; 'כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד המרפק הוא מקום הנחת תפילין') והרמ"א (שם א' הכותב 'צריך להניח בראש העצם הסמוך למרפק, אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי'), יש להניח בחלק התופח באותו צד התחתון לכיוון המרפק, אבל במקרים קיצוניים יש לסמוך על דעת הגר"א שהכריע כראשונים שכל שטח התופח שבזרוע, כשר להנחה.

אני נסמך בחשיבה זו, על דברי המ"ב (שם סק"ד) הכותב שאם התפילין גדולות מדאי ועלול להיות שחלק מהקציצה יהיה על מקום שאינו תופח, יש להעדיף להניח בחצי העליון לכיוון בית השחי.

חשבתי להורות גם בנידון דידן, שיברך על התפילה של יד כאשר היא מונחת על החלק הגלוי ולאחר מכן, יעביר אותה (ללא ברכה נוספת) לחלק התחתון על גבי התחבושת, ויברך ויקיים את ההלכה גם אליבא דמרן השו"ע והרמ"א, ויסמוך על שיטת הרשב"א (ר"ן מגילה ט"ו: והובאה בשו"ע או"ח כז ה) הסובר שאין דין חציצה בתפילין, אלא שיכסה התפילה, מחשש שלא ילמדו ממנו להקל בכך.

סיכום: יברך ויניח על חלק העליון, ואחרי זה יורידם לחלק התחתון החבוש בתחבושת.

יד. **שאלה:** כאשר הנחתי תפילין של יד, אחרי הברכה וההידוק עבר לידי ספר תורה, נוגשתי לנשקו ללא דיבור, האם יש לברך על תפילין של ראש בגלל ההפסק?

תשובה: אין לגרום לכתחילה הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, אבל כל הפסקה שאין בה דיבור אינה מזקיקה לברך על של ראש (לספרדים אין לברך כלל, ולבני אשכנז אין לברך שתיים על של ראש).
ועיין בספר פסקי תשובות ח"א עמ' רכג ובהערות מספר 122, 128.

טו. **שאלה:** אדם שמאלי שהוא בן שישים, עבר ארוע מוחי, בעקבות זאת, יד שמאל שלו לא פועלת בכלל ויד ימין חוזרת לאט לאט לתפקוד חלקי. על איזה יד יניח תפילין?

תשובה: יש להניח תפילין על היד הכהה, שהיא היד החלשה. אדם שהוא איטר צריך להניח על יד ימין שהיא אצלו היד החלשה. במקרה שלפנינו כיון שהשתנה מצבו של אותו אדם, וכעת ידו השמאלית היא החלשה, ממילא צריך להניח על יד שמאל. ככה עולה מדברי המ"ב (או"ח כ"ז סק"ב) וזו לשונו: 'וכל שכן אם מן השמים הרגילוהו, דהיינו שנולד לו חולי בימינו, וניטל הכח ממנו, או שנקטע לו כף ידו הימנית וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בוודאי דינו כאיטר גמור, ויניח על היד הרצוצה'.

סיכום: יניח על היד שהיא כעת החלשה.

טז. **שאלה:** בגלל חולי שיש לי, כל הצד הימין שלי נחלש ולאט לאט אני משתמש יותר ויותר בצד שמאל. מה עלי לעשות ביחס למצוות תפילין של יד?

תשובה: אמנם הלכה אומרת (שו"ע או"ח כ"ז א וכן סעיף ו) שיש להניח ביד החלשה שהיא יד שמאל, אבל כאן הדבר בתהליך של מהפך, ולכן ברגע שיהיה יותר קל לך לעשות מלאכה ביד שמאל מאשר ביד ימין, אזי תהפוך לשמאלי ותצטרך להניח ביד ימין.

יז.

שאלה: תלמיד שואל, אני אשכנזי שמאלי ואין התפילין שלי תחת ידי, ואני מתלבט מה לבחור בין שתי ההצעות שיש לפני, או להניח תפילין כתב ספרדי של אדם המניח ביד ימין או בכתב אשכנזי של אדם המניח שלא כמוני אלא ביד שמאל. מה עדיף?

תשובה: שניהם טובים. בדרך כלל אנשים מסתבכים עם הקשר [צריך שהי"ד תהיה כנגד הלב, ולכן אם משתמש בתפילין של ימיני צריך להכניס הפוך, כך שהמעבורת למטה והקציצה כלפי מטה, עיין ביאור כ"ז ג ד"ה המנהג] ולפי זה ראוי להעדיף של ספרדי שמאלי, שהרי צורת האותיות אינו מעכב.

הערה: במקרה שהשואל הוא ספרדי, הייתי מכריע לו להניח של ספרדי ימיני, מפני שחלק מהתפילין של בני אשכנז כתובות בשיטת ה"ט"ז (ביחס לאופן עשיית פרשה סתומה) שלפי פוסקי ספרד אינן ראויות לברכה (עיין על כך בספר השם רועי עמודים 31 - 34).

סיכום: שתי האפשרויות טובות, ועדיף שתניח באופן שתרגיש שהתפילין יישבו טוב עליך.

יח.

שאלה: התהפכה לי הרצועה של התפילין, האם העובדה שצבעו את הרצועות משני צדדים מקילה על הדבר?

תשובה: אמנם מסופר בתלמוד (מו"ק כה.) על אמוראים שהיו צמים על כך שהתהפכה להם הרצועה, ועל פי זה כתב השו"ע (או"ח כ"ז י"א) 'צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ, ולא יתהפכו'. אבל נראה שאין מה לחשוש באותם רצועות הצבועות משני הצדדים. הסיבה לכך היא שהצורך שלא יתהפכו נובע מהסיבה שזה גנאי, כאשר הרצועה מתהפכת והצד הלבן מתגלה, וממילא לפי היגיון הזה, אין חשש ברצועות הנ"ל (כך ענו לי הרב דוב ליאור והרב שמואל אליהו).

שתי הערות: א. כל הבעיה של היפוך הרצועה, היא רק במקום ההיקף של הראש והיקף הקיבורת פעם אחת בלבד (מ"ב כו לח); ב. המפרשים (רבנו מנוח) הבינו בדעת הרמב"ם (תפילין ג יד) שיש בגדר 'נוי מצווה', לצבוע את הרצועות משני הצדדים (עיין שבט הלוי ח"ט ט"ו שכתב שאין להנהיג כך הואיל ושו"ע רמ"א לא העתיקו זאת).

בניגוד למה שכתבתי עד כאן, הראוני, שבחיבור כף החיים (כו נא) כתב שאפילו הנוהגים להשחיר את הרצועות מבפנים ומבחוץ, צריך להזהר שהצד החיצון המבהיק יהיה לעולם לצד חוץ. וכן בשו"ת זרע אמת (ג,ג), כתב שאף בצבועה משני צדדים (מן הסתם הרמב"ם יסביר שאותם אמוראים במו"ק צבעו משני צדדים ובכל זאת צמו אם התהפך), יש להיזהר שלא יתהפך צד הקרוב לבשר בצד החיצון.

סיכום: יש לכתחילה להקפיד שלא תהפך הרצועה גם באופן שהיא צבועה משני צדדיה. אם קרה הדבר אין את אותה החומרא המוזכרת בש"ס, ובמיוחד אם זה היה ברצועה שהיא מעבר להיקף היד/הראש.

יט. שאלה: מדוע בתפילין של ראש, רצועה אחת קצרה והשנייה ארוכה יותר?

תשובה: על פי השפת אמת (שבת ס"ב.) שיטת רש"י היא שהדבר הזה הוא הלכה למשה מסיני, ככל דין שיעורין חציצין ומחיצין.

וכך כתב לי הרב אלחנן פרינץ: הגמרא במסכת מנחות (לה, ב) אומרת: רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו מר בריה דרבנא עביד כדידן. וביאר התוספות (ד"ה 'וכמה שיעוריהו'): 'ובתפילין של ראש משיירין הרצועות שמגיע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב, ושמה שום מדרש יש'. ויש לתור ולחפש לאיזה מדרש כוונתו.

הטור (או"ח כ"ז) פסק זאת, ואלו דבריו: 'וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו ויגיעו שלימין עד הטיבור ושל שמאל עד החזה. וי"א שלצד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטיבור'. וכן הובא בבית יוסף (כז, וכן בסו"ס לג). וע"ע בסמ"ג (עשין כב) ובסמ"ק (קנג). אכן, הדברים הובאו כבר בספר התרומה (ריא) וזו לשונו: 'ושיעור אורך הרצועות אמרינן פרק הקומץ עד אצבע צרדה. מר מחוי כפוף מאצבע עד אמה הינו חוץ לקשר בשל ראש, ומר מחוי פשוט מגודל עד אמה. אבל בילמדנו (מדרש) משמע דשיעור זה בתפילין של יד אבל בתפילין של ראש יש שיעור אחר וכן נמי פירש רב אלפס וכן כתב בשמושא רבא אורכה דרצועה דרישא דימינה עד טיבורא, ולחזיא משמאלא'. וכן מצינו ברא"ש (סוף קיצור הלכות תפילין) ובמחזור ויטרי (תקיג).

השולחן ערוך (כז, יא) לא הזכיר את החילוק בין רצועת ימין לשמאל אלא נקט: 'ישלשל הרצועות שיהיו תלויים לפניו ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט'. אלא שהעיר המשנה ברורה (סקמ"א): 'או למעלה ממנו - ועיין בחידושי רע"א וכן בארה"ח דמסקי דשל ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובטור כתב עוד וי"א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור, וכ"כ החיי אדם (יה, ח), החסד לאלפים (כז, ט), בספר שונה הלכות לגר"ק (כז, מ) ועוד (וע"ע בשו"ת חיי הלוי ג, ג). מדברים אלו אנו למדים שרצועת צד ימין (בתפילין של ראש) צריכה להיות ארוכה יותר ויל"ע מדוע.

לגבי הטעם, לא מצאתי בנגלה. ואומר כי אין לי הבנה בנסתרות, אך אציין שמובא הקדמת תיקוני זוהר (דף ט, ב) בהאי לישנא: 'תלת רצועין נצח והוד ויסוד, יסוד רצועה דקשיר וא"ו עם ה', כי כל בשמים ובארץ, דאחיד בשמיא ובארעא, תרין רצועין נצח והוד, דאחידן בה' עלאה, והקרנים גבוהות, והאחת גבוהה מן השנית, אוף הכי תרין רצועין חד ארוכה וחד קצרה, קצרה עד החזה, ארוכה עד טבורא'. ועוד בעניין מקור נוסף בזוהר עיין בכף החיים (כה, סקס"ט) ובספר יסודי ישורון (א עמוד צח).

ואגב בספר אות חיים לגאון ממונקאטש (כז אות יח) תמה מדוע מרן בשולחן ערוך לא הזכיר את החילוק ברצועות התפילין של ראש בין צד ימין לצד שמאל, עיי"ש. ואעיר כי עוד דין זה של אורך הרצועות, דינו גם באיטר (שימין ארוך יותר) והכי צוין במהר"י צמח, בכף החיים ובספר נגיד ומצוה.

סיכום: הסיבה לדבר היא מכוח הלכה למשה מסיני ויש מי שכתב שההסבר הוא רק בתורת הנסתר.

סימן ל

ב. שאלה: מישוהו נכנס לבית הכנסת כמה דקות אחרי שקיעה (ביום חול), וביקש תפילין להניח, האם יברך על הנחה זו?

תשובה: על דברי השו"ע (או"ח ל', ב) הכותב: 'אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם', המ"ב כתב (או"ח ל' סק"ב): 'ובין השמשות, מדברי המג"א משמע דמותר לכתחילה להניח, אבל בפמ"ג מסתפק בזה, אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום, דאז יניחם בין השמשות'. ובביאור הלכה (על סוף סעיף ה') הוסיף: 'מה שכתבנו דזמן הנחת תפילין הוא עד צאת הכוכבים, הגם דבודאי מחוייב להניח, כיון שלא קיים עדיין מצות תפילין, דבדין תורה ספיקא לחומרא ושמא הוא עדיין יום, וכמו שפסק הפמ"ג באשל אברהם, על כל פנים הברכות אינן מעכבות'.

בניגוד לדעת המ"ב, יש פוסקים הסוברים שיש לברך עליהם בבין השמשות (עיין יביע אומר ז ו וילקוט יוסף מהד' תשמ"ה עמ' לח) וגם הרב שמואל אליהו סמך על כך שניתן לברך בספיקא דיומא, הואיל ולילה זמן תפילין, אלא שלא מניחים מכוח גזירה.

סיכום: יניח תפילין ללא ברכה, ויש מי שהורה לברך עליהם.

 סימן לג

כא. שאלה: בעור של הרצועות של התפילין, האם כל קילוף של צבע פוסל?

תשובה: עור של רצועות תפילין שנשחק או נתקלף – צריך לחזור ולצבוע מחדש. המ"ב בביאור הלכה (או"ח ל"ג ג ד"ה הלכה) כותב שצבע השחור ברצועות הוא לעיכובא. לא התבאר בלשונו, האם כל חסרון בצבע גם פוסל את התפילין. ישנו שם (שם ד"ה הרצועות) דיון, האם הצבע נצרך גם ברצועות הארוכות מעבר לשיעורן המינימלי (אי אפשר לדייק מדבריו האם הבין שהצבע מעכב או לא, כי אולי הוא דן רק בגדרים של לכתחילה). אם נבין שהביאור הלכה סובר שזה לעיכובא, ונפסל אף בקילוף חלקי, ישנה דעה שונה, שהובאה בספר הלכה ברורה (עמ' ת"צ) בשם 'דעת קדושים' ו'מקדש מעט' שאמרינן בזה רובו ככולו.

סיכום: לכתחילה יש לתקן ולצבוע מחדש, אך לעניין דיעבד לא ברור אם סומכים על 'רובו ככולו'.

כב. שאלה: רכשתי רצועות חדשות לתפילין. לאחר זמן, אני שם לב שהצבע נתלש מהרצועה על ידי כך שיש היפרדות בין הרצועה לצבע, מה הדין?

תשובה: יש להתייחס לשלושה מצבים:

- א. אם העור לבן וצבוע מצד אחד, והצבע נתלש, הרצועה כבר לא כשרה.
- ב. אם הרצועה הוטבלה בצבע שחור לפני ששמו את השכבה המבריקה (מה שנקרא שחור משני הצדדים), הרצועה כשרה כי היא שחורה גם אחרי ההיפרדות של השכבה החיצונה.
- ג. ישנם בשוק רצועות שהבעל הבית של המפעל רימה את לקוחותיו וכן את המשגיח שלו. הוא דיווח על כמות מסוימת שהוא מייצר, ובאמת הוא מכר כמות גדולה פי עשר. ועוד זאת, הוא לקח עור פנימי (ניתן לחתוך את העור בעוביו למספר שכבות) ומכר אותו בחזקת עור חיצון. עור חיצון הוא משובח ביותר ומחירו הוא 210 ש"ח ועור פנימי הוא פחות יפה ואיכותי ומחירו 70 ש"ח. כדי שלא יורגש שהוא 'עובד על כולם', הוא הוסיף חומר מניילון בתוך הצבע שנותן מצד אחד הרגשה שזה כביכול עור חיצון, ומצד שני, הצבע עלול

להתקלף. ביחס לסחורה זו, ישנן שתי בעיות. האחת, החשש שמא העור לא עבר עיבוד כשר, הואיל והתגלה אותו בעל הבית כרמאי. השנית, ישנה אונאה במחיר שבגללה רשאי הקונה לבקש את ביטול המקח.

סיכום: עיין בגוף התשובה, כי במקרים מסוימים התפילין פסולות, ואתה רשאי לתבוע את המוכר בביטול המקח.

סימן מ

כג. שאלה: האם מותר שבפנימייה שלנו, הבית של המזוזה יהיה שקוף?

תשובה: אם המזוזה היא לפני מן החדר, כלומר שכאשר סוגרים את הדלת, המזוזה נראית כלפי פנים, יש כאן מקום לשאלה.

מה בעצם הבעיה? בגלל שאנו שומרים על כבוד המזוזה, על כן אין לעשות בפניה דברים שהצניעות יפה להם.

בדרך כלל מתירים את הדבר על ידי שני כיסויים (אדם שיש בחיק שלו תפילין, ונוקק להיכנס עם התיק לשירותים כגון בתחנה המרכזית, מותר אם יש שני כיסויים על התפילין).

אם הכיסויים שניהם שקופים, כלומר הבית של המזוזה וכן הניילון שעוטף את הקלף, הם שקופים, זה לא יעזור, כי אז עדיין המזוזה נראית דרכם (על פי משנה ברורה סימן מ סק"ז).

אשר על כן, במקרים כאלו, ישנן שלושה פתרונות:

א. לכסות את הבית של המזוזה בחתיכת בד או נייר.

ב. או להוציא את הקלף ולעוטפו בנייר או ניילון לא שקוף ולהחזירו לבית השקוף.

ג. או להחליף את בית - המזוזה, לבית לא שקוף.

אני חושב שהדבר הנ"ל נצרך רק במקרים בהם: 1. מושיבים ילד על סיר בחדר; 2. מחליפים חיתול לילד בחדר; 3. חיים חיי אישות באותו החדר; 4. מחליפים בגדים בחדר (לרוב אנשים מחליפים את הבגדים התחתונים בחדר האמבטיה, ולא בחדר עצמו, ובמצב זה אין ממה לחשוש), הדברים נכתבו על פי שמירת שבת כהלכתה (כ"ד ל"ג בהערה).

כד. שאלה: האם יש בעיה לעשות 'שכיבות שמיכה' עם תפילין בשביל להיות יותר ערני בתפילה?

תשובה: בעיקרון עם התפילין אדם עושה את כל הפעולות הנדרשות לפרנסתו, כגון לעדור וכדומה, שהרי במקור, התפילין הם חלק מההופעה והלבוש של היהודי. רק כניסה למרחץ וכדומה אסורה, וכן אסור לנהוג קלות ראש עם תפילין. בימינו שתפילין עלינו רק בתפילת שחרית, יותר נזהרים מלעשות פעולות שאינן בתחום הקודש (עיין כף החיים כ"ח, ג). לגבי פעולות מכובדות המסייעות לערנות בתפילה, יש למורה הוראה להורות לפי הנסיבות והאופן שהדברים יתקבלו ולא יצרו זלזול כלפי התפילין.

סימן מב

כה. שאלה: הסידור שלי נסגר כל רגע, האם אני רשאי להחזיק את דפיו על מנת שלא ייסגרו, על ידי הנחת הקופאות של התפילין על צידי הסידור?

תשובה: חז"ל למדונו שתשמישי קדושה אין עושיין בהם שימוש חול, ועל כן אין להשתמש בקופסאות הללו לשם אחיזת דפי הסידור (אין על הסידור שם של תשמישי קדושה ועל כן רמת קדושתו פחותה מתשמישי תפילין).

הראוני שהרב מאיר מזוז כתב לכאורה, אחרת ממה שכתבתי, בעלון משכן שילה כי תשא תשע"ח (גליון 592 עמ' 9) וזו לשונו: 'אין בזה כלום (כלומר מי שמעמיד את סידור התפילה על גבי קופסאות הפלסטיק של התפילין) כי הסידור הוא קדושה ממש, כמבואר במגילה (כו:): ועדיף מקופסאות הפלסטיק של התפילין...'

אני תמיה:

א. האם באמת הסידור שהוכן בדפוס בדרך כלל על ידי אנשים שאינם מכוונים לשם קדושת ספרים, הוא ברמה של תשמישי קדושה של תפילין שנכתבו על הקלף לשם קדושת תפילין? ב. הרב מזוז עוסק בהנחת הסידור על הקופסאות, שזה שונה מהנידון בשאלה בה אנו עוסקים, ועיין במגן אברהם (או"ח קנ"ד) המתיר להניח ספר קודש על ספר קודש אחר המונח שם, לשם הגבהתו.

סימן מו

כו. שאלה: יש בשכונה שלנו תרנגולים הקוראים בשעות הבוקר המוקדמות. האם עלי לברך ברכת 'הנותן לשכוי בינה' תיכף אחרי ששמעתי את הקול?

תשובה: לפי דין התלמוד (ברכות ס:) ברכה זו נאמרת כאשר שומע את קול התרנגול, וזו לשון התלמוד: 'כי שמע קול תרנגולא לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה'.

אבל השו"ע כתב (או"ח מ"ז ב') על פי דברי הרא"ש: 'עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונין אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן'.

ניש לדעת שדעת הרמב"ם (תפילה ז הלכות ז' וט') היא שונה, לדעתו אם לא שמע אינו מברך, ולדעתו מי שמברך אם לא התחייב זו טעות, ועיין שו"ת רבנו אברהם בן הרמב"ם (סימן פ"ג) שאם התחייב אך לא ברך מיד אין בכך ברכה לבטלה].

סיכום: המנהג לברך את כל הברכות על הסדר בבית או בבית הכנסת, אך אם אתה רגיל לפסוק כמו הרמב"ם תברך בסמוך לקריאת התרנגול.

כז. שאלה: מדוע יש הבדל נוסחאות בין נוסח ספרדי לנוסח אשכנז, ביחס לברכת 'המעביר חבלי שינה', כאשר חלקם אומרים בלשון יחיד (שתרגילינו, שתדביקינו) וחלקם אומרים בלשון רבים (שתרגילנו, תדביקינו)?

תשובה: במסכת ברכות (דף ס:) הובא נוסח ברכות השחר (כולל ברכה הנ"ל) ושם הכל בלשון יחיד, ועל פי זה כתבו הסידורים הספרדיים ההולכים בשיטת הבן איש חי (ש"ר וישב י"א) לומר בלשון יחיד.

מאידך, מנהג בני אשכנז (וכן נוסח תפילת החדש דפוס ליוורנו) הוא לאומרה בלשון רבים, וזה על פי לשון הגמרא בעניין אחר, במסכת ברכות (כט: - ל.) בהקשר לתפילת הדרך, 'אמר אביי לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי ציבורא', ועל כן יש לומר 'שתוליכנו לשלום' (גם בנוסע יחידי) ורש"י שם מפרש: 'שמתוך כך תפילתו נשמעת'.

איך הבן איש חי יענה על השאלה, מדוע הגמרא נקטה בדף ס' בלשון יחיד, בניגוד להוראה הנ"ל 'לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי ציבורא', מיישב בעל

כף החיים (או"ח מו כג) שבאותם מקומות שהש"ס נוקט בפירוש לשון יחיד, אין לשנות, 'דאפשר שיש סוד בדבר'.

הרב אברהם יצחק כלאב, העלה סברא, הואיל וברכה זו נאמרת בהמשך לברכות השחר, שהן ברכות הודאה וניתקנו בלשון יחיד, לכן גם ברכה זו, למרות שהיא כוללת בקשה, נקבעה באותו מטבע לשון [אולי אפשר להוסיף שברכת "המעביר חבלי שינה" תוקנה במקביל לברכת "המפיל חבלי שינה" לפני הליכתו לישון שבה גם לאשכנזים תוקנה הברכה בנוסח יחיד, ותיקנו במקביל ברכה אחת לפני השינה ואחת לאחריה בנוסח דומה - הרב אביעד וייץ].

שינוי המנהגים נעוץ בכך שיש

סיכום: יש מקום והיגיון בכל נוסח.

סימן מז

כת. **שאלה:** השומע דברי תורה האם צריך לברך ברכת התורה?

תשובה: למרות שבהרהור אין צריך לברך, לדעת השולחן ערוך (או"ח מ"ז א). מכל מקום לעניות דעתי, שמיעה מחייבת, יש השלכה מכך, למקרה שאדם שהולך עם חברו בדרך לשחרית, ואחד מדבר עם חברו בדברי תורה, הוא יצטרך לשאול אותו האם כבר ברכת את ברכות התורה?

כמו שהעליתי ראיתי גם בשו"ת אבני ישפה (ח"ד סימן ד), וכן עולה מפשט סוגיה בברכות [דף כ"א] האומרת: 'מנין לברכת התורה לפניה מן התורה, שנאמר 'כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלוקינו', מבאר רש"י: 'כשבא משה לפתוח בדברי שירה, אמר להם לישראל אני אברך תחילה ואתם ענו אחרי אמן וכו'. משמע שישראל היו צריכים לשמוע את הברכות מפי משה, מהסיבה שהם עומדים ללמוד תורה מפי משה רבנו דרך שמיעה.

הערות: א. חשבתי שזה נכון רק אם שמע מישראל גדול, אבל אם שמע מהקלטה, זה לא יותר חמור מהרהור; ב. בספר אשרי האיש (ח"א פרק ז סעיפים יב - יד) נכתב בשם הרב ש"י אלישיב, שאין איסור ללמוד תורה כאשר אינו יכול לברך, כגון שיש ספק אם חייב או שהיה ער בלילה ואין מי שיוציאנו ידי חובה; ג. כמו כן נכתב, שאין איסור להגיד דברי תורה לאדם המתחזק בתורה, למרות שהשומע לא ברך את ברכות התורה. לדעתו אין הדבר חמור כמו לתת אוכל למי שאינו מברך. כי יש חיוב

לברך אבל אין איסור ללמוד ללא ברכות; ד. כמו כן נכתב שם, שאין איסור להגיד דברי תורה לנהג מונית, למרות שהנהג לא ברך את ברכות התורה, כי השומע אינו מתכוון לשם מצוות תלמוד תורה.

סיכום: צריך לברך, אבל אין להמנע מלומר דברי תורה לפני אדם שמראה בעצמו שאינו מעוניין לברך.

סימן נ

בט. **שאלה:** האם בחורי ישיבה צריכים לומר קורבנות, ואם כן, האם את כולם?

תשובה: בספר 'תורת הישיבה' (עמ' מ"ו) כתב שהם חייבים, אלא שאולי מספיק אמירת קרבן התמיד וקטורת ואיזה מקומן.

הערה: הרב אבגדר נבנצל אמר לי, שהם חייבים גם לומר ברייתא של רבי ישמעאל שהיא תקנת הגאונים (על פי תוספות קידושין ל.).

סימן נג

ל. **שאלה:** אדם שאשתו מתלכשת בחוסר צניעות מוחלטת, האם זה פוסל אותו מלהיות חזן או בעל קורא, והאם יש חילוק בין ימים נוראים לשאר ימות השנה?

תשובה: מצד אחד, אין אדם נידון על מעשי אשתו, אבל אם יש יכולת בידו למחות בידי אשתו ואינו עושה כך, הרי שנתפס בהנהגתה הקלוקלת. נאמר בגמרא: 'עולה עמו ואינה יורדת עמו' (כתובות מ"ח:). אבל לא נאמר ההיפך 'יורד עמה', משם אין להביא ראיה מפני שההקשר שם הוא בעניינים ממוניים וברמת החיים של בני הזוג.

לכן נראה שאין הוא מוגדר כפושע על כך שאשתו לא נוהגת כשורה, אבל אם נדע שהוא מעורר אותה בהתנהגות נלוזה זו, יש להרחיקו מתפקיד מכובד זה של שליח ציבור, המייצג את הציבור מול הקב"ה וצריך הוא להוות שליח נאמן שלהם.

 סימן נה

לא.

שאלה: אני רגיל להתפלל שחרית בנץ. השבת אני מוזמן למלון לשבת חתן של קרובי משפחה. יש בקרבת המלון מניין בנץ, חשבתי להתפלל שם שחרית ולבוא לאחר מכן להיות נוכח בתפילה של בעלי השמחה. אם החתן שהיא אחותי, ביקשה ממני שאהיה חזן, קולי ערב בעיניה.

האם אני רשאי להתפלל שוב שחרית, בשביל לשמש כשליח ציבור? [אותה שאלה יכולה להתעורר במקרה שאני מוזמן לבר מצווה בכותל המערבי, וכבר התפללתי בשעה מוקדמת, וכעת מבקשים ממני להנהיג את התפילה של בר המצווה].

תשובה: היה ראוי לדון, האם מותר לוותר פעם אחת על תפילה בנץ, על מנת לשמח חתן וכלה או על מנת לנהוג בדרך ארץ כלפי המארחים שלך, אבל לא על כך היתה השאלה.

נדון בפן ההלכתי, במצב הזה שאותו אדם מתפלל פעמיים, ישנן שתי סוגיות הדורשות בירור: א. האם אני רשאי לברך את ברכות קריאת שמע למרות שכבר התפללתי? ב. האם אני רשאי לומר חזרת הש"ץ למרות שכבר התפללתי במניין מוקדם?

א. בשולחן ערוך (או"ח נ"ט ד) נאמר ביחס לברכות קריאת שמע: 'אומר עם השליח ציבור בנחת' ומוסיף על כך הרמ"א: 'ומיהו אם לא אמרה רק שמעה משליח ציבור יצא, דברכות אלו הש"ץ מוציא היחיד אף על פי שהוא בקי, מיהו אין הש"ץ מוציא היחיד בפחות מעשרה'.

יוצא אם כן, שהדרך היחידה המותרת היא, שתבקש מאדם אחד בקהל שלא יאמר את הברכות בעצמו, ותאמר אתה בקול רם, ויצא הוא ידי חובה על ידך, ככה שלא תהיינה ברכותיך לבטלה. אמנם העידו על הרא"ש שלא היה סומך על השמיעה מהש"ץ בברכות הללו, מחשש שלא יוכל לכוון תדיר, וכן חשש שמא יפנה ליבו לדברים אחרים. אבל ההלכה לא נשתנתה בגלל זה, ואתה רשאי לנהוג כפי שההלכה נאמרה במקורה.

ב. ביחס לחזרת הש"ץ הדבר יותר פשוט, מפני שיש תקנת חז"ל לומר חזרה כל זמן שיש עשרה שהתפללו בלחש. הדברים רמוזים בדברי השו"ע בהלכות חזרת הש"ץ (או"ח קכ"ד מ"ב סק"ה) שם נאמר שאם השליח ציבור כבר התפלל

בלחש ונודמן לו להתפלל חזרת הש"ץ בשביל ציבור אחר, לא יתפלל בלחש פעם שנית. אם כן גם כאן, הואיל והציבור טרם שמע חזרת הש"ץ, לא משנה אם מישהו מאותו קהל יאמר את הברכות או שיאמרנה אדם אחר שכבר התפלל במניין יותר מוקדם (אלא יזהר שלא לומר שוב את תפילת העמידה בלחש).

ניתן ללמוד גם מדברי המ"ב במקום אחר (ס"ט סק"ז) כדברינו, שם כתוב שמי שכבר התפלל, והוא כעת משמש חזן במניין אחר שטרם התפללו, יכול לומר עבורם קדיש וברכו, אבל לא יאמר יוצר אור והלאה, כי במקומינו כולן בקיאיין הן ואין נוהגים לצאת בזה ע"י ש"ץ, משמע שאם לא בקיאיין, רשאי לאומרם שנית.

סיכום: אתה רשאי אם אתה אומר מראש לאחד המתפללים, שיכוון לצאת ידי חובת ברכות קריאת שמע על ידך, והוא יאזין ולא יאמרם בעצמו.

לב. שאלה: הודמנתי לבית האבל, היינו עשרה גברים, מתוכם שישה חרשים, האם ניתן להתפלל תפילה בציבור ולומר קדיש וברכו?

תשובה: אמנם ניתן לצרף מי שישן או שעדיין מתפלל למניין, כפי שמבואר בהלכות קדיש (או"ח נ"ה,ו), אבל זה נכון רק כאשר יש רוב מניין שמסוגל לענות. במקרה הזה לא ניתן להתפלל תפילה בציבור.

לג. שאלה: אצלנו נהגו לומר קדיש ליד התיבה, [המנהג הונהג כדי שכולם יאמרו באותו קצב]. מכיוון שהייתי רחוק מהתיבה התחלתי לאומרם ממקומי, האם אני רשאי להתקדם לכיוון התיבה תוך כדי אמירתו?

תשובה: בהלכה במקורה, אצל בני אשכנז לא נהגו לומר מספר אנשים קדיש ביחד, אלא אחד אומרם בלבד, ויש הלכות מפורטות מי קודם למי (ע"ן ביאור הלכה ק"ב א'). אצל בני ספרד וכן אצל בני אשכנז בימינו, נהגו לאומרם ביחד ובלבד שיקפידו לאומרם ממש ביחד.

לא מצאתי התייחסות בהלכה לשאלתך.

מצד אחד נותנים לקדיש דינים של תפילת שמונה עשרה לעניין שאין לעבור לפני האומרם (שערי תשובה נ"ו א'), וכן נהוג לפסוע לאחור בסיום אמירתו, כדין

שמונה עשרה (ש"ע נ"ו ה) וכמו כן זה דבר שבקדושה הזוקק עשרה, אבל הוא לא חמור ממש כמו תפילת עמידה.

לעניות דעתי נראה, שתאמר אותו ממקומך עד 'דאמירן בעלמא' ואז תצער לכיוון התיבה, אבל הרב דוב ליאור הורה שיאמרנו כולו ממקומו.

סיכום: תמשיך באמירתו ממקומך.

לד. **שאלה:** בית כנסת המתפלל בנוסח אשכנז, דרך משל, ורוצה אדם לומר קדיש בנוסח ספרדי, האם רשאי?

תשובה: חז"ל למדו מהפסוק: 'לא תתגודדו', שלא תעשו אגודות אגודות, כלומר שלא נעבוד את ה' בשתי צורות שונות. בתלמוד (יבמות יג: - יד) מבואר באילו אופנים קיים איסור זה. לאביי כל זמן שיש בעיר אחת שתי שיטות פסיקה הדבר אסור, ואילו לפי רבא אם יש שני בתי דין בעיר אחת מותר שכל אחד יפסוק באופן שונה זה מזה, ולדעתו האיסור קיים רק אם באותו בית דין ישנם דיינים המורים כבית שמאי וחלק מהם מורים כבית הלל.

אמנם נחלקו הראשונים איך לפסוק (רמב"ם כאביי ושאר ראשונים כרבא) אבל בנידון דידן לכל הדעות ישנה בעיה שהרי שינוי הנוסחים הוא באותו בית הכנסת! ביחס לשינויים שאינם נוגעים לדברים שבהלכה אלא לדברים שבמנהג, ישנה מחלוקת בפוסקים האם להתיר את הדבר.

המקור לדברי המתירים הוא מהסוגיא שם, המשיבה על השאלה, איך היה מותר שתהיינה שתי הנהגות שונות ביחס לאיסור מלאכה ערב פסח, 'אמר ליה אמינא לך אנא איסורא... ואת אמרת לי מנהגא?'

סברת החילוק בין עניין שהוא הלכתי לדבר שבמנהג, נעוץ בהבנת האיסור של 'אגודות אגודות', אם נסביר שהאיסור הוא 'כדי שלא יראה התורה כשתי תורות' (כך עולה מדברי רש"י יג: ד"ה אמינא לך), אין מקום לאסור מנהגים שונים, ואילו הטעם הוא 'כדי שלא יבואו לידי מחלוקת' (כך עולה מלשון הרמב"ם ע"ז י"ב י"ד) הרי שלא שנה הלכה או מנהג.

למעשה, המגן אברהם (או"ח תצ"ג ו) החמיר אף במנהגים ואילו מהרשד"ם (יו"ד רנ"ג) מתיר, ועיין עוד במשפט כהן קכ"ה עמ' רפ"א.

בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' מ"ז) חילק על פי הרמב"ם בין בית הדין, שלהם האיסור של לא תתגודדו חל, לבין הציבור הפשוט שעליהם לא חל האיסור. הוא

מוסיף שם, שביחס לתוספות על הקדיש (אחרי לעילא. דאמירן בעלמא) שאינן מעיקר הקדיש, אין קפידא לומר כמנהג המקורי ולכן תאמר כמו הציבור.

הערת הרב אריאל אדרי: נראה שביחס לשינויי נוסחאות, שאינן נובעות ממחלוקת או משינוי מנהג, אלא שזו הלשון שהשתרשה בקהילה פלונית, אין חשש של לא תתגודדו, אלא שאם הגבאים מקפידים יש להישמע להוראות שלהם, כדי לא לעורר מחלוקת, כשם לא ראוי לעמוד בין היושבים או להיפך.

ועוד נראה לומר, שכאשר ישנם מנהגים ידועים לספרדים ומנהגים אחרים לבני אשכנז, הרי זה כשני בתי דין בעיר אחד, שהדבר מותר גם אם נקלעו למקום אחד (עיין יחיה דעת ד' ל"ו).

סיכום: אם הגבאים מקפידים על כך, ראוי לומר בנוסח של המקום, ולא בגלל איסור אלא בגלל דרך ארץ.

לה. שאלה: האם חילוני מצטרף למניין בתפילה ולזימון?

תשובה: אין במקורות מושג של 'חילוני', אבל יש מושג של עם הארץ או מומר. לגבי זימון, באופן שאין שלושה שאכלו ללא צירוף עם הארץ, נכתב בתלמוד (ברכות מ"ז:) שלא מזמנים עליו, אבל בשו"ע (או"ח קצ"ט ג) נכתב ש'עם הארץ גמור מזמנין עליו בזמן הזה', הסיבה לכך היא שאנו חוששים שאם נפרוש ממנו, הוא יפרוש מאיתנו עוד יותר, וזו לון הטור: 'והאידנא אמר ר"י שמזמנין עם עם הארץ כדי שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו פירוש אם היו פורשין מהם היו גם הם פורשין מן הציבור לגמרי'. המ"ב (סק"ב) מסביר שמדובר בעם הארץ שלא 'עבר את הגבול', אבל אם אינו מקיים מצוות התורה בדבר המפורסם בכל ישראל, כגון שאינו קורא ק"ש, או רשע העובר בפרהסיא אין מזמנים עליו. בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תרס"ג) כתב שאם מדובר בחילונים בני זמננו שאינם 'להכעיס' אלא שגדלו ללא חינוך תורני, מותר לצרפם, ובלבד שעניין האמונה קבוע בליבם.

לעניין צירוף לתפילה במניין, יש לצרף סברא שאם אין עניין התפילה נוגע לליבו, כלומר שאינו מודע למציאות ה' שאליו מתפללים, לא שייך לצרפו, כי אינו שייך לנושא (עיין בסוף ספר הצבא כהלכה עמ' תל"א - תל"ג)

סיכום: יש מקום לצרף ויש מקום שלא לצרף, ובכל אופן יצניע את דרכיו אם אינו מצרף אותם.

 סימן נח

לו. שאלה: מי שהתעורר אחרי חצות היום, האם יש לו חיוב לומר קריאת שמע?

תשובה: לפי המ"ב (נ"ח כז) אין חיוב לומר קריאת שמע אחרי זמנה, אלא זה רק בגדר דבר טוב, כדי לקבל על עצמו עול מלכות שמיים. אבל מדברי הכסף משנה (קריאת שמע א י"ג) נראה שזמנה מן התורה הוא כל היום, כי כשם ש'בשכבך' הוא כל זמן שאנשים ישנים, כך 'ובקומך' הוא כל זמן שאנשים ערים, וחז"ל הם שצמצמו את הזמן לשלוש שעות הראשונות. לכן, נראה לומר שלדעתו, במקרה שנאנס ולא קרא עד אז, ודאי שיש חיוב לקיים את המצווה של קריאת שמע לפי גדר התורה.

לא ברור מדוע רבי יוסף קארו לא הביא את חידושו הנ"ל בשו"ע (ראיתי שמפנים לארץ צבי פרומר ל"ו, ולא מצאתי שם). במגן אברהם (נ"ח ז) דחה את קושיית הכס"מ וממילא גם את מסקנתו.

זו לשון המ"ב: 'עיינן בלבוש שכתב יכול לקרותה וכו' והכוונה הוא שטוב שיקראנה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים, אבל אינו מחוייב שאינו מקיים בזה המצוות עשה דקריאת שמע, וכמו שהסכימו כל האחרונים שאין נמשך זמן קריאת שמע מן התורה רק עד שלוש שעות וכנ"ל ודע דמכל מקום פרשת ציצית או שארי פסוקים שהם מזכירת יציאת מצרים, מחוייב מן התורה כל היום, דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה וכמו שכתב השאגת אריה סימן י' דעד הערב הוא זמן לזכירת יציאת מצרים עי"ש'.

זו לשון הכסף משנה: 'יש שואלים מאי טעמא בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם, וכדאמרינן בהא דרשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא י"ח, אחת של יום ואחת של לילה ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא ועל כרחך אין פירושו שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב, דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה, אלא פירושו שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פירושו בעודם שוכבים, והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר, ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום? ויש לומר דאין הכי נמי דהכי דרשינן ליה ומשום הכי אמרינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות, ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל, היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקיימא לן דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלות כנגד התמידין תקנום,

והתמיד היה קרב עד ד' שעות, ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות, ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים, ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף ג' שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל.

בלשון ספר החינוך (מצווה ת"כ) ניתן לדייק שהוא סובר ככסף משנה, כי כתב 'מסוף שלוש שעות עד סוף היום, מי שלא קרא לא הפסיד, אלא שלא יוכל לקרותה עם ברכתיה' [ויש גורסים ללא המילה אלא].

סיכום: על פי דברי הכסף משנה נראה שיש לאומרה.

לז. שאלה: מי שכבר אמר קריאת שמע בזמנה בלי ברכות, והוא כעת עומד חמש דקות לפני סוף שעה רביעית (שזה גם סוף זמן תפילה לכתחילה). מה עדיף לומר, ברכות קריאת שמע ואחר כך עמידה שלא בזמנה, או להתפלל בזמן ולוותר על אמירת ברכות קריאת שמע?

תשובה: מכוון שישנם שלוש דעות ביחס לסוף זמן ברכות קריאת שמע, לכן ישנם גם שלושה דרכים להתבונן בשאלה הנ"ל:

א. לפי הרמב"ם (קריאת שמע א"י) ברכות הללו, זמנם כל היום, וזו לשונו: 'ומברך לפניה ולאחריה כל היום, אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות'. הכסף משנה הסביר את שיטת הרמב"ם בטוב טעם, שכשם שהביטוי בשכבך כולל כל זמן שבני אדם ישנים, כך הביטוי ובקומך כולל כל זמן שבני אדם ערים, ולכן מעיקר הדין קריאת שמע של יום זמנה כל היום, ולכן שייך לברך כל היום את ברכתיה (השווה למ"ב נ"ח סק"ז). הפרי חדש (נ"ח ו) פסק בזה, כשיטת הרמב"ם.

ב. לפי דעת הרא"ש, זמן ברכות קריאת שמע הוא כמו זמן תפילה, עד סוף ארבע שעות, וזו לשונו: 'יש להסתפק אם רצה לומר עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן, או עד ד' שעות אליבא דרבי יהודה, או אפילו כל היום כולו לא הפסיד, ורב האי גאון ז"ל כתב אף כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. משמע דווקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך עובר על לא תשא'.

וכדבריו פסק מרן השו"ע (או"ח נ"ח ו) וזו לשונו: 'ואם עברה שעה ד' ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום'.

ג. בביאור הלכה (נ"ח ו) הכריע שבמצב של אונס וכדומה, ניתן לברכן עד חצות היום, וזו לשונו: 'ועיין בתשובת משכנות יעקב שדעתו נוטה להכריע בדיעבד עד חצות כמו גבי תפלה. ואפשר שיש לסמוך על זה, לעניין אם היה לו אונס שלא היה יכול לקרות הברכות עד ד' שעות'.

פוסקי ספרד לא סמכו על פסק הביאור הלכה הזה (כן איש חי ש"ר וארא ה' ועוד יוסף חי וארא י"ז, ילקוט יוסף מהד' תשמ"ה ח"א עמ' קז, הלכות לימות החול י"ג י), ואין לכחד שמשנה ראשונה של הרב יוסף חיים ברב פעלים (ח"ב יב) היא שיש לברכן עד חצות בגלל מה שכתב האר"י ז"ל בחשיבות ברכות קריאת שמע, וכן הכריע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח או"ח יז) שניתן בדיעבד לברכן עד חצות, ועיין עוד חיים שאל ח"ב (לח אות ע). בכף החיים (נ"ח כ"ה) הכריע לברכן אחרי ארבע שעות עד חצות ללא שם ומלכות.

כעת נדון בשאלה שבה פתחנו, לפי השיטה הראשונה והשלישית הנ"ל, פשוט שיש להתפלל בהיפוך סדר (מפני שתפילת עמידה זמנה עד ארבע שעות, ואם מתפלל עד חצות אין לו שכר תפילה בזמנה), לפי דעתם יתחיל עמידה ולאחריה ישלים קריאת שמע בברכותיה, וכמובן יפסיד את האפשרות לסמוך גאולה לתפילה.

לפי השיטה השנייה יש מקום להסתפק, על מה לוותר, על ברכות קריאת שמע או על תפילה בזמנה.

לעניות דעתי נראה, שיתפלל מ'וצר' לפי הסדר, וירוויח את מעלת סומך גאולה לתפילה, וככה ראיתי בספר דרך החיים (דיני אונן ה') שכותב כך, והביאו המ"ב (או"ח ע"א סק"ד), אבל הרב שמואל אליהו השיב שיתחיל ישר את תפילת 'שמונה עשרה'.

סיכום: יתפלל לפי הסדר, ואילו לפוסקים כרמב"ם יתחיל מעמידה.

לה. **שאלה:** התפניתי להתפלל דקות ספורות לפני סיום שעה רביעית, האם אומר ברכות ק"ש או ישר להתחיל בעמידה?

תשובה: אם מדובר באיש, כתב המ"ב (או"ח ע"א) בשם דרך החיים (הלכות אונן) שיתחיל מברכות ק"ש, כי אין להם שיהוי לאומרם אחרי שעה רביעית ואילו שמונה עשרה יכול להתפלל בדיעבד עד חצות.

ביחס לאישה, נראה לי שתתחיל מעמידה מפני שאצלה ברכות קריאת שמע הן בגדר רשות, ובמיוחד לאותן הנשים הנוהגות עפ"י פסק של הרב עובדיה יוסף שלא לומר ברכות הללו בשם ומלכות, כי זה רשות ביחס אליהן, כשאר מצוות עשה שהזמן גרמן, שפשוט שתתחיל בעמידה.

ל.ט. **שאלה:** האם אני יכולה לענות 'אמן' כאשר אני שומעת ברכות, ואני נמצאת בברכות קריאת שמע?

תשובה: הבנתי ממך שאת אומרת את הברכות הנ"ל ללא שם ה', על פי דעת הרב עובדיה יוסף, המתייחס לברכות הללו כברכות על מצוות שהזמן גרמא שנשים ספרדיות אינן רשאות לברכן (כי לדעת הרב מרדכי אליהו והרב אבא שאול, נשים יכולות לומר את התפילה בשלימותה ללא שינויים). אשר על כן, את יכולה להפסיק בעניית אמן אף באמצע הברכות.

סימן סב

ה. **שאלה:** אני עושה אינהלציה שעות ארוכות ביום, האם ניתן להתפלל תוך כדי, בעצם מבלי להניע שפתיים, אלא תפילה בלב ממש?

תשובה: במצב של אונס, אנחנו מתייחסים להרהור כדיבור (שו"ע או"ח ס"ב ד), ואם סיימת את פעולת האינהלציה, לפני שעבר זמן קריאת שמע או תפילה, את מחויבת לחזור לקרוא אותה 'כמו שצריך' (על פי מ"ב שם סק"ז).

סימן סט

ה.א. **שאלה:** התפללתי מנחה גדולה, וכאשר באתי לכית האבל, נוכחתי לדעת שיש עשרה המעוניינים לקיים תפילה במניין, אלא שאין בהם אדם הבקי בתפילה, האם אני רשאי לעבור לפני התיבה?

תשובה: נראה שמותר ואף מצווה להתפלל בשביל אחרים שאינם בקיאים. במקרה רגיל היינו מבקשים ממך להתפלל שוב בלחש וכן חזרת הש"ץ

שהרי תיקנו שש"ץ יתפלל גם בלחש על מנת להסדיר תפילתו (תוס' ברכות כט.), אבל בגלל החשש שלא כולם יאזינו או לא יענו אמן, עדיף להתחיל ישר בתפילה בקול רם ולכוון על תאי שאם לא מכוונים תהיה זו תפילת נדבה.

סימן עה

חב. **שאלה:** האם אישה נידה צריכה כסוי ראש בבית, בפני בעלה?

תשובה: ישנן שתי גישות, מה כלול בשם מקומות המכוסים, שאין לבעל לראות את אשתו בימי נידתה. הדעה האחת היא, שצריכה להיות לבושה בפני בעלה באותה צניעות שהיא הולכת ברחוב.

הדעה השנייה היא, שכל מה שרגילה לכסות כאשר היא עם בעלה בבית, נחשב למקומות מכוסים, אבל אם דרך משל הולכת עם שרוול קצר בבית בפני בעלה כאשר היא מותרת לו, יכולה ללכת כך בימים שהיא אסורה (עין בית יוסף יו"ד קצ"ה ז וכן בטהרת הבית חלק ב מעמוד קנ"ו, וכן בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב עה).

חג. **שאלה:** האם חובת כיסוי הראש לנשים נשואות, זה משהו סימלי, לדעת שהיא נשואה, או שזה חיוב הנובע מהצורך שלא יראה שיער ראשה, כמו כל דיני כיסוי הגוף במקומות שזה נדרש?

תשובה: ניתן לדייק מלשון חז"ל (כתובות ע"ב). האומרים שאין דרכן של בנות ישראל, לצאת פרוע ראש, משמע שיש צורך לכסות. אילו חז"ל דרשו רק סמל, היה מספיק לכתוב פתק על החולצה, וכו' רשום: 'נשואה' בכמה שפות. גם לשון התלמוד (ברכות כ"ד). האומר: שיער באישה ערווה, שנאמר 'שערך כעדר העיזים', כלומר הם ראו בו דבר שיש בו יופי, המושך את העין, ולכן ברוח קדשם, ידעו להגדיר אלו דברים עלולים לפגוע במרקם העדין הנדרש, כדי לשמור את המרחק הנכון שבין המינים.

סיכום: כיסוי ראש לאישה אינה משהו סימבולי.

מד. **שאלה:** אני לא מרגישה שאני ברמה תורנית גבוהה, ואני מרגישה שבשבילי ללבוש כיסוי ראש, זו צביעות! האם זו חשיבה נכונה, ולפיה אין זה מן הראוי שאכסה ראשי?

תשובה: בטעות נתפס, שכיסוי ראש לאישה, זה משהו ששייך למי שהיא מושלמת. אין הדבר כן, אלא זו מצווה ככל המצוות. אם יש לאדם חולשה כלפי קיום מצווה מסוימת אין זה פוטר אותו מקיום מצווה אחרת. חז"ל מלמדים אותנו שירבעם בן נבט יענש גם על כך שביטל מצוות הנחת יעירוב תבשילין. העובדה שהוא עבר על הרבה עבירות חמורות, לא פוטרת אותו מקיום שאר המצוות.

גם על הגר"א מסופר, שהיתה לו פגישה עם שר בממשלה שהיה יהודי מומר, כאשר השר מזג לעצמו כוס יין, הזהירו הגר"א, שהוא עתיד להיענש על כך שהוא שותה יין של גויים.

ניתן להוסיף את דברי הרמב"ם ביחס לברכת כהנים (תפילה טו ו - ז) ביחס לכהן עבריין השואל האם ראוי שישא את כפיו, 'לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות, ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה, שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו'.

מה. **שאלה:** אם זה נכון שכיסוי ראש זו חובה, מדוע בנות רווקות לא מצוות בכך (איך יכול להיות שיש דבר שמוגדר כחוסר צניעות אם היא נשואה וזה לא מהווה חוסר צניעות אם היא רווקה)?

תשובה: גם אני מתלבט בשאלה זו, אם יש לך תשובה, נא להחכים אותי. אגב, אני חושב שהחינוך שאנו מתחנכים את עצמינו, בנוי על כך, שאני רשאי לשאול, ואף לדרוש הסבר על כל דבר ודבר, אבל לעולם אין קיומן מצוות שלי תלוי בשאלה אם אני מבין או לא. סוף סוף, אנו עבדי השם, ולא עבדי השכל שלנו.

מו. **שאלה:** האם אני רשאי להתפלל או לברך או ללמוד תורה, מול שיער אישה מגולה?

תשובה: הלכה זו מאוד מעניינת. אם זו אישה שחייבת בכיסוי ראש, אין להתפלל כנגדה (ניתן לעצום את העיניים או לסובב את הראש) גם אם מדובר באשתך, אף בימים שאתם מותרים זה לזה. ביחס לאישה נשואה שלא נוהגת לכסות ראשה, הרבה פוסקים (ערוך השולחן בניגוד למשנה ברורה) מתירים להתפלל כנגדה. יוצא אם כן, שיותר חמור גילוי שיער של אשתך מאישה זרה, שלא מכסה ראשה.

מוז. **שאלה:** כאשר התחתננו, היה ברור לי ולאשתי, שכיסוי ראש זו מצווה שנקיים בשמחה, לצערי אני מרגיש שיש כרסום בדבר, אולי בגלל הסביבה או משהו כזה, מה אתה מציע לי לעשות, כי במקום מסוים, זה קצת 'אוכל אותי'?

תשובה: זו סוגיה חשובה ככל הסוגיות הקשורות לזוגיות שלכם. מצד אחד אתה לא אחראי על ה'עולם הבא' של אשתך, ואין אתה נענש על הכשלונות של אחרים, אם עשית את המוטל עליך בבחינת ההסברה. מאידך, כל דבר שמפריע לך, אתה חייב לדבר עליו עם אשתך (זה הדדי) באופן מכבד ובשעת רצון כאשר ישנה אוזן קשבת. לעולם אל תשתמש בביטוי: 'אם הייתי יודע שזה יהיה ככה, הייתי שוקל מחדש את הבחירה שלי בך'... אני מאמין שכשם שאפשר לרדת, כך גם אפשר לעלות, כאשר השיח הוא מכבד ולא בא בסגנון של: 'את לא בסדר ש..' 'אלא' 'מאוד קשה לי לראות ש...' '

מה. **שאלה:** האם אישה שאין לה שער צריכה ללבוש כסוי ראש?

תשובה: ישנם שני מושגים: א. שיער באישה ערווה (ברכות כה) שנאמר 'שערך כעדר העיזים'. ב. שלא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק, כמו שהגמרא אומרת בכתובות (ע"ב). 'אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש' והדבר נלמד מהפסוק 'ופרע את ראש האישה'.

לגבי המושג הראשון, אין מה להגדיר כערווה אם אין שיער, ולכן רשאי הבעל לקרוא קריאת שמע מול אשתו בעלת הקרחת, ואילו ביחס למושג השני, נראה שאין לה לצאת לרחוב ללא כיסוי ראש.

מט. **שאלה:** יש בחדרי תמונה ובה נראים מספר בחורים חשופי עגבות (אחוריהם נראים גלויים כיום הוולדם), האם אני רשאי להתפלל מול תמונה זו, או שזה ככל 'דבר שבערוה' הזוקק עצימת עיניים או הפיכת פנים?

תשובה: ידוע (שו"ע או"ח ע"ה ה) ש'ערווה בעששית... אסור לקרות כנגדה', והאחרונים דנו את התמונות שאינן צנועות כדין ערוה בעששית. לפי זה ראוי להחמיר ללא לקרוא מול תמונה שיש בה גילוי ערווה. נשאר לנו לדון בשאלה, האם יש בעגבות משום ערווה?

הגמרא (ברכות כ"ד) מביאה את דברי רב הונא: 'עגבות אין בהם משום ערוה', והיא אף מביאה ראיה לדבריו ממשנה מפורשת, אלא שאת ראייתו היא דוחה אבל לא את גוף דבריו.

הב"י (או"ח ר"ו ג) נוקט שלא קיימא לן כוותיה דרב הונא, ולכן אם אישה יושבת ערומה, היא תוכל לברך רק בתנוחה שגם עגבותיה מכוסות באדמה. [איך הב"י מסתדר עם פסקיו בסימן ע"ג, ב המתיר לאיש לקרוא ק"ש עם אשתו במיטה בלא הפסקת טלית, ובלבד שיחזיר פניו? ניתן לתרץ בשני אופנים, או שיעמיד את ההיתר רק באופן שאינו שאין מגע באיזור העגבות או שמושג 'אשתו כגופו' מתגבר על בעייה זו.]

בניגוד לכך, המגן אברהם (או"ח ר"ו ה) כותב על פי מספר ראשונים ובכללם תשובת רשב"א, שאין איסור בראיית עגבות של עצמו או חברו, ורק מגע איתם אוסר. כמו כן, לדעתו מותר לאישה לברך כאשר עגבותיה מגולות.

סברת המגן אברהם היא, שאמנם הגמרא דחתה את ראיית רב הונא, אבל לא דחתה את פסקו.

הגר"א (או"ח ע"ד ז) נקט לקולא כמג"א, והא"ר (בסימן ע"ד ה, ונתן שם את ההגדרה עד היכן בכלל בגדר עגבות) החמיר כב"י.

חזון איש (או"ח ט"ז י) מחלק בין ראיית (כלומר גלוי) עגבות שבזה הגמרא בשם רב נחמן ב"י החמירה, ואילו ביחס לנגיעה דברי רב הונא לא נדחו.

סיכום: הואיל ויש מחלוקת בין הפוסקים, האם יש בעגבות משום ערווה, ראוי להורות לעצום עיניים לכתחילה, ומכל מקום אם כבר קרא, אין עליו לחזור.

 סימן עח

ג. שאלה: אני עומד בתפילת שמונה עשרה, וקטן השתיין לידי על הרצפה, האם אני צריך לצאת מחוץ לחדר, למרות הקור והגשם או שאני רשאי להמשיך בתפילת העמידה כאן בחדר?

תשובה: ישנה סוגיה בגמרא (ברכות כ"ב:) האומרת שיש להרחיק מן הצואה, כלומר לזוז באמצע תפילתו אם רואה אותה כנגדו, ומאידך באותו עמוד נאמר שאם מי רגליים שותתין על ברכיו, ממתין עד שיכלו המים, ולא הוזכר שם הצורך להרחיק מאותו המקום.

הרשב"א בחידושו (ד"ה היה) מציין שבמקרה של מי רגליים אין צורך להרחיק, מפני שדין של מי רגליים שונה מצואה. בצואה שהחויב להרחיק הוא מן התורה, יש להרחיק למרות שהוא באמצע התפילה, ואילו במי רגליים שהחויב להרחיק הוא רק מדרבנן (כי מן התורה רק כנגד העמוד אסור לקרוא) על כן לא נדרש לכך, כאשר הוא עומד באמצע העמידה. לגבי קריאת שמע, מדייק הב"י (או"ח ע"ח) שוודאי מרחיק שהרי מותר לו לזוז ממקום למקום.

נראה לסכם, שבמי רגליים הנמצאים על הרצפה יש להרחיק אם רוצה להתחיל להתפלל, וכן יש להרחיק אם נמצא באמצע קריאת שמע, ורק בתפילת שמו"ע הקלו להמשיך, כדי לא להקל עליו לזוז באמצעה.

לפי זה באופן שבגדיו רטובים ממי רגליים אף בטופח על מנת להטפוח, אין צורך להפסיק בתפילת שמו"ע, כפי שכתב המ"ב (סק"ג).

השו"ע לכאורה סותר את עצמו, כי בסימן צ' (סעיף כ"ז) כתב שאם תינוק השתיין לידו כאשר נמצא בתפילת העמידה, יצא או יהלך למקום מתאים או שימתין עד שיטילו לשם מים, וזה נוגד את העיקרון הנ"ל הכתוב ברשב"א שמקילים ביחס למי כאשר עומד בתפילה.

אכן, הפרי חדש (צ כ"ז) סמך לגמרי על דברי הרשב"א, ואשר על כן הכריע שלא כשו"ע ביחס לתינוק שהשתיין לידו בשעת העמידה (הביאו כה"ח צ' קמ"ח) ולדעתו לא ירחיק.

אבל הפוסקים ניסו מצד אחד לקבל את הלכה שבסימן צ' העוסקת בתינוק שהשתיין, עם העובדה שמרן הב"י מקבל את דעת הרשב"א:

א. כאשר מדובר על הפסק של תזוזה בלבד, צריך לצאת מהמקום, גם בשמו"ע, מה שאין כן אם מדובר בהפסקה ארוכה של החלפת בגדיו החיצוניים הספוגים בשתן, שבה אין להפסיק (מגן אברהם צ' סק"מ, הביאו ביאור הלכה כאן ד"ה מרחיק וכן בכף החיים כאן אות ג).

ב. אמנם הב"י הכריע כרשב"א שאין לזוז באמצע שמונה עשרה למרות שיש שתן על גבי הקרקע, זה איירי כאשר גם בגדיו רטובים, שאין התזוזה מצילה אותו מהאיסור דרבנן של תפילה ליד מי רגליים (כי גם אם מתרחק, סוף וף הוא עצמו רטוב), אבל בסימן צ', שם התזוזה מצילה אותו לכן שם נטה מדעת הרשב"א.

[מה הדין אם בגדיו החיצוניים ספוגים משתן וגם ישנה שלולית של מי רגליים על הרצפה, האם יש להרחיק מהם? לפי הלבוש, אין צורך כי בכל מקרה ההליכה לא מצילה אותו מהבעיה הנוספת של שתן בבגדיו החיצוניים. אבל הביאור הלכה כותב שיש להחמיר בכך. נראה שיש כאן ביטוי למושג של 'הואיל ואשתרי אשתרי', יבמות ז:]

מה הדין אם ההמתנה בשתיקה, עד שיביאו מים לשפוך על מי הרגליים יצרה הפסקה של 'כדי לגמור את כולה', האם יש לחזור לראש התפילה? הכף החיים מכריע לעניין דיעבד, על פי שיטת רבינו יונה, שכל עוד לא היתה הפסקה בדיבור, אין להחזיר אותו אפילו בשמונה עשרה (או"ח צ' אות קמ"ט).

סיכום: יש לנהוג לכתחילה כדעת השו"ע ועל כן יצא מהחדר, ואם שהה בהפסקה זו כדי לגמור את כל העמידה, יש להורות להמשיך מאותו מקום, הן לבני ספרד בגלל דברי כה"ח הפוסק כרבנו יונה, והן לבני אשכנז החוששים רק להפסקה של אונס, כי יש לחשוש לדעת הפרי חדש שאין כאן אונס, כי יכול היה להמשיך להתפלל.

סימן עט

נא. שאלה: האם יש להרחיק ארבע אמות מן הצואה או ממקום שכלה הריח?

תשובה: ישנה מחלוקת אמוראים בגמרא (ברכות כ"ה). לפי רב הונא מרחיק ארבע אמות מצואה, ואילו לפי רב חסדא מרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח.

הגמרא מביאה ברייתא המהווה סיוע לרב חסדא, אבל מיד היא כותבת שאין הלכה כברייתא זו, הסיבה שהגמרא דחתה את הברייתא היא מפני שיש בה חלק שסותר הלכה. [ביאור: חלק ממנה העוסק בצואת בעלי חיים אינה נכונה]. רוב הראשונים הבינו שאמנם הברייתא המסייעת לא להלכה, אבל דברי רב חסדא נשארו נכונים להלכה, אבל הרמב"ם כנראה הבין שדברי רב הונא התקבלו להלכה. רש"י בהסבר שיטת רב הונא הבין שיש להרחיק ארבע אמות מהצואה למרות שיש ריח, אבל הרמב"ם בגרסתו בדברי רב הונא הבין שיש להרחיק ארבע אמות מהצואה בתנאי שלא מגיע אליו הריח. [יש בהמשך הסוגיה אמירה של אמוראים שריח שאין לו עיקר, יש להרחיק ממנו, לפי רמב"ם זה מתאים לשיטת רב הונא ורב חסדא, אבל לפי הסבר רש"י המשך הגמרא תואם רק לשיטת רב חסדא, כי רב הונא לא נבהל מריח אף שיש לו עיקר].

סיכום: נפסק להלכה שיש להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. מסתבר שלעניין דיעבד, יש להורות שלא יחזור להתפלל אם הרחיק ארבע אמות מהצואה כאשר אין הריח מגיע אליו.

סימן פג

נב. **שאלה:** באתר בנייה, בו אני עובד, הואיל ויש הרבה הפרעות ורעש, חשבתי להתפלל מנחה, בתא השירותים שעדיין לא משמש כשירותים, האם הדבר מותר?

תשובה: הכלל הידוע בהלכה הוא, ש'הזמנה לאו מילתא'. כלומר דבר שבהגדרתו אסור בהנאה, לא נאסר בהנאה בעצם העובדה שהוא הוכן/הוזמן לשם כך, כל עוד לא התחיל השימוש בו (על פי שו"ע או"ח מ"ב ב').

ביחס לבית כיסא הדין קצת שונה, וכך נכתב בשו"ע (או"ח פ"ג ב): 'הזמינו לבית הכיסא, ועדיין לא נשתמש בו, מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו'.

המקור להלכה זו הוא מתלמוד ברכות (כ"ו). שם הגמרא שואלת, האם לעמוד ולהתפלל בתוכו, והגמרא לא מכריעה בדין זה. רמב"ם (ק"ש ג"ג) הכריע לחומרא, ואילו הראב"ד חלק עליו והקל בזה.

הסיבה שכאן חרגנו מהכללים הרגילים היא, שזה ביזיון לקרוא ולהתפלל במקום שנזכר עליו שם מאוס כזה (לשון ביאור הלכה שם).

על כן, מותר לקרוא כנגדו ולא בתוכו.

בדיעבד שכבר התפלל שם, היה ראוי להורות שיש להתחשב לעניין דיעבד בשיטת הראב"ד, ולא להצריך להתפלל שנית, אבל המ"ב (סק"ח) בשם לבוש כתב שלא יצא. בניגוד לנכתב לעיל, ראיתי כעת בדברי כף החיים (סק"ה) שנוקט שיאמר קריאת שמע שנית, אבל לא יברך שוב את ברכות שמונה עשרה.

סיכום: אין להתפלל בתוך תא השירותים, למרות שהוא חדש.

סימן פט

נג. שאלה: האם מותר להתפלל לפני 'ניץ החמה'?

תשובה: באופן כללי, זמן תפילת עמידה הוא רק בנץ החמה ואילך, אבל חז"ל התירו למי שיוצא לדרך וכן לפועלים להקדים את זמן התפילה שלהם. (וכך נשאל הרב שמואל אליהו: מתי אפשר להניח תפילין מינימום ולהתפלל? ומתי זמן פועלים? תשובה: א. שעה לפני הנץ; ב. 6 דקות אחרי שעלה 'עמוד - השחר'). יש פוסקים בניגוד לשו"ע שנקטו שהאיר פני המזרח הוא זמן תפילה לכתחילה.

נד. שאלה: האם אני רשאי להתפלל במניין פועלים, על מנת להשלים להם מניין?

תשובה: מסתבר שיהיה מותר הדבר, וכך כתב בהערות איש מצליח, (או"ח ש"ו) בהקשר למי שגויים חטפו את הבת שלו, והיא עלולה לצאת לתרבות רעה, שמחייבים את האבא לחלל שבת על מנת להצילה. כי מותר לאדם לעבור על איסור קל, על מנת להציל את חברו מאיסור חמור (ובתנאי שלא היתה פשיעה בדבר, כגון כאן שנקחה בכוח לגויים). גם כאן, על ידי שאעבור על איסור קל, אציל את הקבוצה מלהתפלל ביחידות (ראיתי בכרך א' של מ"ב עם הערות איש מצליח דברים סותרים בשם הרב מזוז ואיני יודע ליישבם).

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי צירוף אדם להשלמת מנין הפועלים, לכאורה עד שמביאים ראיה מהלכות שבת, הרי שממקומו הוא מוכרע, בדבדיון בדין "חטא כדי שיזכה חברך" הביאו תוס' בשבת דף ד. ועוד מקומות את הגמרא במס' ברכות דף מז: שר"א שחרר את עבדו כדי להשלים מניין, משום שהוא מצוה דרבים, ואמנם יש שפירשו שהיה זה לקריאת זכור דאורייתא ולא לסתם תפילה במניין אך רש"י שם פירש דהוי מצוה דרבים "להוציא רבים ידי חובה בקדושה", וכך מובא בראשונים בגיטין דף לח:.

נה. **שאלה:** אני עובד בתור נהג הסעות, לפני שתי אפשרויות, להתפלל יחיד לפני נץ לפני העבודה או להתפלל במניין אחרי סבב העבודה הראשון, מה עדיף?

תשובה: לפי מרן השו"ע שתפילה לפני נץ החמה זה בדיעבד, נראה שיסמוך על דברי תרומת הדשן המתיר לעסוק בעסקיו אחרי שאמר ברכות השחר ועוד... על כן יתפלל בעבודה על מנת שלא ישכח מלהתפלל, תשובה זו נכונה במקרה ואתה נקרה למציאות זו באופן קבוע או לתקופה מסוימת, אבל באקראי ניתן לפסוק כדעת הפרי חדש הסובר שתפילה לאחר עמוד השחר, כאשר האיר פני המזרח הוא זמן שחרית לכתחילה, ותפילה לפני עבודה עדיפה על אף שזה ביחידות (אם מדובר בימות הקיץ וניתן להתפלל יחיד בנץ, יותר קל להכריע כי עדיף נץ לפני העבודה).

סיכום: אם זה נוהל קבוע, ילך לעבודה אחרי שאמר את ברכות השחר, ויתפלל אחרי העבודה במניין.

נו. **שאלה:** האם האיסור לאכול לפני התפילה (אינו רעב ואינו צמא) הוא איסור דרבנן או דאורייתא, והאם טעימה מותרת?

תשובה: על פי רמב"ם ספר המצוות שורש ט' וכן מדברי ספר החינוך (מ"ע רמ"ח) נראה שאיסור האכילה הוא איסור דאורייתא, הנלמד מהפסוק 'לא תאכלו על הדם', אבל בלשון הרמב"ם במשנה תורה (אהבה תפילה וד) אין הכרע, וקצת נוטה שזה רק מדרבנן הואיל ולא הזכיר את הפסוק ה"ל. יש דיון בדעת הרמב"ם במנחת חינוך (רמ"ח ח) וכן בעיניים למשפט (ברכות י. אות ג'). פשוט הדבר, שלפי הראשונים שמצוות תפילה כל יום הוא מדרבנן, איסור האכילה הוא רק מדרבנן.

הרמב"ם והחינוך נקטו את הלשון 'לא יטעום אדם כלום עד שיתפלל', כלומר גם טעימה (חצי שיעור) אסורה. זה מאוד מסתדר לפי ההבנה שיש כאן איסור תורה, ו'חצי שיעור אסור מן התורה' (יומא עד).

סיכום: גם טעימה אסורה, ויש אומרים שאסורה מן התורה.

סימן צ

נז.

שאלה: רקע: ישנה דעה בהלכה שתפילה במניין, זה דוקא כאשר ישנם עשרה המתפללים יחד, ולא יועיל שנמצאים עשרה (ביניהם שישה שמרם התפללו).

שאלתי היא: האם מותר לאותו אדם שכבר התפלל, להתפלל נדבה על מנת להחשיב את התפילה, לתפילה במניין בערכה הגבוהה?

תשובה: התפילה במניין המעולה היא כאשר ישנם עשרה המתחילים להתפלל תפילת שמונה עשרה ביחד.

באופן שישנם ששה או יותר שלא התפללו ומצטרפים אליהם עוד אנשים שכבר התפללו, פשוט הדבר שהם רשאים לקיים תפילה בציבור כולל אמירת חזרת הש"ץ וכדומה, אלא שנחלקו האחרונים, האם יש לתפילה זו מעלה של תפילה של ציבור (עיין פסקי תשובות ח"א עמ' תרח"צ).

דעתם של הרב עובדיה יוסף וכן של הרב מרדכי אליהו היא שיש לתפילה זו מעלה של תפילה במניין, וכן שאלתי את הרב דוב ליאור, והוא השיב שלהלכה נחשבת תפילה זו לתפילה במניין, על אף שכבר התפללו ארבעה, ולכן לדעתו 'לא מתחילה' שאלה הנ"ל.

לפי הדעה המחמירה שאין זה תפילה במניין, יש מקום להסתפק האם עצה זו תועיל, כלומר האם יהיה למעמד זה מעמד של תפילה בציבור, הואיל ויש באותה שעה עשרה שמתפללים, מאידך ניתן לומר הואיל ואין תפילה של עשרה 'בעלי חיוב' (אמנם הם בני חיוב, הואיל ואינם כקטנים, אבל אינם מחוייבים כעת בתפילה זו), לכן אין מעלה בכך שאותו אדם יתפלל שוב (עיין פסקי תשובות ח"א סימן ק"ז ד'). בנוסף לכך, יש לציין שהפוסקים לא עודדו תפילת נדבה, והלואי שתפילת החובה תיעשה באופן הנכון.

סיכום: עצה הנ"ל לא מעשית.

נה.

שאלה: האם אני רשאי לחנות ליד בית הכנסת הממוקם בשכונת מגורים, כאשר אני יודע שאני עלול לתפוס את מקום החניה של אחד הדיירים?

תשובה: כתוב בתורה 'ואהבת לרעך כמוך', ולכן אם זו שכונת מגורים, שברבות השנים הפכו את אחד הבתים לבית כנסת, לא ראוי לתפוס לאנשים את המקום הקבוע, למרות שלרוב אין להם בעלות עליו.

כאשר בינותי בספרים, ראיתי שישנה עדיפות לבוא לבית כנסת ברגל משום שכר פסיעות, ואף אם מעדיף לבוא ברכבו, כדי לחשוך זמן, יש עדיפות לחנות במרחק – מה מבית הכנסת, על מנת שיהיה לו שכר על אותן הפסיעות, ולכן עדיף לחנות באיזור שאינו מיועד לרכבים פרטיים, וככה ירוויח בכפליים. וראה עוד בפסקי תשובות (ח"א עמ' תש"ד) המאריך בנושא שכר פסיעות ואין מעבירין על המצוות.

נט. **שאלה:** בדרך לבית הכנסת בו אני רגיל להתפלל, אני חולף על פני בתי כנסת אחרים, האם בגלל העיקרון ש'אין מעבירין על המצוות', אני מחויב להתפלל בבית הכנסת הראשון הנקרא בדרכי?

ראוי לדון במספר נושאים:

- א. האם ישנו עיקרון ללכת לבית הכנסת היותר מרוחק, משום שכר פסיעות? ב. אם הולך לרחוק, איך זה עולה בקנה אחד עם הכלל, שאין מעבירין על המצוות? ג. רואים שמנהג העולם, שאין חוששים לכך (לחלוף על פני הקרוב), על מה הם סומכים?

תשובה: הגמרא בסוטה (כ"ב:) אומרת, שלמדנו קבול שכר מאלמנה אחת, שהיה לה בית הכנסת בשכנותה, ואף על פי כן הייתה באה לבית הכנסת של רבי יוחנן שהיה רחוק מביתה, שאלה רבי יוחנן מדוע היא אינה הולכת לבית הכנסת הקרוב? והיא ענתה לו בשביל לקבל שכר פסיעות, ומזה למדו הפוסקים (מג"א סימן צ' שו"ע הרב מ"ב סימן צ' סקל"ז) שאם אפשר לו, עדיף ללכת לבית הכנסת הרחוק ממקום מגוריו, משום שכר פסיעות.

אמנם יש מקצת פוסקים הסוברים, שאם בדרכו לרחוק הוא עובר על בית הכנסת אחר, אם אפשר לו עדיף שיכנס לקרוב משום שאין מעבירים על המצוות. הרב דוב ליאור אמר לי, שהכלל שאין מעבירין על המצוות, אמור דווקא באופן שמעוניין כעת לקיים את שתי המצוות (כמו תפילין של יד ותפילין של ראש), מה שאין כן כאשר הוא מעוניין רק בדבר מסוים. לכן כאן שרוצה להתפלל ברחוק שהוא הקבוע לו, אין חשש הנ"ל.

סיכום: מותר לך ללכת להתפלל במקום שאתה חפץ להתפלל בו (למרות שתצטרך לחלוף על פני בתי כנסת אחרים), ואם הוא רחוק יותר, יש לך על כך שכר פסיעות.

סימן צא

ס. שאלה: האם מותר להתפלל בבית כנסת, אבל לא ממש בפנים, אלא בחוץ באזור שמאחורי הקיר הקדמי?

תשובה: מקרה זה נוגע בשלושה נושאים:

א. האם מותר להתפלל אחורי בית הכנסת? התלמוד (ברכות ו.) אוסר להתפלל אחורי בית הכנסת. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא, וממילא בשאלה איך לנהוג כאשר מתפלל אחורי בית הכנסת בצד מזרח (באירופה כולם התפללו לכיון מזרח), לפי דעה אחת, יתפלל גם לכיוון מזרח, כמו שהציבור מתפללים, ואילו לפי הדעה השנייה, במצב זה אסור לו להתפלל לכיוון מזרח, שהרי 'אחוריו אל היכל ה'" ולכן לדעה זו, צריך להפוך פניו לכיוון בית הכנסת, ולמרות שהם מתפללים לכיוון מזרח והוא למערב, אין בכך חשש, הואיל ומתפללים הקהל והוא לכיוון הכותל המזרחי.

מין השו"ע כותב (או"ח צ"א ז) שראוי לצאת ידי שתי השיטות, ומזה נגזר שלא יתפלל מאחורי הקיר שאליו הציבור מתפלל.

ב. ביחס לברכת כהנים, האם מי שנמצא שם 'בכלל ברכה'? ההלכה ידועה (או"ח קכ"ד כ"ד), שמי שאינו עומד מול הכהנים בשעת הברכה, אינם בכלל ברכה, אלא אם כן, היו אנוסים באותה שעה, כגון שהם עובדים בשדה. כאן קשה לומר שיש אונס, כי עושים זאת מטעמי נוחות או עצלות שלא להיכנס פנימה.

ג. האם מי שנמצא בחוץ, נחשב כמתפלל במניין? בהלכה ישנו דיון לגבי השאלה האם מי שנמצא בעזרת נשים מצטרף למניין, המ"ב (או"ח נ"ה סקנ"ב) כותב: 'וכל שכן דאם יש בלעדיו עשרה נחשב תפלה בציבור על ידי זה, ואף על פי כן יותר טוב אם בנקל הוא לירד לבית הכנסת, שירד'.

לגבי סעיף הראשון, הרב ליאור ענה לשאלתי, אם נעשה הדבר בגלל הדוחק, או ששם עזרת נשים, מותר.

סא. **שאלה:** אני וחבר שלי מתפללים שמונה עשרה, הכיפה של חברי עפה ברוח. החבר הניח את ידו על ראשו, ואני יודע שאין זה נחשב ככיסוי ראש המועיל. האם אני רשאי לעקור ממקומי על מנת להרים את הכיפה ולהשיבה לבעליה?

תשובה: ההפסקה האסורה בתפילה, היא הפסקה שבדיבור. באופן שזו ממקומו תוך כדי תפילה, אין כאן איסור. ולכן מותר לעקור ממקומו בשביל להביא סידור וכדומה (כמו כן מותר ללכת לבדוק בספר הלכה, מה הדין אם שכח יעלה ויבוא וכדומה, עיין שו"ע או"ח צ' כ"ז, ומ"ב ק"ד סק"ב).

אמנם לפי הרש"ל (שו"ת סימן ע"ב) מועיל כיסוי היד, גם לגבי איסור 'אזכרת שם שמיים בגילוי ראש', ואין פוסקים כמותו (עיין מגן אברהם צ"א, ד) ורק לגבי איסור ללכת בראש מגולה, סומכים על כיסוי היד (מ"ב, ב' סקב).

הערה: עין פסקי תשובות ח"א (סימן ב', הערה 75) ומעיין אומר (ח"א עמ' שפ"ג בשם הרב עובדיה יוסף) שלפעמים סומכים על דעת הרש"ל בשעת הדחק, ואילו לפי כף החיים (צא, כ) אין לסמוך על דברי רש"ל אף בשעת הדחק.

סיכום: נראה להסיק, שכשם שמותר למתפלל עצמו ללכת להרים את הכיפה, כך מותר לחברו להרים עבורו.

סימן צד

סב. **שאלה:** שמתני לב שבבית הכנסת בו אנו מתפללים, ארון הקודש מוצב בקיר החזית שהוא לכיוון דרום מערב, ואילו ירושלים נמצאת בכיוון דרום. הציבור מתפלל לכיוון ארון הקודש, ואצל הבנות בעזרת נשים, חלקן לכיוון ירושלים ואילו חלק מהן לכיוון ארון הקודש. מה ראוי לנהוג?

תשובה: בתלמוד (ברכות ל.) ובהלכה (או"ח צ"ד א) הובא הדין שיש להתפלל לכיוון ירושלים. בבאר היטב (סק"ג) מובאת מחלוקת פוסקים כיצד יש לנהוג כאשר העמידו את ארון הקודש לצד דרום, וכולם מתפללים נגד ארון הקודש שהוא בצד דרום (מדובר באירופה שירושלים נמצאת מזרחה להם), בשם יד אליהו כתב שיוכל להתפלל לצד מזרח, ואין כאן משום יוהרא ולא משום איבה, והוסיף שם, שגדול אחד חולק עליו, ולדעתו יתפלל רק לצד שהציבור מתפללין. במ"ב (סק"י) הכריע כדעה השניה, שיתפלל לצד שהציבור מתפללים, והוסיף בלשון זה: 'אך יצדד פניו למזרח'.

חשוב לציין שהמשנה ברורה עצמו כתב (סק"ט) שאפילו אם קבעו את ההיכל בכותל אחר (כלומר לא במזרח אלא למשל בצד דרום) צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח.

סיכום: אם ניתן לבקש מכל הציבור לכוון פניהם בתפילת שמונה עשרה לכיוון ירושלים, שהוא אצליכם לצד דרום, מה טוב ונפתרה השאלה, אבל במצב הנתון גם מי שיודע את ההלכה, צריך לעשות מה שהציבור עושה. אבל אם בעזרת נשים ממילא ישנן שתי הנהגות, עדיף לך לעשות כדבר הטוב, שהוא להתפלל לכוון ירושלים.

סימן קו

סג. **שאלה:** האם גם לגבי אישה, ישנה מעלת תפילה בנין? ההשלכה מכך, האם עדיף שאתפלל לפי הסדר ולפספס את הנץ או לחילופין לדלג ישר לשמונה עשרה ולהתפלל בנין?

תשובה: תפילה בנין מעלתה רבה וזה הזמן המשובח להתחיל בו שמונה עשרה. נראה שאם מדובר באישה שרגילה להתפלל לפי הסדר, ואצלה התפילה ללא דילוג מסייעת לכוונה בתפילת שמונה עשרה, ראוי שתתפלל לפי הסדר.

סד. **שאלה:** אני מתפללת שחרית, האם עדיף שאומר ברכת יוצר אור או אמת ויציב, במצב שהזמן שלי מוגבל?

תשובה: לא מצאתי על כך בפוסקים, ולעניות דעתי יש עדיפות בברכת אמת ויציב, כי זה מה שיגרום לה לסמוך גאולה לתפילה.

סימן קד

סה. **שאלה:** שלוח ציבור השתנק באמצע חזרת הש"ץ, האם מותר לתת לו כוס שתיה על מנת לעזור לו להשתחרר?

תשובה: תשובה זו מתחלקת לשניים: א. אם מים זמינים להם, יביאו לו לשתות ויהיה מותר לו לשתות כי יש במעשה זה הפסקה קלה (עיקר הפסקה ביחס לתפילה היא הפסקה שבדיבור) לצורך תפילה. אין במרכים על שתיה זו שאינה

לצמאוו; ב. אם יש שם רק מיין או עראק, כאן לא נוכל להתיר לו לברך באמצע תפילת שמונה עשרה, לכן עדיף שיעבור חזן אחר תחתיו או לחילופין, במקרה זה, יכול משהו אחר לברך ולשתות מעט, על מנת להוציא את החזן ידי חובת ברכת הנהנין, כך הציע הרב דוב ליאור.

סימן קח

סו. שאלה: בערב בו נסע הנוער לסופרלנד, לא התפללתי ערבית במקום, כי חשבתי לארגן מניין כאשר נגיע בחזרה לישוב. כאשר הגענו הדבר פרח מזיכרוני והלכתי לישון בלי להתפלל, האם אני רשאי להשלים בתפילת שחרית את תפילת ערבית?

תשובה: אתה מתכוון לשאול האם אתה מוגדר כשוגג ולפי זה אתה חייב בתשלומין, או שמא אתר מוגדר כמזיד (שאינו יכול להתפלל תשלומין) הואיל ו'ודחית במו ידייך' את תפילת ערבית כאשר היית עדיין בסופרלנד.

השו"ע כותב (או"ח ק"ח ח') ש'מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין יישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה השעה... . כולם חשובי אנוסים ויש להם תשלומין'.

המ"ב (סקכ"ג) מבאר שכיוון שלא בטל התפילה בשאט נפש, אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אחר כך, לכן אינו מוגדר כמזיד.

הלכה זו מבוססת על הלכה בדיני נזיקין, כפי שהביא הנימוקי יוסף (ב"ק, י') ביחס למי שהייתה אבן מונחת לו בחיקו וידע בה, ולאחר מכן שכח ועמד ונפלה (והזיקה) דפטור מארבעה דברים, הואיל ובשעה שעמד, שכח הוא שהאבן מונחת עליו. אמנם הנ"י מסתפק האם נחשב כשוגג גם לעניין תשלומין, אבל הב"י הכריע שזה נחשב לשגגה.

חשוב לציין שמן הראוי לא להתחיל נסיעה לפני שמתפללים.

לכן כיוון שיצאתם מהישוב בשעות אחה"צ, יש להתפלל מנחה לפני הנסיעה וכן בחזרה לא היה ראוי לצאת משם לפני תפילת ערבית (עפ"י מ"ב או"ח פ"ט, סק"ט).

סיכום: אתה חייב בתפילת תשלומין בשחרית.

סימן קי

סז. שאלה: כאשר אומרים תפילת הדרך ביום, האם כאשר חוזרים בלילה יש לאומרה שנית?

תשובה: אם בדעתו היה לנסוע את שתי הנסיעות, די לברך רק פעם אחת כי הלילה נגרר אחר היום, אבל אם פתאום החליט לנסוע נסיעה נוספת, יש לברך שוב (שיטת הרב מרדכי אליהו היא, שאין לומר את תפילת הדרך בשם, אלא יש לאומרה ללא שם בחתימה או לאומרה בתפילת שמונה עשרה בברכת 'שומע תפילה') על פי כה"ח סקמ"ח ופסקי תשובות (ח"א עמ' תתל"א).

סימן קכד

סת. שאלה: האם יש צורך לקיים חזרת הש"ץ בימינו שהציבור יודע להתפלל בעצמו, ובנוסף לכך, חלק מהשומעים אינם מאזינים כאשר חוזר הש"ץ על התפילה?

תשובה: רמב"ם כתב על כך בשני הזדמנויות, ובכל מקום כתב באופן שונה. בשו"ת פאר הדור (קמ"ח) מבאר שזו תקנה שאינה משתנית מדור לדור, ולכן יש לאומרה על אף שכולם שם בקיאים. מאידך, בתשובה במקום אחר (שו"ת מהדורת בלאו ח"ב תשובות רנו - ח עמ' 485) הוא מציין שאם אנשים מדברים באותו הזמן, ובגלל זה קורה שמקצתם יוצאים החוצה בזמן החזרה, ויוצא עמהם גם זה שאינו בקי הזקוק להאזין לש"ץ על מנת שיוציאו ידי חובה, וישנו חילול השם בגלל שיהודים מתנהגים בזילות בבית כנסת שלהם, הדבר חמור.

הרמב"ם מנמק את ההנהגה שאותה הוא מצדיק, והיא לעשות רק תפילה אחת בקול רם ולוותר על חזרת הש"ץ. זו לשונו בתשובות הנ"ל: 'מה שחייב אותי לעשות זאת הוא, שהאנשים כולם בשעת תפלת שליח ציבור אינם משגיחים למה שהוא אומר, אלא מסיחין זה עם זה ויוציאין (החוצה) והוא מברך ברכה לבטלה כמעט, הואיל ואין שומע לה. וכל מי שאינו בקי, כאשר הוא רואה תלמידי חכמים וזולתם מסיחין וכחין ורקין ומתנהגין כמי שאינו מתפלל בשעת תפלת

שליח ציבור, עושה גם הוא כזה ונקבע בלבנות האנשים כולם, שאין תפלה אלא בעת הלחש. ואנו אומרים באיסורי תורה 'עת לעשות לד' הפרו תורתך', ומכל שכן בתקנת התפלה ובזה יש משום הסרת חלול השם, שחושבים בנו שהתפלה אצלנו שחוק ולעג, (ובדבר שיש בו) כדי להוציא האנשים כולם מידי חובה, כפי שזה גלוי לעין.

אבל כשנתפלל בשאר ימות החול באנשים מועטים בקיאים, אנו מקיימים התקנה הראשונה ומתפללים לחש ובקול רם'.

'אבל אני אומר, שכך רצוי בזמננו בגלל סיבה שאבארנה, והיא שכאשר מתפלל שליח הציבור בקול רם, פונה כל מי שהתפלל ויצא ידי חובתו, או לדיבור או לשיחה בטלה והופך פניו מן ההיכל ויורק ומסיר כיחו. וכאשר רואה זאת מי שאינו בקי, עושה הוא ג"כ כך בלא ספק וחושב שזה שאומר אותו שליח ציבור, אין סומכים עליו ויוצא (החוצה) כל מי שהוא אינו בקי, אף כי לא יצא ידי חובתו, ותבטל הכוונה, אשר בגללה ירד שליח הציבור (לפני התיבה), שהיא להוציא את שאינו בקי'.

נספח: ראיתי לנכון להביא דברי הבית יוסף (או"ח רלד) ביחס לחזרת הש"ץ במנחה: 'ומתפללין שמונה עשרה ושליח ציבור מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית (זהו ציטוט מלשון הטור): כן כתב גם כן הרמב"ם בפ"ט מהלכות תפלה (שם) וכן נוהגים האשכנזים וכן כתב הכל בו (סי' כז הל' תפלת מנחה) שצריך להחזיר התפלה כמו בשחרית אם לא על ידי הדחק.

אבל הספרדים אין נוהגים לחזור שליח ציבור התפלה במנחה, אלא מתפלל שליח ציבור עם הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש, ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפלתו בקול רם. ומנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב"ב וגזרו נידוי לעובר על תקנתם.

סיכום: תקנת חז"ל בדבר החזרה עדיין תקיפה, ואם חושש הש"ץ לכך שאין תשעה שעונים יעשה תנאי של נדבה, וכל זה במצב שגרת, אבל אם יש חשש חילול ה' בגלל התנהגות הציבור בזמן החזרה, או שיקול חד פעמי אחר, יש לשקול לוותר עליה.

סט.

שאלה: אנו לומדים בכולל עד שעה שלוש ורבע ואז מתקיים מניין של תפילת מנחה. לפעמים אנחנו מניין מצומצם, והואיל ויש אברכים המאריכים בתפילת הלחש, אם נמתין להם זה מאוד יעכב אותנו, מה עדיף מכל האפשרויות הבאות:

- א. להתחיל חזרת הש"ץ למרות שחלק מן המניין עודנו מתפלל.
- ב. להתפלל 'מנחה קצרה', כלומר לוותר על החזרה ולהתחיל ישר בקול רם.
- ג. לבקש מאלו המאריכים שיתחילו את תפילת הלחש שלהם לפני שכולם מתחילים, כך שנסיים ביחד.
- ד. באותם ימים שהמניין מצומצם, יש להתפזר וכל אחד יתפלל ליד ביתו במניין מרווח?

תשובה: אפשרות ג' ודאי בעייתית, לאור דברי השו"ע (או"ח צ, טעם האיסור הוא משום שהוא נראה כמבזה את הציבור, וישנו הסבר נוסף (שו"ע הרב צ' יא) שזוהי משום שתפילת רבים רצויה לפני המקום. ניתן לבקש מהם להתפלל בחדר צדדי, ולאחר מכן יבואו שאר החברים ויתפללו סמוך להם, כך שהיחידים לא עשו מעשה המבייש/המזלזל, הואיל והתחילו תפילתם מחוץ למקום של הרבים.

אמנם ראיתי שיש מקילים להתחיל לפני הציבור, כאשר מטרתו היא לסיים עם הציבור (דעתם הובאה בפסקי תשובות ח"א עמ' תש"ב) ולא חששו מן החששות דלעיל, הואיל וכל כוונתם להצטרף עם הציבור, ואין הם מתפללים בניתוק מהם, ואף מתפללים חלק גדול של התפילה עם הציבור (ישכיל עבדי ח"א ג ויביע אומר ח"ב או"ח ז), וכך הורה לי הרב שמואל אליהו.

אפשרות ד' טובה במקום שיש לנו ודאות שהאנשים עתידים להתפלל במקום אחר, אבל ישנם מצבים שהנוכחים לא כל כך מקפידים בעניין תפילה בציבור, בהם נעדיף את האפשרויות א' וב'.

לגבי אפשרות א', הרב עובדיה יוסף בתשובה (ילקוט יוסף ח"א עמ' רפז ומעיין אומר ח"א עמ' רפז) התיר להתחיל חזרת הש"ץ כאשר לא כל העשרה סיימו, כאשר חלק מהם מאריכים בתפילתם, ואחרים ממהרים כגון לאסוף את הילדים מהגן.

סיכום: יש להורות לא לבטל את המניין, הואיל וישנה מעלה גדולה להתפלל במקום שבו האדם לומד (על פי ברכות ח.), ויתחילו חזרת הש"ץ בלי

להמתין למי שמאריך, ואם אותם המאריכים ישאלו מה כדאי להם לעשות, על מנת לא להפסיד קדושה, נורה להם להתחיל את תפילתם לפני כולם, בכדי שיסיימו כולם ביחד (בנוסף, ניתן גם לעשות 'מנחה קצרה', כפי שהתבאר בתשובה הקודמת ובנספח שם).

סימן קכה

ע. **שאלה:** האם אני בתור ש"ץ, אמור לומר פסוקי 'קדוש', 'ברוך', 'ימלוך' יחד עם הציבור או אחריהם?

תשובה: יש בכך שתי הנהגות ובכל אחת מהן יש הגיון. הדעה האחת היא, להתחיל לומר לפני שיסיים הציבור לומר, על מנת שיהיה נחשב גם אמירת החזן כאמירה בעשרה, הנאותה לאמירת דברים שבקדושה. השנית היא, כיוון שכוונתו היא להוציא את הציבור ידי חובה, אם כן דינו כשאר חזרת הש"ץ שבה רק הש"ץ אומר (הובאו שתי הדעות בספר אישי ישראל 'עמ' רמ"ז). בהיותי תלמיד ישיבת מרכז הרב, שאלתי את הרב אברהם שפירא את השאלה הזו וענה לי כנ"ל שיש בזה שני מנהגים.

סימן קכח

עא. **שאלה:** אני כהן, ואני מתלבט האם זה ראוי שאהיה חזן בשחרית, כאשר ישנם כהנים נוספים בבית הכנסת, וכאשר אהיה חזן תפקע ממני היכולת לקיים מצוות 'ברכת כהנים'?

תשובה: ישנה מצווה על הכהן לברך את עם ישראל, וכאשר הוא ניגש חזן, הוא עלול לגרום לעצמו בעקיפין, לבטל ממצווה יקרה זו.

מתי הבעיה באמת מתעוררת?

א. אם אין שם כהן אלא הוא, ואין הוא בטוח שיכול לברך ברכת כהנים ולחזור אחרי זה לתפילתו (מה שאין כל כך מצוי בימינו שיש סידורים) שאז הש"ץ אינו נושא את כפיו.

ב. כאשר יש שם כהנים מבלעדיו, והוא נוהג כמנהג השו"ע (או"ח קכ"ח כ) שאין לש"ץ לעלות לדוכן, אם מתקיימת ברכת כהנים בלעדיו.

מה דעת הפוסקים בכך?

מתוך שהשו"ע כתב (שם כ"ב) שמשתדלים שיהיה המקרא ישראל (שנאמר 'אמור להם') דייק המגן אברהם (סקל"ד), שצריך להשתדל לכתחילה שהש"ץ לא יהיה כהן. הביאור הלכה במקום מציין שדברי המג"א לא כל כך מובנים, שאם כל הסיבה להתנגדות היא בגלל הצורך להקריא על ידי ישראל, יהיה ניתן למנות ש"ץ כהן ומישהו מהקהל יקריא להם.

בהערות 'איש מצליח' דייק מדברי הביאור הלכה, שלא איכפת לך, על הש"ץ עצמו שמפסיד נשיאת כפיים אם הוא כהן ויש כהנים אחרים בבית הכנסת, ולמעשה היקל במקום הצורך, כאשר יש לו יארציט וכדומה.

בבן איש חי (ש"ר תצווה י"ח) כתב שנכון להשתדל שלא יהיה כהן ש"ץ, בשחרית ומוסף.

בשו"ת אור לציון (ח"ב ח ט) כתב שאין הדבר ראוי, אלא אם כן זה באקראי, או ביום שיש בו מוסף או שבדעתו לברך במניין אחר שהולך אליו לאחר מכאן (וכדבריו כתב בפסקי תשובות ח"ב עמ' כט).

הערה: בספרי השם רועי (עמ' 109 - 110) הבאתי את האורח משפט (כ"ז) שבמצבים בהם אין הש"ץ נושא את כפיו: 'ראוי שיכוון שומע ומשמיע, ומתקיימת מצוות ברכת כהנים מהתורה'.

סיכום: יעלה באקראי או כשאין מישהו טוב כמוהו.

עב. שאלה: אני כהן וכעת אני מאוד צרוה, האם אני רשאי לישא כפיים בתפילה. יש לציין שאיני עולה לבד ויש עימי עוד כהנים?

תשובה: אם יש כהנים אחרים, אתה רשאי לעלות, אבל אל תברך את ברכת המצוות. אם קול שלך יכול להגיע לתשעה אנשים המאזינים, נחשב שמתקיים הדין של 'קול רם' ואתה רשאי לעלות ולברך כרגיל.

עג. **שאלה:** האם מותר לומר פסוקים תוך כדי ברכת כהנים, כפי שנהגו אבותי?

תשובה: אמנם מרן השולחן ערוך הסתייג ממנהג זה, שכך כתב (או"ח קכ"ח כג - כו): 'בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה, והעם יכוונו לברכה... בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה, אבל ידוע שהיה מנהג בקהילות מסוימות בצפון אפריקה שהיו נוהגים לומר פסוקים בניגוד לדברי השו"ע, ואמנם הספרדים קיבלו את הוראות השו"ע, דווקא באותם מקומות שלא סתרו את המנהג הקודם, ועל כן אם זה מנהג אבותיך יכול אתה להמשיך לאחוז בו.

אך, יש לך לדעת שנהגו כך, רק בשבתות וימים טובים שבהם החזן מאריך בהקראת המילים, והיה הציבור אומר הפסוקים רק בשעה שחזן היה מושך ולא בשעה שהכהנים היו מברכים ממש.

שתי הערות: א. בדברי הרמ"א רואים שהוא הקל מאוד בכך, שכך כתב: 'הגה: ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים נהגו גם כן לומר פסוקים'. ב. יש ללמוד מכאן, כמה גרוע המנהג שמתחת לטלית של האבא, 'הולכים צחוקים' וכל מיני הצקות למיניהם בזמן ברכת כהנים. לדעתי, האשמה מוטלת גם על החזן או נציגו המראים את רוב כוחם בסלסולים, ומטריח את הציבור על לא אשמה בכפוף.

סיכום: מותר לך להמשיך מנהג אבותיך, בשבתות וימים טובים ובאופן שאתה אומר את הפסוקים בזמן שהש"ץ מאריך.

סימן קלא

עד. **שאלה:** קהילה שדחוק לה הזמן, על מה יכולה לדלג בתפילה השני וחמישי, ה'יג מידות' עם אנשי אמונה וכו' או על 'והוא רחום'?

תשובה: הרב הראשל"צ יצחק יוסף התייחס לשאלה זו, וכתב אלי במכתבו אלי, שנראה לו שיש לומר אל מלך וי"ג מידות כמנהג הספרדים, שמעלתם רבה וצריך בהם עשרה, ואת אמירת והוא רחום יכולים להשלים לבד בסוף התפילה.

עה. שאלה: האם אומרים נפילת אפיים, במקום שאין ספר תורה?

תשובה: הרמ"א ציין (או"ח קל"א ב') שאין נפילת אפיים אלא במקום שיש ארון וספר תורה. הוא נסמך על הפסוק בספר יהושע, המתאר את תפילת יהושע לאחר הנפילה במלחמת העי: 'ויפול על פניו לפני ארון ה' " (משמע שאם אין ספר תורה יאמר את הפסוקים ללא התנוחה הרגילה).

מרן השו"ע לא ציין הגבלה זו, ולכן לדעתו יעשה נפילת אפיים אף בהעדר ספר תורה (המקור לדברי הרמ"א הוא ספר הרוקח, והבית יוסף כתב על דבריו: 'ואני אומר אם קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה' כלומר שהוא מסתייג מדבריו).

בספר ארץ ישראל (להגרי"מ טיקוצינסקי) כתב שבירושלים נוהגין בנפילת אפיים גם בבית שאין שם ספר תורה... וירושלים שקדושתה קדושת עולם, הרי היא כלפני ארון ה'.

סיכום: לפי בני ספרד, יש ליפול אף בהעדר ס"ת, אבל בני אשכנז, לא נוהגים ליפול במצב זה. בירושלים נהגו ליפול תמיד.

עו. שאלה: בכסים בצבא, היה מניין בבית הכנסת, קיימנו מנין נוסף בחוץ, האם אנו רשאים ליפול אפיים למרות שאין ארון קודש במקום בו אנו מתפללים?

תשובה: אמנם מרן השו"ע לא הזכיר תנאי זה (עיין בתשובה דלעיל), לכן לדעתו ניתן ליפול אפיים, גם בהעדר ארון וספר תורה (על מנת להסיר ספק, דעת השו"ע היא שיש לומר את המזמור של נפילת אפיים בהטיה על צד שמאל, ומה שרואים אנו אצל בני ספרד שאומרים את מזמור כ"ה ללא הטיה ונפילה אפיים, זה על פי דברי האריז"ל, ראה על כך בספרנו יגון שמו).

אבל הרמ"א (או"ח קל"א ב) הזכיר דין זה, וכך כתב: 'אבל בלא זה (ארון וספר תורה) אומרים בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים'. המקור למנהג הרמ"א לקוח מהפסוק בהקשר למלחמת העי: 'ויפול על פניו לפני ארון ה'.

הרמ"א כתב שבחצר הפתוח לבית הכנסת אומר בנפילת אפיים. המ"ב (סקי"ג) מעמיד הדין הנ"ל באותו אופן שיכול לראות מאותו צד, את מקום הארון. יש להוסיף שאם מתפלל באותו קצב של הציבור הנמצא בפנים, יש לו ליפול אפיים.

סיכום: לפי מרן יאמר כרגיל, לפי מנהג האר"י אין נפקא מינה, שהרי תמיד אומרים ללא נפילה. לפי הרמ"א תלוי אם אומר בשעה שהציבור מתפלל או שיכול לראות משם את ארון הקודש.

עז. **שאלה:** האם אומרים תחנון בבית כנסת שמתקיימת בו ברית מילה?

תשובה: הפוסקים כתבו (שו"ע או"ח קל"א ד') שאין אומרים תחנון בבית הכנסת ביום מילה, וזו לשונו: 'נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבית הכנסת ביום מילה, ולא כשיש שם חתן'. למשל, אם הברית בשעה 14:00 אין אומרים בתפילות שלפני הברית כגון שחרית בכל המניינים ובמנחה גדולה (אבל במנחה שתהיה ב 19:00 ודאי יגידו, כי היא אחרי הברית, אלא אם כן נוכח אחד מבעלי הברית אכן, למנהג בני אשכנז, אחרי הברית, בעלי הברית אינם פוטרים את המניין מתחנון (עפ"י אישי ישראל פרק כ"ה כ"ד).

סימן קלד

עה. **שאלה:** בשבת במנחה במניין של תנועת הנועה, עשינו הגבהת ספר תורה, לפני הקריאה כמנהג הספרדים, ולאחר מכן התברר שלא היה פתוח במקום הנכון, האם צריך להגביה שנית?

תשובה: כתב בפסקי תשובות (ח"ב קל"ד ד') שאין זה מעכב בדיעבד, שהרי במצב שאין כח למתפללים להגביה את ספר התורה כאשר ישנו חוסר איזון בין שני צדדיו, מותר לכתחילה לגלול אותו לאמצע הספר על מנת להקל על הגבהתו.

סימן קלה

עט. **שאלה:** יש בארון הקודש הרבה ספרי תורה, האם ישנה חשיבות לקרוא בכלם בסבב, או שניתן לקרוא באופן קבוע רק מתוך ספר מסוים, כגון שהוא יותר מהודר או פחות כבד במשקלו?

תשובה: שו"ת מהרש"ם (ר', ג') מחדש שאין מצוות 'זה א - לי ואנוהו' כאשר הדבר בא על חשבון פגיעה בערך אחר. ולכן במקרה דידן, אם מניחים את ספרי התורה שבארון ללא קריאה, זה עצמו ביזיון לספרי התורה, שעושים

אותם כמו פסולים. לכן אין בזה הידור לקרוא במהודר, ואדרבה זה עצמו יהיה זה א - לי ואנוהו, אם לא יגרמו בזיון לספרי התורה ולא יביישו אותם ויורידו מכבודם, אלא יקראו בספרים על פי תור ולא על פי הידור.

הרב יצחק זילברשטיין הביא תשובה זו בספרו 'והערב נא' עמוד 158 ומאריך שם בגדרי האיסור לגרום פגם לספרי תורה כשרים אך לא מהודרים, על ידי שלא קוראים בהם.

בספר מעין אומר (ח"ו פ"ג סי' קז) כתב שהרב עובדיה יוסף נשאל האם להוציא ספר תורה שאותיות יו"ד כתובות ללא עוקץ של ר"ת, והשיב שיוציאו ויקראו בו למרות שיש עוד ספרים בארון הקודש.

הרב יהודה גיאת סיפר לי שהרב מרדכי אליהו הורה לקרוא בכל הספרים שישנם בבית הכנסת שלו, לפי תורה, והיה ספר אחד שהיו בו בעיות ובין השאר היה כתוב על קלף משוח והרב הורה להוציא אותו ביום היארצייט.

אם ישנו סבב בקריאת התורה בשבתות בין ספרי התורה, ואילו ביום חול מעדיפים לקרוא בספר תורה מסוים, כדי למנוע עגמת נפש של נפילת הספר בעת ההגבהה, יש מקום להתיר זאת, אבל טוב לגוון מידי פעם.

סיכום: טוב שיהיה סבב, אלא אם יש סיבה מיוחדת לקרוא תמיד באותו ספר.

ב. שאלה: מי שמתפלל במניין שאין לו ספר תורה, או ביחיד וישנו ספר תורה, האם ישנו חיוב לקרוא את הקריאה מתוך חומש מודפס?

תשובה: התלמוד (בבא קמא פ"ב.) מפרט את תקנות עזרא הסופר: 'עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי... ושהיו קוראין בשני ובחמישי עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו שלוש ימים בלא תורה! מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי כנגד כוהנים לויים וישראלים אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנין'.

לעניות דעתי במקרה דנן, אין צורך לקרוא את הקריאה מתוך הסידור.

הנימוק הוא כך: ישנו הפרש בין גדרי התקנה לטעם התקנה. אם נלך לפי גדרי התקנה, נגיע למסקנה שיש לקרוא מתוך ספר תורה כשר בכרכות, ויהיו שלושה עולים. כאן הדבר אינו יכול להתקיים מהעדר מניין וספר תורה. אם נלך לפי טעם התקנה, ראוי לחייב את הציבור בלימוד תורה כגון על ידי אמירת הלכה ב'תנא דבי אליהו' וכדומה.

ביחס לשבתות הדין משתנה, כיון שיש צורך שידע העם מה כתוב בתורה, ואם לא יהיו שותפים לסבב השנתי, תהיה חוסר ידיעת התורה, כפי שעולה מדברי המ"ב (קמ"ג סק"ט) וזו לשונו: 'ובישוב שאין להם ס"ת, נכון לקרות בחומשין בלא ברכה שלא תשתכח תורת קריאה, ולא יקרא להעולים בשם כמו שהמנהג לספר תורה, אלא הש"ץ יקרא הכל בקול רם לפניהם'.

סיכום: בשני וחמישי, אין חיוב לקרוא את קריאת התורה מתוך החומש.

פ.א. **שאלה:** במהלך החופשה, עשינו שחרית במניין, ליד המקום בו ישנו, אבל בגלל שלא היה ספר תורה, לא קראנו בתורה בשחרית, האם חובה עלינו לקרוא במנחה או בהזדמנות אחרת במהלך היום?

תשובה: המנהג הרווח בטיולים - שנתיים בבתי ספר או בתנועות הנוער, כאשר אין ספר תורה בשחרית הוא, לקרוא בתפילת מנחה, כפי שנראה גם מדברי המ"ב (קל"ה סק"א) המוסיף על דברי מרן השו"ע: האומר שיש לקרוא בשני ובחמישי ובשבת במנחה שלושה קוראים' כך: 'בשחרית, ואף דבדיעבד כל היום זמנה, מכל מקום לכתחילה מצוה להקדים'.

מפוסקי ספרד נראה שאין הדבר מקובל, לדעתם חובת קריאת התורה, נתקנה בתפילת שחרית דווקא, ואם לא קוראים אז, אין מקום לקרוא בכרכה במנחה (ילקוט יוסף מהדרות תש"ן ח"ב עמ' י"ט) ויש שם לשון כזו: 'אם עושים כך באופן ארעי, אין מזניחים אותם... אך הבא לשאול מורים לו, שב ואל תעשה עדיף. ושם מביא שעל פי הזוהר, לא תיקנו קריאה אלא בשחרית שהוא זמן רצון'.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ט"ו) התיר לקרוא במנחה רק באופן אקראי, אבל ביחס לשאלה בה נשאל, שבימות החורף רצו באופן קבוע לקרוא במנחה, לכך התנגד מחשש שכך יחשבו שזו היתה התקנה.

סיכום: זה תלוי במחלוקת מנהגים, על פי פשוט ההלכה, יקרא בהזדמנות אחרת במהלך היום.

סימן קלוז

פב. **שאלה:** בקריאת התורה ביום חול, טעה בעל הקורא וקרא לכתן רק שני פסוקים. אחרי שסיים לברך את הברכות (שלאחר הקריאה), רצה בעל הקורא 'לתקן' וקרא עוד פסוק ללא ברכות. האם יצאו ידי חובה?

תשובה: ישנם שני דברים שחיוניים בקריאת התורה ביחס למספר הפסוקים ולמספר העולים.

א. צריך לכתחילה שיקראו עשרה פסוקים לכתחילה, ובדיעבד אם קראו תשעה יצאו ידי חובה (כשם שהשו"ע אומר ביחס לקריאת ויבוא עמלק בפורים).

ב. צריך שיעלו שלושה עולים, שכל אחד מהם קורא לפחות שלושה פסוקים. הדבר הזה הוא 'לעיכובא', כלומר כאשר עולים על הטעות, אפילו אם כבר סיימו את התפילה, יש להוציא ספר תורה ולקרוא שלושה פסוקים לעולה אחת, ולומר לאחר מכן חצי קדיש [ההלכות מבוססות על סימן קל"ז בשו"ע או"ח].

במקרה שעליו נשאלתי, הואיל ובפועל קרא בעל הקורא פסוק נוסף בשביל להשלים את החסר, לפני שהתחיל הלוי לברך, יצאו בכך ידי חובה [כך הורה לי הרב דוב ליאור].

אמנם היה ראוי לברך שוב ברכה אחרונה אחרי השלמת הפסוק השלישי (עיין ט"ז שם סק"ד), אבל לא נראה שזה מעכב בגדרי תקנת קריאת התורה.

פג. **שאלה:** נקראתי לעלות לתורה לפני שברכת את ברכות התורה, האם אני רשאי לקרוא פסוקים על אף שלא ברכתי את שלושת הברכות כתקנת חז"ל?

תשובה: מלשון השולחן ערוך (או"ח קל"ט ט'), משמע שהדבר מותר, שהרי כך כתב: 'אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו, כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו, דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה'. משמע מדבריו, שאין להימנע מלקרוא בתורה, למרות שאינו מברך אלא את אחת משלוש הברכות. יש לציין, שלאחר מכן חייב להשלים את שתי הברכות הנוספות.

נראה להוכיח זאת גם מדברי המ"ב (או"ח מ"ז סק"א) הכותב: 'אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך, ומכל מקום כיון שהוא לו ספק, לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות'.

סיכום: אתה רשאי לקרוא בתורה על סמך הברכה, ותשלים לאחר מכן את הברכות שהחסרת.

סימן קמא

פד. **שאלה:** השבת תהיה בר מצווה. הנער שהכין את הקריאה לא ישן טוב בלילה, ובבוקר אמר לי שאינו מסוגל לעמוד על הרגליים, האם עדיף שיקרא במצב ישיבה או שנבקש מבעל הקורא הקבוע שיקרא בתורה?

תשובה: לא ניתן לקרוא בתורה במצב של ישיבה, כפי מה שמבואר בגמרא מסכת מגילה (כ"א.) וכן נפסק בשו"ע (או"ח קמא א.).

פה. **שאלה:** לרגל חגיגת בר המצווה עשינו מניין לחוד, והבאנו לשם ספר תורה אחר, למרות שהיתה זו שבת ראש חודש. בר המצווה עלה שביעי, ועלתה השאלה האם יכול האב לעלות מפטיר?

תשובה: כתוב בשו"ע (או"ח קמ"א ו'): 'יכולים לקרות שני אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע, ואפילו אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע'.

יש מקרים בהם ניתן להקל, כגון: א. שכל אחד מהם קורא בספר תורה אחר. ב. וכן במקרה שלא קוראים לעולה בשמו הדבר מותר.

וזו לשון המ"ב (בדילוגים): 'ודווקא בשבת שאין מוציאין ספר תורה אחרת למפטיר, אבל אם מוציאין ספר תורה אחרת מותר... לאפוקי מקום שנוהגים שלא לקרות המפטיר בשמו, רק סתם יעמוד מפטיר כיון שאין פורטין את שמו מותר אפילו שני אחים זה אחר זה או אב ובנו, וכן אם המנהג שלא לקרות בשם הוא בשביעי מותר לקרותן בששי ושביעי'.

במקרה דנן, הנימוק של שני ספרי תורה אינו קיים, הואיל ולאותו מניין לא היה ספר תורה נוסף.

בספר כף החיים (אות ל"ב) כתב שהמנהג להחמיר שלא לקרוא להם זה אחר זה, אף אם לא יקראו להם בשמם, בגלל ה'מי שברך' הנאמר אחר הקריאה שבו מזכירים את שם העולה.

סיכום: לפוסקים כמשנה ברורה, אם לא מזכיר את שמו יכול האב לעלות, ואילו למנהג הספרדים, לא יעלו זה אחר זה.

סימן קסא

פז. **שאלה:** נטלתי ידיים לצורך אכילת לחם, ולאחר מכן, שמתו לב שהיה משהו חוצץ בקצה האצבע על הציפורן, האם עלי ליטול שנית בברכה?

תשובה: אם הדבר החוצץ הוא בגדר 'דבר המקפיד', ונמצא בחלק של היד מקשרי האצבעות ומטה יש ליטול שוב בברכה (על פי פסקי תשובות ח"ב עמ' שפ"ד).

רקע: בהלכות טבילה, חוצץ מן התורה רק כאשר מצטרפים שני התנאים: א. דבר שהוא על רוב הגוף; ב. הוא גם מקפיד עליו (מעוניין שלא יהיה כאן/זה מפריע לו), אבל אם קיים רק אחד מהתנאים הנ"ל הרי זה חוצץ מדרבנן (עיי' באו"ח סימן קס"א במשנה ברורה סק"א מה מוגדר כדבר המקפיד).

פז. **שאלה:** אני נשוי ואני עונד טבעת כאשר אני בחוץ, ואילו בישיבה איני עונד מפני כבודו של ראש הישיבה. האם הטבעת חוצצת בנטילת ידיים?

תשובה: נראה מסברא שאין הטבעת מהווה חציצה, הואיל ואין ההסרה נובעת מפני שהיא מפריע לך פיזית בעשיית מלאכה מסוימת, אלא שבגלל גורם חיצוני, אתה מעוניין להסירה.

סימן קסז

פה. **שאלה:** ברכת המוציא ונוכרתי שטרם נטלתי ידיים, מה עלי לעשות?

תשובה: ישנן שתי אפשרויות: א. שיתן ביס בלחם ולאחר מכן יטול ידיים בברכה (כידוע על פי דברי מרן השו"ע אין צורך ליטול ידיים על אכילה שהיא פחות

מכזית - אר"ח קנ"ו א"; ב. שיטול ידיים בין ברכת המוציא לטעימת הלחם. פתרון זה הסקתי מדברי המ"ב (סקמ"ד) העוסק בדיני הפסק בין הברכה לטעימה, וכך הוא כותב: 'הוא הדין כשכל הנטילה וברכת על נטילת ידיים היה אחר כך, גם כן יוצא בדיעבד דכל זה לא הוי הפסק דהוי צורך סעודה'. [לא מוכח מדבריו, שבא לשלול את האפשרות הראשונה, אלא כלל לא התייחס אליה].

פ.ט. **שאלה:** סיימתי לאכול ונזכרתי שלא ברכתי את ברכת 'המוציא'. האם אברך עכשיו למפרע על מה שאכלתי?

תשובה: בהלכה מוזכר, שאין לברך את ברכת הנהנין אם כבר סיים את אכילתו. אבל המ"ב בשער הציון (קס"ז סקמ"ו) ממליץ לקחת עוד קצת אוכל ולברך עליו ולאכול ממנו, כדי להרוויח את דעת הראב"ד.

מהי שיטת הראב"ד?

דברי הראב"ד מופיעים בשני מקומות, ואין הציטוטים זהים.

א. בהשגות (על רמב"ם ברכות ח' י"ב) משמע שיברך אחרי השתיה רק אם דעתו לשותות עוד, וזו לשון הרמב"ם: 'שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף... השגת הראב"ד: 'והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר'.

ב. מאידך, בדבריו כפי שהביאם הרשב"א (ברכות נ:): משמע שפוסק כרבינא שתמיד רשאי לברך אחרי שסיים לאכול, אם שכח לברך מקודם.

כדי להבין את הנושא, אצטט את הסוגיה במסכת ברכות (נ"א): 'בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך? אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף, אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך, דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ולא היא, התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי'.

וזו לשון הרשב"א: 'והתניא בולען במשקין, פר"ח ז"ל דטעמא דבולען בלא ברכה משום דכיון דהכניסן בפיו ממאסן ואדחו משתיה דכל אדם, והילכך אין להקפיד על ברכתן וכן דעת הגאונים ז"ל דאינו מברך עליהם כלל משום דהו

להו נראה ונדחה, והואיל ואידחו ואידחו, וכדאמרי' בסמוך במי שאכל ושכח ולא בירך דאם גמר סעודתו שוב אינו מברך דהואיל ואידחי ואידחי ודלא כרבינא, אבל הראב"ד ז"ל פסק בההיא כרבינא, והא דהכא בולען ומברך עליהן בשאין לו אלא הם, ואם יש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים ושותה... ואני תמה נפסוק הלכה כרבינא ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתנן גבי גר טבל ועלה בעליתו אומר אקב"ו וכו', ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא דחיא וכו' אבל הכא מעיקרא גברא חזיא והשתא הוא דאדחי ואמור רבנן הואיל ואדחי אדחי'.

אני מבין שהמ"ב רצה להרוויח את שיטת הראב"ד (המובא ברשב"א) הסובר כרבינא שניתן לברך ברכת הנהנין גם למפרע, אבל כיון שלא נפסקה דעתו, יש חשש ברכה לבטלה אם יעשה כדבריו, על כן המליץ שיאכל מעט אחרי שמברך.

צ. שאלה: אני אוכל ואני מסופק האם ברכתי ברכת 'המוציא', מה ההלכה?

תשובה: לא חוזר ומברך, מפני שזו ברכה שאינה צריכה (מ"ב קס"ז סקמ"ט) [זה נקרא כך, ולא נקרא בשם ברכה לבטלה כי הרי מוסיף לאכול, וגם על הצד שכבר בירך בעבר, סוף סוף הברכה השניה חלה על המשך האכילה, ועל כן נקראת ברכה שאינה צריכה].

יש לשאול למה אין כאן ספק גזל, שהרי אם אוכל בלי ברכה הוי כגוזל, ולכן יש כאן ספק דאורייתא, והיה ראוי להחמיר ולברך. אלא שלהלכה זה לא כך, זה מפני שהחייב הברכה הוא רק כאשר אין ספק. אולם בספק ברכות, שצריך להקל, ממילא לא נחשב שגוזל אם לא יברך.

אולם, יש מקום להחמיר ולא לאכול. זה עפ"י שיטת ר"י בתוספות (ברכות י"ב.), שם הגמרא עוסקת באדם שיש לפניו שכר ופתח על דעת לברך על היין ובסוף סיים את ברכת השכר, האם הולכים לפי הפתיחה הגרועה, או לפי הסיום הטוב. אין שם הכרעה בגמרא והראשונים נחלקו לדינא. הרי"ף שם פוסק שבספק ברכות של אכילה יש להקל ולא לברך, ור"י בתוס' אומר שצריך לברך. רעק"א שם מסביר שלר"י יש שוני בין סב"ל בברכות המצוות, שאין בעיה אם ימשיך בלא ברכה כי ברכות לא מעכבות, לבין ספק בברכות הנהנין, שבהם אם ממשיך לאכול ללא ברכה, הוי איסור.

סיכום: יכול להמשיך לאכול למרות שיש לו ספק האם ברך.

צא. שאלה: ברכתי בטעות 'מזונות' על פרי, האם עלי לברך שוב?

תשובה: מי שברך 'מזונות' על פרי, יצא. זה מפני כי מזונות היא ברכה כללית, כמו שהכל, ויוצא על כל מה שמזין (למעט אם שותה מים או אוכל מלח) כתבתי זאת על פי חיי אדם (כלל נ"ח) שהביאו הביאור הלכה (קס"ז י').

צב. שאלה: באלו ברכות על אף שנראות שהן כברכות הנהנין, יכול לברך עבור אחרים גם אם אינו נהנה בעצמו?

תשובה: רקע: הגמרא במסכת ראש השנה (כט.) מלמדת אותנו: 'תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא? תא שמע דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו'.

מכאן מסיקים הראשונים (עיין ב"י קס"ז י"ט) שבברכת הגפן של קידוש של ליל שבת וכן המוציא של ליל הסדר, יכול להוציא ידי חובה למרות שאינו אוכל או שכבר ברך.

מה החילוק בין ברכת היין של קידוש לברכת הלחם של שבת? מצאנו בכך מחלוקת בין המגן אברהם לט"ז, וזו לשון הט"ז: 'ונראה הטעם דפת היא עיקר אכילתו ואין שייך בזה אכילה מצוה, דגם בחול הוא אוכל פת משא"כ במצה ויין קידוש שיש עכשיו שינוי'.

וזו לשון המגן אברהם: 'וטעמא משום דאכילת שבת ויו"ט אינו חובה על האדם, אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול, ואם כן אם אינו יודע הברכה אמרינן גם כן לא ליתהני דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה, מה שאין כן במצה ויין קידוש שהם חובה על האדם וחייב לצער עצמו לאכול הוי כברכת המצות'.

ביחס לברכת היין של קידוש של יום שבת, הביא הבית יוסף מחלוקת בין רבנו ירוחם למרדכי.

השולחן ערוך פסק שגם יין של יום השבת נחשב כברכת המצוות, וזו לשונו: 'אפילו בשבת, שהוא חייב לאכול פת, לא יברך לו חבירו ברכת המוציא, אם

אינו אוכל, ולא שרי לברך לאחרים אף על פי שאינו טועם, אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח, וברכת היין דקידוש, בין של לילה בין של יום.

בהלכה מצאתי חמש מקרים, הגפן של קידוש הן של לילה והן של יום, וכן ברכת המוציא של ליל הסדר וכן של ליל ראשון של סוכות (שו"ע או"ח קס"ז י"ח ומ"ב סקצ"ה) וכן לגבי מי שעורך סדרים בהרבה בתים, יכול לברך בשבילם אחרי שהוא כבר עשה הסדר בבית, כולל האדמה על הכרפס, מדין ערבות (או"ח סימן תפ"ד מ"ב סק"ד על פי הכרעת הרא"ש).

אכן פוסקי ספרד מסתייגים מהדוגמא של הלחם בליל יו"ט ראשון של סוכות, כי הם חוששים להסבר הט"ז הנ"ל, שלפיו רק כאשר האכילה ניכרת שהיא לשום מצווה, כמו מצה בליל הסדר, מה שאין כן בלחם של ליל סוכות (כף החיים קס"ז אות קל"ג).

צג. שאלה: במעמד ברכות הקידושין, האם הרב העורך צריך לשתות מהיין מפני שמברך את הברכות, ומה הדין בשבע ברכות הנישואין?

תשובה: ביחס לשבע ברכות הדבר יותר קל, כי בהלכה זה הוזכר כחיוב גמור, ולפי זה יש לברכה זו מימד של ברכת המצוות, אבל מה לגבי ברכות הקידושין ששם נראה שאין הבאת כוס היין, חיוב גמור, ולפי זה אולי יש להגדירה כברכת הנהנין שאינו יכול לברך אם אינו נהנה?

אזכיר את לשון ההלכה בנידון: א. ביחס לברכות קידושין (רמב"ם אישות ג, כ"ד): 'ונהגו העם להסדיר ברכה זו על כוס של יין או של שכר, אם יש שם יין מברך על היין תחלה ואחר כך מברך ברכת אירוסין ואחר כך מקדש, ואם אין שם לא יין ולא שכר מברך אותה בפני עצמה'. וכן כתב השו"ע (אהע"ז ל"ד ב): 'נהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין, ומברך עליו תחלה, ואחר כך מברך ברכה זו. ואם אין שם יין או שכר, מברך אותה בפני עצמה'. ב. ואילו ביחס לברכות נישואין כתב הרמב"ם (אישות י ד): 'ואם היה שם יין, מביאין כוס של יין ומברך על היין תחלה ומסדר את כולן על הכוס ונמצא מברך שבע ברכות, ויש מקומות שנהגו להביא הדס עם היין ומברך על ההדס אחר היין ואחר כך מברך השש'. וכמו כן כתב בשו"ע (סכ א): 'צריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם נשואין, והן שש ברכות. ואם יש שם יין, מביא כוס יין ומברך על היין תחלה, ומסדר את כולם על הכוס, ונמצא מברך ז' ברכות; ואם אין יין מצוי, מברך על השכר'.

באמת האחרונים התלבטו כזה, כפי שכותב הפתחי תשובה (אבה"ז סב ה): 'עייין בספר פני יהושע (בק"א למס' כתובות סי' כ"ב) שתמה מאד על מה שנהגו, דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו, דהאיך מברך בורא פרי הגפן, כיון דאין המברך שותה ממנו, והאיך יוצאין החתן והכלה בברכתו של המברך כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה נינהו, ואיך מוציא חבירו דהא הווה ליה ברכת הנהנין, בשלמא ברכת נישואין אפשר כיון דטעונין כוס הדר הווה ליה דבר שבחובה מה שאין כן ברכת אירוסין? ואפשר כיון דמכל מקום עיקר היין לאו ליהנות מכוון, חשיב שפיר כברכת המצות. והניח בצ"ע ע"ש'.

הרב אברהם שפירא לא שתה (על מנת שלא להמאס את היין על החתן והכלה), וסמך על זה שברכת הגפן בקידושין היא ברכת המצוות. אולם הרב מרדכי אליהו החמיר לשתות, כיוון שבגמרא לא מוזכר שבירכו על היין בקידושין ומנהג זה התחיל בתקופה יותר מאוחרת, ואם כן מוכח שאין זה חלק מהתקנה ולא נחשב כברכת המצוות, אלא כברכת נהנין. רב אברהם שפירא סמך על זה שכיוון שכיום זה נקבע כחלק מהקידושין יש לזה תוקף של ברכת המצוות.

בספר נפש הרב (עמ' רס) מסופר על הרב יוסף דוב סולובצ'יק, שלא היה מקפיד לשתות מכוס הקידושין.

בספר אפיקי ים (ח"ב סימן ב) נתן עצה שכאשר היה נשפך מהכוס על ידו, היה טועם לאחר הברכה באופן שלא ירגישו הרואים, וכותב שהיה עדיף שישתה את הכוס בעצמו, מפני שחושש גם לכך שבני הזוג אינם מכוונים כלל לברכת הרב ונמצא הברכה לבטלה. שם מסופר שהמו"ץ של מינסק היה מקפיד לשתות אף מכוס ברכות הנישואין.

סימן קסח

צד. שאלה: מה מברכים על לחמניות מתוקות [מה שנקרא לחמניות מזונות]?

תשובה: אני מעוניין לחלק את התשובה לשני חלקים: א. מה מקובל כיום על פי הספרים העוסקים בפסיקה; ב. מה אני ממליץ לעשות, ומדוע?
א. 1. פת הבאה בכיסנין ברכתה מזונות, ולאחר אכילת כזית ממנה מברך ברכת מעין שלוש. אם קובע סעודתו עליה, יש להתייחס אליה כאל פת גמורה, הן לגבי חיוב נטילה בברכה והן לגבי ברכה אחרונה. הפוסקים הזכירו שקביעת סעודה נחשב אם אכל במשקל של 224 גרם שזה שווה ערך לארבע ביצים.

2. מה מוגדר כלחם ומה כפת הבאה בכיסנין, לעניין זה? לרמ"א צריך שיהיה ממש מתוק עד כדי כך שהדבש הוא עיקר ואילו לפי פוסקי ספרד מספיק שירגישו שזה מתוק, כדי לברך מזונות.

ב. אני חושב שצריך לכתחילה לא להיכנס למצב בו אוכל לחמניה מתוקה, ומברך עליה מזונות. הסיבות לכך: יש לדון אם באמת במה שמוכרים בשוק, המתיקות מספיק משמעתית או לא. אבל רציתי לעורר משהו נוסף, הואיל וישנם ראשונים הסוברים שכבר אם אכל שלוש ביצים, נחשב הדבר כקביעת סעודה, ובהתחשב שעל פי עיקר הדין, מידות התורה הן מידות נפח, אם אוכל כמות בנפח של 168 סמ"ק כבר מתחייב בברכת המזון. לעניות דעתי בכל לחמניה קלועה ישנו שיעור כזה. ועל כן אני ממליץ ליטול ידיים ולברך המוציא וברכת המזון.

צה. שאלה: 'פת הבאה בכיסנין', מה הופכת להיות נחשבת כלחם לכל דבר?

תשובה: לפי פוסקי ספרד (כלומר הפוסקים הספרדים כתבו כן, ולא ברור שזה קשור לדברים הנובעים מדברי השו"ע שהספרדים מחוייבים לפסקיו) העיקרון המנחה הוא כמות האכילה של הפת הבאה בכיסנין. אם אוכל כמות של שלוש או ארבע ביצים, יש להתייחס לכך כאל לחם לכל דבר.

אני ממליץ לא להיכנס למצב של אכילת 'לחמניה מזונות' באזכרות או בסתם ארוחה, משתי סיבות:

א. אם נחשוש לדעה שהמדד הוא שלוש ביצים, יותר מצוי להגיע לשיעור זה במהלך ארוחה שיש בה סלטים ורטבים למיניהם.

ב. לפי הדעה שכל שיעורי התורה וחז"ל הם לפי נפח (אין מי שחלוק על הנחה זו, אלא שיש שאמרו שהרמב"ם המיר את הכל למשקל, ויש אומרים שיש לחשב במשקל מטעמי נוחות, כי מעטים היכולים למדוד נפח, במיוחד כאשר מדובר במאכלים בעלי צורות משונות כעין ה'ביסלי') קל מאוד להגיע לשיעור זה באכילת לחמניה מתוקה. נוסף גם את השיקול האמיתי, מה כמות המתיקות הנדרשת על מנת להגדיר את הלחמניה כמתוקה? אמנם לפי פוסקי ספרד הכל תלוי בהרגשה האישית של הטועם, אבל יש מקרים שבהם הטועם בעצמו לא יודע להחליט. יש החושבים שאם רוב הנוזלים הם מי פירות באופן אוטומטי, הברכה היא מזונות, ולפי עניות דעתי, עדיין הגורם המכריע הוא הרגשת המתיקות.

לפי פוסקי אשכנז זה מתחלק לשני נושאים: א. מה הכמות של קביעת סעודה?
ב. האם מצרפים גם את הבשר ואת הדברים האחרים שבהם מלפתים את הפת?

א. מ"ב בשם מג"א אומר שהכמות היא ג' או ד' ביצים ואילו החיי אדם (כלל נד סע' ג) הגר"א וערוך השולחן (סי' קסח סע' ט"ז) הבינו שרק אם אכל שיעור של סעודת קבע, שזה חצי שיעור חלה.

המ"ב כותב שיש לכתחילה לחשוש לדעה הראשונה ועל כן יש להחמיר לא לאכול ארבע ביצים, (אני מתוך דבריו שחלילה לאכול ד' ביצים פת הבאה בכיסנין ומחמת זה לברך ברכהמ"ז).

ב. על פי המגן אברהם (הביאו המ"ב או"ח קס"ח סקכ"ג), מצרפים את הכל, דרך משל מי שאוכל בורקס עם סלטים ומרק בתור ארוחת ערב שלו, חייב בברכת המזון (אם יש בבורקס שיעור כזית, ובכל הארוחה אוכל בצירוף כל המאכלים כמות של ארבע ביצים).

צו. **שאלה:** אני יודע שאם קובעים סעודה על פת הבאה בכיסנין, צריך להתייחס אליה כפת גמורה, הן לעניין נטילת ידיים והן לעניין ברכת המוציא והן לעניין ברכת המזון, אני שואל מה הדין אם אני אומנם אוכל כמות של ארבע ביצים, אבל בהפסקות, האם זה מצטרף?

תשובה: בשו"ת דובב מישרים (ח"א מח) כתב שאף אם אכל את כל הכמות ביותר מכדי אכילה פרס, הרי זה מצטרף, הואיל ואכל כזית בכדי אכילת פרס (עיין וזאת הברכה מהדורת תש"ס עמ' 30).

צד. **שאלה:** הכנתי בצק של לחם והכנסתי בו שוקולד מריר וכך אפיתי אותו, מה ברכתו?

תשובה: בהלכה מבחינים בין פת (לחם) שברכתה 'המוציא', לפת הבאה בכיסנין, שברכתה 'מזונות'.

מה מגדיר את הפת כאל 'פת הבאה בכיסנין'? יש על כך שלוש דעות בפוסקים, ואנו פוסקים את שלושתן לקולא. אחת ההגדרות היא 'פת שעשוי כמין כיסים

שממלאים אותם דבש או סוכר ואגוזים ושקדים ותבלין' (שולחן ערוך או"ח קס"ח, ז).
על פי הגדרה זו, יש לברך על המאפה הנ"ל 'מזונות', אלא אם כן קובע סעודתו
על כך.

במקרים בו המילוי הוא לא מתוק, והבצק הוא של לחם (למעט בצק מתוק או
בצק עלים) כגון סמבוסק אפוי וכדומה, ישנה מחלוקת גדולה בין הפוסקים, ואשר
על כן עדיף 'לעקוף' מצב זה (עיין או"ח קס"ח מ"ב סקצ"ג וביאור הלכה במקום וכן איש
חי פנחס את כ').

צה. שאלה: מה מברכים על מצה מפוררת עם ביצה שמטנגים אותה במחבת
עם שמן (מצה בריי)?

תשובה: על פי המתבאר בשו"ע (או"ח קסח י) אם בישל חתיכות לחם, תלוי מה
גודל החתיכות, אם הן בגודל כזית מברך 'המוציא' וברכת המזון, ואם
הן קטנות מכזית (למרות שהביצה מדביקה את הפוררים והם כעת גדולים, על פי מ"ב סקנ"ד)
מברך מזונות ועל המחיה.

דעת הרב דוב ליאור היא, שלגבי מצה הואיל ובעיקרון ברכתה מזונות (פת שכוססין
אותה) לכן בכל מקרה שעברה שינוי, ברכתה מזונות גם במקרה שטגנו חתיכות
שהן גדולות מכזית.

הערה: הרב שמואל אליהו הורה כך: אם ניכרת המצה ויש יותר מכזית בכל התבשיל
— המוציא וברכת המזון, (לשאלתי, אם כן מדוע מברכים על קניידלך 'מזונות' ענה ששם כבר לא
ניכרת המצה), אבל דעת הרב יהודה נקי היא שהמדד הוא גודל הפירורים ולא משנה
מה גודל התבשיל בכללותו, גם הרב שלמה אבינר (שאלת שלמה ח"א עמ' 155) ענה ביחס
למצה בריי, שהכל תלוי מה גודל החתיכות.

נספח: לשאלתי האם הטיגון של המאכל הנ"ל נחשב לבישול או לא? נרקע:
המשנה ברורה, סקנ"ו, דן האם טיגון דינו כבישול או לא, ואולי זה תלוי
בשאלה האם הטיגון היה בשמן עמוק או שהשמן ניתן כדי לא לדבק, עיין
השם רועי עמ' 155] ענה לי הרב יהודה נקי שגם אם מכינים במחבת טפלון,
מטרת השמן אינה רק שלא יידבק אלא גם לתת טעם, ולכן דינו כמבושל.

 סימן קעב

צ.ט. **שאלה:** השתתפתי באזכרה, על מנת לא להירדם לעסתי מסטיק. כעת אני שומעת 'קדיש', האם עלי להוציאו מפני, כמו שאסור לברך כאשר יש מאכל בפה, מאידך יש לי בכך קצת בושה להוציאו בפני אנשים?

תשובה: אמנם חז"ל הורונו (ברכות נ: - נא.) שלא יהיה דבר מאכל בפיו בשעה שמברך, וסמכו זאת על הפסוק 'ימלא פי תהילתך' (תהלים עא ח), אבל נראה שאין הדבר אמור אלא בברכה שחייב בה, כגון ברכת הנהנין לפני שאוכל, מה שאין כן בנידון דידן שאינך מחוייבת מן הדין להישאר בבית הכנסת בשעה שהקדיש נאמר [כך השיב לי הרב ז"נ גולדברג].

גם ללא הנימוק הנ"ל, יש קצת דימיון בין המקרה שבו הותר לברך למרות שיש דבר מאכל בפיו, למקרה שלך.

בהלכה (שו"ע אר"ח קעב ב) מוזכר שאם הכניס מאכל לפיו לללא ברכה, וכעת נזכר, אם זה סוג מאכל שימאס בהוצאתו והחזרתו, רשאי לברך ככה.

נראה לומר, שגם כאן ישנו סוג של מיאוס, אם תוציאי את המסטיק בפני חברותיך, את מרגישה בכך חוסר דרך ארץ, לעשות משהו מגונה בנוכחותן, וראוי להתיר לענות על קדיש ללא הוצאת המסטיק מן הפה.

 סימן קעה

ק. **שאלה:** היו על השולחן שני בקבוקים, האחד של יין והשני של מיץ ענבים. קידשנו על מיץ הענבים, האם אני צריך לברך 'הטוב והמטיב' על היין?

תשובה: בשולחן ערוך (אר"ח קע"ה א) כתב הרמ"א: 'ודווקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בורא פרי הגפן, אבל היו ביחד אין צריך לברך אלא בורא פרי הגפן'. נחלקו הפוסקים בהבנת דברי רמ"א הנ"ל. יש שהבינו, שאם היו לפניו או אפילו אם היו בביתו בשעת ברכת הגפן, אין לברך על השני את ברכת 'הטוב והמטיב', אבל יש שהבינו כך: מן הסתם אם המשובח מונח לפניו, ראוי לברך עליו ולא על הפחות ממנו [מצד דיני קדימה בברכות] ואם ברך על המשובח, ממילא אין לברך על השני כאשר יודע שהוא פחות טוב מהראשון.

לפי ההבנה השניה, בכל מקרה שקרה הדבר שהחליט לברך על הפחות טוב את ברכת הגפן, יברך על השני את ברכת הטוב והמטיב, על אף ששניהם היו לפניו באותה השעה. הדבר מצוי, כאשר מקדש על מיץ ענבים כי בני ביתו אינם 'סובלים את היין' והוא שותה במהלך הסעודה יין.

בהערות איש מצליח נקט כהבנה השניה.

בדברי המ"ב יש לכאורה סתירה. במקום אחד (סק"ד) נקט מכח הספק, את הכלל של סב"ל, ובמקום אחר (סק"ה) משמע שיברך הטוב והמטיב על השני. במהדורת 'דרשו' מחלק בין מקרה שהשני ידוע כמשובח ביחס לראשון, לבין מקרה שיש שני יינות, שאין ידוע שהשני טוב מראשון, שאז יברך רק אם השני לא היה לפניו.

סיכום: נראה שיברך 'הטוב והמטיב' על היין השני.

סימן קעח

קא. שאלה: התחלתי לאכול, ואחרי אכילת בים קמן הקפיצו אותי, כאשר ה'סכנה חלפה' וכעת רגוע, האם אני רשאי להמשיך לאכול על בסיס 'המוציא' ההוא?

תשובה: נחלקו הפוסקים (או"ח קעח א - ב) האם ישנו גדר של שינוי מקום באכילת לחם [שינוי מקום בדרך כלל גורם חיוב לברך מחדש, למרות שלא היה הסח הדעת מהאכילה]. למעשה, בדיעבד גם פוסקי ספרד סמכו על הרמ"א שכל עוד לא היה היסח הדעת מאכילה, רשאי הוא להמשיך לאכול על סמך הברכה הראשונה (בן איש חי ש"ר בהעלתך ב', כף החיים קעח י ועיין עוד שו"ת אור לציון ח"א יז).

המשנה ברורה כותב (קעח כח בשם מגן אברהם), שרק אם אכל כזית לחם ואז קרה שינוי מקום יכול הוא לסמוך על הברכה הראשונה, מה שאין כן בנידון דידן, שלכולי עלמא, יש לברך שנית הואיל ולא אכל מתחילה שיעור המחייב בברכה האחרונה.

נראה לומר, שאם אכל פחות מכזית לחם, דינו זהה למי שאכל פירות, שחלים בו דיני 'שינוי מקום'.

יש לשים לב לעובדה שאולי אכל כזית לחם לפי מידת נפח (למרות שלא הגיע למשקל 27 גרם), וממילא לא חלים דיני 'שינוי מקום'.

סימן קצז

קב. שאלה: באופן שאכלו שלושה אנשים ואחד מהם קטן שהגיע לגיל חינוך, האם ניתן/ראוי לברך על כוס ברכת המזון?

תשובה: כתב לי הרב יצחק יוסף שיברך על הכוס (ההגיון הוא כך: אמנם יש דעה שמברכים על הכוס אפילו ביחיד אבל אין נוהגים כמותה, אבל כאן שיש זימון, זה ודאי עדיף מיחיד).

סימן קצט

קג. שאלה: האם מצרפים חילוני לזימון?

תשובה: יש להבחין בין שני מצבים: א. אמנם הוא חילוני אבל מברך כעת ברכת המזון או שמקשיב לברכה מפי המזמן; ב. אין הוא מברך כלל. במקרה השני, פשוט שאין לזמן, כי אנו חוששים לדעה, שהזימון הוא אינו מצווה בפני עצמו, אלא זה הזמנה וחלק מברכת המזון, ועל כן אין לזמן על אדם שאינו מברך ברכת המזון, למרות שהוא מקפיד במצוות אחרות. לגבי המצב הראשון, כתב השו"ע (או"ח קצ"ט ג) שמזמנין על עם הארץ גמור. עיין שם במשנה ברורה המביא את הדין במקורו ובהשתלשלות הלכה זו [בגמרא כתוב שלא מצרפים אותו, אבל בזמן הזה לא מרחיקים אותו מחשש שמא יתרחק עוד יותר].

אם הוא עובר על מצוות המפורסמות כמו קריאת שמע, יש בכך מחלוקת אחרונים ורבים נוטים לצרפו (עיין פסקי תשובות שם).

קד. שאלה: באופן שאכלו שלושה, מבוגר אחד אכל לחם, מבוגר נוסף אכל מיני מזונות והשלישי הוא קטן שהגיע לגיל חינוך שאכל לחם, האם יש לזמן באופן זה?

תשובה: הרב יצחק יוסף כתב לי שאין לזמן במקרה זה (הסביר לי הרב יהודה נקי שהסיבה לכך היא שאין מצרפים שני צירופים, אחד של קטן והשני לצרף מי שלא אכל לחם, עיין מעין אומר ח"א עמוד ש').

קה. שאלה: אני ספרדי ואני מתפלל עם אשכנזים, ואין הם אומרים במנחה 'למנצח' לפני עלינו לשבת, ולא שיר המעלות בערבית. איך עלי לנהוג?

תשובה: הרב שמואל אליהו ענה לי, שיאמר 'עלינו' עם הציבור, יאמר אחרי זה את המזמור ושוב יאמר 'עלינו לשבח', הרב יהודה נקי אמר לי שלדעתו יאמר לפי הסדר מזמור ואחרי זה עלינו.

סימן רב

קו. שאלה: מה מברכים אם טועמים (לא רק לשם טעימה) את המיץ/הרוטב של ריבת אתרוגים?

תשובה: ישנו מושג בתלמוד הנקרא 'מי שלקות', מדובר באדם שבישל ירקות במים, ולפי הדין של הגמרא, ברכת המים היא כברכת הירקות כלומר 'האדמה', ולפי זה היה ראוי לברך על מיץ הריבה גם 'העץ', כברכת הפרי. אבל לפי הרבה פוסקים, אין מגדירים כיום את המרק בגדר של 'מי שלקות', ולדעתם מברכים על המרק 'שהכל' (עיין שו"ע או"ח ר"ה ב וחזון עובדיה ברכות עמ' קסד וכן ילקוט יוסף ברכות עמ' תמד), יש לציין שאף לשיטה הזו, אם ברך 'האדמה' על המרק, יצא ואסור לו לברך שניתן.

גם אם נותנים למרק גדר של מי שלקות, ישנו ספק נוסף, הואיל ויש מחלוקת בין הרא"ש לרשב"א (דעותיהם הובאו בסימן ר"ב י) האם מים שבישל בהם פירות, יש להם ברכה כברכת הפרי. לפי הרשב"א דווקא במי שלקות של ירקות במרק 'האדמה', הואיל ודרך אכילת אותם ירקות הוא על ידי שליקה, מה שאין כן בפירות, שאין דרכם לבשלם אלא לאוכלם חי, לכן לא אומרים ש'שליקתם וכבישתם כמותם' (מ"ב שם סקנ"ב).

לפי זה ראוי לברך על הנוזלים של הריבה 'שהכל' ואם ברך העץ - יצא (מ"ב רב סקנ"ג), אמנם עפ"י המ"ב במקום, אם נוטעים את העץ על מנת לאכול את הפרי מבושל דווקא, אז גם לפי הרשב"א ברכת המשקה היא 'העץ', ולא הצלחתיה להגיע למסקנה בשאלה מה דעת בני אדם כיום.

אבל אם אוכל חתיכות פרי ויחד עם זה שותה מיץ, כאן פשוט שאינו מברך כלל על המיץ הואיל והוא טפל לפרי.

סיכום: מברך שהכל.

 סימן רד

קז. שאלה: מה הברכה על קשיו, חמוציות, לבבות דקל, פטל?

תשובה: קשיו - העץ, למרות שבתחילה הורו לברך האדמה מפני שאינו עיקר הפרי של עץ זה, אבל כיום מגדלים את העץ בשביל פרי הקשיו.

חמוציות - העץ, כך הורה הרב דוב ליאור באתר ישיבה, אבל הרב ש"ז אוירבך הורה 'האדמה'.

לבבות דקל - בתלמוד כתוב שברכתו שהכל, אבל כיום שמגדלים עץ מיוחד ששונה מהדקל הרגיל, ברכתו העץ, כך הורה הרב אברהם יוסף, כדין הקשיו, אבל הרב יהודה עמיחי הורה לברך האדמה, על פי הרשב"א (עירובין כח:) וראיתי שהרב שמואל אליהו כתב שברכתו 'שהכל'.

פטל - העץ, ולפי המ"ב (או"ח ר"ג ב) יברך העץ ואילו לפי אחרונים אחרים יברך האדמה, כי מאותו הענף שגידל פרי, כבר לא גודל ממנו פרי שנית אלא מענף אחר שגדל. הרב ש"ז אוירבך הורה לברך מספק האדמה (וזאת הברכה הערות ללוה נ"ט).

 סימן רח

קה. שאלה: הכנו מרק בצל, מה ברכתו?

[אופן הכנתו הוא כך: מניחים בסיר כמות גדולה של בצלים חתוכים למבעות בתוספת יין לבן, וארבע כפות קמח ועל זה מוסיפים את המים עם אבקת המרק המתאימה]

תשובה: נראה שאין לברך 'על הגפן' הואיל והיין טפל ואינו הרוב, [ואף למי שמברך על יין מזוג במים ביחס של 1/6 זה דווקא אם שמו, מראהו וטעמו - יין].

כמו כן אין לברך 'מזונות', למרות שידוע הכלל שכל שיש בו מיני דגן ברכתו מזונות, על אף שהדגן הוא מיעוט, אבל זה אמור דווקא באופן שהדבר הוא מוצק, מה שאין כן באופן שהקמח הפך לבלילה רכה, שאז מברך עליו 'שהכל' (על פי שו"ע או"ח רח ו).

נראה שיש לברך על מרק זה 'האדמה', הואיל והבצל הוא העיקר בו, והוא נותן את הטעם גם למשקים שעומו [על פי זאת הברכה עמ' 107 וכן בעמ' 120], כך השיב הרב דני ארגמן.

[אם שותה רק את המרק, לפי הרבה פוסקים ברכתו כברכת הירק, ואילו כמה מהם כתבו שברכת הנוזלים היא 'שהכל']

סיכום: יברך 'האדמה'.

קט. שאלה: מה מברכים על סלט בורגול?

תשובה: בורגול זה חיטה שחלקו אותה בצורה מסויימת. אחרי דרישה וחקירה, התברר שישנן שתי שיטות, איך להכין את הסלט. יש המבשלים אותו, ויש שרק משרים אותו במים או מערים עליו מים חמים. אם עבר תהליך בישול ברכתו מזונות (או"ח ר"ח ב), ואילו אם רק הושרה או שפכו עליו מים חמים ללא עמידה על האש, יש לו גדר של חיטה חיה, שברכתה 'האדמה' (שם ר"ח ד).

נראה שמי שאינו יודע איך הוכן הסלט, כגון שהוא אוכל באולם שמחות או מקייטרינג, יברך 'האדמה' משתי סיבות: א. נראה לתלות שבמטבח ציבורי לְשֵׁם חסכון בזמן, לא מבשלים אותו; ב. בדיעבד, ברכת האדמה פוטרת מזונות (שערי תשובה או"ח קס"ז ד, כף החיים שם סקע"ה על פי כסף משנה ברכות ד,ו).

[הרב יהודה נקי אמר לי, ששמע מהרב עובדיה יוסף שהבורגול עובר בישול מקדמי לפני אריזתו ומכירתו, ולפי זה בכל מצב יש לברך עליו 'מזונות', וממקור אחר נודע לי שעבר שליקה של שתי דקות בכלי ראשון ולא הגיע אף לחצי בישול, ועושים זאת לשם שמירה על המוצר].

סיכום: מספק יברך מזונות (אבל לא יברך מעין שלוש מספק).

קי. שאלה: אשתי מכינה עוגה ששמה 'רולדה', בה כמות הקמח היא מזערית.

(זה בצק מאוד אוורירי קל ומגולגל, שיש בו מילוי של קרם). מהי ברכתו הראשונה (אולי המילוי עיקר) ומהי ברכתו האחרונה?

תשובה: נראה שהברכה הראשונה היא מזונות, כי הקמח לעולם לא נחשב כטפל למרות שהוא המיעוט, אלא אם כן, ניתן רק למטרת 'לדבק'. ישנה סברא להחשיב את המילוי כעיקר ולברך רק עליו, אבל לעניות דעתי, אי

אפשר להגדיר את הבצק טפל, כמו 'מליח ועמו טפלה', מפני שכיון שאוכלים אותו גם להשביע וכוונת האוכל לאכילת הבצק, מה שאין באוכל מליח, שאין מתכוון לאכול את הלחם (על פי מ"ב רב סקי"ג).

לגבי ברכה אחרונה, הואיל ואין בתערובת יחס של כזית בכדי אכילת פרס (כמות הקמח לא מגיעה ל-16%) לכן ברכה אחרונה היא 'נפשות' (על פי או"ח רח,ט). לפי זה לא נוכל לעשות קידוש בשבת בבוקר כאשר העוגה היחידה היא העוגה הנ"ל, כי אין כאן קידוש במקום סעודה.

סימן רי

קיא. שאלה: אם אוכלים פחות מכזית לחם, אבל בצירוף עוד מאכלים כגון סלט וכדומה, האם זה מצטרף לעניין שיעור, ויהיה צריך לברך ברכת המזון?

תשובה: כתוב בתלמוד (סוכה ה.) 'ארץ שרוב שיעוריה בכזית', ומאידך בסוגיה העוסקת בחיוב ברכת המזון כתוב שעל כזית חייב לברך רק מדרבנן, אבל מן התורה אינו חייב עד שיהיה שבע מאכילתו (ברכות כ:).

הרב משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ד מא) מכריע שכל עוד אינו אוכל כזית, אין כאן גדר של אכילה כלל ולא יצטרך לברך. [יוצא אם כן, שגם אחרי שאנו יודעים שצריך שיאכל כדי שביעה, על מנת להתחייב מן התורה, עדיין יש השלכה לדין תורה למושג 'כזית', לעניין אותו אדם שאכל מעט פת והגיע לידי שביעה על ידי דברים נוספים, שאם אכל כזית פת הוא יצטרך לברך מן התורה].

סיכום: אם לא אוכלים כזית פת, אין חיוב ברכת המזון אף אם שבע הודות למאכלים אחרים שאכל.

סימן ריא

קיב. שאלה: יש לפני תמרים ויין ואני מעוניין לאכול משניהם, מה עלי לברך תחילה?

תשובה: ידוע הכלל בברכות הנהנין, ש'כל המוקדם לארץ, קודם לברכה'. הואיל ויש פעמיים ביטוי 'ארץ' בפסוק, לכן הקירבה למילה ארץ קובעת וזה לא משנה אם קרוב לארץ הראשון או השני.

לפיכך תמר קודמת לתאנה, שהרי התמר היא שניה לארץ השני (רבש של הפסוק היא התמר) ואילו התאנה היא רביעית לארץ הראשון.

על פי עקרון זה, היה ראוי לברך תחילה על התמר ואחרי זה על היין, הואיל ותמר שני לארץ ויין שלישי לארץ.

אבל בטור (או"ח ריא) הובאו דברי רבנו פרץ: 'כתב רבנו פרץ דווקא אם אוכל ענבים שברכתן בורא פרי העץ, אבל אם עשה מהם יין שברכתו בורא פרי הגפן, כיון שמפרט בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא, כיון שברכת היין חשובה, קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה כשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות כדפרשית לעיל צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואח"כ על העץ ועל פרי העץ'.

וכדבריו כתב הרמ"א (או"ח ריא"ד) וגם פוסקי ספרד לא חלקו על דבריו. אחרי כותבי זאת, הראני הרב אהרן הכהן, שדעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע ברכות עמ' רעו) אינה כן, לדעתו מרן השו"ע אינו פוסק את דברי רבנו פרץ, ולכן כיון שברכותיהן שונות, אין כאן דיני קדימה כלל.

סיכום: יקדים את ברכת היין, ולדעת הרב עובדיה יוסף, אין כאן דיני קדימה.

קיג. שאלה: יש לפני אורו שברכתו מזוונות וכן פרי משבעת המינים, מה קודם לברכה?

תשובה: מרן השו"ע (רי"א ו) כתב שתבשיל מחמשת מיני דגן (גם לא מחיטה ושעורה) קודם לגפן תאנה ורימון, למרות שאינו מין שבעה, אבל הם חשובים, שעושים מהם פת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון.

משמע מצד אחד שכל מה שהוא 'מזונות' קודם לשבעת המינים, אבל 'שטרן ושברו בצדו', שהחשיבות שלהם נמדדת מכך, שהם ראויים לכך שיכינו מהם פת שברכתו 'המוציא', משמע שאם זה מאכל שלא עושים ממנו פת, אין לו קדימה.

על כן נראה שאין לאורו דין קדימה, ולכן רשאי לפי השו"ע לברך על מה שרוצה (כי פסק שאם אין ברכותיהם שוות, אין דיני קדימה) ויש שיעדיפו להקדים את שבעת המינים (מי שסובר שגם אם אין ברכותיהן שוות, ישנם דיני קדימה).

סיכום: יקדים לברך על שבעת המינים.

 סימן רטו

קיד. שאלה: מי שמסתפק האם ברכה, האם יכול 'לברך' בארמית?

תשובה: ערוך השולחן (או"ח ר"ב ג) סובר שיעשה כן, הוא מבסס את דבריו על ההלכה האומרת (קס"ז י) שאם 'במקום ברכת המוציא בירך: שהכל נהיה בדברו, או שאמר: בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא'. משמע שיוציאים ידי חובה גם בברכה בלעז, והבין שאין בלעז איסור ברכה לבטלה. אין הוא חושש משום ברכה לבטלה, מפני שמראש מכוון שאם אכן צריך לברך, הרי זה שם ה', ואם לא – הרי זו אמירה בעלמא.

זו לשונו: 'ונראה לפי עניות דעתי שיש תקנה מדינא להוציא עצמו מכל ספק ברכה אחרונה כגון שיש אצלו ספק אם בירך ברכה אחרונה אם לאו או אם צריך לברך ברכה אחרונה אם לאו יש דרך להוציא את עצמו מכלל הספק והיינו דהא קיי"ל דאם אמר בריך רחמנא מרא מלכא דעלמא דהאי פיתא יצא בברכת המוציא, ואם כן יכול לומר בריך רחמנא מרא מלכא דעלמא בורא נפשות וכו' ואם חייב בברכה זו הרי יצא בזה, ואם אין צריך ברכה הרי לא הוציא שם שמים לבטלה, דאין כאן הזכרת השם כלל, והא יכול לומר רחמנא מאה פעמים וכיוצא בזה בשארי ברכות, ויחשוב בלבו אם צריך ברכה הרי זה לשם ברכה ואם לאו הרי זה אמירה בעלמא וכן אני נוהג כמה פעמים בשתיית חמים [נוראיתי מי שכתב דגם זה הוי כברכה לבטלה ולא נרא לי כלל וכלל].'

רעק"א (בשו"ת מהדו"ק כ"ה) חולק על פתרון זה, כיוון ששם ה' בלועזית הוא כמו כינוי, ואף על פי שמותר לומר את שם ה' בכינוי, אם נשבע לבטלה בכינוי חייב, ולכן לברך יהיה אסור כמו ברכה לבטלה בעברית. וכן פסק האגרות משה (או"ח ח"ד מ, כז).

סיכום: פתרון זה הוא נתון במחלוקת.

קטו. שאלה: מהם הדרכים שיש לנהוג בהם כאשר יש לפני ספק בענייני ברכות?

תשובה: אביא בנושא הזה ארבע פתרונות, מלבד האפשרות לברך בלעז, בה עסקנו בתושבה לעיל.

א. בגמרא (ברכות כא:) יש מחלוקת, האם הרהור כדיבור דמי או לא. מהרמב"ם משמע (ברכות א ז) שהרהור כדיבור דמי. פוסקים רבים אומרים שכאשר מסתפק יהרהר (כף החיים, בן איש חי). הרב מרדכי אליהו מסביר שאין כאן בעיה של ברכה לבטלה, כיוון שרק מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (עיין עוד בנושא הזה ביביע אומר ח"ד (עמ' י"ד)).

ב. אפשרות נוספת, המובאת בפתחי תשובה (יו"ד שכ"ח א), לפתור בעיה של ספק ברכה, היא לומר את הפסוקים הראשונים של 'ויברך דוד' עד 'לך ה' הממלכה', שיש בהם שם ומלכות, ולאחר מכן להמשיך את הסיומת שצריך, לדוגמא "... שהכל נהיה בדברו".

ג. בספר מנחת שלמה (א כ) מביא עוד אפשרות, שיכוון לשמוע תחילת ברכה ממישהו אחר, ואת המשך הברכה יסיים בעצמו על מה שירצה. לדוגמא: ישמע מישהו המברך על ציצית "בא"ה אמ"ה. ", וימשיך לבדו "המוציא לחם מן הארץ".

ד. פתרון נוסף, הוא לברך מתוך הברכות הכתובות בגמרא. זה על פי היעב"ץ המובא בשער הציון (או"ח רטו ס"ק יד), למרות שמ"ב לא פסק כמותו, במקרים של ספקות שמעתי שהרב נתן רענן היה סומך עליו ומברך באופן הזה (היה אוהו גמרא וקורא בלשון הרי"ף, למשל: 'הרואה ערי יהודה בישובן אומר וכולי').

נספח: המקור שממנו רואים שניתן לצאת ידי חובה חצי באמירה וחצי בשמיעה.

רעק"א מביא מקרה שבו ילד עשה קידוש, והאמא רצתה לצאת דרכו ידי חובתה [מדובר שהוא היה מעל גיל בר מצווה, אולם לא ברור אם הביא שתי שערות]. רעק"א פסק שאינו מוציא אותה ידי חובה, כי קידוש זה דאורייתא ולא סומכים בזה על חזקה דרבא (שמן הסתם אם הגיע לגיל גדלות ממילא גם הביא שתי שערות). לכן הפתרון הוא, שהאם תגיד מילה במילה עם הילד.

והוא מקשה על עצמו, שהרי כאשר היא מברכת, איך נחשב הדבר כקידוש על היין שהרי אין כוס של יין בידה.

אלא כך תעשה, שתאמר את אמצעית הברכה בעצמה, אבל לגבי הפתיחה והסיומת היא תצא ידי חובתה דרך שמיעה. באופן כזה היא מרוויחה את הברכה של היין מהילד, ויכולה לסמוך עליו כי הצורך להחזיק היין הוא

מדרכנן, ואת הברכת היום שהיא חיוב של תורה תגיד בעצמה. זה כמובן לשיטת רעק"א איגור, שיכול לצרף חלק מהברכה ע"י שמיעה וחלק ע"י דיבור. על פי פסקי תשובות ח"ב (עמ' תתכ"ב) וכן ח"ג (עמ' רצ"ד) ועיין עוד ב"י או"ח נ"ט, שעה"צ קכ"ד מ"ז, מ"ב קפ"ג כ"ו וכן תרפ"ט ה'.

סימן רכא

קטז. **שאלה:** האם יש ברכה כאשר יורד הגשם הראשון, והאם יש זה משנה אם חיכו לגשם הרבה זמן או לא. מה קורה אחרי שנה מעוברת שאמנם כביכול לא אחר מלרדת ביחס לתאריכים הכתובים במשנה, אבל ביחס לשנת השמש הוא ודאי לא הקדים לרדת?

תשובה: אם היו בצער מחמת עצירת גשמים, כתב השו"ע (או"ח רכא א) שיש לברך עליהם כאשר יורדים בכמות מסוימת.

במקרה שירדו כסדרן בשעתן, הביאור הלכה מדייק מלשון השו"ע הנ"ל שאין לברך, אבל בגלל שרמב"ם לא הזכיר את הביטוי הנ"ל (היו בצער) לכן נראה לו לומר שבארץ ישראל, תמיד יש לברך הואיל ו'מצוי שם יובש גדול... ואין המטר בא רק לפרקים, בודאי יש שמחה רבה כשיורד המטר'. בהמשך דבריו הוא מביא את דעת הפרי מגדים הכותב שגם בארץ ישראל אין לברך כאשר השנים כתיקונן, ולכן הסיק המ"ב שתברך ללא שם ומלכות.

סיכום: ראוי לברך ללא שם ומלכות.

סימן רכד

קיז. **שאלה:** האם יש לברך ברכה כאשר רואה ישוב יהודי בפעם הראשונה, והאם יש בזה הבדל בין ספרדים לאשכנזים, ומה הדין אם רואה שוב לאחר שלושים יום?

תשובה: אין מחלוקת בהלכה זו בין השו"ע והרמ"א (או"ח רכ"ד י), לכן הדין זהה לכולם. מכיוון שיש הרבה מחלוקות סביב סוגיה זו [כגון האם יש לברך רק על ישוב שהיה בנוי בתקופת בית שני וחרב וכעת שוב נבנה, וכן יש דעה שמברך רק על בית הכנסת שבין לכן הורו חברי, שיברך פעם ראשונה בשם ומלכות ואם ישוב לאותו מקום אחרי שלושים יום, יברכנה ללא שם ומלכות.

אני מכיר משהו, שנוהג לברך ברכה זו, כל שלושים יום, כי לדעתו זו ברכה מברכות הראיה שמברכים כל שלושים יום.

סימן רכה

קיה. שאלה: הכנתי ריבת אתרוגים, אחרי סוכות, האם יש לברך 'שהחיינו' באכילתה?

תשובה: על פרי העומד בעץ משנה לשנה, אינו מברך שהחיינו, אפילו שלא אכל ממנו ימים רבים (שו"ע או"ח רכה ו), וידוע שפרי האתרוג נקרא בתורה 'פרי עץ הדר' על שם כך שהוא דר באילנו משנה לשנה (סוכה לה.), וכן כתב המ"ב (רכה טז) ועיין עוד בכף החיים (רכה מג).

אם היה מדובר בפרי המתחדש, היה מקום להתבלט ולומר שביחס למי שברך שהחיינו בעת נטילת הלולב, לא יברך שוב באכילת האתרוג.

בניגוד למה שכתבתי עד כאן, ראיתי שיש הסוברים שיש לברך 'שהחיינו' על האתרוג (בן איש חי ראה יא, ההיגיון הוא כנראה הואיל ורוב האתרוגים ניכר בהם חידושם וגידולם הוא בזמן ידוע).

לדעה זו, רק מי שברך על ארבע המינים לא יברך שוב כאשר אוכל ממנו (מי שברך על הראיה, אינו מברך שוב על האכילה - כה"ח רכה כט) ולפי זה אותן נשים שלא ברכו בסוכות שהחיינו' על הלולב, תברכנה באכילתו (וככה גם נראה מדברי ילקוט יוסף ברכות עמ' תרטו וחזון עובדיה ברכות עמ' קלא).

בספר ברכת ה' (חלק ב עמ' קנא) מחלק בין אוכל אתרוג טרי שמברך שהחיינו, לבין מי שאוכל אתרוג מרוקח שאינו מברך הואיל ולא ניכר חידושו באופן זה.

סיכום: מי שנטל לולב בברכה לא יברך שוב שהחיינו על ריבת האתרוגים, לגבי אחרים ישנה מחלוקת אחרונים.

קיט. שאלה: האם מברכים 'שהחיינו' על פרי מורכב?

תשובה: בביאור הלכה (או"ח רכה ג) הובאה מחלוקת בין הפוסקים. לפי שאלת יעב"ץ (סג) מברך, דלא גרע מברכה על בריות נאות, שמברך גם על ראיית ממזר.

ואילו לפי הלכות קטנות (ח"א סימן ס) אין מברכים על הרכבה של מין בשאינו מינו, לפי שבתחילתו נעשה נגד רצון הבורא.

כף החיים (רכ"ה כו) מביא בשם הרב החיד"א (חס"ל יז, יפ"ל יב) שהמנהג בירושלים הוא לברך שהחיינו על פרי מורכב, אבל הרב חיים סופר מסיים כיון שאיכא פלוגתא בזה, שב ואל תעשה עדיף.

קב. שאלה: האם כלה שמדליקה נרות בפעם הראשונה מברכת שהחיינו?

תשובה: ישנה מחלוקת בין הראשונים, האם יש לברך 'שהחיינו' במקרה כזה, ולכן העצה היא, שתברך על בגד חדש כאשר עושה את המצווה לראשונה. בתלמוד (ברכות לז:) מופיעה ברייתא: 'היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ'.

דעת הרמב"ם (ברכות י"א ט) היא שיש לברך על מצווה שאינה תדירה, וכך כתב: 'וכן כל מצווה ומצווה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, וכן מצווה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת שהרי היא דומה למצווה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו'.

העירני רב אביעד וייץ שיש הבדל בין השיטות, לפי הרמ"א יברך על הפעם הראשונה בלבד, ואילו לפי הרמב"ם יברך גם על המצווה המתחדשת (עיין מבשן אשיב עמ' 106).

סימן רכח

קכא. שאלה: אני נמצא פעם ראשונה בחיי במכתש רמון, ואני ממש מתרגש, האם אני צריך לברך 'עושה מעשה בראשית' בשם ומלכות?

תשובה: המשנה (ברכות ט ב) אומרת שיש לברך על ההרים: 'ברוך... עושה מעשה בראשית', והדברים הובאו להלכה בשו"ע (או"ח רכ"ח א, ג), אלא שהמחבר מוסיף: 'שלא על כל ההרים מברך, אלא דווקא על הרים גבעות משונים ונכרת גבורת הבורא בהם'.

אני בעניי חשבתי שמכתש רמון כלול בהגדרה זו, ואף הר כביר הנמצא מעל לישוב אלון מורה, עונה להגדרה זו, וכך נהגתי בעומדי על הר כביר בראותי את

הרי השומרון והבקעה, אלא שהרב דוב ליאור אמר לי שלא מברכים אלא רק על הרי ההימלייה וכדומה שהם ממש משונים ומעוררים התפעלות.

סימן רלג

קנב. שאלה: התפללתי מנחה היום ממש לפני תחילת זמן מנחה גדולה. האם עלי להתפלל שוב?

תשובה: משנה ברורה (סק"ב) כתב שאם התפלל מנחה מחצות היום, יש מחלוקת האם יצא ידי חובה. המגן אברהם כותב שלא יצא (כאילו התפלל לפני חצות), ואילו לפי אחרונים אחרים (פרי חדש ועוד) יצא ידי חובה. המ"ב אינו מכריע בדבר. בכף החיים כתב (אות ב) שלא לחזור על התפילה, ואילו בהערות איש מצליח כתב להתפלל שוב בתנאי של נדבה. הרב דוב ליאור ענה לי, הואיל ויש בכך מחלוקת, אין להתפלל שנית.

קנב. שאלה: נאלצתי להתפלל יחיד, האם אפשר להתפלל במניין נדבה?

תשובה: ישנה דרך לפתור בעיה זו, על ידי שתתנה שהמנחה הגדולה הראשונה תהיה נדבה, אם יצא לך להתפלל בהמשך היום במניין את מנחה הקטנה (עיי' רמב"ם תפילה ג, ג, ושו"ע או"ח רלד, וינן שמו על שו"ע או"ח סימן רלג). לשם כך תצטרך לעמוד בתנאי שהציב הרא"ש והובא בשו"ע (או"ח קזד) שלא יעשה כן אלא אם כן מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמיד לכוון בתפילתו מראש ועד סוף ללא היסח הדעת.

סימן רלה

קנד. שאלה: התפללתי ערבית בפלג המנחה, ונכנסתי לאכול במסעדה, ופתאום שמתי לב שאני אוכל לפני קיום מצוות קריאת שמע בזמנה, האם אני רשאי להמשיך במסעדה או שעלי להפסיק מיד כדי לקרוא קריאת שמע?

תשובה: הדין הוא, שאין להתחיל לאכול חצי שעה קודם הלילה, בגלל שעדיין לא קיים מצוות קריאת שמע. אם התחיל בהיתר, יכול להמשיך אם

יש שהות לקוראה אחרי זה, ואם התחיל באיסור, יש לו להפסיק באכילה ולקוראה מיד, אבל אם מינה שומר שיזכיר לו, או שרגיל להתפלל במניין קבוע, יכול לאכול לפני קריאתה.

במקרה שלנו שכבר קרא, אבל מוקדם מדאי, יש בכך דעות בפוסקים. סביב דברי המשנה (ברכות ב.) האומרת שזמן קריאת שמע של ערבית הוא משעה שהכהונים נכנסים לאכול בתרומתן, שזה צאת הכוכבים, ישנה שאלה שבה עוסקים כל הראשונים, איך באירופה יוצאים ידי חובת קריאת שמע כאשר מתפללים מבעוד יום (שם השקיעה בקיץ מאוד מאוחרת)? בעלי תוספות הסבירו (בניגוד לרש"י הכותב שיוצא ידי חובה רק בק"ש שעל המיטה) שיוצא בקריאתה המוקדמת, כי לדעת רבי יהודה כשם שבפלג המנחה מתחיל הלילה לעניין שמונה עשרה, באותה מידה נחשב ל'בשכבך' לעניין קריאת שמע. על פי דבריהם נראה שכל השאלה הנ"ל לא עולה, שהרי כבר יצא ידי חובה, בקריאתה המוקדמת.

גם מדברי רש"י הכותב שאנו המתפללים מבעוד יום, סומכים על קריאת שמע שעל המיטה, ולא ראינו בדבריו הגבלה של איסור אכילה בין התפילה לק"ש שעל המיטה.

יש בשאלה הנ"ל התייחסות שונה בין המגן אברהם והט"ז לבין אליה רבא. מדברי המג"א (או"ח רל"ה ב) נראה שמותר, וכן מפורש בדברי הט"ז (שם סק"ג) הכותב: "אבל מה שקורא לרווחא דמילתא, דהיינו מה שכתוב בסעיף א' וכשיגיע זמן, קורא ק"ש בלא ברכות, בזה אין איסור לאכול". סברתו היא: כיון שיש לו זמן מוגבל לקרות קודם לשינה, שאז רגיל כל אדם לקרות.

המ"ב (או"ח רל"ה סקי"ט) כותב בשם האחרונים מותר לאכול קודם שיקרא שנית, ומ"מ בהגיע זמן צאת הכוכבים ממש נכון להיזהר גם בזה. עיין במ"ב סימן רסז סק"ו.

סיכום: יש מקום להקל להתחיל לאכול, אם הגיע חצי השעה שלפני צאת הכוכבים. אבל אם כבר הגיע הלילה ראוי לא להתחיל אלא לקרוא או למנות שומר, ולדעת הט"ז יכול לכתחילה לסמוך על ק"ש שעל המיטה.

סימן רנא

קנה. שאלה: האם אני רשאי לעשות מלאכה בביתי (שיפוצים) ביום שישי אחרי צהריים?

תשובה: נאמר בהלכה (שו"ע או"ח רנא) שאין לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה (יש מחלוקת האם מדובר על מנחה גדולה או מנחה קטנה, והרב מרדכי אליהו פסק לקולא). וכתב על כך הרמ"א: 'ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי', וכך הסביר הרב מרדכי אליהו את ההיתר (מאמר מרדכי שבת פרקו' א וכן בתנא דבי אליהו תשע"ו עמ' 357) ש'באופן חד פעמי מותר'.

יוצא אם כן, שאין אתה רשאי לעבוד בעבודה קבועה בימי שישי אחרי שעת מנחה קטנה, אבל שיפוץ חד פעמי, מותר.

סימן רסא

קנו. שאלה: ביום שישי אחרי צהריים, הכנתי את דוד מי - השתיה החמים. בטעות, שכחתי להעביר למצב שבת עד שהגיעה השקיעה. האם אני רשאי לכבות מצב רתיחה ולהעביר למצב שבת, על ידי לחיצה באמצעות המרפק?

תשובה: המשנה (שבת ב 1) אומרת שיש דברים המותרים ויש דברים האסורים לעשותן ב'ספק חשיכה', וזו לשונה: 'ספק חשכה ספק אין חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין'.

השו"ע (או"ח רס"א א) כותב כך: 'ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (והיינו כדי שיעור הלוך ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה) אין מעשרים את הודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות, ואין מערבין עירובי תחומין, אבל מעשרין את הדמאי, וטומנין את החמין ומערבין עירובי חצירות, ומותר לומר לאינו יהודי בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת, וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה'.

מה הכלל המנחה, מה מותר ומה אסור? המשנה ברורה מבאר, שיש קולא ברשימה של הדברים המותרים [לעשר דמאי, מותר כי רוב עמי הארץ מעשרים, לערב עירובי חצרות, מותר כי יש כאן דבר מצווה ואין לו רמז בתורה, לגבי הטמנת חמין, מותר כי אין חשש שמא יעשה איסור כי רוב קדירות חמות באותה שעה] וכותב המ"ב (סק"י) ש: 'לשאר דברים שאסור מדרבנן חוץ מאלו דקחשיב פה, דין בין השמשות כמו שבת עצמה, אם לא שהוא לדבר מצווה או שאר דוחק וכמבואר לקמן בסימן שמ"ב'.

לעניות דעתי מלאכת כיבוי אמנם היא דרבנן (כי אין בה תיקון), אבל היא חמורה משאר איסורי שבת דרבנן. וכן מלאכת הדלקה, גם אם היא נעשית בשינוי, סוף היא חמורה ולכן אין לעשות אלא על ידי אינו יהודי.

אם יש חשש של סכנה אם לא יכבה את המיחם, יהיה מותר לכבות בשינוי, כפי מה שרמז המ"ב בסוף דבריו לעיל, על פי דברי השו"ע בסימן שמ"ב: 'כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצווה או דוחק, כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר, וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה, וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות, ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לעכו"ם להדליק לו נר לשבת'.

סיכום: אין להתיר אחרי שקיעה הדלקה אף בשינוי.

סימן רסג

קנה. שאלה: משפחה שהוזמנה לאכול לסעודת ליל שבת אצל חברים, והם יודעים שלא יספיקו לחזור לביתם בעוד שנרות השבת עדיין ידלקו, מה יעשו?

תשובה: בשו"ע (או"ח רס"ג) כתוב שיש חובה להדליק נרות לשבת, ומדברי מ"ב משמע שיש שני סוגי הדלקה: א. להדליק נר בבית במקום האוכל (כן משמע מסק"מ, ולכן רשאי להדליק בברכה במקום האכילה, אם אוכל מבעוד יום, למרות שעד הלילה כבר יכבד). ב. להדליק נר במקומות חשוכים כדי שלא יכשל בעץ ואבן (מ"ב סק"ב).

את הברכה על הנרות צריך לברך על הנרות שבמקום אכילה (סק"ב) ומכל מקום אם מדליק רק בשביל שתהיה אורה, מברך על נר זה (סעי' ו' סקכ"ט,ג) ולכן בחורים ידליקו במקום שהם ישנים, למרות שאוכלים במקום אחר.

לגבי השאלה בה פתחנו, נראה שיש לדייק מדברי השולחן ערוך, כותב מרן: המדליקים בזווית הבית ואוכלים בחצר אם אין הנרות דולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה' (סעיף ט).

מדבריו משמע, שאם לא אוכל ליד הנר וגם לא יספיק ליהנות מאורן אחרי הסעודה, הוי ברכה לבטלה וכן יהיה הדין בנידון דידן. לדעת, יש להציע מספר פתרונות:

א. יכבה את האורות בביתו לפני שמדליק את הנרות, ויכוון כשמדליק גם על החשמל וכשישוב לביתו יהנה מאור החשמל ולא הוי ברכה לבטלה (שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' מא), וכל זה תואם רק לשיטות שניתן לברך על החשמל (עיין מאמר על כך בספר השם רועי עמ' 241).

ב. יכול לעבור בביתו בעוד הנרות דולקים ויקדש לאורם ויאכל לחם או מזונות (פתרון זה אינו כל כך מעשי).

ג. עוד פתרון מובא במ"ב (סקמ"א) שאם בשעה שהדליק היה חשוך בביתו, והשתמש לאור הנר לצרכי הסעודה, אין בכך חשש ברכה לבטלה.

הערה: כיוון שבימינו יש חשמל, מתעוררת בעיה כיצד אנו מדליקים בברכה, כאשר אין הנאה מאורן אלא מהחשמל? מסיבה זו, ראוי להדליק סמוך לשולחן השבת, שאף על פי שלא נהנים מהאור של הנרות, מכל מקום יש "הנאה ושמחה בשעת האכילה מן הנרות" (מ"ב סק"מ).

קנה. שאלה: אני מפחדת לאחוז בגפרור דולק, האם אני יכולה לברך על הדלקת נרות השבת ובעלי ידליק אותן?

תשובה: בעיקרון הברכה נתקנה על מי שפועל את פעולת המצווה, ועל כן אבי הבן אינו מברך 'על המילה' אלא המוהל מברך, וכן כותב הרמב"ם ביחס למי שמקדש אישה על ידי שליח, שליח מברך. כמו כן היה ראוי שבמעמד הקידושין, החתן בעצמו יברך ולא מי שאינו פועל את הפעולה (שהוא הרב העורך).

כשם שמצאנו בעניין ברכות הקידושין שהתירו לאחר לברך, משום שלא לבייש את מי שאינו יודע (אבן העזר ל"ד א ברמ"א), כמו כן ניתן להורות במצב זה שהיא תברך והוא ידליק (על פי מג"א תרע"ו סק"ד).

ראוי להעיר שאין הנידון דומה לראיה, שהרי באופן מעשי אין קושי לבעל לברך בעצמו על הדלקת הנרות, אלא שבפן הרגשי יש צורך לאישה לברך, ובזה יש דמיון לראיה (עיין עוד מ"ב תל"ב י').

חבר הציע לי שהאישה תברך ובעלה ישמע ממנה את הברכה ותכוון להוציא אותו ידי חובתו, ותדליק את המתג של החשמל, שלפי הרבה פוסקים ניתן להדליק בברכה, ואז הוא ידליק את הנרות בעזרת הגפרור.

לגבי השאלה, מתי לברך על הנר, נראה לי שבמקרה זה שהבעל מדליק, גם לנוהגות תמיד לברך אחרי ההדלקה כפי מה שכתב הרמ"א, במקרה זה ראוי לברך לפני ההדלקה, מפני שאין סתירה בין קבלת השבת שבברכה למעשה ההדלקה, הואיל והגבר מדליק, ולא נהוג אצל גברים לקבל שבת בהדלקת הנר.

סימן רעא

קנט. שאלה: ברצוני לשאול, לגבי מנהג שלא היה קיים אצלנו עת עתה. המנהג שראינו הוא שכני הבית שרים עם האבא בחלקים חשובים של הקידוש בליל שבת, האם טוב לאמץ מנהג זה?

תשובה: אכן, מנהג זה קיים הרבה שנים אצל חלק גדול מיוצאי צפון אפריקה, ויש בו חביבות גדולה, כאשר מילות הקידוש מתנגנות בפי המשפחה כולה.

בספר דברי שלום באמת (ח"א עמ' 157) משבח מנהג זה ומצטט דברי הרב עובדיה יוסף משאש בנידון (מים חיים ח"ב טו - יז).

חשבתי לעניות דעתי שלא כדאי שאחרים יאמצו מנהג זה, משתי סיבות:

א. המשנה ברורה כותב (או"ח רע"א ג): 'כתב בספר א"ר שני אנשים אם רוצים להוציא בני ביתם לא יקדשו כאחת דתרי קלי לא משתמע', כלומר אם יש סביב השולחן מישהו שרק מאזין ולא שר, נכנסנו לקושי שהובא במסכת מגילה, ששני קולות לא נשמעים כאחד (עיין כף החיים באות י"א שמשמע ממנו

שהדבר הזה הוא לעיכובא). אני חושב שסברת המתירים היא לדמות זאת לקריאת המגילה, שנאמר בה, שהואיל ושמיעתה חביבה, גם שני קולות נשמעים/

ב. ישנו דיון ארוך באחרונים, האם מותר שיהיה חציו בשמיעה וחציו בענייה (אמירה), כלומר האם מצרפים בברכה חלק הנאמר בעצמי עם חלק שאותו אני רק שומע (עיין התייחסות בפסקי תשובות ח"ג עמוד רצד הערה 113). כנראה שהמנהג בנוי על השיטה שמצטרפים או על הסברא שלא כל החלקים בקידוש הם לעיכובא.

סיכום: לא כדאי לאמץ מנהג זה, כאשר אינו מנהג עדתכם.

קל. שאלה: נסענו לשבת, השארנו בבית בן שהוא בן שלוש עשרה וחציו ובת בת שש עשרה, מי יאמר את הקידוש בליל שבת?

תשובה: אם החיוב בקידוש הוא מן התורה, לא יוכל ילד בר מצווה להוציא אחרים ידי חובה, כל עוד לא נבדק האם הביא שתי שערות (זו דעת המגן אברהם במספר מקומות שבדברים דאורייתא, אין אנו סומכים על 'חזקה דרבא', שאם הגיע לגיל 13, מן הסתם גם הביא שתי שערות). לפי זה עדיף שכל אחד יעשה קידוש בעצמו. ישנן שתי דרכים בפוסקים להתיר לבן להוציא את אחותו ידי חובה (וכן להיפך) למרות שלא נבדק אם יש לו שתי שערות:

א. על פי המגן אברהם, אם אחרים כבר התפללו תפילת ערבית, כבר אינם מחויבים בקידוש אלא רק מדרבנן, ואז יש לסמוך על החזקה שהגיע לגדלות. המשנה ברורה (רע"א סק"ב) לא הסכים עם המגן אברהם, ואחת מן הסיבות להתנגדותו היא, שהואיל ו'מצוות צריכות כוונה', אין יוצאים ידי חובת קידוש בתפילה, מהסיבה, שאין דעת בני אדם לצאת ידי חובת קידוש באמירת התפילה (כדברי המ"ב נקט גם בן איש חי (ש"ש בראשית י"ב, וכן רב פעלים או"ח י).

ב. הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת ב' עמ' מ"ז) סבור שיש לסמוך על הגיל, אף במצוות של תורה, שלא כדברי המגן אברהם. לדעתו רק במקומות שאנו באים להוציא מחזקת איסור (כגון בחליצה, שצריך להוציאה מחזקת 'אסורה לשוק') או מחזקת ממון (כאשר באים עדים להוציא כסף מהמוחזק), יש צורך לבדוק האם הביא סימנים.

הערה: ישנה דרך עוקפת את הבעיה, שהיא מקובלת על הבן איש חי, והיא שהגדול יאמר בלחש מילה במילה, ביחד עם המקדש, ואז ידי חובה על ידי מה שאומר

בעצמו, אמנם רבי עקיבא איגר הסתייג מכך, בהסיכה שכביכול, אין אמירת הקידוש 'על היין' הואיל ואין אוחז הכוס בידו, אבל הבן איש חי, כאמור בשו"ת רב פעלים מסתייג מדברי רע"א.

סיכום: לפי כמה דעות, יכול הבר מצווה להוציא את הרבים ידי חובת קידוש. אם יש בקהל נשים שלא התפללו ערבית, הדבר יותר מסובך, ורק למי שנוקט כדברי הרב עובדיה יוסף, הדבר כשה.

קלא. שאלה: אמר הבדלה על כוס יין, ונמצא שאין הכוס מכילה רביעית, האם יצא ידי חובה?

תשובה: חז"ל (פסחים קז.) אמרו שצריך לשתות מלוא לוגמיו (רוב רביעית), וזו לשון הגמרא: 'אמר רב הונא אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש המקדש וטעם מלוא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא' (יש מחלוקת בפוסקים האם הכוונה שזה לעיכובא או לאו דווקא, עיין בית יוסף או"ח רע"א), אבל הכוס עצמה צריכה להכיל רביעית, כמו שהגמרא (שם ק"ה): 'אומרת: 'שמע מינה מיהא מתניתא תמני... ושמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור'.

וכך נפסק גם בשו"ע (שם סעיף יא) והדברים הללו נשנו בדברי שער הציון (קפ"ג יד): 'ופשוט דאם יש נקב בשולו (תחתית הכלי) ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית, אין על זה שם כוס כלל והוא לעכובא אפילו בשעת הדחק, דכוס של ברכת המזון וקידוש צריך להחזיק רביעית, כמבואר ברמב"ם פרק ז מהלכות ברכות הלכה י"ד ופרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ז'.

סיכום: לא יצא ידי חובת הבדלה

סימן רעג

קלב. שאלה: האם ניתן לשמוע קידוש בבית הכנסת, ולאכול על סמך זה בחדר מבואה הסמוך לבית הכנסת (כגון שהיה ברית מילה בשבת, והמברך את הברכות על כוס היין התכוון להוציא את הרבים ידי חובת קידוש)?

תשובה: לעניין לכתחילה מקפידים שיהיה הקידוש והסעודה באותו חדר ממש, ולכן יכוון לא לצאת ידי חובה אלא יקדש השומע במקום בו ערוך האוכל. לגבי דיעבד, סומכים על הדעות שהובאו בהלכה שאם רואה את המקום

השני מהמקום הראשון, חשובים שניהם כמקום אחד, וכן על הדעה שאם היתה דעתו לעבור לחדר הסמוך בשעה שקידש, שפיר דמי. בני אשכנז מקילים אף לכתחילה אם מתקיימים שני התנאים יחדיו, רואה את המקום השני מהמקום הראשון וכן דעתו לזה בעת הקידוש (על פי שו"ע או"ח רע"ג א ומ"ב סק"ז וביאור הלכה ד"ה וכן עיקר). לגבי המקדש בעצמו את ברכות המילה, ישתה רביעית יין בבית הכנסת ויצא בזה ידי חובת קידוש (על פי רמ"א שם סעיף ה').

סימן רפד

קלג. שאלה: מדוע המנהג בהפטרה הוא, שהקהל קורא בקול רם את הפסוק האחרון, לפני בעל הקורא?

תשובה: ראיתי את ההסבר לכך בשיעור של הרב מאיר מזוז (בית נאמן גיליון 95). כידוע, בתחילה קראו הפטרה מתוך הקלף (גיטין ס.), אך בגלל העוני לא יכלו לכתוב ספר נביא שלם, שהרי היה יקר לכל קהילה לרכוש כל ספרי הנביאים על קלף, על כן התירו לכתוב 'ספר הפטרות', בו כתובות רק ההפטרות. המגן אברהם מחדש (או"ח רפ"ד), שבימינו שהתחדש הדפוס, יש לקרוא ההפטרה מתוך ספר שלם, כי ספר מודפס הוא 'שווה לכל כיס' (כגון אם קוראים הפטרה, מספר ירמיה, יש לקרוא מתוך ספר נביא שלם). אשר על כן, הושרש המנהג שהציבור אומר בקול רם את הפסוק האחרון, על מנת לסמן לקורא שכאן מסתיימת הקריאה, כי הוא קורא מתוך קלף או נביא שלם מודפס ואינו רואה איפה יש לעצור.

קלד. שאלה: מתי אומרים הפטרה של מקץ, והרי תמיד זה נופל בחנוכה, ויש הפטרה מיוחדת לחנוכה?

תשובה: כאשר ראש השנה חל בשבת ושני החודשים חשוון וכסלו חסרים, אז יוצא פרשת מקץ יום לאחר חנוכה.

סימן רפה

קלה. שאלה: השנה שמחה תורה יחול ביום חמישי, מכיוון שיש רק יום אחד בין שמחה תורה לשבת בראשית, ויהיה לי מאוד לחוץ באותו יום (הואיל ולא

עברתי כל החג והצטבר לי המון עבודה), האם אני רשאי להתחיל בשמו"ת (שניים מקרא ואחד תרגום) עוד לפני שמחה תורה?

תשובה: על פי השולחן ערוך (או"ח רפה ג) ניתן להתחיל מיום ראשון ואילך, אמנם המרדכי כתב שכבר משעה שהתחילו לקרוא בשבת במנחה, וכך הביין המשנה ברורה (סק"ז) בשיטת מרן, שניתן להתחיל את אמירת שמו"ת מאז שהציבור מתחיל בקריאת הפרשה הבאה, שזה אומר בכל שבוע ממנחה של שבת [לגבי לפרשת בראשית, שכבר נקראת בספר השני בשמחה תורה, ניתן יהיה לפי זה להתחיל מסיום קריאת התורה בשחרית במניין המוקדם ביותר שיש בשמחה תורה]. אבל לפי המקובלים יש תמיד להתחיל ביום שישי בבוקר (עין כף החיים או"ח רפה אות כד).

מלשכת הרב שמואל אליהו נמסר: שמו"ת של בראשית קוראים ביום שישי ומי שאין לו פנאי – יקרא בשבת.

סיכום: במקרה דנן שיש שעת הדחק, יהיה מותר להתחיל בשמחה תורה בבוקר, אחרי קריאת בראשית, ולסמוך על הפסיקה של מרן השולחן ערוך ונושאי כליו.

סימן רפח

קלו. שאלה: אדם השרוי בדיאטה, האם רשאי לוותר על סעודות שבת?

המקרה שבו נשאלתי הוא ביחס לאדם שעושה דיאטה, שבה הוא רשאי לשתות רק מים. הדיאטה הזו מבוססת על ההנחה, שבזכות הדיאטה הגוף מתנקה מכל מיני מחלות למיניהן.

תשובה: חז"ל למדונו על החיוב לקיים שלוש סעודות בשבת (שבת קי"ז): ומצאו רמז לכך בפסוקים בפרשת בשלח (ט"ז, כ"ה) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶכְלֶהוּ הַיּוֹם כִּי שֶׁבֶת הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֶהוּ בְּשֻׁדָּה'.

ישנו חיוב לקבוע את הסעודות על פת דווקא, וביחס לסעודה שלישית ישנה מחלוקת האם ניתן לקיימה בשאר מאכלים שאינם לחם (עין שו"ע או"ח רצ"א).

במקרה שלפנינו בו האדם מעוניין לא לאכול כלל, יש מקום לפטור אותו מסעודות, מהסיבה שביחס לאותו האדם האכילה אינה לעונג אלא לצער, כי היא פוגעת ברצף התהליך וממילא שוברת היא את התועלת המרבית שבדיאטה.

נראה להביא סימוכין לכך ממספר מקורות:

א. בחידושי רבנו דוד (פסחים צ"ט) כתוב כך: 'סעודות שבת ויום טוב, אינו חייב בהן אלא כדי לקיים עונג שבת ויום טוב (כלומר שהתורה לא צוותה על האכילה בהדיא, אלא לענג את השבת - הערת המהדיר) ואם אין האכילה מהנה אותו, אינו חייב בה כלל, שאינו מוצא בה לא הנאה ולא תענוג'.

בכך הוא מיישב קושי גדול: הגמרא מציינת שלפי התנא רבי יוסי, מותר לאדם לאכול בערבי שבתות וימים טובים עד חשיכה, ואילו בערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לחג כשהוא תאב לאכול מצה.

לכאורה היה ראוי גם בערבי שבתות לאסור את האכילה, מאותה הסיבה הנ"ל, כדי להיכנס לשבת עם תיאבון!!

ועל כך הוא עונה, שבשבת החיוב לאכול קיים כל עוד שהאכילה היא לו לתענוג ואם לאו, אינו זקוק לאכול, מה שאין כן ביחס לאכילת מצה שהוא חיוב עצמי ואינו תלוי בכך שהוא תאב או לא.

ב. השו"ע (או"ח רפ"ח ב) כותב 'שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא לו שלא לאכול, לא יאכל'.

ובסעיף הבא כותב: 'אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו, מפני שינוי וסת (פירוש דבר קבוע) יש אומרים שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכו'.

משתי הלכות הללו נראה לבסס את ההיתר הנ"ל, שבכל מקרה שהאכילה גורמת לו צער, מותר לו לא לאכול, ועיין עוד במגן אברהם (או"ח קס"ז) הכותב: 'וטעמא משום דאכילת שבת ויו"ט אינו חובה על האדם, אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול'.

(איני מבין מדוע באופן שאדם צם בשבת תענית חלום, צריך להתענות ביום ראשון כדי לכפר מה שביטל עונג שבת - שם סעיף ד' - והלוא עצם זה שהאכילה היא מצערת אותו פטור הוא מלאכול ואין סיבה לבקש על כך כפרה?)

ג. בסימן רצ"א השו"ע כותב שיש מאוד להיזהר לקיים סעודה שלישית, ואף אם הוא שבע, יכול לקיים אותה בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול, אינו חייב לצער את עצמו ו'החכם עיניו בראשו', שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית.

רואים שההדרכה של חז"ל היא לתכנן את מעשיו, כלומר לאכול בתבונה בסעודת שחרית, אבל אין הוראה לאכול את הסעודה השלישית גם במקרה שהאכילה תהיה לו לאכילה גסה.

ומבאר המ"ב במקום (סק"ג) 'דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער'.

הערה: בזמנו שאלתי את הרב מרדכי אליהו, האם מי שבדיאטה חייב לאכול לחם בשבת, והשיב לי שאינו חייב.

סיכום: מכל המקורות הנ"ל רואים, שחיוב סעודות שבת תקף, כל עוד שיש לו מכך עונג. לפי זה במקרה שבו נשאלתי, רשאי השואל להימנע מאכילה בארוחות שבת.

סימן רצו

קלו. שאלה: האם בהבדלה, המבדיל צריך לאחוז את הכוס בידו כל הברכה, או שאין חובה לנעת בכוס? יש מכך השלכה להבדלה מוזיקאלית.

תשובה: על פי דברי השו"ע המובאים בסמוך משמע שצריך אחיזה בכוס בעת ההבדלה, אלא שלפעמים אוחז בימינו ולעיתים אוחז בה בשמאלו, וכך לשונו (או"ח רצ"ו ח): 'אומר הבדלה מיושב: הגה - ויש אומרים מעומד, וכן נוהגין במדינות אלו, ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו'.

הערת הרב ינון קליין: במשנה ברורה סי' קפג סק"כ בשם הגר"א - החזקת הכוס היא רק מצווה לכתחילה, ומאי שנא החזקת הכוס בברכת המזון מהחזקתה בהבדלה.

קלה. שאלה: האם ילד שחוגג השבת את בר המצווה, רשאי להבדיל עבור נשים שלא התפללו?

תשובה: לפי פוסקי ספרד הן חייבות בהבדלה כמו הגברים, (גם אם הבדילו בתפילה ויצאו ידי חובה מן התורה, עדיין חייבים להבדיל על הכוס מדרבנן) ואילו לפי הרמ"א חוששים לדעה שהן פטורות (על פי שו"ע או"ח רצ"ו, ח). אשר על כן, לכתחילה כל עוד שלא נבדק אם הביא שתי שערות, אינו יכול להוציא ידי חובה את האנשים והנשים שלא התפללו. הסיבה לכך היא, המג"א כתב שסומכים על חזקה (אם הגיע לכלל שנים, הגיע לכלל סימנים) רק כאשר מדובר בחיובים שהם רק מדרבנן. בנידון דידן שהבנים כבר התפללו, והבדלה על כוס תוקפה מדרבנן, ניתן לסמוך על גיל גדלות, אבל הנשים שלא התפללו חייבות מן התורה ועל כן רק מי שהוא גדול מובהק יוציאם ידי חובה, על פי ספר הלכות והליכות בר מצוה עמ' קמ"ו. בניגוד לכך, לדעת הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ז מ"ו) ניתן לסמוך על חזקת שנים גם בדברים שהם דאורייתא.

סימן שא

קלט. שאלה: האם מותר להעביר את מתקן הכביסה בשבת, מחדר שינה לסלון שיש בו מזגן?

תשובה: יש בכך שני דיונים: א. טלטול המתקן מצד גדרי מוקצה; ב. העברת כבסים רטובים למקום שעשויים להתייבש שם.

כביסה רטובה, ברמה של 'טופח על מנת להטפוח', כתב בשמירת שבת כהלכתה (טו, יז יט) שהיא מוקצה אף לאחר שהתייבשה, אבל דעת הרב ש"ז אורבך להקל כאשר היא כבר יבשה למרות מה שהיתה רטובה בבין השמשות. גם כאשר הכביסה בגדר מוקצה, יהיה מותר לזיזה בגופו.

אסור לפרוס כביסה בשבת, במקום שסמוך לאש במקום שיד סולד בהם (מ"ב שא קע), ואם אין שם מקור חום כנ"ל, אסור לבצע פעולת שטיחה משום מראית עין, שיחשבו שכביס בשבת, אבל הנידון דידן, שכבר נפרסו לפני שבת, אין חשש כזה קיים.

סיכום: מותר להזיז את המתקן בגופו, אם אינו מקרב אותו לתנור, אלא רק מביאו לשם כדי ליצור לחות בחדר וכדומה.

סימן שו

קת. **שאלה:** האם אנחנו רשאים בשבת, לעשות סיור בכורות שלי עם אורחים. יש לציין שאיני מרוויח מהעסק הזה?

תשובה: אני חושב שהבירור הנ"ל, סובב סביב השאלה, מה הגדר של 'אסור לעיין בנכסיו בשבת' (שו"ע או"ח ש"ו, א וסמכו זאת על הפסוק 'ממצוא חפציו'), האם זה דווקא באופן שניכר הדבר שהולך לשם כדי לראות מה צריך לעשות למחר, אבל אם לא ניכר הדבר, לא חמור הדבר יותר מהרהור המותר בשבת, או שזה איסור עצמי. המ"ב (שם סק"א ובביאור הלכה ד"ה 'שמעיו') הביא מחלוקת בין המגן אברהם לבין חיי אדם. לשאלתי מה להורות למעשה, הרב דוב ליאור התייר.

קתא. **שאלה:** האם מותר לתת מתנה בשבת?

תשובה: אמנם נפסק שאין לתת מתנה בשבת, אלא אם כן יש בה צורך היום (מ"ב על שו"ע או"ח ש"ו סק"ג) אבל ניתן לתת אותה בהשאלה, ולומר לו שיזכה בה לאחר השבת (על פי שש"כ כ"ט ל"א).

קתב. **שאלה:** האם מותר לי לעגוד בשבת שעון המורד צעדים ומרחקי הליכה?

תשובה: חז"ל אסרו לנו מדידה בשבת (על פי משנה שבת קנ"ז), אלא אם כן זו מדידה של מצווה (שו"ע או"ח ש"ו, ז).

כאן מטרת העונד היא בהחלט לדעת כמה צעדים או כמה מטרים הלך באותו יום, ולכן הדבר אסור.

ישנו מקרה שהוא מותר לעניות דעת, למרות שהוא דומה לנ"ל. מי שיש לו תיק עם חפצים של תינוק (חיתול מוצץ ממתק וכו') ובאותו תיק ישנו מד - חום מכספית שנמצא קבוע שם, וכאשר הנושאו עובר מהחוץ לפנים ולהיפך, ודאי שזה משפיע על מד החום. כאן הדבר מותר, הואיל ואינו מתכוון לכך.

סימן שח

קמג. שאלה: קניתי כלי אכילה מזכוכית, שטרם הוטבלו, האם מותר בשבת להביאם לחברים המארחים אותנו, או שמא הכלים הללו מוגדרים כ'מוקצה', הואיל ואינם ראויים לשימוש בשבת?

תשובה: מסתבר שאין הכלי מוקצה משלש סיבות: א. ניתן להשתמש בכלי לאיחסון לחפצים שאינם מיני אוכלים; ב. יש דרך להקנות לגוי בשבת, ולשאול ממנו בחזרה על מנת להיפטר זמנית מחיוב טבילת כלים; ג. לפי דעת השו"ע מותר להטביל כלים בשבת, כאשר אין הטבילה משנה את השימוש בכלי מטמא לטהור, ואם כן הכלי ראוי לשימוש בשבת עצמה (הרב ש"ז אורבך הסתפק בשאלה זו ונשאר בצ"ע, שש"כ פרק י"ב הערה פ"ט).

קמד. שאלה: האם אני רשאי להרים חלה שיש בכורת בשבת, או שיש עליה שם של מוקצה?

תשובה: אם יש דבש שראוי לאכילה מיידית, אין הדבר מוקצה, אבל אם הדבש לא ראוי לאכילה ללא בישול וכדומה, אסור (כך השיב הרב דוב ליאור). שאלתי את גיסי והוא אמר שמטרת הבישול היא אינה בגלל שאין הדבש ראוי לאכילה מיידית, אלא זה כדי להתגבר על החשש של המצאות חלקי דבורה בדבש. לכן, יש להורות שהחלה איננה מוקצה.

הערת הרב אבעד וייץ: לגבי הדיון של חלות הדבש, לכאורה יש להוסיף את דברי הגמרא בשבת דף מג' ובביצה דף לו' שחלות דבש המיועדות לאכילה אינן מוקצות כי ניתן לאכול מהדבש בשבת (תוס' בשבת שם דנים איך ניתן לאכול הרי רדייה אסורה בשבת, ותירצו שמירי ברדוי מערב שבת או שיש דבש שצף ע"ג החלות ואין בו איסור רדייה, ועל כך נראה שיש לסמוך). אמנם, הגמרא אומרת שחלות הדבש המיועדות לפרנסת הדבורים לימות החורף הן מוקצות אא"כ חשב עליהם לאכילה קודם השבת. כמדומני שיש גם היום שימוש ב'אותן שתי חלות'.

קמה. שאלה: אני מתנדב בכיתת כוננות של ישוב הנמצא ביש"ע. מפקד הכיתה דורש מאיתנו, לשאת מכשיר טלפון נייד במהלך השבת, ככה נוכל להיות זמינים למקרה חירום אם יקרה חלילה, בעיני זה פוגע בשבת, מה ההלכה בזה?

תשובה: אכן השלום עדיין לא שורר באיזורנו באופן מושלם, לכן יש עדיין צורך להחזיק בכלי המלחמה. בנידון דידן, הצורך להיות זמין הוא צורך ביטחוני, ולכן הדבר נצרך בשבת.

אם ניתן, יש לחבר מלכתחילה את המכשיר לחגורה מערב שבת, וללבוש ככה ובבוקר כאשר לובש את מכנסיו, פעולת הטלטול היא לא ישירות ביד, אלא בעקיפין, באופן שזה מקל על האיסור.

קחו. שאלה: אני מעוניינת לקרוא כליל שבת ספר בחדר השינה, אבל אני גם מעוניינת שיהיה חושך בסיום קריאתי. האם אני יכולה לקרוא לאור פנס (או תאורת חירום שאינה מחוברת לשקע) ולהוציאו מהחדר מדין מוקצה שניתן לטלטל אותו לצורך גופו או מקומו?

תשובה: ידוע הכלל, שניתן לטלטל מוקצה מחמת איסור (כלי שמלאכתו לאיסור) לצורך גופו או מקומו.

א. האם הוצאת הפנס כי הוא מפריע לי כאן, כלולה בגדר של 'לצורך מקומו'?

ב. האם הפנס, מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור או להיתר או כמוקצה מחמת גופו?

א. נראה שבפנס שיש בו נורת להט, הגדירו אותו הפוסקים כגחלת של עץ, אבל באותם פנסים המשווקים כיום שהוא נורת לד, אין הוא בגדר של גחלת כלל, ולכן אין בו איסור מוקצה מחמת גופו.

ב. המ"ב אומר במפורש (שיא סקי"ג) שלהוציא מת מהבית, כדי שכוהנים יוכלו להיכנס אליו מוגדר כ'לצורך מקומו', שהרי זה לא לצורך המת, כך גם בנידון דידן, נאמר שאם רצונו הוא רק שהפנס לא יהיה כאן הרי זה מוגדר כ'לצורך מקומו', ואם החשבנו את הפנס ככלי שמלאכתו לאיסור אזי יהיה מותר להזיזו בשביל שלא יפריע כאן.

בספר פניני הלכה הרחבות שבת (עמ' 162) התיר להזיז פלאפון שרעש צלצולו מפריע כנ"ל.

בניגוד לנכתב לעיל, ראיתי בשו"ת דבר חברון עמ' 149 שכותב שאם אין המכשיר משמש גם כשעון יהיה אסור להזיזו אף במקרה הנ"ל. בספר קול אליהו שבת (עמ' רסב) הגדיר פלאפון ככלי שמלאכתו לאיסור ולמרות זאת לא התיר להזיזו

לצורך גופו ומקומו מחשש שמא יעשה בו פעולה האסורה (כעין גזירת שמא יטה) אך הדבר יהיה מותר אם יעשה סימן שיזכיר לו שלא ללחוץ על הכפתורים.

סיכום: נראה שהדבר מותר, כאשר עושה לעצמו סימן שלא יגע בכפתורי הפעלה.

סימן שטו

קמז. שאלה: האם מותר להזיז שמישה שנמצאת על כן ברצפה, ממקום למקום בשבת?

תשובה: הדבר הזה מותר, הואיל ויש כאן אוהל העשוי מלפני שבת.

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי טלטול מטריה או שמישה בשבת, לכאורה יש לדון בדבר, שהרי מכיוון שלמעשה אנו נוטים לפסק האחרונים שהחמירו בהליכה עם מטריה בשבת למרות שהייתה פתוחה מאתמול, הרי שיש לומר שגם במצב שהיא פתוחה יש לה דין מוקצה, וכך מובא בבא"ח שנה שניה פרשת שמות אות ח'.

(ומה שכתב השש"כ בפרק כד' בהערה נו' בשם ה"מנחת שבת" בעניין טלטול המטריה "כשהיא מקופלת", שראוי להחמיר אם לא לצורך גופו או מקומו, כמדומה שלא בא שם להתיר אם היא פתוחה אלא דן אולי להתיר אפילו מקופלת כיוון שמשמשת גם בהיותה כך כמקל משענת, בהלוך בני אדם, ומסיק כנ"ל ויל"ע שם).

לא עיינתי כעת בפנים בדין מטריה ושמישה אני רק מעלה מעט מהמקורות שהובאו בספרי הפוסקים האחרונים שליקטו את הדברים, וצריך עוד עיון רב בדברים.

לגבי פתיחת מטריה ושימוש בה בשבת רבו הדעות כפי שמובא בבה"ל בסימן שטו' ובשו"ת יחיה דעת ח"ב סימן מג'. המנהג למעשה הוא לאסור גם את השימוש ואפילו הייתה פתוחה מערב שבת. אמנם לשאלה מדין מה נאסר השימוש יש לכאורה השלכה לגבי השאלה בדבר שמישה הקבועה, האם גם שימוש בה נאסר.

הפוסקים נקטו שהאיסור נוגע לדין אוהל מגדר שגדרו דרבנן ונדרשו להסביר מה בין מטריה לבין פריסת טלית בשבת מע"ג החתן וכד' שזה מותר. (הנו"ב החמיר יותר כתב שפתיחת מטריה בשבת חוששני לו מחטאת, דיוצר אוהל עראי). לפי החזו"א טעם האיסור מדין אוהל הוא לא ברור, והוא כתב שהאיסור הוא מדין 'מתקן מנא' והליכתה בפני הרבים הוי כעובדין דחול.

לכאורה בפשטות לא היה מקום לחלק לפי טעמים אלו בין שמישה קבועה או מטלטלת, כי הדמיון ביניהם רב.

אמנם, החזו"א התיר את הפתיחה והסגירה של שמשיה הקבועה בשבת, וכפי שמובא בשש"כ פרק כד' סוף סעיף טו'. בהערה שם (הערה נז' במהדורה החדשה) מביא הרב י. נויבירט זצ"ל את תמיהת הגרשז"א על קולת החזו"א דווקא בשמשיה קבועה, שלכאורה לפי דעת החזו"א שאיסור פתיחת המטריה הוא מדין מתקן מנא, כל שכן שהיה לאסור בשמשיה קבועה. על כן הוא מחדש (אם אני מבין נכון את דבריו שם) שאין כוונת החזו"א למתקן מנא ממש אלא גם הוא מודה שיסוד האיסור הוא מדין אוהל אלא שסבר החזו"א שדווקא במטריה המשמשת כאוהל בכל מקום ע"י נשיאתה ממקום למקום, החמירו שלא לפתחה ולהשתמש בה, כמו כובע שמתפשט טפח כבסימן שא' סעיף מ', אך בשמשיה קבועה, אין בה משום אוהל.

לפי הסבר של הגרש"ז ע"פ החזו"א יתכן שגם שאר הפוסקים האוסרים את פתיחת המטריה והשימוש בה מדין אוהל, יודו שאם זה לא מטלטל, ומצד זה אין לזה דמיון לכובע שמתפשט טפח, יהיה מותר אף לפתוח ולסגור שמשיה זו בשבת, ולא רק להשתמש בה כשהיא פתוחה. אכן, לפי הנו"ב נראה שיהיה אסור לפתוח את השמשיה בשבת, אך אולי גם הוא יודה שאם כבר הייתה פתוחה מערב שבת מותר להשבת תחתיה בשבת, אם היא קבועה.

עוד יל"ע אם החזו"א התיר דווקא בשמשיה הקבועה בקרקע שלא זוהי כלל או גם אם היא קבועה במעמיד של פלסטיק וכד' או בתוך שולחן, שאין דרך לטלטל זאת ממקום למקום. ומסתבר שהתיר גם באופן השני, דאין זה דומה לכובע (למרות שהשש"כ כתב "קבועה בקרקע), ויל"ע בפנים. לפי"ז אכן יהיה ניתן לטלטל שמשיה זו בתוך חצרו מפניה לפינה. וכאמור צ"ע בכל זה.

סימן שיז

קמה. שאלה: קיבלתי מתנה זוג נעלי בית מְבֵד, בערב שבת. הנעליים מחוברות על ידי חוט ניילון, האם מותר לנתקן בשבת?

תשובה: בעניין זה עיין ברמ"א (או"ח שי"ז ג) הכותב: 'ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנם עושין, אע"ג דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא, ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני עם הארץ'. האחרונים (שמירת שבת כהלכתה טו,סז) העתיקו את ההיתר המופיע בדברי הרמ"א בסופו, על סמך העובדה שמי שעשה את החיבור הזה, כוונתו שיהיה זה זמני, וכל נעל/פריט היה ראוי ומוכן לשימוש לפני חיבורו, ובגלל זה המציאות כאן שונה מפתחת בית הצוואר. כמובן שמומלץ להפריד אותם מבעוד יום, ולכן עדיף שיתנו את המתנות יותר מוקדם או שהנותן יפריד בעצמו אם הוא מעריך שהמקבל יהיה לו שימוש במתנה ביום השבת.

סימן שיח

קמט. שאלה: תנור שאפו בו בשבת, האם נהיה מרף?

תשובה: מי שבישל בשבת במזיד, אסור לו לאכול את אותו המאכל לעולם, אבל אחרים יכולים לאכול אחרי שבת (על פי שו"ע או"ח שי"ח א). אם נבלע בדופני התנור טעם של האוכל שנאפה בשבת, אמנם נאסר על אותם אנשים שעשו את העבירה, אבל מותר לאחרים ללא הכשרה (כך כתב במגן אברהם, סימן שי"ח א', על פי הרשב"א בתשובה, אבל ישנה דעה בהלכה, שגם לאותו אדם שחזר בתשובה, אין צריך הכשרה, וכך נוקט הרב עובדיה יוסף, בלית חן מ"ב).

קנ. שאלה: שכחו לנתק את האור במקרה מבעוד יום, מישהו בשבת כיבה את האור במזיד, האם מותר ליהנות מהמאכלים הנמצאים בתוכו?

תשובה: לפי רבנו יונה (הובאה דעתו ברשב"א קל:), עמ' תע"ז במהדורת מה"ק) אם לא נעשה מעשה איסור בחפץ, אין גדרי 'מעשה שבת', אבל בחיי אדם (כלל ט יא) פסק כמותו רק בשוגג, ולכן אין להתיר בו כיום אלא אם כן יש בדבר צורך גדול, כך השיב הרב דוב ליאור.

קנא. שאלה: במהלך השבת שמתי לב שהחמין (ש'ולנט בלעז) יבש מדאי. על מנת 'לפתור את הבעיה', שפכתי עליו כוס מים מן הברו. 'לאחר מעשה' נודע לי שלא נהגתי כראוי, הואיל וכלי ראשון מבשל את המים הבאים מן הברו. כעת אני שואל האם התבשיל הזה מותר באכילה?

תשובה: ידוע הכלל ש'מעשה שבת' אף אם היה בשוגג אסור במשך השבת אף לאחרים (שו"ע או"ח שי"ח א). על כן המים שהתבשלו הם אסורים, אבל התבשיל המקורי בעצמו מותר. הואיל ויש כאן כעת תערובת איסור והיתר, והדבר האסור 'יש לו מתירין' שהרי אחר השבת יהיה המאכל כשר לכולם, לכן לא יאכלו את החמין עד מוצאי שבת.

הערה: אם הוסיפו מים מן הברו ל'חמין', אמנם המים הללו בושלו באיסור בשבת, וראוי לאסור את כל התבשיל, מפני שיש בו 'תערובת איסור' (מעשה שבת) שאינה בטלה, מפני שזה דבר שיש לו מתירין.

על כך העירו לי תלמידי חכמים מספר הערות: 1) אם אין לו מה יאכל בשבת, יש לסמוך על פסיקת הגר"א האומר שיש לפסוק כרבי מאיר שאם בישל בשוגג מותר אף למבשל עצמו, מפי הרב דוב ליאור [לדעת הגר"א יש לפסוק כרבי מאיר המתיר ליהנות אם עשה בשוגג, ולדעתו אף רבי יהודה מודה לו במלאכה האסורה רק מדרבנן] 2) הרב ש"ז אורבך הגדיר שאין המים מתבשלים בשנייה הראשונה לנפילתם לתבשיל, וממילא שייך לומר שאין האיסור ניכר בפני עצמו קודם שהתערב, ולכן אין ליישם כאן את הכלל של 'דבר שיש לו מתירין, לא בטל אפילו באלף'. (על פי רמ"א י"ד קב ד הכותב כך: 'כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב, הוי בטל, אף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין') מפי הרב אביעד וייץ.

קנב. **שאלה:** המים החמים כמעט ונגמרו ממיחם מי השתיה שבבית, האם אני רשאי להביא מים מדוד של שֶׁבֶן ולערות אותם למיחם שלי?

תשובה: לבני ספרד הדבר אסור, אם עושה זאת בעזרת קנקן, כיון שהמים שעברו לכלי שני יש בהם דין בישול אחר בישול בלח שהצטנן, ואף אם עושה זאת בערוי ישיר, לפי הרבה אחרונים דעת מרן השו"ע היא לאסור (עיין שו"ע או"ח רנ"ג ד), אבל לבני אשכנז, מצד מבשל אין כאן, כי כל עוד המים לא הצטננו לגמרי הם נוקטים כראשונים שאין בישול אחר בישול בלח (רמ"א שי"ח ט"ו), ואף מצד דיני השהייה יש להתיר, ולא להחשיב זאת כנתניה לכתחילה בשבת (על פי שער הציון רנ"ג סקמ"ז), וראה באורחות שבת חלק א' עמוד צו. הרב שלום משאש כותב (שמש ומגן ח"א ח) שבארצות המערב נקטו לקולא, כי הבינו שכל מה שהשו"ע אוסר לערות מקומקום לתוך התבשיל, זה כאשר יש חשש שהמים ירדו מחום של יד סולדת בו (עיין יחווה דעת ח"ד כב).

סיכום: בני אשכנז והרב משאש מתירים, ואילו פוסקים רבים מבני ספרד אוסרים.

קנג. **שאלה:** יש בעיה בחורף בשטיפת כלים כליל שבת. המים קרים וזה גורם צער וכאב בידיים. חשבתי על פתרון והוא, להרתיח מים במיחם מיוחד לכך ביום שישי להביאו למצב רתיחה ולנתקו מהחשמל ולהשתמש במימיו

לשטיפת הכלים לאחר הסעודה. הבעיה היא שהמים חמים מידאי, חשבתי להוסיף מים קרים מהברז, האם זה מותר?

תשובה: אסור בשבת לשים משהו לא מבושל בתוך כלי ראשון אם הוא עדיין בחום שהיד סולדת בו, למרות שהוא אינו מונח כבר על האש.

מסיבה זו גם אסור הדבר הבא: באתי להגיש לסועדים מן החמין/שולנ"ט וראיתי שהוא יבש מידאי, ועל כן עלה במחשבתי למלא כוס מים מן הברז ולערות את המים לסיר שסולק מן הפלטה. הדבר אסור בתכלית האיסור, מהסיבה הנ"ל, שכלי ראשון מבושל על אף שהוא כבר אינו על האש.

הלכה זו מקורה במשנה (שבת ג, ה) וכן הובאה בשו"ע (או"ח ש"ח, ט), ..

סיכום: אין להניח/להוסיף לתוך כלי ראשון דבר שאינו מבושל על אף שהכלי כבר הועבר מעל האש.

קנה. שאלה: בשבת הסרנו התבשיל מהפלטה וראינו שאין בו מלח. הוספנו מלח כאשר הסיר היה על השיש. ברצוננו להחזיר הסיר על הפלטה לפני סעודה שלישית, האם הדבר מותר?

תשובה: לפי השו"ע (סימן ש"ח ט) למרות שכלי ראשון מבושל גם אם הורידו אותו מעל גבי האש, המלח שונה מכל תבלין אחר, והוא אינו מתבשל אלא רק כאשר הוא על האש ממש. לפי זה אין בעיה לשים בו מלח כאשר הוסר מעל האש, אבל הבעיה מתעוררת כאשר אתה מחזיר אותו על הפלטה (אם אינו נוזלי) שאז אתה גורם בעקיפין לבישולו.

מספר הערות:

א. ישנו מלח העובר בישול בתהליך יצירתו ובו אין איסור בישול. ממחקר שעשיתי, כיום המלח שלנו עבר ייבוש ולא בישול.

ב. הרב עובדיה יוסף נשאל (מעין אומר חלק ב פרק ג סימן קכח) האם מותר לשפוך מים חמים על קפה שחור שיש בו קל, שאמנם הקפה עבר קלייה ואין בו משום בישול, אבל הקל לא מבושל, וענה שהוא בטל במיעוטו.

ג. הרב דוב ליאור אמר שאין המלח מתבשל אלא על האש ולא על פלטה כי אין הדרך לבשל עליה בימי החול (לא הבנתי תשובתו, שהרי החלוקה בין פלטה לאש וגילה קיימת ביחס לשאלה של 'מחזי כמבשל', ואינה שייכת באופן שקיים חשש בישול בחום גבוה בכלי ראשון).

קנה. שאלה: האם מותר לחמם סופגניה או סופלה בשבת [ה'סופלה' הוא עוגה אישית קטנה, הנעשית בדרך כלל על ידי הנחת הבליילה בכלים קטנים, באפיה בחום גבוה לזמן קצר (כ 10 דק)], כך שהמעמפת החיצונית של הבליילה נאפית לגמרי, אך התוך לא מספיק להאפות ונשאר כמעט נוזלי. רגילים להגישו חם. האם מותר לחמם בשבת על הפלטה, או במקום שמגיע ליד סולדת, את ה'סופלה'?

תשובה: אין בישול אחרי בישול ולא אפייה אחרי אפייה (שו"ע או"ח שי"ח ד), אלא שיש לדון בשני דברים: א. האם העובדה שהסופלה אינו אפוי עד הסוף, מגדיר את הדבר כלא מבושל כל צרכו, ויש בו אפיה אם יניחנו על הפלטה וכדומה; ב. כמו כן יש לדון לגבי הריבה שאמנם היא מבושלת אבל היא נהיית נוזלית ואולי יש להגדיר זאת כדבר לח שיש בישול אחר בישול (שם). לגבי הנקודה הראשונה, יש שאסרו הואיל וכנ"ל לא אפוי עד הסוף. ויש שהתירו הואיל וכיוון שזה מוגדר כמבושל בעיני העולם, וכן לא משנה מצב אפייתו כאשר מניחו על הפלטה.

לגבי הנקודה השנייה, דבר יבש או לח נידון לפי השעה הראשונה, שבה מניח ליד מקור החום. אם זה נראה יבש כעת, אין בו איסור בישול למרות שאחרי זה מתהפך לנוזלי (על פי שו"ע או"ח שי"ח ט"ז).

מאמר הרב עוז קאפח בנידון: לכאורה, ניתן היה לדמות את השאלה למה שנשאל הגרש"ז אורבך (מובא בהליכות שלמה חנוכה יז יא, שולחן שלמה שיח' לה) לגבי חימום סופגניה בשבת, כשבתוכה ריבה נוזלית, ופסק להיתר. אלא שיש מקום לחלק – הריבה היא ודאי מבושלת, אלא שיש להחמיר בנוזל שנתבשל מחשש לבישול אחר בישול. לענין זה מחשיב הגרש"ז את הריבה כיבש, כיון שאינה משתנה לטובה בחימום, ומצרף השיטה שהסופגניה רובה יבשה. בנידון שלנו, יתכן וחלק מן ה'סופלה' ממש אינו מבושל, כדלהלן.

פסק השו"ע (בסימן שיח יד): 'מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם.'

והרמ"א הוסיף: וה"ה בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חייני'.

אם כן, דבר שלא נתבשל, אסור אפילו לחמם, בלא בישול, במקום שעלול להגיע ליד סולדת. נראה שצריך להגדיר האם ה'סופלה' מבושל.

לגבי ה'סופלה', נראה לי שקיים ספק אם להחשיבו כמבושל או לא. מצד אחד, הרי התבשיל בכללותו נעשה ראוי לגמרי לאכילה, על ידי חום האש, ועלינו להגדירו כמבושל כל צרכו. מצד שני, אם נדון על חלקי המאפה – החלק החיצוני הוכן, ואילו החלק הפנימי נראה שאינו מספיק להאפות. אמנם כך הדרך לאכלו, אך טעם זה לבד אינו מספיק להגדירו כמבושל. רק דבר שעבר הכנה בחום ונעשה ראוי הינו מבושל, ופה יתכן שהחלק הפנימי עדיין חי לגמרי או כמעט לגמרי.

ספק נוסף הוא שאמנם הדרך בעוגה זו היא לאכלה כך, אך אם נאריך את זמן האפיה, החלק הפנימי יאפה והיא תהפוך לעוגה רגילה, וביחס לשאר עוגות ודאי נחשב השלב הזה ללא מבושל. האם נדון ה'סופלה' לגופו, או ביחס לשאר עוגות?

לא מצאתי ראיות ברורות להכריע בספק זה. ואין לטעון כי ה'סופלה' לא יאפה על הפלטה, שכן ניסיתי וראיתי שבשהיה ארוכה יותר ה'סופלה' נאפה לגמרי, גם על פלטה של שבת. לכן נראה שיש מקום להחמיר לחמם הסופלה רק במקום שלא יכול להגיע ליד סולדת.

אמנם נראה שרבים מחממים ללא חשש, וחשבתי שיש לזה על מה לסמוך:

א. גם אם נגדיר את התוך כ'חי', הרי הוא נאכל חי. ובדבר שנאכל חי מצאנו מח' בראשונים ובאחרונים אם יש בו בישול דאו' (עיי"ש בשעה"צ קיד). וכל הדין של איסור החימום שמא ישכח ויתבשל, הינו במח' ראשונים, ומרן פסק בזה כדעת התוס', אך לרש"י ולרמב"ם מותר לחמם דבר שאינו מבושל במקום שיכול להגיע ליד סולדת, אם מקפיד שלא יתבשל. ולגבי ה'סופלה' נראה שגם אם יגיע ליד סולדת עדיין אין זה בישולו, עד שישהה זמן רב ויאפה. א"כ, יש כאן מח' לגבי עצם הגזרה, גם בדאו', ובנוסף יש כאן ספק אם יש כאן בישול דאו', וכל זה מצטרף לספק דלעיל אם ה'סופלה' מוגדר מבושל או לא. לכן אולי אפשר להקל – לא באפיותו ממש כמובן, אך בגזרה שלא לחמם. ניתן לצרף זאת, אך עדיין יש לפקפק, שכן במח' לגבי החימום מרן הכריע, ולגבי דבר שנאכל חי הרמ"א הוסיף דבריו.

ב. אמנם יש קולא אחרת: בס"ק צא כתב המ"ב: ומ"מ מותר ליתן אלונטית וכלי עופרת סמוך לאש לחממו [היינו שיש בהכלי תבשיל שלא נצטנן ורוצה שיהיה חם] אף אם הוא קרוב כ"כ עד שיוכל הכלי להיות ניתן שם או לשרוף האלונטית דכיון דלא ניחא ליה בהכי הוי דבר שאין מתכוין וגם מסתמא לא ישכח ויזהר הרבה ליקח אותו משם קודם שיתין או ישרוף. כלומר, אע"פ שיש איסור בישול גם בהתכת מתכת וכד', נראה שמחדש המ"ב (ע"פ דברי האליה רבה) שעיקר הגזרה היא במקום שנוח לאדם כבישול המים ורוצה בזה, אלא שמחמת האיסור נמנע ומסתפק בהפשרתם, ושם גזרנו שמא ישכח. אך במקום שאינו רוצה בבישול, גם אם יקרה בטעות הרי לא כיון לזה, ולזה לא גזרנו, ובפרט במקום שאין כ"כ חשש שמא ישכח, כיון שרצונו שהדבר לא יתבשל.

גם ב'סופלה', כיון שהדרך לאכלו כך, וכשנאפה יותר נחשב שקצת 'התקלקל' ומשתדלים שישאר לח, יש מקום להקל ע"פ דברי המ"ב.

 סימן שיט

קנו. שאלה: האם מותר להשתמש בכלי הנקרא 'תיון של תה' (כלי מנירוסטה בעל נקבים קטנים)?

תשובה: נראה לדמות זאת כשקיק תה, שהפוסקים התיירו את השימוש בו, ולא חששו לאיסור 'בורר' (עיין שמירת שבת כהלכתה ג, סד).

הם נסמכו על הסעיף הבא (או"ח שי"ט י): 'יין או מים שהם צלולים, מותר לסנן במשמרת. הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי'.

גם ביחס לתה, בני אדם לא מקפידים אם יפול עלה קטן לתוך הכוס.

ראיתי בספר ילקוט יוסף (שי"ט אות כז) שגם הוא מתיר להשתמש בשקית תה (מצד איסור בורר), אבל בניגוד למה שכתבתי ראיתי שהרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי שבת ג' עמ' קסא, קסג) דורש לחזור את התיון, על מנת שתהיה יכולת שעיברו קצת עלים דרך החור. החשיבה שישנה כאן היא, שאמנם בזמנם פחות הקפידו אם היה נכנס קצת עלים לכוס השתיה, אבל כיום שיותר מקפידים, יש לעשות חור כנ"ל, ואם מדובר במתקן שבגוף השאלה, הרי שיש להרחיב את אחד החורים. בשש"כ (שם) כתב ש'נכון להוציא את השקית או את כפית התה בעזרת כף ולא ביד, על מנת שלא יזובו טיפות חזרה לתוך הכוס'. אני מציין שבמהדורה הראשונה (תשכ"ה, עמ' לא) התיר את השימוש בשקית תה ללא הגבלה, וכתב זאת בשם פסקי הרב צ"פ פראנק.

 סימן שכ

קנו. שאלה: בשבת הוצאתי בקבוק מים קפואים מהמקפוא. האם אני רשאי לשפוך עליו מים רותחים מן הדוד על מנת להפשיר את הקרח?

תשובה: אסור בשבת לעשות פעולה העשויה לבשל. אם אדם שופך מים רותחים ישירות מן הדוד העומד (או שעמד) על האש (או על גוף חימום חשמלי) על משהו לא מבושל, הדבר יגרום למלאכת בישול. לכן אם תשפוך ישירות מן הברז של הדוד על הקרח, יש בכך איסור, הואיל והרותחים מבשלים את הקרח. לכן

מומלץ להעביר מן המים שבדוד לכלי אחר ומשם לשפוך על הקרח, כיוון שכלל נקוט בידינו שכלי שני לא מבשל (וראה עוד בביאור הלכה או"ח שיח יב ד"ה והוא).
ביחס לשאלה, האם אין בדבר זה משום 'מוליד', היה נראה ניתן לתלות בהיתר במחלוקת מהר"ם ורא"ש האם מותר להטיל מי רגליים בשלג, שהאחרונים פסקו לקולא כי זה דומה להיתר לדרוס שלג ברגליו, הנעוץ בטעם שאינו מתכוין לכך, אבל יש לדחות כי כאן מתכוון לקבל את התוצאה של נוזלים, אך אם מים נוזלים בתחתית הבקבוק יש דעה המתירה אף לרסק (עיין מ"ב ש"כ ל"ד).

סימן שכח

קנה. שאלה: הייתי מאושפז למושך מספר ימים, ובית הכנסת הוא בקומה שונה משלי, התלבטתי האם עדיף שאעלה ב'מעלית שבת' או שאתפלל ביחידות בחדרי?

תשובה: במקרה זה, שהנך חולה, ודאי שאין להחמיר שלא להשתמש ב'מעלית שבת'.

סימן שכט

קנט. שאלה: אני משרת ביחידה שעוסקת בעצירת מבוקשים, אני קיבלתי חופשה לשבת וכעת אני בבית ואומרים לי שתהיה פעילות מבצעית בשבת בבוקר, האם עלי לחזור לבסים לפני שבת או שאני רשאי לשהות בביתי עד השעה הרצויה?

תשובה: הרב דוב ליאור ענה לי שמעיקר הדין רשאי לנסוע לבסים בשבת בבוקר לצורך הפעילות, אבל אם הוא חסיד גדול שיסע כבר עכשיו, ואין הוא רואה הבדל בין אם מדובר בסדיר או במילואים ואין הבדל בין חייל רווק או נשוי.

קס. **שאלה:** נקלעתי בשבת למקום בו היה פיוגוע, וטיפלתי בנפגעים. הנעלים שלי התמלאו מדם נרצחים הי"ה, מה עלי לעשות עם הנעליים וכן החולצה שלי המוכתמת בדם?

תשובה: דם זה צריך קבורה.

לכן, את החולצה יש לקבור עם המתים ואת הנעלים יש לשטוף ואת המים יש לשפוך לאדמה, כדין קבורה. אחרי שכתבתי הדברים הנ"ל, העירו לי שבחוברת של הרב רוז'ה כתוב שיש לספוג הדם בנייר ואותו לקבור ואילו את הציוד שאינו מתכלה, יש לשטוף במים ולשפוך אותם באדמה, ואין צורך לעשות זאת בשעה ובמקום של קבורת הנפטרים.

נספח: מדוע יש לקבור את הדם, ובאיזה דם מדובר? הדם הזה מטמא באוהל ויש בו מצוות קבורה, אבל זה דווקא בדם שיצא ממנו לאחר מיתה או עם יציאת נפש (עיין גשר החיים ו, ב. יא ה).

קסא. **שאלה:** האם מותר בשבת עצמה לעשות הפעולות הנ"ל?

תשובה: יש להתייחס למספר דברים: א. שטיפת הבגד; ב. שטיפת הנעלים; ג. שפיכת המים על האדמה.

אין לכבס ואף לא להשרות בגד במים בשבת, ובמיוחד כאשר הוא מוכתם, שהרי 'שרייתו זה הוא בכיבוסו' (או"ח שב ט).

בעור ישנו דין מיוחד, שמותר להשרות אבל אסור לשפשף צידו זה על זה (שם). אמנם היה ראוי לחשוש למלאכת חורש (כאשר מרפה את האדמה) וכן למלאכת זורע (כאשר משקה) אבל נראה להוכיח מדברי השו"ע שאם האדמה לא זרועה ולא עומדת לחרישה, הדבר מותר, שכך כתב (או"ח שלו ג): 'אבל האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא, אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחין'. לכן ניתן לשפוך את המים על אדמה לא זרועה וטוב אם ישפוך על חצץ וכדומה (ועיין שם בביאור הלכה ד"ה 'או שאר' וכן בשער הציון סקי"ח).

קסב. שאלה: מי שקיבל טיפול או עשה בדיקה בבית חולים ביום שישי אחרי צהריים, ורק אחרי שהחשיך שוחרר מבית החולים, האם הוא רשאי לחזור לביתו ברכב המונע על ידי גוי?

תשובה: אם הוא בגדר חולה, אף אם אין בו סכנה, מותרת אמירה לגוי, אבל אם הוא בריא, אין לו לומר לגוי להסיעו, אבל הוא יכול להצטרף להסעה הנוסעת בהיתר בכל אופן, כגון הסעה המסיעה אחיות.

קסג. שאלה: האם מותר להזמין את חברת המים בשבת כאשר ישנה תקלה שבגללה אין מים בכל השכונה, ואילו בשכונות שלידינו יש מים?

תשובה: אין פיקוח נפש בכך, וניתן להביא מים משכנים. תגובה לשאלתי ממחלקת המים במועצת בנימין: ישנו ועד רבני בנימין, שפסקו שמים בשבת זה לא פיקוח נפש, ואין לצאת לטפל. אם יש גוי בישוב או שרב הישוב חושב אחרת, יש קבלן של שבת גוי שהמוקד העירוני מכיר ואותו הוא מפעיל.

סימן שלא

קסד. שאלה: ברית מילה האמורה לחול בשבת או ביום טוב, ואנו יודעים שהמשפחה וכן האורחים, יבואו בחילול שבת, האם לא עדיף לדחותה ליום חול?

תשובה: ישנה מחלוקת גדולה בין אחרוני זמננו בשאלה הזו (ציץ אליעזר ו נז, שבט הלוי א שלא בהערה).

א. יש שאמרו שצריך לדחות ליום חול, שהרי חז"ל גם ביטלו מכל עם ישראל את מצוות שופר ולולב מחשש לחילול שבת של יחידים, כל שכן שיש לדחות ברית שתביא חילול שבת בודאות.

ב. יש שאמרו שאם נדחה, אולי גם נסגור את בית הכנסת בשבת מחשש שמא יבואו אליו בני אדם תוך כדי חילול שבת, אלא כיון שהתורה צוותה למול בשבת, אין לדחות מחששות הנ"ל.

ג. יש שאמרו שתלוי הדבר אם האורחים יבואו תוך כדי חילול שבת או שהתינוק עצמו יבוא תוך כדי חילול שאז יש לדחות, וככה שמעתי שמורים מפקחי מילה של הרה"ר.

ישנן שתי עצות העוקפות כביכול את השאלה.

א. לבצע את המילה סמוך לשקיעה ולהזמין את האורחים לסעודה במוצאי שבת.
 ב. לקיים את המילה בצנעה בזמנה, ולאחר מכן ביום שקובעים את האירוע המשפחתי, לעשות 'ברית דמה' כאשר המוהל יאמר הברכות ללא הזכרת השם.

סימן שלח

קסה. שאלה: האם מותר להניח כלי תחת מוקצה, כגון מים הדולפים מהמזגן או מי דלף שאינם ראויים אף לרחיצה?

תשובה: לפי הטור (או"ח של"ח ח) הדבר מותר, מפני ש: א. אין כאן גדר של 'מבטל כלי מהיכנו'; ב. אין כאן גדר של 'אין עושים גרף של רעי לכתחילה'.

א. הכלי עתיד להתמלא על גדותיו, והוא יצטרך לרוקן הכלי מידי פעם, שהרי אחרת המים יגרמו שיהיה מאוס לשבת שם, ולכן אין זה נחשב כמבטל את הכלי במקום.

ב. המים כבר דולפים, הבאת הכלי אינה מהווה שום גורם נוסף בעשיית גרף של רעי. שהרי בכל מקרה יוצר כאן גרף של רעי מחמת המים הדולפים, והכלי רק מהווה גורם עֶזֶר לפינוי המים.

אמנם דעת הרמב"ם (שבת כ"ה כ"ד) היא לאסור, אבל כבר כתב החיי אדם (הובא בביאור הלכה) שבמקום צורך גדול ניתן להקל כדעת הטור. הרב דוב ליאור המליץ להניח מים בדלי או חפץ של היתר, על מנת שיהיה בסיס לדבר האסור והמותר.

סימן שלט

קסו. שאלה: האם אני רשאי להפעיל מדיח כלים על ידי שעון שבת?

תשובה: יש בכך מספר דעות:

א. הרב דוב ליאור מתיר. לדעתו זה יותר קל מ'גרם הדלקה', הואיל ולא קורה שום דבר בשעת הסגירה (רק בכישול אנו מחמירים מתוקף גזירת חז"ל של 'שמא יגיס').

ב. זו תשובת המכון מדעי טכנולוגי להלכה: 'אנו מבינים שכוונתכם להפעיל את מדיח הכלים ע"י כיוון שעון שבת מערב שבת, שיפעיל אותו בשבת לאחר שיכניסו את הכלים לתוכו. הפעלה שכזו, עלולה להיות כרוכה במספר בעיות הלכתיות, שאחת מהן היא שללא הכנסת הכלים המתקן לא יפעל גם לאחר שהשעון יפעיל אותו, והכנסת הכלים גורמת להפעלת המיקרו סוויץ' של המדיח. יש פתרון להפעלה של המדיח ע"י שעון שבת שפותח בהנחייתנו, ומשווק באישורנו ההלכתי ע"י חשמלית בית א - ל, וניתן להשתמש בו בשבת בהתאם להוראות ההלכתיות המצורפות'.

ג. הרב עובדיה יוסף נשאל על כך (בספר מעיין אומר חלק ב' עמוד סד וכן עמ' עב), ולא רצה להתיר. הרב יהודה נקי אמר לי, שאם היה שעון השבת מפעיל את המדיח, גם כאשר הדלת לא ננעלת (כגון ששם משהו בדלת, הנותן תחושה שהדלת סגורה גם כאשר היא פתוחה), היה מותר מן הדין, כי אין שום מעשה בשבת מצד האדם.

סיכום: הדעה הרווחת היא להימנע משימוש במדיח כלים בשבת, לצורך שימוש ביתי, למרות שיש דעות המקלות.

קסז. שאלה: מכשיר איי רובוט, האם מותר להפעיל אותו לפני שבת, על ידי מנגנון של שעון שבת?

תשובה: מדוע שיהיה אסור? אמנם במכשיר המשמיע קול גדול בהפעלתו, כגון מכונת כביסה של פעם שהיתה מאוד רועשת, מחמירים בני אשכנז, אבל במכשיר שאינו מרעיש, הדבר נראה שמותר.

ישנה הסתייגות: אם הוא עובד על בסיס מים (שעושה פעולת ספוגי' ולא רק טאטוא) בני הבית לא יסתובבו בזמן הפעילות, כי אז זה ישנה את מהלכו.

סימן שמ

קסה. שאלה: כאשר אני מורידה את הגומיה שלי בשבת, מעל ראשי, נושרות שערות, האם הדבר מותר?

תשובה: הכלל בהלכות שבת הוא, ש'דבר שאינו מתכוון' מותר, אלא אם כן הדבר הוא בגדר 'פסיק רישיה', כלומר שהמלאכה הנלוות לפעולה המותרת תיגרם באופן ודאי. כאן היה ראוי לאסור לאור העובדה שתמיד נושר לה שיער. למעשה, יש מקום להתיר להוריד את הגומיה ובמיוחד אם תופסת/קושרת את שערה בנחת.

הסברות להקל: יש כאן 'פסיק רישיה' דלא ניחא ליה, הואיל ואישה מעוניינת שלא ינשור השיער מראשה. ועוד יש לומר, שאין ודאות שאותם שיערות נשרו זה עתה, אולי הם נשרו מעצמן לפני כן, ורק עכשיו היא רואה זאת.

הערה: כאשר אישה מסירה שיער, על פי הריב"ש (הובא בביאור הלכה תחילת סימן ש"מ) יש כאן איסור דאורייתא, גם באופן שאין היא צריכה את גוף השיער, כי יש כאן מלאכה ביחס ליפוי הגוף. אבל לפי בעלי תוספות, רק באופן שהיא לשיער, יש כאן מלאכה מן התורה, כדין קוצר שחייב רק אם צריך את התוצר.

בעניין הנידון, גם לפי הריב"ש, אין כאן מלאכה מדאורייתא, הואיל ותלישת בסיטואציה זו, הוא לא מוסיף לה יופי.

אם כן, יש כאן תרי ותלת דרבנן: אין צריך לגופה, ואין זה דרך תלישה, פסיק רישיה בלא ניחא ליה (עיין במ"ב סימן שיד א שהביא מחלוקת בפס"ר באיסור דרבנן, וכותב שם שאם זה מקלקל, לכולי עלמא שרי) ועיין עוד פסקי תשובות סימן שט"ז אות ח'.

קסט. שאלה: האם מותר ביום שבת לבצע בדיקת ביוץ, כאשר המקל שבו משתמשים מחליף צבע בשבת ונשאר באותו מצב (כלומר שזה צבע המתקיים)?

רקע מעשי: הבדיקה נעשית מידי יום ביומו, באותה השעה, על ידי הנחת סטיק בתוך השתן, מיד אחרי יציאתו, ועל ידי ראיית הריאקציה שמופיעה (על ידי שינוי צבעו), ניתן לדעת האם יהיה ביוץ בשלושים ושש שעות הקרובות.

תשובה: לא, כי יש כאן מעשה צביעה המתקיימת האסורה בשבת, זו דעת הרבה פוסקים (עיין בספר פוע"ה עמ' 116 - 119 המביא עצה לעשותה בבין השמשות של ליל שבת ושל מוצאי שבת, ויש עצה לבקש מגוי'ה להניח את הסטיק בשתן, ויש דעה המתירה לגמרי).

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לג הערה צב) מביא צד להקל, הואיל ואין רוצים כלל בצביעת הסטיק, רק למען דעת דבר אחר, אין זה דומה כלל לצביעה שהיתה במשכן, ולכן כדאי לעשותו באופן שהשתן יתקרב מאיליו אל הקיסם, דחשיב גרמא.

קע. שאלה: בבית שאני שוכר, המים היוצאים מן הכיור שבמטבח, מגיעים דרך צינור לגינה הנמצאת למטה, האם זה אוסר עלי את השימוש בכיור בשבת (בגלל איסור השקיה בשבת) או לחילופין יש לדרוש מבעל הבית, שידאג להעתיק את הצינור למקום אחר?

תשובה: אם המים עוברים דרך צינור ואז מגיעים לקרקע זרועה, הדבר מותר, כאשר אינו מתכוון להשקיה. אם נופלים באופן יישר, אסור (שמירת שבת כהלכתה יב יט) פסק זה מבוסס על ההלכה המתירה לשפוך מים לגומא שבחצר, על אף שכאשר היא תתמלא, המים יצאו לרשות הרבים. יש כאן דבר שאינו מתכוון ב'פסיק רישיה' בדבר הנעשה בגרמא, של כוח שני.

סימן שסו

קעא. שאלה: עירוב חצרות שיש בישוב, איך הוא מועיל, שהרי צריך שיהיה לכולם חלק בו, ומה הדין אם אם נוספו דיירים חדשים לישוב?

תשובה: השיטה היא לזכות את הפת (נוהגים להשתמש בחבילת מצות שאינה מתקלקלת מהר) עבור כל בני העיר ולכל מי שעתיד להצטרף להיות בה דייר אף בעתיד (שו"ע או"ח שס"ו ט).

אופן הזיכוי: מזכה על ידי אדם שהוא זר למזכה (לא בנו או בתו הסמוכים על שולחנו). אם מצטרף לקהילה, בן אדם שהיה גוי בשעת הזיכוי, וכעת נתגייר, יש לזכות מחדש, שהרי אין דין 'זכין' לגוי, הואיל ואינו בתורת שליחות (על פי גמרא ב"מ ע"א:): ועיין ערוך השולחן (שס"ו יט) הכותב: נראה לי דבשביל עבד ונשתחרר כותי ונתגייר בזמן הקדמון אינו יכול לזכות כשיתוספו דהם כדבר שלא בא לעולם דגופא אחרינא נינהו'.

קעב. שאלה: נהגו לחדש את 'ערוב החצרות' בערב פסח, למרות שהמצות של אשתקד עדיין לפנינו. האם אין בכך 'ברכה לבטלה' כאשר אני מערב מחדש על החבילה החדשה?

תשובה: ראשית, הרב מרדכי אליהו כותב במחזור קול יעקב (עמ' 68), שיש לומר שהעירוב יועיל מפסח זה עד פסח שנה הבאה.

ישנה אפשרות נוספת והיא לגרום לעירוב שייפסל, כגון על ידי חלוקת הפת לשני מקומות/חדרים (שעל ידי זה הוא נפסל, על פי או"ח שסוד) או להאכיל אותו לעופות (בדרך כלל אחרי שנה המצות לא ראויות למאכל אדם).

סימן שפב

קעג. שאלה: האם מותר לטלטל בשבת, במלון של גויים?

תשובה: תשובה לשאלה זו, מתפרטת כל מקרה לגופו:

א. אם יש במלון רק יהודי אחד, אין צריך עירוב חצירות.

ב. אם ישנם שני ישראלים/יהודים או יותר, הם אוסרים זה על זה, וגם עירוב חצרות לא יועיל, דין זה הוא על פי המשנה בתחילת פרק שישי בערוכין (דף סב). סיבת הדין, חז"ל גזרו שלא לדור עם נוכרי, שמא ילמד ממעשיו, ובמקרה שהדבר לא שכיח, כגון שיש רק יהודי אחד, לא גזרו. וזו לשון השו"ע: 'הדר עם העכו"ם בחצר אינו אוסר עליו, עד שיהיו שני ישראלים דרים בשני בתים ואוסרים זה על זה, אז העכו"ם אוסר עליהם'.

ג. הפתרון הקיים במקרה שיש שני יהודים או יותר, לקנות רשות מן הגוי או לשכור (על פי שו"ע או"ח שפ"ב ומשנה ברורה סק"א וסק"ה).

הערה: שתי משפחות יהודיות שגרות באותו בית, נחשב כאדם אחד (על פי מ"ב שם סק"ב הכותב: 'אבל בחד בית אפילו יש כמה אנשים ואוכלים כל אחד בפני עצמו כחד חשיבי').

סימן תכב

קעד. שאלה: למדתי שאמירת ההלל בחנוכה היא ממש חשובה, וגם שמתי לב שאנשים 'טסים' באמירתו, שאלתי מדוע ממהרים והרי לא ככה אומרים תודה, השיבוני כך: 'כיום הנץ מאוחר, ואם נאמר אותו לאט לאט בניגון כפי מה שראוי, אנשים יאחרו לעבודה', אני שואל האם מותר לומר אותו לפני התפילה כך שיהיה נאמר בנחת?

תשובה: המשנה במסכת מגילה (ב, ה) מלמדת אותנו שמצוות שחיוכן ביום, יש לקיימן לכתחילה אחרי הנץ החמה, וזמן נמשך לכל היום (הובא ברמב"ם חנוכה ג, ט), ורק בדיעבד אם עשאן לאחר עמוד השחר, יצא ידי חובתו. כאן נראה, שאין זה מוגדר כמצב של 'בדיעבד', ועל כן אין לאומרו לפני הנץ. עלה במחשבתי דרך של פתרון הולם, אולי הציבור יתחלק לשתי קבוצות והמהרים יצאו החוצה עם ספר תורה ושם ימשיכו את תפילתם במרוצה והשאר יודו לה' על רוב חסדיו בנחת ובקצב הראוי.

קעה. שאלה: בראש חודש, אחרי תפילת מוסף, האם אני רשאי לשוב להניח תפילין וללמוד איתם בהרגלי יום יום?

תשובה: יש בדבר זה מחלוקת, לדברי הרב החיד"א (מחזיק ברכה כה יג) יכול להניחם אחר מוסף, ואילו לפי הרש"ש (נהר שלום דף יח, יט) לא יניח שוב תפילין כל היום.

קעו. שאלה: שכחתי לומר 'יעלה ויבוא' בשחרית של ראש חודש, ונזכרתי בכך רק אחרי מוסף, האם עלי להתפלל שוב שחרית?

תשובה: יש בכך מחלוקת הפוסקים, וכך כתב המשנה ברורה: (או"ח תכ"ב ד): 'כתב הכנה"ג דדוקא בשנזכר קודם שהתפלל מוסף אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום בתפלת מוסף ואין צריך לחזור ולהתפלל שחרית וכמו דמקילינן בזה בסימן קכ"ו ס"ג בש"ץ לכתחילה יש להקל בזה על כל פנים ביחיד בדיעבד והעתיקו במג"א שם בסק"ג, אבל

בשירי ברכה בשם הרשב"א כתב דביחיד לעולם חוזר ואפילו כבר התפלל מוסף וכן הסכים בספר מור וקציעה אלא דכתב דמכל מקום משום ספק יתנה דאם אינו חייב מתפלל הוא בתורת נדבה, ועיין עוד באישי ישראל (ל"ט כ"א).

סיכום: יתפלל שנית ויתנה שאם פטור הרי זה נדבה.

קעז. **שאלה:** האם במקרה הנ"ל, חייב או מותר להניח תפילין בעמידת תשלומי שחרית?

תשובה: הדבר תלוי בשני דברים: א. האם מי שלא אמר יעלה ויבוא נחשב כלא התפלל או שנחשב שהתפלל אלא שמתפלל שנית על מנת להשלים מה שחסר לו; ב. האם מותר להניח תפילין אחרי מוסף. למעשה, ביחווה דעת (ו,ו) כתב לכתחילה להתפלל עם תפילין.

קעה. **שאלה:** אני מורה באולפנא, מחוסר זמן, אני רגילה להתפלל שחרית באוטובוס במצב ישיבה. מחר יהיה יום ראשון של חנוכה, האם אהיה רשאית לומר הלל בתנוחה זו?

תשובה: הלל ניתקן לאומרו בעמידה (שו"ע או"ח תכ"ב ז) והסמיכו דין זה על הפסוק: 'הללו עבדי ה' שעומדים וכולי' (מ"ב סקכ"ח).

היה נראה לי לומר, הואיל ואמירת ההלל כשרה כל היום, שתשימי לעצמך תזכורת, ותאמרי את ההלל בשעה יותר מאוחרת ביום (עד השקיעה) ובמעומד. אבל אם את חוששת, שאם לא תאמרי אותו בנסיעה באוטובוס, לא יזדמן לך לאומרו לאחר מכן, מוטב שתאמרי אותו בישיבה.

קעט. **שאלה:** האם יש לבנות לומר את ההלל בברכה?

תשובה: רקע: נשים פטורות מאמירת ההלל, הואיל וזו מצוות עשה שהזמן גרמא, כפי שהמשנה אומרת בסוכה (ג,ג) ואיננה יכולה להוציא באמירתה את מי שמחוייב בכך.

לפי פוסקי אשכנז, אין בכך שאלה, ופשוט שיכולה לאומרו בברכה, הואיל ולדעתם מותר לנשים לברך על מצוות שהן פטורות מהן.

לגבי פוסקי ספרד, ישנה מחלוקת: דעת הרב עובדיה יוסף היא, שאין לברך, ואם תברך הרי זו ברכה לבטלה, זו גם דעתו ביחס לברכה על ברכות קריאת שמע וברכות על פסוקי דזימרא. מאידך, דעת הרב מרדכי אליהו היא, שכיוון שההלל וכן ברכות קריאת שמע הם חלק מהתפילה, והואיל ונשים חייבות בתפילה, לכן הן רשאיות להתפלל את כל סדר התפילה כמו גברים.

קב. שאלה: האם נשים אומרות הלל בחנוכה?

תשובה: חז"ל אומרים (שבת כ"ג.) שנשים חייבות בנר חנוכה הואיל ואף הן היו באותו הנס. האם מסיבה זו הן חייבות גם באמירת ההלל? נראה שלא ניתן לחייב מכוח סיבה זו. אמנם הפורים נשים חייבות בקריאת מגילה כי זה הצורה שבה אנו עושים פרסום הנס, אבל בחנוכה נקבע כפרסום דווקא על ידי הדלקת הנר [בפורים קריאת המגילה משמשת שני תפקידים, הן בתור פרסום הנס והן במקום אמירת הלל, ועל כן מי שאין לו מגילה, חייב לומר הלל, על פי פוסקים מסויימים, אבל בחנוכה הפרסום הוא על ידי הנר ואילו ההלל הוא מדין הודאה והוא ככל מצוות שהזמן גרמא]. לפי הרב מרדכי אליהו הן יכולות לומר את ההלל בברכה, כי לדעתו זה חלק מאמירת התפילה שהן שייכות לחיוב זה, כשם שלדעתו נשים אומרות ברכות קריאת שמע בשם ומלכות, כי זה חלק מהתפילה (עיין גם אור לציון ח"ב עמ' לט).

אבל דעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע חנוכה עמ' רי"ג) שיש לפוטרן מהלל ואם אומרות יאמרו אותו ללא ברכה.

בספר אור לציון (ח"ד עמ' רצ"ג) מסיק שזו מחלוקת בין הרמב"ם המביא את דיני הלל בהקשר לחנוכה, וכותב בפירוש שאין אישה מוציאה ידי חובה את האיש, ואילו לדעת בעלי התוספות יש לומר שאישה חייבת, כי אף היא היתה באות הנס, ועל כן הסיק שתאמרנה אבל אין להן לברך.

סיכום: לבנות אשכנז פשוט שיכולות לאומרו בברכה, ואילו ביחס לספרדיות, יש מחלוקת בין פוסקי ספרד האם אישה מברכת על ההלל בחנוכה, אבל לכל השיטות ראוי שיאמרו אותו.

קפא. שאלה: קראתי הלל בדילוג בטעות בחנוכה, לאחר שסיימתי אמירתו העמידו אותי על טעותי, ועל כן מיד השלמתי את חלקי המזמורים שעליהם דילגתי, האם נהגתי כהוגן?

תשובה: נאמר בגמרא מגילה (י"ז) שאמירת קריאת שמע תפילת עמידה הלל וקריאת מגילה, אם קרא למפרע לא יצא ידי חובתו.

בשו"ע (או"ח תכ"ב ו) הובא דבר זה להלכה. המשנה ברורה (סקכ"ו) מביא מחלוקת פוסקים האם דין זה אמור גם כאשר הפך את סדר הפרקים, או רק כאשר שינה את סדר הפסוקים (כלומר האם זה דומה לדיני קריאת שמע או לא), ולמעשה הכריע להחמיר ולעניין ברכה כתב שלא יברך שנית, כי דין זה אינו ברור דיו בפמ"ג.

במקרה שלנו, הטעות לא היתה בשינוי סדר הפרקים, אלא טעות של ממש בסדר הפסוקים (אהבתי וכן לא לנו הם תחילתם של שני פרקים), ולכן אם נזכר אחרי שסיים את הברכות, יברך שנית ויתחיל מהתחלה עד הסוף.

אמנם הכף החיים אומר (תכב סקנ"א) שאין לברך שנית, ומפנה להלכות פורים (תר"ץ סק"מ), אבל נראה מההקשר שמדובר רק במקרה שהתחיל מהאמצע, שאז הברכה הראשונה עדיין תקיפה ואין אמירתן של פסוקים שלא במקום מהווה הפסק.

סיכום: יש לחזור על אמירת ההלל כסדר ובברכות.

קפב. שאלה: התפללתי בראש חודש, אך שכחתי 'יעלה ויבוא', האם עלי ללכת לחפש מניין על מנת להתפלל שוב שמונה עשרה?

תשובה: המנהג הרווח הוא, שמתפלל מיד פעם שניה בלי לחפש בשביל זה מניין נוסף/אחר.

לכאורה, מדוע שלא יתפלל שנית כמו מה שצריך? ניתן לבאר זאת על פי הדעה שהסיבה לחזור היא רק בשביל להשלים את הקטע החסר (לכן מוכרח לחזור על כל העמידה, כדי שיהיה נאמר במקום הראוי), אבל מצד גדר תפילה, יצאתי ידי חובה בפעם הראשונה. זו הסיבה, שמי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ונזכר בערבית של ב' לחודש, שלא יחזור לפי חלק מהראשונים, שהרי כעת אינו יכול להשלים את החסר, הואיל וכעת אינו יכול לומר יעלה ויבוא בתפילת התשלומין.

מצאתי סימוכין לדברי, בדברי האגרות משה (או"ח ד ט"ז) הכותב כך: 'והנה מה שכתבתי לעיל שלא מסתבר להחשיב תפלת אלו שלא הזכירו מעין המאורע

בתפלתם כלא התפללו כלל שלא יתחשב תפלת מי שהזכיר כהתפלל שלא בצבור, וכן כתב בפסקי תשובות (ח"א צ"ג) שאין חיוב עליו כמי שמתפלל עתה לראשונה, אלא רק הידור לחזר אחר מניין.

קפג. שאלה: באמירת ההלל, האם צריך לכפול את הפסוקים הנאמרים אחרי 'אנא ה' הצליחה נא'?

תשובה: מרן השו"ע כתב שלגבי כפילת הפסוקים, הכל כמנהג המקום. ראיתי שיש נוהגים להכפיל מאודך עד הסוף ויש רק עד "אנא ה' הצליחה נא" בימים המותרים בעשיית מלאכה.

סימן תכח

קפד. שאלה: איך מתבצעת חלוקת העליות בפרשת 'האזינו' בשבת, ובשני וחמישי?

תשובה: חלוקת הפרשה בהאזינו, מרן השו"ע (או"ח תכ"ח ה', הביא את דברי הרמב"ם שיש לחלק לפי סדר הזה: הזי"ו ל"ך (אלו ראשי תיבות של תחילות הפרשיות), המ"ב כתב שיש מחלוקת איך לפרש את ל"ך ומנהג של מדינתו לא כשו"ע שהוא כרמב"ם אלא כפירוש רש"י בגמרא ראש השנה (ל"א).

לגבי העליות בשבת מנחה ב' וה', רמ"א כתב שאין לחוש (כלומר יעשה כרצונו). מה דעת בני ספרד ביחס לדברי הרמ"א? א. ב"י הביא דברי המרדכי בשם אלפסי שקוראים הז"י בשבת במנחה וכן בב' וה', אך הד"מ כותב שמנהג שלהם כדברי המרדכי שרק בשבת הזיו לך. הכה"ח (אות ל) הביא רשימה של פוסקים שאינם מחלקים בין שבת ליום חול, וסיים בשם שכנה"ג שאין לגעור במי שנוהג כמורם (כרמ"א). ב. בספר דברי שלום ואמת (ח"א עמ' 73) כותב שמנהג שלהם (בצפון אפריקה) להקפיד על כך רק בשבת, כי כל מקום שלא הביע מרן דעתו, נגזרים אחרי מור"ם (בספר עלי הדס, ביחס לקריאת התורה בשני וחמישי עמ' 207 כתב כך: יש נוהגים כשו"ע תכ"ח ה).

סיכום: בשבת כולם עושים חלוקה לפי הזי"ו ל"ך, אבל בימים שיש רק שלושה עולים, בני אשכנז קוראים לפי חלוקה אחרת (עליות יותר קצרות), וישנה מחלוקת בין הספרדים האם לנהוג כרמ"א בזה.

סימן תלה

קפה. שאלה: מי שנכנס לצימר בחג, ומתברר לו שהמקום לא עבר 'בדיקת חמץ', מה עליו לעשות?

תשובה: יבדוק, לגבי הברכה כתב המ"ב (תלה,ה) שישנה מחלוקת האם לברך (אם בדיק בביתו בשעתו בברכה) וספק ברכות להקל.

סימן תלו

קפו. שאלה: האם יש לבצע בדיקת חמץ, באותם מקומות שאני מוכר לגוי?

תשובה: המ"ב (סו"ס תלו) מביא מחלוקת בזה, הרב אליהו מחמיר בזה (הל' חגים ו כג) אלא אם כן עשה מכירה ביום י"ג, והרב עובדיה יוסף מקל, הואיל ודעתו להשכיר המקום לגוי (לא מוכרים לו את החדר אלא רק משכירים ואגב זה מקנים את החמץ).

סימן תמב

קפז. שאלה: האם מותר ליהנות מאוכל של עופות, המכיל תערובת חמץ?

תשובה: בשו"ע ישנה הבחנה בין חמץ לבין תערובת חמץ, לגבי חמץ רק אם נפסל מאכילת כלב מותר להשהותו, ואילו ביחס לתערובת חמץ, די שיפסל מאכילת אדם כדי להתיר להשהותו בפסח (על פי שו"ע או"ח תמב ב' וד'). המגן אברהם (סק"ז) כתב שכמו שמותר לקיימו כך מותר ליהנות ממנו, דלא עדיף מפת שעיפשה. על פי דברים הללו, כתב בשו"ת אור לציון להתיר לתת אוכל לדגים ללא הכשר, כי זה בגדר תערובת חמץ שנפסלה לפני החג מאכילת אדם, לעומת זאת בספר מקור חיים (הביאו ערוך השולחן תמב יט) שאותו חמץ אסור באכילה ובהנאה (רק להשהותו שרי), ונראה שכדבריו פסק הרב מרדכי אליהו בספרו הלכות חגים (לא מצאתי) שכתב באופן כללי שצריך לתת לבעלי חיים אוכל הכשר לפסח ולא חילק בין הסוגים השונים.

קפת. שאלה: האם אוכל לדגים צריך כשרות לפסח?

תשובה: העיקרון הוא כך: כל דבר שהוא חמץ גמור, רק אם נפסל מאכילת כלב, מותר להשהותו בפסח, ואם מדובר בתערובת חמץ, מספיק שנפסל מאכילת אדם לפני פסח, ואז מותר להשהותו ואפילו ליהנות ממנו בפסח (על פי שו"ע אר"ח תמב ד ומ"ב כב וכן שו"ת אור לציון ח"ג עמ' צג).

קפט. שאלה: ביום י"ד ניסן בשעה שתיים עשרה שמתי לב שלא ביצעתי מכירת חמץ לתערובת המיועדת למאכל העופות, האם יהיה מותר ליהנות ממנה אחרי פסח? האם מותר ליהנות בפסח עצמו מאוכל של עופות, המכיל תערובת חמץ?

תשובה: בשו"ע ישנה הבחנה בין חמץ לבין תערובת חמץ, לגבי חמץ רק אם נפסל מאכילת כלב מותר להשהותו, ואילו ביחס לתערובת חמץ, די שיפסל מאכילת אדם כדי להתיר להשהותו בפסח (על פי שו"ע אר"ח תמב ב' וד'). המגן אברהם (סק"ז) כתב שכמו שמותר לקיימו כך מותר ליהנות ממנו, דלא עדיף מפת שעיפשה.

על פי דברים הללו, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' צ"ב) להתיר לתת אוכל לדגים ללא הכשר, כי זה בגדר תערובת חמץ שנפסלה לפני החג מאכילת אדם, לעומת זאת בספר מקור חיים (הביאו ערוך השולחן תמב יט) שאותו חמץ אסור באכילה ובהנאה (רק להשהותו שרי), ונראה שכדבריו פסק הרב מרדכי אליהו בספרו הלכות חגים (לא מצאתי) שכתב באופן כללי שצריך לתת לבעלי חיים אוכל הכשר לפסח ולא חילק בין הסוגים השונים.

קצ. שאלה: האם מוצרי ניקיון צריכים הכשר לפסח?

תשובה: אקונומיקה וסבון ניקוי חומרי ניקוי הינם פגומים לאכילה ועל כן אינם לפסח צריכים הכשר. אמנם דברים שבאים במגע עם הפה כגון: משחת שיניים שפתונים צריכים לכתחילה הכשר היות ונהנים מהטעם. סבון גוף ושמפו: אינם מחויבים בהכשר היות וספק אם מעורב בהם חמץ וגם אם היה חמץ הוא נפגם והתבטל לפני הפסח ולא מתכוונים לאוכלו בפסח.

גומי כפפות /ניילון ח"פ: כפפות גומי אבקה ללא לפסח אינם צריכים הכשר מיוחד. לגבי כפפות גומי עם אבקה, מדגן יתכן שמקורה לכל היותר מקטניות בלבד.

קצא. שאלה: האם מגבות נייר צריכים הכשר לפסח?

תשובה: יש עמילן על הנייר שהוא עשוי מקמח תפוחי אדמה, כי עמילן חיטה יותר יקר ואין לחשוש שמא משתמשים בו.

קצב. שאלה: האם מוצרי נייר טעונים הכשר?

תשובה: בנייר ממוחזר משתמשים בעמילן, אבל בתהליך היצור הוא נפסל מאכילת כלב ולכן אין צורך בהכשר.

סימן תמו

קצג. שאלה: מצאתי חמץ בחול המועד, באחת המגירות, מה עלי לעשות?

תשובה: בהלכה כתוב (תמו א) שיש להוציאו ולבערו מיד, אך כיום מי שמבצע 'מכירת מחץ', אסור לו לבער את החמץ השייך לגוי ללא רשותו, ולכן יחזירנו למקום המוצנע (הגדת אהלי שם לרב מיכאל פרץ עמ' נג ולזה הסכים הרב דוב ליאור).

סימן תמז

קצד. שאלה: האם מותר לאכול טורמיה בפסח?

תשובה: ישנם שני סוגים, בכל השנה בארצנו משתמשים בסוג העשוי מקמח חיטה (ולכן ברכתו המוציא) אבל בפסח משתמשים בסוג העשוי מקמח תירס.

קצה. שאלה: בטעות, הכנתי בפסח תבשיל בסיר שבשימוש כל השנה, האם אני רשאי לאוכלו?

תשובה: התשובה לשאלה זו, נגזרת מהתשובה שבסימן תנ"ב, לבני ספרד מותר אם עברו 24 שעות משעה שחומם בו, ואילו לפי פוסקי אשכנז התבשיל אסור, כי לדעתם בפסח דין 'נותן טעם לפגם' - שרי', אינו קיים בפסח. זו לשון ההלכה (או"ח תמ"ז ט'): 'נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח. הגה: ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור'.

סימן תמח

קצו. שאלה: האם אני צריך לבקש אישור מכירת חמץ, כאשר אני הולך לבית מרקחת לאחר הפסח?

תשובה: התשובה מתחלקת לשלושה חלקים:

א. אם מדובר בדברי מאכל הנמכרים בבית מרקחת, פשוט שאין לרכוש אם לא עשו מכירת חמץ.

ב. אם מדובר בתרופות שאינן ראויות למאכל אדם, הרי שמותר להשהותן בפסח ברשות ישראל.

ג. אם מדובר בדברי מציצה וכדומה העלולות להכיל חמץ, בדיעבד יש לסמוך על שיטת הרמב"ם הסובר שתערובת חמץ אמנם עוברת מהשולחן (כלומר אסורה באכילה) אבל אינה עוברת מן העולם (כלומר שמותר להשהותה ברשות ישראל) אם אין כזית בכדי אכילת פרס (על פי רמב"ם חמץ ומצה ד ח במגיד משנה). השו"ע לא פסק כרמב"ם אלא החמיר בדבר (תמ"ב א) אבל לעניין 'דיעבד', יש לסמוך על הדעה המקלה באיסור דרבנן (חמץ שעבר עליו הפסח, אסור מדברי חכמים בתורת קנס, על שעבר על איסור 'לא יראה' ו'לא ימצא').

דעת הרב דוב ליאור היא שאין צורך בכשרות לתרופות, הואיל ואם יש שם חמץ, אינו ראוי לאכילה, ועל אף שיש לתרופה טעם טעים, זה בגלל החומרים הנלווים ולא מחמת החמץ.

קצו. שאלה: שלחתי חבילה אחרי פורים, ובתוכה חמץ, היא טרם הגיעה ליעדה, מה עלי לעשות?

תשובה: תכלול אותה במכירת החמץ, הואיל וזה מוגדר כפיקדון, וניתן למכור פיקדון (אילו היה מדובר בדבר שנגנב ממך, לא היית מוסמך למכרו).

קצה. שאלה: במכון למחקר, ישנם בעלי חיים, מתפקידי להאכיל אותם. האם אני רשאי להמשיך או שעלי להתפטר?

תשובה: תודיע להם שאין אתה מסכים להאכיל את בעלי החיים בחמץ (יש תחליפי מזון אחרים, וכן ניתן למכור את בעלי החיים לגוי, והגוי יאכיל חמץ – מ"ב תמח סקל"ג).

קצט. שאלה: יש ברשותי כלב, האם אני רשאי להאכילו חמץ?

תשובה: אסור ליהנות מחמץ, ואפילו אם הכלב הוא של הפקר, הואיל ויש הנאה במה שממלא רצונו להשביע לבהמה (שו"ע או"ח תמח ו מ"ב סקכ"ח).

ר. שאלה: שאבתי חלב מגופי לפני פסח, האם מותר לתת ממנו לתינוק שלי בפסח?

תשובה: ודאי שמותר, כל השאלה המוזכרת היא כאשר הפרה (להבדיל) אוכלת חמץ בפסח, כאשר החמץ כבר אסור בהנאה, יש האוסרים את התוצרת ויש מתירים, הואיל והחלב הוא תוצאה גם מהמים שהיא שותה, וזה וזה גורם – שרי' (מ"ב סו"ס תמח).

סימן תנב

רא. שאלה: שמתו לב בחול המעד, שלא הכשרתי לפסח כלים מסוימים, האם אני רשאי להכשירם בחג עצמו?

תשובה: זה תלוי באיזה אופן אתה מעוניין להכשיר. אם על ידי ליבון, הרי שאתה רשאי מפני שבליבון האש שורפת את החמץ. מאידך, אילו אם

אתה מעוניין להכשיר ב'הגלעה', כאן הדבר יותר מורכב מפני שבאותה מידה שהטעם נפלט על ידי המים החמים, כך המים גורמים לטעם להיבלע שנית!?

[כאשר אנו מכשירים בהגעלה לפני פסח, מצטרפים מספר נימוקים או סברות לעקוף את הבעיה כגון 'היתרא בלע' ואין נאסר הכלי מהמים בטעם חמץ כי זה נ"ט בר נ"ט, או שיש ביטול בשישים או שהכלי אינו בן יומו ולכן הטעם הנפלט הוא טעם לפגם]

לשיטת בני ספרד הנוקטים שגם בתוך פסח, נותן טעם לפגם מותר (או"ח סימן תמז י) אם הכלי אינו בן יומו או שיש חומר מפגל במים אף אם הוא בן יומו סוף סוף הטעם כעת פגום, ולכן תועיל ההגעלה, ואילו לפי בני אשכנז הפוסקים כרמ"א שנטל"פ אסור גם בפסח, הרי שאין דרך להכשיר כלים בדרך זו בפסח.

סימן תנד

ר.ב. **שאלה:** מה זה מצה 'לא שלו', האם יוצא בה ידי חובה, והאם חשש זה מצוי כיום?

תשובה: כתוב בהלכה שאין אדם יוצא ידי חובה במצה גזולה (או"ח תנ"ד ד), וכתב על כך המ"ב (סקט"ז) שיש מצב נוסף שגם בו אינו יוצא ידי חובה, כגון אם קנה מצות ומשך אותן אליו, והמוכר גילה דעתו שהוא 'לחוך על הכסף', הרי שלא קנה אותם במשיכה עד שישלם את שוויים, וממילא כיוון שלא קנה אותן, אינו יוצא ידי חובת מצה מן התורה.

סימן תסח

ר.ג. **שאלה:** שכחתי להסתפר לפני חצות היום, בי"ד ניסן, האם אני רשאי לעשות זאת אחרי צהריים לכבוד הרגל?

תשובה: כתב מרן השו"ע (תסח א) העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, היו משמתין אותו, ואפילו לעשות בחינם אסור... וכתב על כך המ"ב (סק"ה) לעניין להסתפר מותר על ידי גוי אבל על ידי ישראל אסור אפילו בחינם. וכתב על כך בהערות איש מצליח (הערה 2) שיכול לספר שערות ראשו על ידי עצמו, כי זה מלאכת הדיוט לצורך המועד שמותרת בעקרון אף בחול המועד (לולא הגזירה שלא יכנס מנוול לחג).

 סימן תעג

רד. **שאלה:** ראיתי מנהג לאכול מרק ללא כופתאות, לפני 'כרפס', האם זה מנהג טוב, מה מטרתו, וכיצד יש לנהוג לגבי הברכות?

תשובה: המנהג הזה טוב, במקרה בו יש חשש שמקצת האורחים יקשו על התנהלות הסדר, וירצו להאיץ בשביל להגיע לשולחן עורך, וזה יגרום לאווירה לא טובה כאשר הם רואים ש'שולחן עורך' רחוק מהם. לגבי הברכות זו הצעת: הם יברכו 'האדמה' לפני שאוכלים את המרק, בסיום האכילה יברכו 'בורא נפשות', ואז אחד מהאנשים שלא אכל מרק יברך 'האדמה' לפני אכילת כרפס, ויכוון להוציא את כול ידי חובה, וזה מבוסס על ברית כהונה ערך פסח ח"א עמ' קמ"ד. (ועיין עוד הלכות חגים יא נג).

רה. **שאלה:** האם מותר לדבר בין 'ורחץ' לבין אכילת הכרפס?

תשובה: ישנן שתי סיבות לאסור דיבור בין נטילה לברכה, האחת משום הפסק בין הברכה לאכילה, השניה משום מאמר חז"ל: 'תיכף לנטילה - ברכה'. [אמנם הרמב"ם הבין שמאמר הנ"ל מתייחס לנטילת מים אחרונים, שלא ידבר לפני ברכת המזון, וכך נוהגים בני תימן, אבל לפי שאר ראשונים אין הבדל בין נטילה לנטילה] לפי הסבר השני, גם כאשר לא תקנו ברכה על הנטילה, ימנע מלדבר, וכך כתב גם הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים יא נה) וכן כתב הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה 'ורחץ' עמ' קלו).

 סימן תעה

רו. **שאלה:** מה הכמות שעלי לאכול במצה, במרוה, באפיקומן?

תשובה: יש מחלוקת מה גודל הזית, יש אומרים חצי ביצה ויש אומרים שליש ביצה (או"ח תפ"ו), בדברים שהם מן התורה, נוהגים להחמיר, ולכן במצה יאכל 27 סמ"ק, ואילו במרוה שאכילתו כיום היא מדרבנן, יאכל 17 סמ"ק (מ"ב כתב שיוצא בדיעבד), לגבי אפיקומן איני יודע.

סימן תפז

רז. **שאלה:** האם אישה חייבת בהלל של ליל החג, ואם לא אמרה בתפילה, האם תוכל לברך בהלל, אחרי הסעודה ותחזור על שני הפרקים הראשונים, ואם כן האם תברך ברכה אחרונה פעמיים, על הלל ועל סיום ההגדה?

תשובה: הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ה' לד) כתב שחייבות, ואף יכולות להוציא גברים ידי חובה. במקראי קודש לרב משה הררי (ג, ה בהערה יט) מסתייג מפסקו של הרב עובדיה יוסף, כי אולי לא חייבו לומר אותו אלא בציבור, ואולי לא היתה התקנה ביחס לנשים שלא ידעו לקרוא. להבנת, לפי הרב מרדכי אליהו, מי שמתפללת ערבית בציבור, יכולה לברך כמו שרשאית להתפלל את סדר התפילה כמו הגברים.

סימן תפט

רה. **שאלה:** הש"ץ ספר בטעות יום שאינו נכון (במקום לומר שנים עשר יום לעומר, אמר שלושה עשר יום), אנשים תיקנו אותו, האם הם רשאים לספור בברכה?

תשובה:

א. לפי הדעה שמצוות צריכות כוונה, לא יצאו ידי חובה, במה שאמרו לו את הספירה הנכונה.

ב. אם לא אמר את הביטוי 'היום' לא יצא כלל ידי חובה.

ג. אם לא אמר את השבועות, גילה בכך שאינו סופר לשם מצווה, וזה דומה למקרה שספר בפירוש לא על דעת לצאת ידי חובה, שרשאי ואף חייב לספור שוב בברכה (שער הציון תפ"ט כ"ח).

סיכום: הם צריכים לספור בברכה.

סימן תצו

ר.ט. **שאלה:** איך תנהג משפחה שחלק מאורחיה נוהגים יום טוב שני של גלויות, לעניין ישיבה בסוכה בשמיני עצרת?

תשובה: בשו"ע (או"ח תרס"ח) מבואר שאין לשבת בסוכה בשמיני עצרת, מפני ש'נראה כמוסיף' (מדוע רק 'נראה כמוסיף'? מפני שאין איסור בל תוסיף מן התורה אלא רק במקום שמתכוון להוסיף), לפי זה יוצא שמי שהוא ישראלי, לא יושב בסוכה ואילו מי שבחזו"ל חייב בסוכה ביום שמיני עצרת (כי נוהגים שם ביום שמיני לשבת סוכה כי מתייחסים כאל ספק שביעי, אבל לא מברכים על הישיבה בה).

כאן השאלה מתעצמת לאור העובדה שיש באותו בית אורחים מחזו"ל, איך יעשו, אם יפסלו את הסוכה, לא יהיה טוב הדבר לחוצניקים, ואילו ישאירו אותה בשלימותה, לא יהיה טוב לנו.

רקע: ישנה דעת החכם צבי הסובר שבן חזו"ל, נוהג בארץ כמנהגי ארץ ישראל, כי לדעתו לא קיים מושג של אורח או תייר כלפי יהודי כלשהוא, שהרי זו הארץ של כל היהודים, ולכן כאשר הוא כאן הוא נחשב כישראלי לכל דבר.

הרב ש"ז אורבך (שש"כ לא מ), מצרף את דעת החכם צבי עם העובדה שגם בחזו"ל יש מנהגים שונים ביחס להלכה המחייבת אותם בישיבה בסוכה (עיי' מ"ב תרס"ו), ולכן הוא מסיק שיאכלו בבית. יש לחשוש גם להוראה שאין לנהוג מנהגי חזו"ל כאן בפרהסיא.

אם יש אדם כלשהוא, שרבו הורה לו לשבת בסוכה בגלל היותו חוצני"ק, אני מציע להכניס לסוכה קדירה, שיוכר הדבר שאין כאן ישיבה של מארחיו לשם מצוות סוכה (חבר סיפר לי שהוא הכניס לשם פח אשפה) ואין בדבר אלא משום היכר ואינה נפסלת בכך.

סיכום: הדין הוא שיאכלו כולם בבית (ועיין עוד בגוף התשובה).

ר.י. **שאלה:** אבא שלי תייר בארץ, והוא בחג בירושלים. הוא מתקשר אלי במלפון ביום טוב של גלויות, האם אני רשאי לענות לו?

תשובה: בפשטות היה ראוי לאסור, כי אני מכשיל את אבי כאשר אני עונה לשיחת הטלפון. אך לאחר מחשבה, ניתן לסמוך על שיטת רבני ירושלים

(רב שמואל סלאנט הובאה דעתו בלוח אר"י) שסמכו על החכם צבי, הסובר שכל מי שנמצא בארץ ישראל, מוגדר כתושב ולא כאורח/תייר. אמנם רבני ירושלים לא סמכו על כך אלא באיסורים דרבנן (הפעולות הנגרמות משימוש בטלפון הנייד אינן אלא מדרבנן). יתרה מזאת, נראה שגם הנוהג להורות כשיטה המחייבת לנהוג יום טוב שני לכל דבריו, יש להם לסמוך על הדעה החולקת במיוחד כאשר זה גובל במצוות כיבוד אב ואם (כנ"ל, לרוב הפעולות של ענייה לטלפון נוגעות לאיסורים דרבנן), הסכים לדבריו גם הרב אליעזר איגרא. (הערת הרב ניר אביב: וניתן לצרף מנהג חב"ד לפיו כל מי שנמצא בארץ פטור לגמרי מיו"ט שני של גלויות).

ריא. שאלה: יום טוב ראשון חל ביום חמישי, נחת בממום לארץ אורח שלנו ביום שישי, הוא הביא איתו פירות, האם מותר לאכול מהם (הבעיה היא שיש לכאורה איסור הנאה מחילול יום טוב שני של הטיסה וכן עבירה על תחומין)?

תשובה: מכיוון שלגביך היום השני הוא חול, ממילא אין לאסור על אחרים ליהנות מחילול יום טוב, כאשר כבר חלף ועבר יום טוב.

ריב. שאלה: האם מותרת פתיחת דלת מקרר ביום טוב, כאשר שכחו לנתק את הנורה?

תשובה: זה דבר שאינו מתכוון בפסיק רישא באיסור דרבנן, ולכן מותר, מפי הרב דוב ליאור.

סימן תקט

ריג. שאלה: האם יש להתיר לגלגל סיגריה ביום טוב?

תשובה: ההגדרה היא, שמכשירי אוכל נפש, דוחים את יום טוב, רק במידה שאי אפשר לעשות אותם מערב יום טוב (שו"ע אר"ח תק"ט ג).

ביחס לאותם האנשים שהיו מעשנים סיגריות מוכנות, עד שעלה מחירן, ורק אז התחילו לגלגל, מטעמי חסכון, יש לאסור מדין מכשירי אוכל נפש שהיה ניתן לעשותן מערב יום טוב.

לגבי אותם אניני הטעם שאדוקים בסיגריות מגולגלות 'בעצם', נראה להתיר כמו שהותר לתפור את העוף הממולא, שמותר אף לקשור כי זו תפירה שאינה של קיימא (עיין הערה 1 במהדורת איש מצליח).
 בשו"ת רב פעלים (ח"ב נט) התיר את הדבר במקרה ומדביק בעזרת הפה, ואם יעשה זאת מבעוד יום, יינתק עד השימוש.

סיכום: העישון אסור כל השנה, ביום טוב ההיתר לעשן דחוק, והדבקות הסיגריה ביום טוב מותרת במקרים חריגים [הרב דוב ליאור הגדיר זאת כדבר שאינו של קיימא ושרי].

סימן תקיז

ריד. **שאלה:** בכיריים של הגז שלנו ישנו מצת מובנה, שלא ניתן לנו לנתק אותו מבעוד יום, האם יש דרך להשתמש בכיריים ביום טוב?

תשובה: יש כאן מקרה של דבר שאינו מתכוון, שהרי פעולתו ומטרתו היא שיעבור גז בכירה, ואנו מכוון להצית, אבל יש כאן 'פסיק רישיה' שהרי ודאי שיפעל המצית. נראה לי שהפתרון הוא שיעמיד גפרור דולק בזמן סיכוב הכפתור, ואז יהיה נחשב הדבר כ'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן [שהרי איסור הוצאת האש הוא איסור מדברי חכמים], שבו בני ספרד מקילים (עיין מ"ב שי"ד י"א).

רטו. **שאלה:** האם מותר לכבות גז ביום טוב, דרך גרמא כגון שמרתיה מים על דעת שיגלשו ויכבו את האש?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר דרך זו, אבל הרב ש"ז אורבך (שש"כ יג הערה נח) אוסר בקביעות להדליק על דעת לכבות בגרמא. לדעתו, מעשה גרמא הותר רק במקום הפסד (על פי רמ"א סימן של"ד), ועוד שישנו חשש שבני אדם ינהגו בשיטה הנ"ל, וישכחו שההיתר קיים רק אם מרתיה לצורך שתיה.

רטז. **שאלה:** מהי דעתו של הרב לגבי כיבוי הגז על ידי נתינת כפית מול החיישן ולאחר כמה שניות הלהבה נכבית? האם זה גרמא? האם יש הבדל בין מרן לרמ"א?

תשובה: זו תשובה של הרב שמואל אליהו: איסור כיבוי הוא חמור. כך נאמר בשולחן ערוך (תקיד א): 'אסור לכבות דליקה ביום טוב אפילו אם רואה ביתו שנשרף, אם אין שם סכנת נפשות'. המקרה שבו מותר לכבות הוא מקרה של גרמא. (של"ד סעיף כב): 'תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצידה האחר שלא תשרף, ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה'.

בהלכות יום טוב כתוב שגרמא אסור (תקיד ג): 'נר של שעווה שרוצה להדליקו ביו"ט וחס עליו שלא ישרף כולו - יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלהישרף, בעניין שיכבה כשיגיע שם'. דהיינו לשים את הנר בתוך מים או בתוך חול לפני שהוא מדליק אותו. אבל אחרי שמדליק אותו אסור לשים את הנר הדולק בתוך מים או חול - אע"פ שזה 'גרמא', שגורם לכבותו רק אחרי שעה או יותר, כשיגיע הנר למקום המים.

והסביר המשנה ברורה (סימן תקיד ס"ק כ): 'אע"ג דקיימא לן (בסימן של"ד סכ"ב בדיון של תיבה שאחז בה האור) דגרם כיבוי שרי, היינו שם שאינו נוגע בדבר הדולק עיין שם, אבל כאן נוגע בשעווה שמוכנת כולה להדלקה. ולכן בין שחותך אותה ומקצרה ובין שעושה איזה דבר סביבה שיכבה הפתילה כשתגיע לשם - אסור'.
לכן אסור לשים כפית או סכין בין הלהבה לבין המצת שצמוד ללהבה. למרות שהגז לא כבה באופן ישיר, אלא בגרמא. כיון שגורמים כיבוי אחרי ההדלקה - אסור. ואם נוגעים באש או בלהבה או במצת - אסור. מאידך, הרב דוב ליאור אמר שהדבר מותר.

סימן תקכו

ריז. **שאלה:** השנה, ראש השנה יחול בימים ה' - ו'. האם ניתן לבשל מיום טוב לשבת?

תשובה: אם הניח עירוב תבשילין מערב יום טוב רשאי, להמשיך לבשל מיום טוב שני לשבת.

ישנן מספר הגבלות:

א. המשנה ברורה כותב (אור החיים תקכ"ז סק"ג) שיש להתחיל לבשל קצת מוקדם, באופן שהמאכלים יהיו ראויים לאכילה מבעוד יום, שהרי לפי דעה אחת בגמרא יסוד ההיתר בנוי על הסברא 'הואיל ואילו מתרמי להו אורחים, חזי ליה', וזה הופך את איסור הבישול לאיסור מדרבנן (וזה נכון אף מיום טוב ליום חול, ובמקרה שמבשל לשבת התירו לכתחילה משום הדחק על ידי הנחת העירוב). יש לציין שלפי ההסבר בתלמוד (פסחים מז:): הסובר שמותר לבשל מיום לשבת לכתחילה, לדעתו אין צורך שיהיה מוכן מבעוד יום. לשיטה הזו, צריך לומר שהנחת העירוב נתקנה על מנת שלא ישכח את השבת, ובזכות העירוב יניח מנות לשבת.

המ"ב מצדד כדעה הראשונה, אבל בשעת הדחק הוא מתיר, במיוחד מיום טוב שני, האסור במלאכה רק מדרבנן.

ב. מרן השו"ע (שם י"ג) כתב שההיתר לבשל מיום טוב לשבת, הוא דווקא מיום טוב שני ולא מיום טוב ראשון. ההסבר לכך הוא, שאף לדעה המתירה מדאורייתא לבשל מיום טוב לשבת, זה דווקא אם לא חל יום חול ביניהם.

 סימן תקכט

רית. שאלה: ביחס לשמחת החג, התעוררה שאלה, הבעל אומר לקנות לאשתו בנד חדש, ואילו האישה אומרת להשתמש בכסף לשם החזר חובות, הדין עם מי?

תשובה: הדין איתו, כי יש כסף שמיועד להוצאות החג שאינו מן החשבון [מפי הרב יצחק זילברשטיין].

ריט. שאלה: יש לי כסף לקנות תכשיט לאשתי או לקנות מצות עבודת יד, מה עדיף?

תשובה: לקנות תכשיט, ולסמוך על הדעות שמצות מכונה טובות ואף עדיפות (הרב מאיר מזוז בעלון בית נאמן 56).

סימן תקלא

ר.ב. **שאלה:** חול המועד יצאנו משבעה אחרי פורים, השלושים יהיה בחול המועד, מתי אפשר להסתפר?

תשובה: את העלייה לבית העלמין, יעשו בערב חג בבוקר, ואילו את הלימוד ניתן לעשות בחול המועד בתאריך של השלושים. לגבי תספורת, יעשו זאת בי"ד לפני חצות (מתייחסים ל"ד אחרי חצות, כאל יום טוב) וזה נכון רק כלפי שאר האבלים. הבנים ימתינו עד שיגערו בהם חבריהם לאחר שלושים, וזה מותר אפילו בחול המועד (הערות איש מצליח על סימן תקלא"א הערה 4 על פי מ"ב תקמח ל"ד).

ר.ב.א. **שאלה:** אני נהג אוטובוס, האם אני רשאי לעבוד בחול המועד?

תשובה: צרכי רבים נעשים בחול המועד [כדאי לבקש יום חופש, על מנת לחגוג עם בני משפחתך].

ר.ב.ב. **שאלה:** האם עדיף לכתוב בחול המועד במחשב או בעט בכתב שלנו?

תשובה: הרבה חברים כתבו לי שבמחשב עדיף הואיל ואין בזה מעשה כתיבה כלל. אבל נמסר לי בשם הרב ז"נ גולברג שהוא מסתפק בזה, כי מצד אחד יש פחות טרחה, אבל מאידך מצד התוצאה הכתיבה במחשב יותר יפה ומשופרת ודומה לכתב אשורית ולא דומה לכתב משיט"א שהפוסקים התירו.

ר.ב.ג. **שאלה:** אני יוצא מה'שלושים' על אמי בחול מועד סוכות, האם אני רשאי להתגלח?

תשובה: ביחס לאיסור תספורת, ככה ההלכה: על כל הקרובים רשאי להסתפר אחרי שלושים. ביחס לאביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו לאחר שלושים. אמנם דיני שלושים כבר בטלו בראש השנה, אבל להסתפר עד שיגערו בו. אמנם לכל אדם אסור להסתפר בחול המועד, אבל אדם זה היה אנוס ולכן אם יגערו בו בסוף שלושים, בחול המועד, רשאי אתה להתגלח ולהסתפר (על פי הערות איש מצליח על או"ח סימן תקלא"א 4).

סימן תקלג

רנד. שאלה: האם אני יכולה לקבוע שיעור נהיגה בחול המועד?

תשובה: הדבר מורכב, כי מצד אחד אין עושים מלאכה בחול מועד, אבל נהיגה בחול המועד היא פעולה המותרת. בכל מקרה שכבר נקבע השיעור, והתלמיד יצטרך לשלם עבורו למרות שביקש לבטלו, יהיה מותר מדין 'דבר האבד'. בספר חול המועד כהלכתו (ז,עא) דן בדבר וכותב שמי שאוסר נסיעה שלא לצורך המועד, יאסור גם כאן.

רנה. שאלה: הבן שלנו חקלאי, רצינו בחול המועד לבקר אותו ולחוות את

החווייה של הוצאת בטטות מהאדמה. האם הדבר מותר למרות שלא יהיה לנו צורך בחג עצמו בכל הנקטף?

תשובה: רקע: בחול המועד מותר לעשות מלאכה לצורך המועד בלבד, על כן מותר לעשות כבשים רק במידה שיספיק לאכול מהם עוד בחג (גמרא מו"ק יא. שו"ע או"ח תקל"ג). לפי זה היה ראוי להתיר לקטוף רק כמות שממנה יאכלו בחג עצמו.

מאידך, ניתן להורות להתיר על פי השולחן ערוך (או"ח תקל"ז) שהתיר לתקן את פרסות הסוס על מנת לצאת לטיול, נראה שהצורך ליהנות בקטיף אינו יותר גרוע מאשר הצורך לטייל, כך כתב בספר דרכי הוראה, אבל בספר חול המועד כהלכתו (ז כד) אוסר, סברתו היא שעצם פעולת התענוג אינה מחשיבתו כצורך המועד. [אני מתלבט, האם ההגבלה הכתובה בהלכה ביחס לציידים העושים לצורך המועד, שיעשו בצנעה (תקל"ג ה) קיימת גם כאן].

סימן תקלז

רבו. שאלה: הכנתי יין לפני החג, ובאמצע חול המועד התברר שהגיע העת של סחיטת הענבים, ואם אמתין עד לאחר שמחה תורה, היין יצא פחות משובח, האם יש כאן הגדרה של 'דבר האבד'?

תשובה: ניתן להסתכל על כך בשלוש אופנים שונים: א. יש כאן מניעת רווח, ולכן אסור. ב. יש כאן הפסד מועט שהתירו בו מלאכה רק אם הטורח הוא מעט. ג. זה נחשב כדבר האבד לכל דבר.

הרחבה:

א. הואיל והקרן לא הולכת לאיבוד, אלא שהסיכוי להשביח את היין עלולה להתמעט, אין זה אלא מניעת רווח.

ב. כיוון שבכל אופן הענבים יהפכו ליין, אלא שלא יגיע לאיכות המקסימלית, נחשב כהפסד מועט, ועיין בספר ש"כ (ח"ב פרק ס"ז עמוד שעז ושם עמ' שפג הערה ג) המתיר במקרים כאלו, לעשות רק מעשה הדיוט או בשינוי, 'שיערו הפסד כנגד טורח, וטורח כנגד הפסד... וכל מה שבני אדם חושבין אותו להפסד וטורחין בו משום כך, מותר מהתורה.

ג. אם נראה דוגמאות אחרות של 'דבר האבד' בחז"ל, נראה שבענייני חקלאות החשיבו את התוצר הסופי כקרן, וכל דבר המונע מלעסוק בחקלאות, על מנת להגיע לשבח הצפוי, נחשב כ'דבר האבד'.

ניתן לבסס זאת, מעצם זה שהתירו להשקות בית השלחין במועד, למרות שההפסד אינו ביחס לערך הזרע הנמצא באדמה, שאינו שווה כלום כעת, אלא ביחס למה שאמור לקבל בסוף התהליך.

מכיוון שנראה מדברי מרן השולחן ערוך, שסובר שאיסור מלאכה בחול המועד, תוקפו מדרבנן, לכן יש להתיר במקרים מסופקים, ועיין בביאור הלכה (סימן תקל ד"ה ומותר) הכותב בסוף דבריו, שכיוון שלפי השולחן ערוך מלאכה אסורה מדרבנן, לפי זה יש להקל בכל אותם מצבים המסופקים בהלכה.

סיכום: נראה להכריע להתיר את הסחיטה של הענבים לפי אופן ג' הנ"ל.

 סימן תקמט

רנז. **שאלה:** חתן וכלה שארע צום בשבעת ימי משתה שלהם, האם חייבים לצום?

תשובה: אמנם כתב הבן איש חי: (ש"ר שופטים יז) 'חתן שאירע בתוך שבעת ימי חופתו, י"ז תמוז, וצום גדליה, ועשרה בטבת, ותענית אסתר, יש אומרים יתענה וישלים, ויש אומרים לא יתענה, ופה עירנו נהגו דאינו מתענה'.

ולפי זה יוצא שהבן איש חי חולק על הריטב"א המובא בביאור הלכה (או"ח תקמט א): 'חתן שחל אחד מארבעה צומות בתוך ימי שמחת לבו מסתבר לי שהוא חייב להתענות בהם, דאע"ג דימי רגל ושמחה שלו היא, ואין אבלות חדשה חלה בהם ואין שמחה אלא באכילה כדאמרינן גבי רגלים וגבי פורים, מכל מקום כיון דרגל שלו רגל יחיד מדרבנן ותעניות אלו הם דרבים אתי אבלות דרבים ודחי רגל דרבנן ועוד דיחיד מקרא מלא דיבר הכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי'.

הרב החיד"א נקט כדעת הריטב"א וזו לשונו:

(ברכי יוסף או"ח תרמ"ט ב) 'חתן שאירע אחד מארבע צומות בחופתו אף צום גדליה יתענה. מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה י"ד סי' ל"א. ועמ"ש מהר"ש הלוי בתשובה סי' ב' ומ"ש הרב כנה"ג לקמן סי' תקנ"ט. וכבר רמזו הרב הנז'. וכן כתב הריטב"א בפירוש בסוף חידושו לתעניות'.

ראיתי בהערות של הרב מאיר מזוז שבסוף הספר במהדורת מכון איש מצליח הכותב בדברי הבן איש חי כאן טעות דפוס, וכך צריך לגרוס: 'י"ז בתמוז וצום גדליה ועשרה בטבת יתענה, ותענית אסתר יש אומרים יתענה וישלים, ויש אומרים לא יתענה, ופה עירנו נהגו דאינו מתענה' (על פי יין הטוב אה"ע ב על פי תשובת הרב משה שאול לניאדו).

ולפי זה אין מחלוקת בין הגאונים הנ"ל, ולכולי עלמא יתענה בארבע הצומות, ואילו בתענית אסתר, שאין בו סממני אבלות, המנהג הוא שלא להתענות.

סימן תקנא

רנה. שאלה: מי שיש לו אבנים בכליות, מה דינו לגבי צומות?

תשובה: ראיתי בספרו של הרב זכריה בן שלמה (אורות ההלכה עמ' 833) הכותב שזה נחשב לחולה הצריך לשתות ביום הכיפורים, הואיל ועלול להגיע לכלל סכנה. (ועיין גם אורחות רבינו עמ' רח"ץ המגדיר זאת כפקוח נפש).

רנט. שאלה: האם מותר לערוך מסיבת 'חינה' בליל י"ז בתמוז?

תשובה: אנו רואים בהלכה, שהנהגת הצום אמנם מתחילה רק ביום עצמו (חוץ מתשעה באב ויום כיפור) אבל תקופת האבלות מתחילה כבר בכניסת היום, שהוא הלילה. לכן ראינו בהלכה, שאותם קהילות שנוהגות להימנע מתספורת בשלושת השבועות, הנהגה זו מתחילה כבר בליל י"ז בתמוז, זה מוכיח שאכן התחילה כבר תקופת 'בין המצרים'.

הדבר בא לידי ביטוי, גם בהלכה האומרת שאם אדם הלך לישון בליל תענית, אם הוא לא עשה תנאי שיהיה מותר לו לאכול, הרי שהוא אסור באכילה למרות שטרם עלה השחר.

ישנו ביטוי נוסף לכך, שעל פי הרבה ראשונים (כולל דעת השו"ע) אמירת עננו היא גם בליל הצום בתפילת ערבית.

איני מתכחש לעובדה, שיש שהתירו חתונה בלילה הזה (עיין אגרות משה אור"ח א קסח הסובר שיום התענית לכל גדריו מתחיל מהבוקר), ובמיוחד אם החופה הייתה לפני שקיעה, אבל לעניות דעתי, נכון ליישם פסק זה דווקא ביחס לחתונה המותרת מעיקר הדין בתקופה זו כי זו סעודת מצווה, אלא שנהגו להחמיר כי אין בזה סימן טוב, אבל ביחס לחינה שהיא סעודה שאין לה מקור בתלמוד והיא בגדר רשות, אין לנו להקל (עיין שו"ת אורה של רות סימנים קפט, ר).
עיין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"י פ"א) החולק על האגרות משה.

הרב מזוז (בית נאמן מס' 70) אסר לערוך בר מצווה באותו ערב, והתיר במקרה שנקבע כבר בגלל טעות שנפלה בין המשפחה לבין בעל האולם.

 סימן תקנד

רל. **שאלה:** נקלענו שלושה גברים לאכול יחד בסעודה המפסקת לפני צום תשעה באב, האם יש לזמן לפני ברכת המזון?

תשובה: מרן השו"ע כתב (תקנ"ד ח): יש ליזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון; אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו. אם ישבו שלושה ביחד כתב המ"ב בשם המג"א: אם אירע שאכלו ג' ביחד לא יזמנו. אבל הכף החיים (אות מ"ג) הוכיח מדברי הרא"ש שיש לזמן. למעשה, הרב עובדיה יוסף כתב (חזו"ע תעניות עמ' רע"ד) שיש לזמן ואילו הרב מרדכי אליהו כתב שלא לזמן.

רלא. **שאלה:** האם יש לאכול פת בסעודה המפסקת?

תשובה: יש צורך לאכול פת, כך כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' רנ"ד), למרות שיש מקורות בגאונים שאין לאכול פת. ולמעשה טוב להדר לאכול לחם (עיין כי בא מועד עמ' פ"ז).

 סימן תקנט

רלב. **שאלה:** כתשעה באב, האם יש חיוב לשבת על הרצפה עד חצות היום, גם לא בשעת אמירת הקינות?

תשובה: כתב השו"ע (או"ח תקנ"ט): ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפלת מנחה, לשון הרמ"א: ועכשיו נהגו לישוב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבית הכנסת שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות.

מדברים הללו נראה, שכל עוד לא הגיע זמן מנחה, וי"א עד חצות, יש לשבת על הקרקע.

ידידי הרב נתנאל פרקנטל, שמע בשם הרב דוד פיינשטיין שאחרי סיום אמירת הקינות רשאים לשבת על כיסאות, כגון בשיעור תורה המתקיים בבית הכנסת, אבל לעניות דעתי, אין זה המנהג הרווח כיום בארץ.

סימן תקסא

רלג. שאלה: מה דעת הרב לגבי קריעה, כשרואים את הכותל ואת הר הבית?

תשובה: הב"י (או"ח תקס"א) מבאר שחיוב הקריעה על הרואה ערי יהודה בחורבנך, אמור דווקא כאשר השלטון שם, הוא של גויים, וזה מה שמגדיר כ'חורבנך'. הדברים הללו נפסקו גם במשנה ברורה (שם סק"ב).

הרב צבי יהודה קוק ע"ה חידש שהגדרה זו תופסת גם לגבי 'הרואה את ירושלים' ו'הרואה המקדש'.

סימן תקסב

רלד. שאלה: אני מתחתן ביום ראשון. המנהג אצלנו שהחתן צם ביום חתונתו.

יודע אני שכל צום שהוא פרטי, צריך לקבל אותו במנחה ביום שלפניו, כיצד עלי לנהוג, האם מותר לקבל צום בשבת? אני מתלבט בשתי נקודות:
א. האם מותר לקבל בשבת האין בכך משום הכנה? ב. איך יש לקבל, שהרי הדרך לקבל היא ב'שמע קולינו' והלוא בשבת אין מתפללים 'שמע קולינו'!

תשובה: לגבי מי שצם ביום שבו הוא מתחתן, המנהג הוא שאינו מקבל עליו את התענית במנחה, מפני שהמנהג היה לשתות מכוס היין בחופה, למרות שעדיין לא יצאו הכוכבים. תענית שלא משלימים אותה, אין מקבלים אותה במנחה (רמ"א או"ח תקס"ב ב ומ"ב סק"א).

ביחס למי שצם תענית יחיד ביום ראשון, ראוי שיקבל עליו במנחה בשבת ב'אלוקי נצור', כפי שהובא שם בשו"ע סעיף ו'.

לעניות דעתי, לא שייך 'איסור הכנה' בכך שאומר שמחר ימנע מאכילה, כי הדיבור האסור בשבת, הוא דיבור העוסק לעשיית מלאכה האסורה בשבת, ואין לראות בתענית כפעולה האסורה אלא כמניעת פעולה.

 סימן תקסב

רלה. שאלה: האם הצום מסתיים בשקיעה או בצאת הכוכבים?

תשובה: יש בפוסקים (עיין בית יוסף או"ח תקס"ב א' בשם סמ"ק) אריכות דברים בשאלה זו, ודברי השו"ע (שם) נהירים, שכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, ומרן מסביר את עצמו וכך מוסיף: 'דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים'.

השאלה העולה היא מדוע לא אומרים 'ספק דרבנן לקולא, ואם כן, יסתיים בשקיעה שהרי בין שמשות הוא ספק לילה?

בשער הציון (שם סק"א) מיישב בשני אופנים: א. לפי עיקר ההלכה, הלכה כרבי יוסי שהיום מסתיים בצאת הכוכבים; ב. אי אפשר להוציא את היום מחזקתו מכוח ספק. (עיין עוד בשו"ת יצחק ירנן ח"ג כ וכן ח"ה מ"א ששיטתו שונה).

הרב יוסף הורוביץ האיר את עיני בכיוון שבעיני הוא חידוש, כידוע התוקף של הצומות מתקופת המשנה ואילך הוא בגדר רשות (על פי ראש השנה י"ח), אלא שהרמב"ן כותב שבימינו הואיל ועם ישראל קיבל אותם על עצמו, הרי שנהפכו לחובה מחמת המנהג. הואיל והמנהג היה להמתין עד צאת הכוכבים, הרי שזה חלק מהגדר. הרב מרדכי ענתבי כתב לי שמתענים עד סיום התפילה.

 סימן תקסו

רלו. שאלה: נקלעתי בתענית ציבור בבית כנסת אשכנזי, כיכרו אותי שם בעליית 'שלישי'. לא ידעתי אם אני רשאי להפטיר בכרכה כמנהגם או לא?

תשובה: הרב עובדיה יוסף כתב, שאם כבר קראו לו בשמו, יכול לעלות ולברך מפני שברכות הללו הן ברכות השבח, אבל בדברי ה'ישכיל עבדי' משמע שיכולים לברך אף לעלות שלישי לכתחילה, כי כותב שלא נהגו בספרד להפטיר מפני הטורח שיש בדבר, משמע מכאן שאין כאן חשש ברכות לבטלה (עיין עוד בשו"ת נצה יוסף לו).

סימן תקפא

רלז. שאלה: האם אדם גרוש ראוי לעבור לפני התיבה בימים נוראים, ומה הדין במהלך תקופה שהוא פרוד עד למתן הגט?

תשובה: בהלכות הימים הנוראים כתוב (תקפ"א) שיהיה החזן בן שלושים ויהיה נשוי וכו'. מובא במטה אפרים (סעיף כ"ט) שמי שעזב את אשתו מחמת קטטה, יש לדחותו שלא יהיה ש"ץ. וזו לשונו: 'מי שהיה נשוי אישה עכשיו אף על פי שאין אשתו עמו והוא במקום רחוק אינו מעב. אבל מי שעזב את אשתו מחמת קטטה והרחיק נדד מביתו זו אשתו יש לדחותו שלא יהיה שליח צבור ב"מים נוראים פלל'. נאמר לי בשם הרב עובדיה יוסף, שאין למנותו לכתחילה, אבל אם סגרו איתו או שהיה חזן עד השנה ונהוג לכבד את מי שהיה אשתקד, אין לדחותו.

רלה. שאלה: האם מותר לתקוע בשופר בעת אמירת י"ג מידות?

תשובה: ראוי לסיים את אמירתן בזריזות על מנת להספיק גם לומר המידות וגם לתקוע.

הסיבה לכך היא, שאמירתן חשובה יותר, מהתקיעות שנהגו לתקוע בשעת אמירתן, שהרי מנהג זה לא הוזכר בפוסקים.

כעת ראיתי בעלון בית נאמן (מס' 79) הביא שגם כף החיים (אות יג) ציין שלא ידע את מקור המנהג, אבל הרב מאיר מזוז מצא ראייה מסוף שער הגלגולים, שהיה כבר נהוג אז מנהג זה.

רלט. שאלה: האם יש לומר בסליחות, ענני א - להא דמאיר או דרבי מאיר?

תשובה: לשתי הגירסאות הללו יש ביסוס (בחזו"ע עמ' יז צידד כאמורים: א - להא דמאיר עננו).

המקור לביטוי הנ"ל הוא בתלמוד מסכת עבודה זרה (י"ח.) שם מסופר שכך נהג לומר רבי מאיר בשעת סכנה. המהרש"א במקום כותב: 'ויש לדקדק, היאך ייחד רבי מאיר שמו של הקב"ה על עצמו בחייו... ויש לומר דלא אמר א - להא דמאיר

כו' רק (אלא) לסימן בעלמא על שמו, ולא נתכוין על עיקר שמו, רק נתכוין א - להא דמאיר לארץ ולדרים עליה, הוא יעננו...'

לפי זה יוצא, שהוא אמר ללא התוספת 'רבי' אלא מאיר לחוד, וכוונתו שה' מאיר את עולמו. לפי זה יוצא שמי שאומר ללא 'רבי', מכוון לאופן שבו התנא הקדוש רבי מאיר התפלל, ואילו מי שאומר בתוספת 'רבי', מתכוון שבזכות התנא הקב"ה יחיש לנו ישועה.

רמ. **שאלה:** אם לא היה מניין בתחילת אמירת הסליחות, וכעת יש מניין, האם ניתן לומר קדיש או שיש לומר מספר פסוקים לפני הקדיש?

תשובה: מנהג בני אשכנז הוא לעצור באמצע הסליחות ולומר קדיש כאשר מגיעים עשרה (כי בא מועד עמ' ט' על פי שונה הלכות ט')

רמא. **שאלה:** אמרתי סליחות אחרי חצות הלילה, האם עלי לומר שוב וידוי בקריאת שמע שעל המיטה?

תשובה: אמנם בסליחות של בני אשכנז ישנם מספר וידויים נאמרים זה אחר זה, אבל מנהג בני ספרד על פי האריז"ל הוא שאין לומר שני וידויים זה אחר זה, מהסיבה שנראה 'ככלב השב על קיאו'. הדברים הובאו בכף החיים (או"ח קלא יג) בהקשר לשאלה האם היחיד צריך לחזור ולומר וידוי בחזרת הש"ץ, בתפילות יום הכיפורים. לשון מרן השו"ע היא (או"ח תר"ז ג): 'צריך להתוודות מעומד, ואפילו כי שמע ליה מש"צ והוא התוודה כבר, צריך לעמוד'. הרמ"א הוסיף משהו שמרן לא הזכירו: 'ויחזור ויתוודה עם הש"ץ'. ישנו דיון גדול בשאלה מה דעת האר"י בשאלת וידוי שנית בשעת חזרת הש"ץ.

להבנת הרב החיד"א, אין לאומרו (קשר גודל יט ו) אבל לדעת כף החיים הואיל ואומרו כדי לכלול עצמו עם הציבור רשאי. גם הרב מאיר מזוז סבור שיש לחזור ולומר את הוידוי הקצר (הערות עמ' כד).

ביחס למקרה שבשאלה, לפי ההולכים כמנהגי האר"י, לא יאמרו את הוידוי בשתי ההזדמנויות, ומסברא נראה לומר שיאמרנו בשעה שגם הציבור אומר, אבל לשאר המנהגים, וכמוכן לבני אשכנז אין שום חשש באמירתו שוב.

רתב. שאלה: האם יש לומר י"ג מידות בלילה אם אומרים הסליחות אחרי חצות לילה?

תשובה: מרן השו"ע (או"ח קלא) כתב: 'איך נפילת אפים בלילה; ובלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם, שהוא קרוב ליום'. האחרונים על המקום (הביאם המ"ב) סבורים שמחצות הלילה ואילך, נחשב כיום לעניין זה, אבל דעת שו"ת יצחק ירנן (ח"ד כ"א) היא שאם אומרים סליחות בחצות, יש לדלג על נפילת אפיים, וממילא גם על י"ג מידות.

רתג. שאלה: האם אדם השרוי באבלות, יכול להיות ש"ץ בחגים?

תשובה: משנה ברורה כתב (תקפא ז) שאין האבל עובר לפני התיבה בר"ה ויום כיפורים כי דינם כרגל, ובשם חיי אדם שלא יעלה אפילו לשחרית של ראש חודש. בהערות איש מצליח כותב שבני ספרד מתירים אפילו במוסף של ר"ה ויום הכיפורים.

סימן תקפב

רתד. שאלה: מי שלא אמר המלך הקדוש, בברכת מעין שבע אחרי ערבית של ליל שבת, וחתם ב'מקדש השבת', האם חוזר לראש?

תשובה: לפי האריז"ל חוזר, כך כתב הבא"ח (בפרשת ניצבים ש"ר) ואילו לפי חכמי הפשט אינו חוזר. מחלוקת זו תלויה בהבנה מדוע נתקנה מעין שבע, האם בתור חזרת ש"ץ או כגורם המאריך את התפילה באופן מגמתי, על מנת שהמאחרים לא יצטרכו לחזור הביתה לבד, כאשר בית הכנסת מרוחק מהעיר ויש בכך סכנה [עיי'ן או"ח סימן תקפ"ב מ"ב סק"י, כה"ח אות י"ח, יביע אומר ח"ב סימן כט].

 סימן תקפד

רמה. שאלה: מה נוהגים לגבי אמירת 'אבינו מלכנו' בשבתות של עשרת ימי תשובה, והאם יש דילוגים בשבת ובחג?

תשובה: ביחס לאמירת 'אבינו מלכנו' בשבת. ב"י או"ח סימן תקפ"ד הביא בכך מחלוקת ראשונים, בשם הר"ן כתב שלא לומר, כי זה כמו שאלת צרכים בשבת, אבל בשם תשב"ץ כתב לומר.

מין השו"ע לא התייחס בפירושו לגבי אמירתו בשבתות שבעשרת ימי תשובה, אבל ביחס למנחה של יום כיפור כתב לאומרו אפילו אם חל בשבת. רמ"א כתב כר"ן והפנה לריב"ש תקי"ב. בסימן תר"ב כתב רמ"א שוב שאומרים בעשי"ת 'אבינו מלכנו', מלבד שבת. בסימן תר"ד כתב שיש מחלוקת האם לאומרו בערב יום כיפור, ומנהג עירו שלא לומר, אלא אם כן חל כיפור בשבת, שאין אומרים בו 'אבינו מלכנו', אז אמרינן בערב יום כיפור שחרית [כה"ח, תקפד ח, מסביר שכיון שיש מנהגים שונים, הניח מין השו"ע זה על המנהג שכל אחד יעשה כמנהגו, ועל כן לא הוצרך להעלותו על השלחן (כלומר לא כתב על כך בשלחן ערוך)].

עד עתה נראה שיש שני מנהגים, לפי תשב"ץ וסתימת מין השו"ע יש לאומרו, ואילו לפי הרמ"א אין לאומרו. אבל נראה יותר לומר, שמין הוא דעה שלישית/אמצעית. לדעתו בעשי"ת לא לומר ואילו ביום כיפור כן לומר, ולכן בסימן תרכ"ב בב"י הביא את הנימוק של הר"ן ביחס לאמירתו בכיפור החל בשבת, שזה גמר דין ואם לא עכשיו אימתי [משמע שבשאר עשי"ת בשבת, אין לאומרו].

מה כותבים האחרונים הספרדים? כה"ח כתב [תקפ"ד ח] מעיד שבירושלים לא אומרים בשבת, אבל מנהג בית אל על פי האר"י לומר.

בסידור תפילת החודש (ליוונו) כתב כרמ"א. בדברי שלום ואמת (ח"ד עמ' 53) כתב שבצפון אפריקה הדעות היו חלוקות.

בעלי הדס עמ' 464, כתב כרמ"א לגבי עשי"ת, ואילו לגבי יום כיפור הביא את שני המנהגים.

נושא נוסף: האם לדלג על המשפטים שיש בהם לשון חטא, מנהג בני ספרד לדלג (ב"י תקפד א, הובא במ"ב תקפ"ד ג) אבל במחזור אשכנז זה כן כתוב (דרכי משה תקפ"ד א) בגלל שמפרשים זאת באופן חיובי ללא משמעות של הזכרת חטא אלא 'אבותינו חטאו' ואילו 'אנו אין לנו מלך אלא אתה', לכן 'עשה עמנו למען שמך'.

סימן תקצא

רמז. שאלה: האם פסוק 'לא הביט אוון ביעקב וגו' נאמר עם מלכויות או שופרות?

תשובה: על פי הגמרא (ראש השנה לב:) הפסוק הזה ראוי לאומרו הן עם פסוקי מלכויות והן עם פסוקי שופרות, וכך כתב הטור (תקצ"א) 'ומלכויות שיש עמהם תרועה, כגון ותרועת מלך בו, יכול לאומרו עם המלכויות ועם השופרות'. המנהג כיום לאומרו רק עם פסוקי מלכויות.

מי שיראה את פירוש רש"י על הפסוק, יבין מדוע הוא שייך למלכויות, ומי שיראה את פירוש ספורנו, חזקוני ומהר"ל יבין איך זה קשור לשופרות.

• ספורנו: ותרועת מלך בו. בנסוע המחנות הם תוקעים תרועה בנסוע המשכן, לשמחה שיגילו במלכם:

• חזקוני: ותרועת מלך בו - במחנה ישראל הוא דכתיב והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויבכם.

• מהר"ל (נצח ישראל פרק ג"ח): וזהבן עוד דברי חכמה, כי מצד אשר השם יתברך נלחם להם בכח דין ומשפט, שהוא על ידי תרועה זאת, שיוצא נגד אויביהם כאיש גיבור מלחמות, יריע אף יצריח, ועושה הדין באויביהם. מורה כי השם יתברך עמהם בלי פירוה... וכך פירוש זה אצל חכמי התנאים, שהרי "ותרועת מלך בו" נאמר עם פסוקי שופרות בראש השנה (ר"ה לב ע"ב). וכן הוא דעת אונקלוס, שתרגם (במדבר כג, כא) 'ושכינת מלכהון בניהון', שהשם יתברך עמהם בחבור גמור. הנה כל הדברים הם על סגנון אחד:

• רש"י: ותרועת מלך בו - לשון חבה ורעות כמו רעה דוד, אוהב דוד.

סימן תריח

רמז. שאלה: בשנה בה יחלו יום הכיפורים בשבת, האם אישה שאינה מתפללת ערבית בליל כיפור, צריכה השנה לומר קידוש, כי היא חייבת בכך מן התורה?

תשובה: נראה מתוך עיון בפוסקים, שיש התייחסויות שונות לשאלה, האם באמירת תפילת ליל שבת, של כל שבת, מקיימים את מצוות הקידוש מן התורה, או שמא המצווה מתקיימת דווקא על הכוס. [הסברות שלא מקיימים

בכך את המצווה: א. חסרה כוונה לקיים את המצווה; ב. אין בתפילה איזכור יציאת מצרים; ג. אחרי שנתקן על היין, נעקרה המצווה באמירה בעל פה, עיין ביאור הלכה רע"א א ד"ה מיד, ושש"כ מז ד הערה יז].

למעשה, כתב בלוח ארץ ישראל של הרב יחיאל מיכל טוקוצינסקי, שיש בשנה זו, שחל כיפור בשבת, לכוון לקיים מצוות קידוש של שבת בתפילת העמידה ובחתימה ברוך אתה... מקדש השבת וכו'.

לפי זה ראוי להורות גם לנשים להתפלל ערבית אף אם נשארת בבית.

רמח. שאלה: חייל שירד מכוננות ביום כיפור אחרי צהריים, וכן יולדת שסיימה שלושה ימים מעת לעת באמצע הצום (עיין שו"ע או"ח סימן תרי"ז ג ומ"ב סקי"ג), צריכים להשלים מכאן ועד חשיכה?

תשובה: התשובה היא כן, כלומר בתוך 72 שעות לא תתענה כלל אף אם אמרה אני צריכה לאכול, ומכאן ואילך תתענה אפילו באמצע היום (שש"כ לט הערה נד). ביחס ליולדת, יש לה מעתה גדר של חולה שרשאי לאכול אם אמרה צריכה אני.

רמח. שאלה: אני לוקחת כדורים המסדרים את הווסת לקראת חתונה, נזכרתי שלא בלעתי היום כדור, והגיע ליל כיפור, מה עלי לעשות?

תשובה: בכל מקרה שהחתונה עוד רחוקה, ניתן להפסיד יום ולקחת משהו חזק על פי הוראת רופא כשיתקרב מועד החתונה.

אם לא ניתן לוותר על בליעת הכדור, ניתן לבלוע ללא מים או לפורר אותו וכך 'לאכול אותו'.

בכל מקרה שחייבים מים, על מנת לסייע בבליעתו, ישנו ספק האם להתייחס למציאות זו כאל חולי המתירה שתייה לשיעורין, ולמרות שאין כאן ממש חולי אבל ישנה שעת הדחק שהיא חמורה מחולי, או שנאמר אין להתיר בליעת מים אף בכמות מזערית ויהי מה. נראה להכריע שתבלע בעזרת מים מרים פחות מכשיעור (על ידי הוספת מלח או תמצית תה מרוכות ביותר שיהפכו את המים למקשה שאינו ראוי לשתייה).

סימן תרכט

רנ. שאלה: האם אני רשאי לתפוס את הסכך בעזרת אזיקונים?

תשובה: נראה שעל פי הספרדים ההולכים על פי פסקי השולחן ערוך, אין איסור שהסכך יהיה נשען על דבר המקבל טומאה, שהרי מרן השו"ע הכשיר סוכה הסמוכה לכרעי המיטה, למרות שהסכך נשען על כרעי המיטה (או"ח תרל יג).

מי שהולך לפי פסקי המשנה ברורה, יש לכתחילה לדאוג שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, אבל מותר שיהיה 'מעמיד דמעמיד' (מ"ב תר"ל סקנ"ט). יש לציין שאם הסכך עומד מצד עצמו, ורק חיזק אותו בברגים או באזיקונים, למקרה שתנשב רוח שאינה מצויה, אין על כך שם של מעמיד.

רנא. שאלה: הנסרים של אשתקד, הבאישו במקצת, האם רשאי לצבוע אותם בצבע לקה על מנת להסיר מהם את חזות האובש וריח, ובכלל האם מותר לצבוע את הלייסמים/פלאפונים המהווים סכך לסוכה?

תשובה: כן, כי הצבע הוא 'חזותא בעלמא', אלא אם כן הצבע שינה אותו ואינו נראה כגידולי קרקע (על פי פסקי תשובות ח"ו סימן תרכ"ט ה). אמנם הרב שמואל אליהו כתב לי, שלדעתו זה עושה אותו ל'פחות דומה לפסולת גורן ויקב ויותר דומה לתקרה'.

סימן תרל

רנב. שאלה: האם אמרינן לבוד בסוכה של ג' דפנות?

תשובה: משנה ברורה מביא בשם מגן אברהם שתי הוראות הגורמות לפסול, האחת מפני שמועיל לבוד, רק כאשר בונה ארבע מחיצות בשיטה זו, ולא כאשר בונה שלוש (כפי שמצוי בסוכה לנצח המצויה) מ"ב תר"ל ס"ק ז וכן בס"ק כ"ב. [נהסיבה לכך, מפני שלא מועיל לצרף שתי הלכות למשה מסיני, לבוד וגוד

אסיק, שהרי בסוכה לנצח אין דפנות מגיעות עד הסכך, ולכן יש בעיה – עיין מקראי קודש ג לט עמ' קנא].

בשור"ת שבט הלוי (ט קמ ג) הכשיר אם יש בה ד' דפנות, כי ככה נוהגים לגדור בית, ואילו החזו"א פסל גם בזה, כי צריך דופן שבעה טפחים ממש (או"ח עה יב). גם בשור"ת אור לציון כתב בלשון 'ראוי להחמיר' כדברי מגן אברהם, כלומר או שיהיו שלוש מחיצות שתי וערב או שתהיינה ארבע מחיצות בשיטת לבוה. בניגוד לנאמר עד כאן, בכה"ח (ס"ק יח) וכן בשור"ת תפילה למשה (ב לו) וחזו"ע (סוכות עמ' ו) הכשירו בשלוש דפנות של שתי או ערב לחוד. הרב משה הררי סיכם כך: (מקראי קודש עמ' צב - צח) לספרדים מותר, ולאשכנזים אסור אלא אם כן היא בעלת ד' דפנות וגם בזה יש אוסרים.

סיכום: בסוכות שלנו שיש בהן ארבע דפנות עשויות מסדינים, יש להכשיר למרות שמתח מיתרים רק בשלוש רוחות, ואילו בסוכה שיש בה רק 'לבוד' ללא יריעות, בני אשכנז מחמירים כל עוד אין בה ארבע דפנות, ובני ספרד מכשירים.

סימן תרלט

רנג. **שאלה:** יהודי שפטור מהסוכה כי יורד גשם, אבל בכל זאת רוצה לאכול, האם יכול לברך לשבת בסוכה, או שלא יברך הואיל והוא פטור מן המצווה?

תשובה: אין לברך על כך (מ"ב תרל"ט סקמ"ה) גם למי שפוסק שנשים תברכנה, כי אין כאן קיום מצווה, ואדרבה לאכול בבית כרגיל, בזה מתקיימת שמחת החג. הרב אביעד וייץ הוסיף, כמו כן כתב הקוב"ש (ב"ב אות נ"ד): 'ואף לקיי"ל כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, היינו היכא שגם לאחר מתן תורה אינה מצווה, כגון היושב בסוכה בשעה שהגשמים יורדים, אבל אם המעשה הוא מעשה מצווה אלא שהאדם הזה לא נצטוה אין זה נקרא הדיוט, אלא מקבל שכר כאינו מצווה ועושה, כמו נשים במ"ע שהז"ג שמברכות עליהן, ואין בזה משום ברכה לבטלה לדעת ר"ת... [ומה"ט לא תיקשי מצטער היושב בסוכה, למה אינו עובר בבל תוסיף כמו הישן בשמיני בסוכה, אלא דכיון דמצות סוכה תשבו כעין תדורו, אין זו מעשה מצווה כלל ולא שייך כל תוסיף אלא היכא שעושה מעשה מצווה כהלכתה רק שאינו מצווה, וכ"כ ריא"ז פ"ד דר"ה]".

סימן תרמט

רנד. שאלה: באתי לברך על ארבע המינים ביום טוב ראשון של חג, ומצאתי שנפל הפיטם, מה אעשה?

תשובה: תיטול אותו מיום השני ואילך, כי 'חסר' כשר מיום השני ואילך. לרווחא דמלתא ולנוי, ניתן להדביק את מה שנפל בדבק או על ידי סיכה. אבל ביום הראשון תברך על של חב, מסברא נראה שניתן לעשות איתו הושענות ונענועים אף ביום הראשון (ועיין מ"ב תרמ"ט סקנ"ד).

סימן תרנא

רנה. שאלה: מכיוון שלא היה לי משהו לקשור איתו את הלולב עם הדסים וערבות, השארתי את הכל בתוך הניילון שבו קניתי את הערבות. האם אין בכך משום חציצה?

תשובה: אמנם אין חיוב מן התורה לאגוד את הלולב, אבל נוהגים כך משום נוי מצווה.

לפי דעת רבי יהודה שהאיגוד הוא חובה, אסור לאגוד 'שלא במינו' משום בל תוסיף, אבל לשיטת חכמים הואיל ואין בכך מצווה, לכן אין איסור לאגוד אף שלא במינו.

אבל ישנו מושג של חציצה, אם יש משהו ביד היד ללולב, כפי שכותב השו"ע (או"ח תרנ"א ז): 'אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד, אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יצא. ואם כרך עליו סודה, ונטלו או שכרך סודה על ידו, ונטלו, יש אומרים דלא יצא'.

כאן בנידון דידן, שהשאיר את הניילון של הערבות על מנת להרוויח את ההידור של האיגוד, הוא מפסיד בכך שאוחז באגודה כאשר חוצץ בין ידו ללולב שקית ניילון.

סיכום: יש להקפיד לטול לולב במגע ישיר או לחילופין אם יש עליו משהו שניתן לשם 'דרך כבוד', מותר הדבר.

רנו.

שאלה: ביתי מאוד רצתה שיהיו לה 'ארבע המינים'. בערב חג השגתי לה הכל, אלא שלקחתי הדסים משכן שלא נברקו אם הם משולשים. בחול המועד אחיין שלי לא מצא את הסט שלו ובטעות השתמש בסט הנ"ל שהכנתי לביתי וברך עליו. כאשר נודעה הטעות שואל הוא האם צריך לחזור ולברך בנטילה השנייה?

תשובה: ניתן להביא ראיה לשאלה מלשון השו"ע (א"ח תרנ"א יב): 'ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אבל נוטלן לזכר בעלמא, (כין ביום א' בין בשאר ימים), ואם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא: הגה - ובלבד שיהיו כולם לפניו (רמב"ם פ"ו). ויטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים, ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו'.

המ"ב (ס"ק נו): 'על כל אחד בפני עצמו - דהיינו על הדס על נטילת עץ עבות ועל ערבה על נטילת ערבה וכן על אתרוג. אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה או שהיו פסולים או מהופכים... יברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו... על הדס על נטילת עץ עבות'.

סיכום: יברך בנטילה השנייה 'אשר קידשנו במצוותיו וצונו על נטילת ענף עץ עבות', כי זה המין היחיד שהיה חסר לו.

סימן תרנב

רנז.

שאלה: אני מתפלל במקום שאין סוכה בסמוך. האם עדיף לברך על הלולב בסוכה לפני התפילה, או לברך עליו בבית כנסת לפני אמירת ההלל?

תשובה: בשולחן ערוך כתוב: 'מצות לולב ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, יטלנו אחר כך. ומכל מקום זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר, וזמנו הוא משתנן החמה, ועיקר מצוותו בשעת ההלל'.

משמע שעיקר המצווה היא בשעת ההלל, ולכן יברך דווקא אז.

כף החיים מביא (תרנ"א מו, תרנ"ב ח) שלפי האריז"ל יש ליטול לולב בסוכה לפני התפילה.

יש מקום להסתפק האם האריז"ל רצה את 'הזריזין מקדימין' או שרצה את הנטילה בסוכה. השלכה תהיה באופן שיש סוכה סמוכה לבית הכנסת [עייין שער הציון תרנג מג, מקראי קודש לרב פראנק ח"א עמ' עב, שו"ת יצחק ירנן ג, כג]. שמעתי שהרב עובדיה יוסף היה מברך לפני ההלל (מפי רוני חורי והרב יהודה נקי).

סימן תרנג

רנה. שאלה: אם אני רשאי להריח את האתרוג לפני החג, והאם יש לברך על ריחו?

תשובה: אמנם מוזכר בהלכה (תרנ"ג א): ש'הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, אלא שלפי שנחלקו אם מברכים עליו אם לאו יש למנוע מלהריח בו'.

כל ההוראה של השולחן ערוך, המונעת אותנו מלהריח בו, תקפה רק במהלך החג, אבל לפני החג ודאי שמותר להריח בו, כפי שמציין המ"ב (סק"ג) וזו לשונו: "בעת נטילתו למצוה אבל קודם או אחר כך להריח בו לכולי עלמא יכול לברך, ויש אומרים דיש למנוע כל שבעת הימים'.

מלשון הרמב"ם נראה שאין בעיה להריחו גם בחג, שהרי כתב (לולב ז כו): 'הדס שבלולב אסור להריח בו מפני שאינו ראוי אלא להריח והואיל והוקצה למצווה אסור להריח בו, אבל אתרוג מותר להריח בו שהרי הוקצה למצווה מאכילה'.

סימן תרסו

רנט. שאלה: השנה שמחה תורה חל ביום ה', ושהינו בבית הורי בשמחה תורה. חזרנו לשבת הביתה, האם ניתן לשבת בסוכה בסעודות השבת, למרות שלא הספקתי לפסול הסוכה לפני שבת?

תשובה: הכלל בתלמוד הוא (ראש השנה כח): שאיסור 'בל תוסיף', עובר עליו בזמנו אף ללא כוונה, ואילו אחרי זמנו צריך כוונה. ולכן, מי שמעוניין לשבת בסוכה בשמחה תורה, נחשב בזמנו, ולכן חייב לעשות היכר מבעוד יום

על ידי שפוחת בגגה מקום ארבע על ארבע טפחים (שו"ע אר"ח תרס"ו), ואם שכח לעשות פעולה זו מבעוד יום, יכניס לתוכה קדרות וקערות שעושה היכר לפוסלה (עיין שם במ"ב סק"ב).

בנידון דידן שרוצה לשבת בה יומיים אחרי החג, אין איסור בל תוסיף כל עוד אינו מתכוון להוסיף. על כן אין צורך לעשות היכה. הדברים הללו מבוססים על דברי הרמ"א: ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג אין צריך לפחות בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני'.

וכך כתב בבן איש חי (ש"ר וזאת הברכה טז): 'מיהו ביום תשיעי אחר שקידש ואכל חוץ לסוכה, מותר לאכול בצהרים או במנחה בתוך הסוכה, שכבר ניכר דלא עבר על לא תוסיף, מאחר שבליילה וגם ביום אכל חוץ לסוכה, ולא חיישינן למראית עין דאורחים שנכנסין לביתו בשעת מנחה, ורואין אוכל בסוכה'.

סימן תרע

רס. שאלה: בעקבות המלצת השר לענייני בריאות להכין סופגניות אפויית בתנור ולא במיגון, הריני שואל מהם ההבדלים ההלכתיים בין סופגניה מטוגנת בשמן עמוק לזו האפוייה?

תשובה: יש לכך ארבע השלכות:

א. אין מושג של קביעות סעודה באכילת תבשיל העשוי מדגנים, ואילו בדבר האפוי, אם קובע סעודה עליו, למרות שבדרך כלל ברכתו 'מזונות', כאשר קובע עליו סעודתו (כ - 170 גרם או סמ"ק) ברכתו המוציא וברכת המזון.

ב. לעניין בישולי גויים, אם הגוי עובד במאפייה, לפי הרמ"א (יו"ד ק"ג ז) מספיק שישראל ידליק את האש, הן ביחס לאפייה והן ביחס לבישול, ואילו לדעת השו"ע (שם), אין לסמוך על 'שגירת קיסם' בדברים המבושלים על ידי גוי.

ג. אם מביאים סופגניה מטוגנת בתור קינוח בסוף הסעודה, אין ברכת 'המוציא' פוטרת אותה.

ד. אם אופה יש להפריש חלה עם ברכה, אבל אם מטגן, יש להפריש ללא ברכה.

הערות: א. אם היא אפויה, יש ספק גדול בהלכה, האם ברכת המוציא פטר אותה, שהרי כל סוג 'פת הבאה בכיסנין', היא ספק לחם [עיין ביאור הלכה או"ח קעו]. ב. העיסה של סופגניה מסחרית, היא ממש כמו של לחם, ולכן אם זה אפוי, אף על כמות של כזית, יש לברך 'המוציא'.

סימן תרעא

רסא. שאלה: אני חייל, אהיה בחנוכה בכיסל"ח, והבנתי שנישן באוהלי שטח. איך אני אמור לקיים מצוות נר חנוכה?

תשובה: אם אתה ישן באהל או ברכב הראויים למגורים – לפי הרב אברהם שפירא אתה נחשב כאדם שישן בבית, כי לדעתו מגורים ארעיים, שמש מגורים ויכול להדליק בברכה.

אם אתה ישן בשדה, לפי הרב אברהם שפירא אינו יכול להדליק בברכה [וכ"פ החזו"ע חנוכה וכן דעת הרב מרדכי אליהו], ולכן הדין כאן מתחלק לשניים כדלקמן: אם אנחנו מגדירים אותך כסמוך על שולחן הוריקן יכול לצאת בהדלקת הוריו, אבל אם מגדירים אותך כעצמאי, יוצא שאתה פטור מקיום המצווה בגלל שחסרים התנאים לחיוב במצווה (הובאו דבריהם ב'מקראי קודש' לרב משה הררי בגוף הספר וכן בעמ' קסז). אך לפי שיטת ציץ אליעזר וזו גם דעת הרב שאול ישראל, גם בישן בשטח חייב בנר חנוכה בברכה, ואין כאן שום ביטול מצווה.

בכל אופן ראוי לבקש מהוריקן לפטור אותך בהדלקתם.

כמו כן, ניתן להדליק בברכה במקום בו מתפללים, אך אין יוצאים ידי חובה בהדלקה זו.

רסב. שאלה: בבית הכנסת אנו מדליקים נרות חנוכה אחרי מנחה כמקובל, אבל אני שם לב שבסיום תפילת מנחה, עדיין לא שקעה השמש, האם ראוי להמתין מעט?

תשובה: בספר חזון עובדיה (חנוכה עמ' ט) כתב להדליק בבית הכנסת אחרי שקיעה, ואם כבר מתחילים ערבית לפני שקיעה ינהג כדברי ה'זבחי צדק' (ח"ב או"ח כ"ט) להדליק מפלג המנחה בבית הכנסת אף שעוד היום גדול.

סמן תרעב

רסג. שאלה: אנחנו מוזמנים להדלקת נרות אצל חמותי ונגיע הביתה רק בתשע בערב, ורק אז נדליק נרות, האם אני רשאי לטעום ממאכלים שהכינה לכבודנו?

תשובה: מובא בהלכה שאין לאכול קודם הדלקת נרות (מ"ב תרעב י).

נתמקד בשלושה נושאים:

א. מה כמות האכילה האסורה?

ב. האם יש להפסיק באמצע אכילתו, אם נזכר שטרם הדליק?

ג. האם רשאי לאכול אם טרם הגיע לביתו, כגון שהוא בדרכים או שמוזמן לקרובים בשעת הדלקת נרות ועתיד להגיע הביתה בשעה יותר מאוחרת?

א. ככלל, אין לאכול לפני קיום מצווה (עין מאמר בנושא בספר השם רועי עמ' 355), אבל טעימה מותרת, אכילת פת עד כביצה נחשבת לטעימה.

ב. בשער הציון (ס"ק ט"ו) העיר, שבאופן שנוזכר באמצע אכילתו שטרם הדליק, חייב להפסיק באמצע. למרות שכלל בידינו, שמי שהתחיל לאכול באיסור [כי עדיין לא קיים מצווה המוטלת עליו], אם זו מצווה דרבנן מותר להמשיך, אם יהיה שהות לקיימה אחר שיסיים סעודתו, כאן הדין שונה ואנו מחייבים אותו להפסיק מיד, כי כאן יש שיקול נוסף, והוא שלא יעבור הזמן של 'עד שתכלה רגל מן השוק'.

ג. נראה לומר שכאן הדבר מותר, הואיל ומקרה זה דומה למציאות שלא הגיע עדיין זמן החיוב, כל עוד לא הגיע לביתו. כמובן ישים שומר שיזכיר לו, כפי שהובא הדין בהלכות בדיקת חמץ (עיין א"ר ושו"ע הרב סימן תלא, ונטעי גבריאל הלכות פסח עמ' צב כותב שמי שבדרך ואינו יכול לבדוק, רשאי ללמוד או לאכול).

סיכום: יש מקום להקל לאכול כל עוד לא הגיע לביתו, גם אם הגיע הביתה, רשאי לטעום עד כביצה.

סימן תרעז

רסד. שאלה: מו שנמצא אצל אנשים המארחים אותו, האם יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות שם, והאם השתתפות בפרוטה תועיל?

תשובה: הדין מתחלק למספר מצבים:

א. מי שבא למספר שעות לבית מארחיו, אינו יוצא בהדלקה שם, גם אם משתתף בפריטי (כמעות), הואיל ואין זה ביתו, ומצות חנוכה היא מצוות נר איש וביתו, והפתרון בזה הוא או שימנה שליח שידליק בזמן בביתו, או שידליקו כאשר יחזרו הביתה.

ב. אם האורחים ישנים בבית המארחים, ויש להם יחידת דיור שיש אליה כניסה עצמאית, ידליקו בה בברכה כך כתב השו"ע, אבל בני אשכנז מחשיבים את מקום האכילה כגורם הקובע (שו"ע תרע"ז א).

ג. אם הם ישנים בבית המארחים, ואין להם יחידת דיור, (אם מדובר באורחים אשכנזים, המנהג הוא להדליק בפני עצמם) יוצאים ידי חובה בהדלקת המארחים. וצריכים להשתתף במעות כדי שיהיה להם בעלות בשותפות בשמן. יש אומרים שאם אינו משלם לבעל הבית כלום, אלא אוכל משלו, הרי הוא בטל כלפיו ונחשב כאחד מבני הבית ואין צורך להשתתף בפריטי.

ד. אם שהו אצל המארחים ביממה שעברה, וכעת נמצאים בזמן ההדלקה ועתידיים לנסוע תיכף חזרה לביתם, יש בכך מספר דעות: 1. הרב ש"ז אורבך נוקט שהואיל ובשעת ההדלקה הוא מוגדר כאכסנאי (מצד העבר) לכן יוצא בהדלקה בבית המארח; 2. הרב עובדיה יוסף נוקט (חזו"ע עמ' קנה) שידליק במקום שעתיד לשון (בבית); 3. הרב מאיר מזוז אומר שישתתף עם המארח במעות וכאשר יגיע לביתו ידליק ללא ברכה.

רסה. שאלה: זוג שמתחתן בליל הדלקת נר ראשון, היכן ידליקו?

תשובה: הטוב ביותר הוא שידליקו בבית הוריהם לפני שהם נוסעים לחתונה (אשכנזים נוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק, ואילו בני ספרד יוצאים בהדלקת האבא).

אם שכחו לנהוג כך, ידליקו בביתם החדש כאשר יגיעו בסוף החתונה (על פי מקראי

קודש י' הערה כג), ויקפידו לכתחילה לבקש ממלוויהם (עדיף שיהיו שלושה מלבד מי שמדליק) שישוה עמם בזמן ההדלקה, כך שיהיה פרסום לנס (שער הציון תרע"ב י"ז).

רסו. שאלה: האם אני רשאי להדליק חנוכיה בחדר - אוכל בבסיס או במטווח הנערך בלילה בשטח?

תשובה: זה מתחלק לשניים: א. אם עתיד לראות נרות או להדליק בבית.
ב. אם אין עתיד לראות נרות חנוכה.

א. מי שעתיד להדליק או שמדליקים עליו בבית והוא עצמו עתיד לראות נרות כלשהן, לא ידליק במקום שאינו משמש כבית (אלא אם כן המקום מוגדר כבית כנסת).

ב. כתב רבי יוסף קארו בשו"ע (בשם אורחות חיים) בשם 'יש אומרים' אף על פי שמדליקים עליו תוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל, מדליק בברכות.

המ"ב (ס"ק י"ד) מעיר, שסעיף זה סותר את הנאמר לעיל (תרע"ו, ג) שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו, אין צריך לברך על הראיה. ומתוך זה מגיע הוא למסקנה, שאין להדליק בברכה אלא אם כן יאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו (בשם פרי חדש). יוצא מדברי המ"ב שהאפשרות לברך על ההדלקה, יכולה להתקיים רק באופן שמכוון שלא לצאת ידי הדלקת אשתו, ובהסתמך על דברי תרומת הדשן שאפשר לכוון שלא לצאת, אבל לפי הב"י עצמו שחלק על תה"ד לא יהיה ניתן לכאורה ליישב את דברי השו"ע כאן.

אבל הרב עובדיה יוסף (חזו"ע קנח - קס) הסביר שכיוון שמרן השו"ע כתב זאת ללא חולקים, סימן שכך פוסק להלכה וצריך לומר שהחילוק הוא בין מקום שיש נרות, שאז אינו מחויב להדליק כיוון שרואה, ולכן גם לא מברך, אבל במקום שאינו רואה נרות, הרי שמחויב להדליק בשביל לראות את הנרות, משום פרסום הנס. ומסיים שם: 'ומכל מקום טוב שיכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו'.

אם הם שוהים במבנה, הדבר יותר פשוט, ואם הם בשטח, הרי שאנו נכנסים למחלוקת הפוסקים, האם נר חנוכה תלוי במבנה דווקא.

סיכום: אם אותם האנשים לא עתידים לראות נרות חנוכה באותו לילה, ידליקו במקום בו הם נמצאים, על מנת לראות, ויברכו על כך.

רסז. שאלה: נגעתי במזלג בשמן החם, כאשר רציתי לתקן את זווית ההטיה של הפתילה, האם המזלג טעון הגעלה?

תשובה: בהלכה מתייחסים לשמן הנשאר בנר כדבר האסור בהנאה, ועל כן יש לשרוף את שאריות השמן במוצאי יום השמיני, כי הוא אסור בהנאה (של חולין). לפי זה, היה ראוי להורות להגעיל את המזלג שנגע בשמן החם, אבל אחרי חשיבה נראה שאין צורך בכך, שהרי לא שמענו מעולם חיוב הגעלה של הכלים שבהם הונחו הנרות למרות שבלעו שמן. ניתן להסביר זאת בשני אופנים: א. בהלכות פסח נאמר (מ"ב תמ"ז ד וכן תנ"א ה) שהכלים הבלועים מבישול חמץ אפילו אם בישלו בפסח עצמו, אינם צריכים הכשר, למרות שאין שישים כנגד הבלוע, ואחת הסיבות היא שלאחר הפסח הכלי אינו בן יומו, ולא שייך לגזור אטו בן יומו, כי אחרי פסח אין ציור של בן יומו. כמו כן, בשמן הבלוע אין ציור של בן יומו לאחר החג; ב. הר"ן שואל (שבת ט. בדפי הרי"ף) מדוע עצי סוכה מותרים בהנאה אחרי סוכות, ואילו ביחס לשאריות השמן, הגאונים מחמירים לאחר שעברה מצוותו? על כך ענה, שביחס לעצי סוכה אין אדם מקצה אותם לגמרי, לפי שעשויים להישאר אחר החג, מה שאין כן ביחס לשמן שעשוי להתבער לגמרי, ועל כן מקצה אותו לגמרי, כי אין אדם מצפה אימתי תכבה נרו. על פי זה נראה, שאין אדם מקצה את אותו השמן הנשאר בלוע בכלים, כי הוא דומה לעצי הסוכה, לאחר כותבי תשובה זו, ראיתי בחוברת 'כי בא מועד', עמ' פ"ג, שגם כתב להתיר].

סיכום: אין צורך להכשיר את הכלים וכן את המזלג הבלועים בשמן של חג.

סימן תרפה

רסה. שאלה: בשבת פרשת פרה, במהלך התפילה יצאתי מבית הכנסת, וכאשר חזרתי פנימה ראיתי שבעל הקורא כבר קרא מספר פסוקים מפרשת פרה, האם עלי לחפש מניין אחר כדי לשמוע את הקריאה בשלימותה?

תשובה: יש לעסוק בשני עניינים: א. האם בקריאת פרשת פרה, כל פסוק וכל מילה הם לעיכובא? ב. גם אם זה לעיכובא, האם זו חובת הציבור או גם חובת היחיד?

א. בשו"ע (או"ח קל"ז,ה) כתוב: 'אם קרא פרשת פרה, ופסק ב'הגר הגר בתוכם' וגלל ספר התורה, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד 'תטמא עד הערב' ומברך לפניו ולאחריה'. המשמעות היא, שיש בפרשת פרה שני חלקים, החלק הראשון עוסק בהכנת האפר עצמו, שקרה תשע פעמים בחיי עם ישראל, והחלק השני עוסק בהסבר התהליך כיצר על הטמא להיטהר. ההלכה הנ"ל קובעת שהחלק החשוב והמעכב הוא החלק השני.

על פי זה כתבו הפוסקים (משנה ברורה בסקי"ח), שאם דילג החזן פסוק מהחלק הראשון, אין זה מעכב, ואילו בחלק השני, כל דילוג מעכב.

על פי זה ניתן להסיק, שהחלק המעכב הוא רק החלק השני, ולכן אין צורך שתלך להשלים במניין אחר.

ב. ישנם ראשונים הסוברים שפרשת פרה ופרשת זכור הן חובת היחיד מן התורה, ועל כן יש לאדם לטרוח ולהגיע למקום שיש בו מניין באותן שבתות (עיין שו"ע או"ח קמ"ו ב וכן תרפ"ה ז) אבל נראה מלשון הרמב"ם המביא את עניין ארבע הפרשיות בהלכות קריאת תורה (תפילה י"ג כ) שזו חובת הציבור ככל שאר פרשות המועדים, ויש הרבה אחרונים שנקטו שאמנם זכור מן התורה אבל חיוב פרשת פרה היא מדרבנן (מ"ב קמ"ו י"ג).

סיכום: גם אם נחשוש לראשונים הסוברים ששמיעת פרשת פרה היא מן התורה, יצאת ידי חובה במה ששמעת.

רסט. שאלה: בגלל שהרב הטעה אותנו, קראנו מפטיר של פרשת פרה, שבת אחת יותר מדאי מוקדם, האם יש לחזור ולהפטיר בשבת המתאימה או שכבר יצאנו ידי חובה?

תשובה: בשנה שראש חודש אדר חל ביום שישי, ההפסקות תהיינה בתאריכים ב' וט"ז אדר כפי מה שרבותינו מסרו לנו (רש"י מגילה כ"ט: ד"ה 'זאיזו' ושו"ע או"ח תרפ"ה ו) את הסימן ובי"ו (אם ראש חודש בחל יום ו, הפסקות תהיינה בב' אדר וכן בי"ו שנקרא ט"ז אדר), והם פרשות תרומה וכי תשא, ההיגיון הוא שכיון שראש חודש ניסן יחול באותה השנה בשבת פרשת ויקרא, ובו יקראו פרשת החודש, לכן בשבת שלפניה, פרשות ויקהל - פקודי יקראו פרשת פרה (לעולם אין מפסיקים בין שלישית לרביעית).

בנידון דידן שהיתה טעות, דנו בכך הפוסקים.

דעת הרב חיים פלאג'י (ספר חיים מ"ב, א) סובר שאין צריך לחזור ולקרוא שוב, לדעתו מה שהגמרא הצריכה לחזור ולקרוא, זה דווקא בטעות מחודש לחודש (עיי' טור סו"ס תרפ"ח), מה שאין כן כאן שטעו משבוע לשבוע, והרב חיים דוד הלוי פסק כדעה זו (מקור חיים ח"ד עמ' 38).

וכן דעת בארות המים (הלכות קריאת ס"ת ז') הוא מסביר שמלכתחילה היה ראוי לקרוא את החודש לפני פרה, שהרי בא' ניסן בנו את המשכן ורק בב' בו עשו את הפרה, והסיבה שאנו מקדימים את קריאתה הוא משום שהיא הטהרה של ישראל, וכיון שבין כה היא נקראת שלא בזמנה, אין סיבה לחזור ולקרוא, ועוד שלדעתו עיקר התקנה היתה לקרוא את הפרשיות לפי הסדר המובא במשנה (בראשונה שקלים בשנייה זכור, בשלישית פרה ברביעית החודש) ועל כן כל שינוי בתאריכים אינו לעיכובא, ועוד שפרשת פרה נקראת לפי סדר הפרשיות מידי שנה.

גם לפי השולחן גבוה (או"ח תרפ"ה א) אין לחזור ולקרוא, וכך הוא מנמק את עצמו: אמנם יש מחלוקת בתלמוד (מגילה ל.) האם במקרה שיש שתי שבתות בין פורים עד ראש חודש ניסן, האם להסמיך את פרה לפורים או לפרשת החודש, ונפסק שיש להסמיכה לרביעית, זהו דין רק לכתחילה אבל לא לעיכובא.

אני חשבתי שבקהילות שבה האנשים מתחלפים, כלומר מי שמתפלל במניין ראשון בשבת ויקהל פקודי, לא בהכרח שבשבת כי תשא הוא היה גם נוכח במניין ראשון, ועל כן יש צורך לקרוא עבור אותם אנשים העוברים ממניין למניין.

כנראה שהפוסקים הנ"ל שלא חייבו לחזור, היו חיים בקהילות שאוכלוסיהן לא השתנו משבת לשבת, או שהם סברו שהחיוב לקרוא פרה הוא זהה לחיוב קריאת התורה בשבת, שזה חובת הציבור, ולא חובת היחיד, ועל כן אין לחזור בשביל היחיד שלא שמע אותה, אבל לפי מה שהעתיק השו"ע בשם תרומת הדשן שזה חיוב דאורייתא, שהוא גם חובת היחיד, נצטרך לדאוג לאותם יחידים העוברים ממניין למניין.

בכל אופן הרבה אחרונים נוקטים בניגוד לדעות הנ"ל, ולדעתם בכל מקרה שהיתה טעות בתאריך הקריאה, יש לחזור. והם לדוד אמת ובני ישיבתו של השולחן גבוה וכן הכריע הכף החיים (תרפ"ה כג) וכדעה זו פסק הרב מרדכי אליהו (מקראי קודש לרב הררי פ"א, ל"ה).

סיכום: יש לחזור לקרוא בשבת הצמודה לשבת החודש.

סימן תרפז

רע. שאלה: עלתה הערב שאלה בלימוד, מדוע הז"ל נוקמים לשון 'מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה', והלוא גם קריאת מגילה זה לימוד תורה?

תשובה: ישנן מספר תשובות לכך:

א. באופן שהרב לא שמע עדיין, והתלמידים כבר שמעו, הרב צריך להשאיר אותם ללא מלמד, וזה ודאי ביטול תורה. (על פי רש"ש)

ב. ההליכה לחפש מניין בשביל מקרא מגילה, הוא ה'ביטול תורה' שיש כאן, במיוחד לשיטת רבי שהיה גר בטבריא וחגג יומיים, היה צריך לקרוא במניין, מדין קריאה שלא בזמנה (על פי מהר"ץ חיות וערוך השולחן).

ג. ניתן להסביר על ידי המושג של 'ביטול תורה באיכות', כלומר כיון שהיה יכול לעסוק באותו הזמן ביגיעת התורה, ובמקום זה עסק בקריאת פסוקים (על פי פלא יועץ ערך תהלים ושו"ת בית אפריים או"ח ס"ח) ועיין עוד הגיוני הלכה חלק א' עמוד 120.

סימן תרפט

רעא. שאלה: היה צורך לארגן קריאת מגילה בביתו של אדם אחרי ניתוח. בעל הקורא, שמצאתי לצורך זה, הוא נער בן ארבע עשרה. השתתפו באותה קריאה, גם נשים שטרם שמעו המגילה. האם צריך לבדוק את בעל הקורא, האם הביא שתי שערות, או שניתן לסמוך על 'חזקה דרבא'?

תשובה: יש לדון בשני נושאים: א. האם יש צורך לבדוק או שניתן לסמוך על הגיל? ב. אם הצורך לבדוק הוא רק בחיובים של תורה, איך יש להתייחס למצוות מקרא מגילה בלילה וביום?

א. בדרך כלל אנו נוקטים שבחיובים שהם מדרבנן סומכים על החזקה, שאם הגיע לכלל שנים, אז הגיע גם לכלל סימנים (עיין מ"ב נה סקל"ט וכן רע"א סק"ג).

אבל דעת הרב עובדיה יוסף, על פי תורת חסד ועוד היא, שיש לסמוך על החזקה גם בעניינים שהם מדאורייתא, מלבד ענייני חליצה וכדומה.

ב. ישנם ראשונים הנוקטים שחובת הקריאה היא מדרבנן, כפי שעולה מדברי בעלי תוספות (י"ט): הכותבים שיכול קטן בגיל חינוך להוציא ידי חובה את הגדול, כי שניהם בני חיוב מדרבנן.

ישנם הנוקטים שזה מדברי קבלה, ועל כן יש להתייחס כאל דברי תורה (עיין שו"ע תרצ"ו ז).

יש המחלקים בין הקריאה של הלילה שהיא מדברי חכמים לקריאה של יום שהיא מדברי קבלה, ואכן במשניות לא כתוב אף לא רמוז חיוב הקריאה בלילה, אלא רק בסוגית הגמרא, הוזכר החיוב לקרוא גם בלילה ושם גם הוזכר חיוב הנשים במגילה (נו"ב קמא א"ח כא, טורי אבן ד).

אם נתייחס לקריאת מגילה כחיוב דרבנן, ראוי לסמוך על הכלל האומר, שאם הגיע לכלל שנים, חזקה שהביא גם סימנים, אבל אם נחשוש לאותן הדעות שחיוב קריאתה הוא מדברי קבלה, החמורים כדיני תורה, יש מקום להתבלט בכך.

שמעתי שיש בכך שתי דעות באחרונים, דעתו של הרב י"ש אלישיב היא שיש להקל (אשרי האיש מג יז, דרשו תרפ"ט הערה 18) ואילו דעת הרב ניסים קרליץ היא להחמיר.

ראיתי שגם הרב עזריאל אורבך החמיר ביום וכן בשערים מצויינים בהלכה (קמ"א ז) וכן בבניין שלמה (נח) כתבו להחמיר.

הרב י"ש אלישיב מצרף לדבריו גם את דברי המ"ב (תרפ"ט ו) הכותב בשם עיקרי דינים שבמקום הדחק, כשאין אנשים בקיאים במקרא מגילה, יכול להוציא קטן שהגיע לחינוך, ואם כן כל שכן שיש להקל בנער שהוא בר מצווה. הוא גם נשען על דברי התורת חסד הסובר שסומכך על חזקה דרבא, אף לעניינים שהם מדאורייתא.

בספר מקדש ישראל (סימן עז) כתב להקל בצירוף שלוש ספיקות נספק הלכה שקטן מוציא ידי חובה את הגדול, ספק חיוב מגילה אינו כדאורייתא, ספק אם הביא שתי שערות].

לגבי הקריאה בלילה או קריאה עבור נשים, אף ביום, הדבר נראה יותר קל, שהרי כתבו חלק מהאחרונים שהחיוב לשמוע בלילה הוא ודאי מדינא דגמרא,

וכמו כן, החיוב כלפי נשים הוא ודאי דרבנן. ועיין עוד בשו"ת מאמר מרדכי ח"ב או"ח נ"ב.

סיכום: רבו הדעות המקלות בכך, ויש מי שהחמיר. בקורא בלילה או לנשים מסתבר שכולם יודו להתיר את הדבר.

סימן תרץ

רעב. שאלה: בגלל איחור קל לבית הכנסת, פספסתי את שמועת תחילת המגילה, על דעת עצמי, קראתי מהחומש שבידי, עד שהדבקתי את החזן, האם יצאתי ידי חובה, או שעלי לחפש מניין אחר על מנת לשמוע שנית?

תשובה: יש בהלכה התייחסות לקריאת המגילה על פה, בשני מצבים: א. יש בידו מגילה כשרה וקרא מקצת פסוקים בעל פה; ב. המגילה היתה חסרה מספר פסוקים וקראם על פה.

לגבי המצב הראשון, כתוב בשו"ע: 'צריך לקרותה כולה, ומתוך הכתב; ואם קראה על פה, לא יצא, וכן בהמשך הסימן: 'הקורא את המגילה על פה, לא יצא ידי חובתו'. במ"ב (תר"צ סק"ז) כתב: 'מה שאמרנו לא יצא היינו אם קרא בע"פ את כל המגילה או רובה, אבל אם קרא מקצתה כשרה דיעבד'.

לגבי מצב השני כתוב בשו"ע (תר"צ ג) 'וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא. הגה: אבל אם השמיט תחלתה או סופה, אפילו מעוטה, לא יצא (ר"ן); ואפילו באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם, אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא שהן מטושטשות ואין רישומן ניכר, פסולה'.

רואים בהלכה זו, שיש הבחנה בין מחיקה בתחילת המגילה או באמצעה (שאם המחיקה היא בהתחלה או בסוף, המגילה נפסלת בכך), האם לעניין קריאה בעל פה הדין זהה?

וכתב על כך בביאור הלכה: 'עייין במ"ב דבכלל זה הטעם דבעינן שיקרא מתוך ספר, ואם חסר מתחילתו או שחסר באמצע ענין שלם, אף שהוא רק מקצתו לא

מקרי ספר, ולפי זה נראה פשוט,, דזה שייך דוקא לעניין אם השמיט מתוך הספר, ולאפוקי לעניין קריאה בעל פה דיצא במקצתו, אין לחלק בזה, ובבגדי ישע ראיתי שהחמיר בזה ולא נהירא כלל, וכן מוכח מסתימת כל הפוסקים שכתבו דמקצתו כשר, ולא חילקו בזה אחר כך מצאתי כדברי במטה יהודא'.

סיכום: טוב עשית, ואתה יוצא ידי חובה ואינך צריך לחפש מניין אחר.

סימן תרצא

רעג. שאלה: הכתב של מגילה שברשותי מאוד דהה, האם מגילה נפסלה בכך?

תשובה: במגילה, הדין הוא שרק אם נמחקו רוב אותיותיה, היא נפסלה.

לגבי אותיות שכתב שלהם דהה, המדד הוא אם 'רישומן ניכר' או לא [על פי לשון השו"ע או"ח (לב, כז): 'אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם, מותר להעביר קולמוס עליה להטיב הכתב ולחדשו, ולא הוי שלא כסדרן'.]

מה המדד של 'רישומן ניכר'? אמר לי הרב יהודה גיא, שהרב מרדכי אליהו אמר לו שאם צבע האות נוטה לשחור, והיינו מטמאים אותו ב'הלכות מראות', זה נחשב שרישומו ניכר, וכשר.

רעד. שאלה: מישהו היה בשירותים ובצאתו שם לב ששכח את האקדה בשירותים,

הוא התעורר לכך רק באמצע קריאת המגילה, אחראי הביטחון שבמקום, נזעק מהחשש שמא נגנב הנשק. האם יש דרך הלכתית שלמרות עיסוקו בביטחון, לא יפסיד את מצוות שמיעת המגילה?

תשובה: ידוע שפיקוח נפש דוחה רוב מצוות של תורה, וטוב עשה אותו אדם שיצא מיד לבדוק את העניין ואף עצר את הקריאה על מנת להכריז על אבדן האקדה. לעניין עצם השאלה, את הפוסקים שהפסידו ישרים מיד בסיום התעסקות בביטחון, מתוך מגילה או חומש שבידו, וכאשר יראה שהדביק את החזן, ישוב למצב האזנה.

סימן תרצב

רעה. שאלה: השנה פורים חל ביום ראשון, אני משמש כרופא, ואני צריך לבצע ניתוח מיד בצאת השבת, ומיד לאחר מכן אני מתחיל משמרת, כך שלא יהיה לו פנאי לקוראה בלילה, האם רשאי לקרוא את המגילה מבעוד יום?

תשובה:

א. בתרומת הדשן (קט) התיר לקרוא את המגילה מפלג המנחה, במקרה שיש אונס כלשהוא (מדובר שם באדם חלש שאינו בא לבית הכנסת, והוא תלוי בכך שמישהו מהקהל יבוא לביתו לקרוא לו את המגילה, ואותו בעל הקורא יכול לקרותה או לפני קריאת הציבור או לאחריה, וקשה לו ההמתנה אחרי הצום ועל כן התיר לקוראה מבעוד יום). הוא נשען על פסקו של המרדכי בתחילת מסכת ברכות המכריע כרבנו תם, שמפלג המנחה מתחיל זמן ערבית אף לעניין מצוות קריאת שמע. והוא מסיק שאם יוצא אז ידי חובת קריאת שמע שהיא מדאורייתא, כל שכן לעניין מקרא מגילה שחיובה אינו אלא מדרבנן.

הפרי חדש חלק עליו משתי סיבות: א. אין אנו פוסקים כרבנו תם לעניין קריאת שמע של ערבית, אלא מקפידים לקוראה שוב בצאת הכוכבים; ב. כיוון שחיוב קריאתה בלילה נלמד מפסוק 'ולילה לא דומיה לי', לכן אי אפשר לקוראה מבעוד יום.

השו"ע (או"ח תרצ"ב ד) פסק את דברי תרומת הדשן הנ"ל להלכה, ולכן נראה שזו דעתו, וכך פסק הרב מרדכי אליהו (הערות על קצש"ע).

ב. במקרה של השאלה, שבו חל יום י"ג בשבת, האם ניתן להתיר לקוראה בשבת עצמה?

במקרה זה נחלקו האחרונים. דעת המגן אברהם, שלא ניתן הדבר בגלל שישנה גזירת חז"ל, שלא לקרוא את המגילה בשבת, מאידך דעת החתם סופר (אוח קצה) על פי הר"ן היא, שכל הגזירה בת יישום רק באופן שכל עם ישראל עוסקים במצוות שופר וכדומה, שאז יש חשש שאחד ייכשל, וחברו לא יזכירנו, מה שאין אם זה הסיטואציה היא שכולם אינם מחוייבים, ורק מתי מעט מקדימים את קריאתה, שבו 'אין חשש דרבא', כאן החשש שיבואו להקל, הוא קלוש כי אחד יזכיר לשני.

סיכום: יש למי שרוצה לקוראה מבעוד יום בשעת פלג המנחה על מי לסמוך, אף בשבת ובברכותיה, אך הביאור הלכה, סמך להקל רק בבין השמשות.

סימן תרצד

רעו. שאלה: האם אני יוצא ידי חובת מתנות לאביונים, על ידי שאני פורע עבורם חוב במכולת?

תשובה: צריך מתנה שתגרום הנאה חיובית בפורים (כלומר לא מספיק שאני מונע ממנו נזק), ולכן אין יוצאים בכך ידי חובה (פסקי תשובות תרצד ו), אבל אם אותו אדם מנוע לקנות בגלל שיש לו חוב גדול, ולא נותנים לו לקנות עוד בהקפה, ובזכות מה שאתה מפקיד לחשבון שלו, הוא יהיה רשאי לקנות דברים, הרי שיש כאן סוג של נתינה.

א
ע
ה
ה
ה

סימן פא

רעה. שאלה: אחרי כמה זמן של הפסקה, אסור לחזור ולהניק ילד?

תשובה: חז"ל (כתובות ט.) אסרו על 'גדול', לינוק משדי אישה, אבל אם החלב נמצא בכוס וכדומה, הדבר מותר.

בשו"ע (יו"ד פ"א ז) הובאה ההלכה שאמנם לתינוק מותר לינוק, אבל ישנם מצבים שגם לו יהיה אסור, כגון שפרש (עשה הפסקה) מתוך בוריו (למעט מצב שהפסיק בגלל מחלה), אם הפסיק למשך שלושה ימים, אחרי גיל שנתיים, אסור לו לחזור. אם יש סכנה בדבר, חוזרת להניק אפילו לאחר הרבה ימים.

רעה. שאלה: אני חולה במחלה מסוימת, המליצו לי על שתיית חלב אם או חלב גמלים (נאקות), מה דעת ההלכה בכך?

תשובה: במקרה של פיקוח נפש שניהם מותרים, אבל במחלה שאינה בגדר של פיקוח נפש, יש להורות להשתמש בחלב אם, כפי מה שהתלמוד (כתובות ט.) מלמדנו שחלב של אישה מותר אם פירש מגופה, אבל אסור מדרבנן לינוק ישירות משדי אישה, וכך נפסק גם בשו"ע (יו"ד פ"א ז). בניגוד לכך, חלב של גמל אסור, מדין 'היוצא מן הטמא, טמא' (בכורות ה:).

ר' אבי גרוסמן אמר שניתן להשתמש בחלב נאקה על ידי כך שפוגם טעמו מתחילה, על פי רמב"ם יסודי התורה (ה,ח) הכותב: 'במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה, בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביום הכיפורים, אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר'.

 סימן פט

רעט. שאלה: האם מותר אחרי ארוחה בשרית, לאכול משהו שכתוב עליו חלב, וכתוב עליו 'כשר לאוכלי אבקת חלב נכרי', אבל ברכיבים לא כתוב שמכיל חלב?

תשובה: במקרים שהחברה רושמת חלבי רק על מנת להגן על עצמה מפני תביעות משפטיות, מותר, הואיל ורושמים רישום זה רק כדי להיות מכוסים מתביעה של אנשים האלרגיים לחלב, ואולי יש במאכל זה עקבות של חלב, הואיל ולא ניקו את פס היצור באופן יסודי, אבל אין הוא ממש חלבי, (וראה ש"ך יורה דעה פ"ט י"ט).

 סימן צד

רפ. שאלה: העברתי עוף חם מהסיר לצלחת חרסינה באמצעות כף, בטעות הצלחת היתה חלבית, האם נאסרו המאכל והכלים?

תשובה: ביחס למאכל, הכלל הוא ש'סתם כלי אינו בן יומיו', ועל כן המאכל לא נאסר, כי אין לחשוש שמא טעם החלב הוא לשבֶּח, אבל הכלי צריך הכשר. אמנם כלי שני אינו מבשל, אבל הרבה פוסקים כתבו שבדבר שהוא 'גוש', יש להתייחס אליו ככלי ראשון אף אם מונח בכלי שני או שלישי (עיין ספר הגעלת כלים פרק ה' הערה נ"ט המביא את דברי מהרש"ל שהובאו גם בט"ז צד יד).

אשר על כן, הכלי החלבי בלע טעם בשר ואסור בשימוש חלבי. לעניות דעתך, כדאי לברר האם הכלי החלבי באמת חלבי, כי אולי לעולם לא שמו אותו על האש וגם לא הונח עליו משהו חם חלבי רותח.

אם יתברר ככה יהיה מותר בשימוש מכאן ואילך לשימוש בשרי.

אם יתברר שבלע חלב בחם, לא נוכל להכשירו כי חרס אינו בר הכשרה והגעלה, ויהיה לו שימוש להניחו תחת עציץ וכדומה.

אחרי שכתבתי את הדברים הנ"ל, נודע לי שבני ספרד לא מחמירים במושג גוש, ואשר על כן חוזרים לעקרון שכלי שני לא מבשל.

סימן צה

רפא. שאלה: האם מותר לבן אשכנז, לבשל בכלי חלבי שאינו בן יומו, מאכל המיועד לאוכלו עם בשר (או להיפך)?

תשובה: אם הכלי אינו בן יומו, לפי הרמ"א (יורה דעה צה) מותר לכתחילה לערבב אותו עם חלב.

וזו לשונו (שם): "וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחילה לאכלו עם המין השני".

אבל ה'חכמת אדם' (מ"ח, ב') צמצם את דברי הרמ"א רק למקרה שכבר בישל בכלי הנ"ל, אבל לכתחילה אין לבשל אורז בסיר בשרי, אפילו שאינו בן יומו, כאשר המטרה היא לערבב אותו עם חלב, וכך כתב: 'אם היה הכלי שנתבשל בו אינו בן יומו מותר לאוכלו בחלב אפילו לדידן, אבל אסור לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו כדי לאוכלו בחלב דנותן טעם לפגם אסור לכתחילה.

בניגוד לדברי החכמת אדם, יש שדייקו מדברי הגר"א (שם אות י'), שלדעתו מותר לכתחילה לבשל דבר סתמי בכלי לא בן יומו (הרב יואל עמיטל כתב שכך מורה לכתחילה הרב גדעון בנימין).

רפב. שאלה: האם אני רשאי לאפות בשרי וחלבי באותו תא, זה אחר זה?

תשובה: לפי הרבנים המפורסמים, יש להמתין עשרים וארבע שעות בין שימוש בשרי לחלבי, וכן להיפך.

הרב דוב ליאור וכן הרב משה לוי התירו שימוש באותו יום אם הסיק בינתיים, על חום גבוה למשך עשרים דקות (דעת הרב דוב ליאור הובאה בספר וסעדו לבכם עמ' 274, ודברי הרב משה לוי הובאו בספר ועין שמואל כרך 1).

רפג. שאלה: האם מותר להכין חלות שאני עתיד לאוכלם עם בשר, בתנור חלבי בן יומו?

תשובה:

השאלה מתחלקת לשניים:

א. מה מנהג בני ספרד. ב. מה מנהג בני אשכנז.

א.

לגבי בני ספרד, המנהג אצלם הוא שמתירים נ"ט בר נ"ט (עיין ספר השם רועי עמ' 390 - 1) כלומר שמותר להכין משהו סתמי בכלי חלבי בן יומו, ולאוכלו עם בשר וכן להיפך (יש אומרים שגם לכתחילה מותר ויש אומרים שרק אם כבר נעשה, מותר).

ב.

אמנם בני אשכנז מחמירים בדיני נ"ט בר נ"ט, ואכן, בספר ואכלת ושבעת (עמ' 78) מתיר רק על ידי הכשרת התנור שהוא על ידי הסקתו למשך חצי שעה, וכן בספר הכשרות (א, ט) מתייחס אל כך כמו דיני בישול הרגילים, שאין לכתחילה לבשל בכלי אף שאינו בן יומו, אם מתכנן לערבב אותו עם המין השני.

ג.

יש שני צדדים להקל בכך אף לבני אשכנז:

1. במקרה של תנור יש להקל יותר. הסיבה לכך היא, שבבישול המאכל נוגע בדפנות של הסיר מה שאין כן במקרה של אפייה. בספר 'וסעדו לבכם' (עמ' 277) כותב בשם הרב דוב ליאור שמותר לאפות על דעת לאכול בסעודה בשרית. וכך השיב לי הרב שמואל אליהו: 'בוודאי יותר קל, כיון שהם לא נוגעים ישירות בסיר שבולע ופולט'.

2. ישנה סברא חשובה, שבלעדיה יהיה אסור לבני אשכנז להכין חלות פרווה גם בתנור שאינו בן יומו, אם מתעתד לאוכלם עם המין השני, והיא, הואיל ואין קניית שני תנורים דבר מצוי, ממילא דומה הדבר לכדיעבד'.

סיכום: יש מקום להקל אף לבני אשכנז, אם התנור נקי משאריות אוכל.

סימן קח

רפד. שאלה: האם אני רשאי להריח פרי של עורלה?

תשובה: אם הפרי מיועד להרחה, הדבר אסור, שהרי ערלה היא אחד מאיסורי הנאה שיש בתורה, וכך כתב בשו"ע: (יו"ד ק"ח ז) 'בשמים של עבודת כוכבים וכלאי הכרם וערלה, אסור להריח בהם', אבל אם הפרי עומד לאכילה, ממילא ההרחה היא מוגדרת 'לא כדרך הנאות'. לגבי הנאה לאדם בריא שלא כדרך הנאות, יש הסוברים שזה אסור מדרבנן, ויש מקילים אף למעשה, עיין סיכום השיטות בכך באנציקלופדיה תלמודית ב עמוד צ"ד, וראה בהמשך חיבור זה בהלכות ערלה. בספר חכמת אדם (ס"ב י) התיר להריח כאשר אין הפרי עומד לכך [עיין גם שו"ת אבני דרך ח"ו סימן קמ"ט].

סימן קיג

רפה. שאלה: סבתא שלי סיעודית, יש לה עובדת זרה המכשלת עבודה, האם זה מותר על פי ההלכה, והאם אנו רשאים לאכול אצלה בסופי שבוע?

תשובה: כתוב בשו"ע (או"ח שכ"ח יט): 'חולה שאין בו סכנה, מותר בבישולי גויים'.

בטעם הדבר, איך הותר לחולה שאין בו סכנה, איסור דרבנן, כתב המ"ב במקום: 'ואף על גב דשאר איסורי דרבנן אסור לחולה שאין בו סכנה לאכול ולשתות, כדאיתא ביו"ד סימן קנ"ה, שאני בישול גויים, שאין איסורו מחמת עצמו'.

אמנם לכתחילה יבקשו מישראל שידליק את האש, ואז נוכל לסמוך על דעת הרמ"א (שו"ע יו"ד קי"ג ז), אבל באופן שזה לא מסתדר, יש להתיר לחולה כנ"ל. במיוחד שיש לצרף את דעת הראשונים שבבית ישראל, אם גוי מבשל, אין בו משום בישולי גויים (עיין בספר הכשרות למעשה עמ' תלג).

לעניות דעתי, ההיתר הזה הוא רק לחולה עצמו, ולא חל על מי שבא לבקר אותו (וכך גם הורה לי הרב שמואל אליהו).

רפנ. **שאלה:** למדתי שאין לאכול 'בישולי גויים', אשר על כן, אני מקפיד להניח את התבשיל בעצמי על הגז או לחילופין הגוי מניח ואני מצית את האש, הייתי נוכח במטבח המוציא אוכל בכשרות מהודרת וראיתי שהגוי מוסף לסיה, תבלינים במהלך הבישול, האם זה ראוי?

תשובה: בהלכות בישולי גויים (יו"ד קי"ג ב), נאמר שאם עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי... הולכים לפי הרוב. מצד אחד רואים כאן שיש יחס יותר מקל בבישולי גויים, שהרי בשאר איסורים אנו דורשים פי שישים, אבל מאידך משמע שזה רק כדיעבד הדבר מותר [עוד יש להעיר שבדרך כלל דין תבלין יותר חמור מכל תערובת אחרת, על כן ראוי למנוע דבר זה להבא].

סיכום: יש צדדים להקל בדבר הוספת תבלינים על ידי גויים, משום שחלק מהם נאכלים כמו שהוא חי, וחלק אינם עולים על שולחן מלכים, ויש סברא שזה בטל ברוב, אבל זה ודאי לא מתאים למקום המוגדר ככשרות מהודרת. נאמר לי שברבנות ירושלים בתקופה בה היה הרב אברהם צבי הכהן אחראי על כשרות, לא נתן לשום גוי רשות להיות שותף בתהליך הבישול, אף לא בהוספת תבלינים.

רפנ. **שאלה:** האם מותר לבני ספרד לסמוך על דברי הרמ"א ביחס ל'בישולי עכו"ם'?

תשובה: דעת מרן השו"ע היא, שעל מנת להינצל מ'בישולי עכו"ם' צריך שישראל יניח הסיר על האש, ואם הסיר כבד, ניתן להניח על ידי גוי ורק אז ישראל ידליק את האש. הרב יצחק יוסף (דרשה מוצ"ש ויגש תשע"ח בית מרן מס' 146 אות י"ד) חיזק את החשיבות לפסוק כמרן, ואמר שבישול כדעת מרן לספרדים אינו בגדר חומרא וחסידות אלא יש להקפיד על כך לכתחילה, כי אנחנו חיים לכתחילה ולא כדיעבד, ומכל מקום כדיעבד שכבר ברח ונודע לו שבישלו לפי דעת הרמ"א (המסתפק בהדלקה מאש של ישראל) יסמוך על הס"ס שמובא ביחווה דעת (ה, נד) ויטעם, כדי שלא תהיה לו ברכה לבטלה.

רפת. שאלה: בישל בסיר אחד דברים האסורים בבישולי עכו"ם וגם דברים המותרים, והרוב הוא מהסוג המותר (כגון דבר שראוי לאוכלו חי), האם דנים לפי רוב או שזה אוסר בנותן טעם?

תשובה: בספר הכשרות למעשה כתב, שאם הרוב מדברים הנאכלים חיים, יש להתיר בתנאי שהכל נעשה גוש אחד ואין ניכר כל חלק בתערובת בפני עצמו (על פי ש"ך יו"ד קי"ג כ"א).

סימן קטז

רפט. שאלה: נפל שניצל עוף לתוך רוטב של דגים חם, מה הדין?

תשובה: אם הרוטב מכיל כעת דג, והרוטב חם, ואין ששים כנגד השניצל, הכל נאסר באכילה, השניצל וגם הדגים.

אם היה ששים בתבשיל כנגד השניצל, אמנם השניצל נאסר אך הדגים והרוטב מותרים (על פי הש"ך בנקודות הכסף, כפי מה שפסק כף החיים יורה דעה קט"ז יב, בניגוד לדעת הט"ז), כי לא חמירא סכנתא מאיסורא.

אם לא היה כבר דגים ברוטב, כאשר נפל השניצל, ראה בתשובה הבאה. הרב דוב ליאור וכן הרב יעקב פרץ אמרו לי, שהואיל והרופאים לא רואים כיום סכנה בדבר ערבוב בשר ודגים, הרי שיש להתיר כפי שהפוסקים דנו ב'השתנות הטבעים' מכפי שהיה בזמן הגמרא.

רצ. שאלה: האם מותר לחמם ולהגיש דג ביחד עם ירקות שהיו בתוך מרק עוף, וכעת אין עוף?

תשובה: כאן השאלה היא, האם מתייחסים באותה חומרא, לתבשיל של עוף כמו אל עוף.

בהלכות בשר וחלב, דעת השו"ע היא שתבשיל של בשר אינו כבשר, ולכן מי שאכל אותו, יכול לאכול אחריו גבינה, אך המנהג הנפוץ הוא להחמיר בכך.

לענייננו, יש להחמיר, על פי מה שנכתב בכף החיים (יו"ד קטז כו): 'מעשה באחד שהניח חתיכת דג על הפת, ונעשה הפת ההוא מלוכלך מן הדג, ואסרו לאכול הפת ההוא עם בשר משום שיש ממשות שומן מן הדג'.

סיכום: מצד הדין יש להקל, אבל יש שהתייחסו לירקות שבושלו עם העוף, כמו עוף.

סימן קיח

רצא. שאלה: בישיבה התיכונית, האוכל מגיע מקייטרינג, פעמים האוכל מגיע דרך נהג שאינו בן ברית. האם יש בזה בעיה הלכתית?

תשובה: ישנו כלל בתלמוד, שבשר שהתעלם מן העיץ, אסור באכילה (ב"מ כד: חולין צה.). הלכה זו נפסקה גם בשולחן ערוך (יו"ד ס"ג, א וכן בסימן

קי"ח).

ההגדרה: היה שעה אחת שלא ראהו, ואפילו היה מונח על שולחנו. החשש: שמא נתחלף בנבילה.

דרכי פתרון: מובא בגמרא (ב"מ כג:) שרבה היה מחתך את הבשר בצורה של שלוש קרנות, כאשר היה שולח בשר לאשתו ביד נוכרי.

בהלכה (שם) כתוב, שאם היה לו סימן או שהיה לו טביעות עיץ והוא מכירו ודאי שהוא זה, או שהיה צרור וחתום, הדבר מותר.

אשר על כן, יש לקבוע סימן מסויים בו כגון לעטוף את האוכל או את הגסטרונום באופן מיוחד המוכר לשולח ולנשלח, על מנת לוודא שלא נעשתה החלפה כלשהי (ראיתי פעם רב חשוב, ששקל את הבשר שהונח אחרי שחיטתו בקירו, על מנת לראות אם לא נעשתה בו החלפה).

הדבר הזה נכון גם בכל חנות או סופר, שבו נמכרים דברים בתפוזרת, שאין לקנות אם מסתובבים גויים ללא משגיח. דוגמאות מצויות: קניית עוף צלוי שמכינים אותו במקום וכאשר קונים אותו, אין עליו סימן זיהוי, וכן עוגיות הנמכרות במשקל ובמיוחד בפסח. כמו כן אם מוכרים בשר במשקל וכדומה.

במקרים בהם הגוי לא עשוי להחליף, כגון שהמאכל מבושל, ואם יצטרך להכין משהו חילופי זה ידרוש ממנו הרבה טרחה, או שלא יהיה לו שום רווח כספי מההחלפה, או שהיהודי יזהה שנעשתה החלפה, אין לחשוש. תשובה זו מבוססת על הרמ"א (יו"ד קי"ח ב) שכתב: 'ומיהו דווקא אם הוא דבר שיש לחוש שהחליפו ונהנה בחליפין'. וכן על דברי מרן שכתב (שם י'): לפי שהוא מתיירא בכל שעה לאמר: 'עתה יבוא ויראני'.

סימן קיט

רצב. שאלה: הזמינו לאשתי בעבודה, ארוחת צהריים מקייטרינג שבעליו הוא חרדי, והבעלים אומרים שאמנם אין לו השגחה אבל הכל 'הרב מחפור', האם ניתן לאכול סעודה?

תשובה: בהלכה מובא הכלל ש'עד אחד נאמן באיסורין', על פי הגמרא (גיטין ב:), אבל מספר אחרונים העירו שיש לחלק בין מצב רגיל לבין מצב שבו אדם מרוויח ממכירת דברי מאכל, ש'שם יהיה צריך השגחה למרות שהבעלים הם יראי שמיים.

ערוך השולחן (יו"ד א יא) עוסק בשוחט השוחט עבור אחרים, ששם יש חשש שבגלל 'יצרא דמונא' יקל לעצמו איזה קולא, שלא על פי הדין, והדבר מוטל רב הקהילה וראשי העיר לדקדק בזה היטב. אולי דבריו, הם המקור לתעודת הכשרות, שהרב מדקדק היטב אחרי אותו אדם.

עיינן עוד בדברי האחרונים העוסקים בכך: בית הלל (יו"ד סה ה), בית לחם יהודה (קיט א) דרכי תשובה (יו"ד קיט ז), משיב דבר (א,ל), אתקיננו סעודתא לרב אליהו שלזינגר (עמ' רעו).

ישנם שני סוגי חששות: א. טעויות הנובעות מחוסר ידע מקצועי בתחום הכשרות; ב. חשש שבשעת לחץ, הבעלים 'יעגלו פינות' וכשירו דברים שאינם כשרים או יקבלו סחורה מספק שאינו עומד בדרישות הרבנות.

סיכום: אין לצרוך דברי מאכל, מבעלי עסק, שאינם תחת השגחה.

 סימן קב

רצג. שאלה: רציתי לשאול, האם החצובות ובכלל מה שעל הכיריים מצריך טבילה?

תשובה: מרן השו"ע כתב (יו"ד ק"כ ד) שכלי שאינו נוגע ישירות במאכל, אינו צריך טבילה, וזו לשונו: 'טרופיד"ש' (היא החצובה) ששופתים עליהם קדירות, אינם טעונות טבילה, ולפי זה היה ראוי לפטור את החצובה מטבילה. ראיתי בספר מעין אומר (חלק ד עמ' תיג) בשם הרב עובדיה יוסף, שאם דרכו לעשות צנימים ישירות על החצובה, יטביל ללא ברכה.

הערת הרב ינון קליין: בפר"ח סי' קכ ס"ק יט כתב שאולינן בתר רובא - לכן גם אם משתמש בחצובות לחריכת פיתות, לא צריכות טבילה כי זה לא הדרך הרגילה ולא רוב תשמישן.

רצד. שאלה: קומקום בצימה, האם אני רשאי להשתמש בו למרות שאינו טבול?

תשובה: במקרה הזה, יש לצרף שני סניפים ועל פיהם להתיר את השימוש בקומקום; א. יש הסוברים שכלי סחורה פטורים מטבילת כלים; ב. כלי חשמל, שאין בהם תועלת אם אינו מחובר לחשמל, יש שהגדירו זאת כאילו אין שם כלי עליו הואיל ואינו מיטלטל.

רצה. שאלה: הטביל כלים, ובדיעבד גילה שלא הוריד את המדבקות של המחיה האם צריך שוב להטביל?

תשובה: אם מקפיד על כך, הרי זה חוצץ. כיצד יש למדוד את מידת ההקפדה? אם היה מגיש אוכל בכלי הזה למרות שנשארה בו המדבקה, הוכיחו מעשיו, שאינו מקפיד, ואין כאן חציצה.

רצו. שאלה: האם צריך להטביל תבניות של תנור מיצור של גויים?

תשובה: חשבתי לחייב בטבילה (אם היצרן או המוכר גוי) אלא שלעניות דעתי אין לברך על כך, משתי סיבות: א. כיום לרוב, אין מניחים ישירות המאכל על התבנית אלא בהפסק של נייר אפייה או שמניחים עליה תבנית חד פעמית. ב. הואיל וישנה שכבת אמיל על התבנית (עיין ספר הכשרות כהלכה עמ' רצ"ה).

רצז. שאלה: אנחנו במילואים, מכינים בשר 'על האש'. אחד החברים קנה מלקחיים. אין מקווה באיזור. האם יש פתרון שנוכל להשתמש בזה?

תשובה: ישנם שני דרכים: א. להקנות את הכלי הזה לחייל גוי ולחזור ולקחת ממנו בהשאלה, כי אין חובת הטבילה אלא על כלי שנקנה מן הגוי ולא בכלי השאול ממנו; ב. הרב אליקים לבנון נתן עצה נוספת והיא, ליישר אותם לבטל ממלקחיים ואחר כך לכופף מחדש. זה בנוי על העיקרון שרק אם גמרו על ידי גוי, נחשב של גוי (וחייב הקונה להטבילו), מה שאין כן אם ישראל עשה את גמר המלאכה (כשם שיש שממליצים בכלי חשמל, לעשות פירוק והרכבה מחדש על ידי אומן יהודי).

רצה. שאלה: האם אני חייב לשחרר את אחיזתי בכלי, בזמן טבילתו, על מנת למנוע חציצה?

תשובה: הנושא הזה הובא הן בהלכות טבילת כלים (יורה דעה ק"כ ב): 'צריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה, שאם מהדקו בידו הוי חציצה. ואם לחלח ידו במים תחלה, אין לחוש' (ודווקא שלחלח ידיו במי מקווה, אבל לא במים תלושים).

והן בהלכות טבילת אדם (קצ"ח כח): 'לא תאחוז בה חבירתה בידיה בשעת טבילה אלא אם כן רפתה ידה, כדי שיכואו המים במקום אחיזת ידיה; ואם הדיחה ידיה במים תחלה, שרי, שמשקה טופח שעל ידיה חבור למי המקווה'. אם כן רואים שישנן שתי דרכים, האחת להרפות את האחיזה ושניה היא להרטיב את היד במי המקווה תחילה. על פי העיון בפוסקים, הרטבת היד עדיפה על השיטה של אחיזה רפויה.

נקודות לעיון: א. האם ומדוע צריך להרטיב דווקא במי המקווה (עיין ט"ז ק"כ ה, וכן מטה יהונתן שם). ב. מדוע השו"ע התיר על ידי אחיזה רפויה, בעוד שהרמב"ם הבין שלפי חכמים דרך זו לא טובה בעיני חז"ל אף לעיכובא, מחשש שלא ירפה כהוגן (עיין ש"ך ק"כ ו, ב"ח סימן קצח כח, וט"ז קצח טז). ג. האם מועיל להטביל בתוך רשת המונעת נפילת הכלי לעומק, עיין חכמת אדם ופתחי תשובה.

 סימן קנא

רצט. שאלה: האם אני רשאי לתווך במכירת דירה בנכעה הצרפתית לגוי הגון?

תשובה: אין אדם רשאי למכור דירה לגוי בארץ ישראל, מדין איסור 'לא תחונם', וגם בגלל שהוא פוגע בכל השכנים בכל מיני היזקים ישירים ועקיפים. הלכות הללו נלמדות בעבודה זרה סוף פרק ראשון.

אין בימינו גדר של 'גר תושב' (שמותר שישכון בארצנו), הואיל וצריך הליך של 'קבלת גר תושב' בפני בית דין, ועוד שאין זה נוהג אלא בזמן היובל וגם אז אסור שיגור בירושלים.

אמנם אין אתה המוכר, אבל אין אתה רשאי לסייע בדבר עבירה.

הרב שמואל אליהו השיב על שאלתי בדבר מכירת דירה לאיש צבא קבע מהעדה הדרוזית כך: אם הוא כבר גר כאן, ולא יהיה מכך נזק לשכנים, מותר למכור לו.

ט. שאלה: אני עומד לרכוש דירה, אבי יכול לקבל הלוואה בתנאים יותר טובים ממני, האם ניתן שהוא יקח הלוואה מהבנק ואני אחזיר במקומו את התשלומים לבנק למרות שיש כאן ריבית?

תשובה: לדעתי ישנן כאן שתי הלוואות ולכן צריך היתר עיסקא בין האב לבן (לבנק יש כבר היתר עיסקא כללי), כך ענה לי גם הרב דוב ליאור. נראה לי לדמות את המקרה הזה, למקרה אחר הכתוב בהלכה (יו"ד קסח): 'ישראל שלוח מעות מעובד כוכבים ברבית, וביקש להחזירם לו, ואמר לו חבירו: תנם לי ואני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו, אסור. ואפילו כתב ישראל שני שטר בשמו לעובד כוכבים, ונתן משכונות וגם נתן הרבית לעובד כוכבים, אסור'.

ניתן ללמוד מהלכה העוסקת בהלוואה לגוי, כשם ששם ישנן שתי הלוואות, ועל כן ההיתר של התורה ללוות מגוי בריבית, אינו חל על הלווה השני, כך לעניינינו, אין היתר העיסקא שמול הבנק, יכול להתיר לבצע את הלוואה האסורה בין האב לבן.

הרב יהודה נקי כתב לי שגם הרב עובדיה יוסף פסק שצריך היתר עסקא בין האב לבן.

הרב שמואל אליהו כתב לי, שאפשר גם ללא היתר עיסקה, מפני שראה כאן כעין תשלומי פיצויים של הבן לאביו, על הנזק שגרם לו.

סיכום: צריך האב לחתום על 'היתר עיסקא'.

סימן קלט

ש.א. שאלה: נוצרים המטיילים בעיר העתיקה ובידם נרות שעווה, שעליהן מודבק צורה של אותו האיש (יש"ו) כאשר הם עולים להר הבית, הפקחים מבקשים מהם לזרוק את הנרות, האם אני רשאי להשתמש בשאריות השעווה להכנת נרות הבדלה?

תשובה: אם נגדיר את הנרות כתקרובת לעבודה זרה (הרמב"ם בהלכות ע"ז ט, ד, מתייחס אליהם כאל ע"ז, ועיין רמ"א או"ח קנ"ו ונודע ביהודה מ"ת יו"ד קמ"ח), יש להבחין בין שימוש של הדיוט לשימוש של גבוה.

בשו"ע (יו"ד קל"ט ט) כתב שנרות של שעווה, שמדליקים לפני העבודה זרה, מוגדרים כ'נויה' ואסורים. אבל אם הגוי כיבה אותן לצורך עצמו, זהו ביטולן.

כלומר, נוי עבודה זרה אינו חמור יותר מעבודה זרה עצמה, שמותרת אם הגוי עצמו ביטל אותה. ביטול הע"ז מגדיר אותה כ'לא חשובה' ולא רלוונטית, ולכן אינה אסורה שוב בהנאה [אם יהודי זכה בה לפני ביטולה, כבר לא יועיל הביטול].

פשוט מסברא, שאם הגוי זורק את הנרות, נחשב הדבר לביטולה.

אמנם לגבי שימוש מצווה, הנרות הללו אסורים, כפי שכתב שם מרן (בסעיף יג וכן באו"ח קנ"ד,יא) שאין להשתמש בהם לנרות של בית הכנסת או לנרות שבת וחנוכה, משום 'דמאיסי'.

לעניות דעתי, אין על נרות ההבדלה שם של נר מצווה.

סיכום: מותר לעשות מנרות הללו שימוש לנר הבדלה, ויקפיד שלא יגיעו לשימוש של מצווה.

 סימן קמא

שב. שאלה: המפקד שלי חזר מטיול בהודו, הוא הביא לנו מתנות, לכל אחד פסלון, שהוא דמות איש, האם מותר להחזיק אותם בבית?

תשובה: אם נעשו לשם ע"ז אין להשהותם, אבל אם הם כבובות העשויות למשחק, הרב עובדיה יוסף הקל בכך, כי יש לסמוך על דברי התוספות שהאיסור נובע מחשד עבודה זרה, ואילו גבי בובות, כולם יודעים שנעשו לשם משחק (משמע שבאפן סתמי, שאין ניכר שזה משחק, אין להשהותם) עיין בספר מעייין אומר ח"ה עמ' רלז.

 סימן קנט

שג. שאלה: מאת מזכירות הישוב, אנשים משלמים חובותיהם לישוב דרך חברות אשראי, החברה מחייבת את הישוב בעמלה (שזה נע בין אחוז לשניים), דרך משל התושב חייב אלף ש"ח, החברה משלמת מיידית לישוב 985 ש"ח והיא גובה מהתושב אלף ש"ח. לישוב יש מחשבה לגבות מלכתחילה מהתושב 1015 ש"ח, על מנת לא לספוג את העמלה על עצמו, האם מצד איסור ריבית מותר לנו לגבות את העמלה הזו מהתושב?

תשובה: השאלה כאן היא מי הלווה ומי המלווה ומי מקבל את הריבית. נראה לומר שהתושב הוא הלווה מהחברה, הכסף ניתן מהתושב לישוב דרך השליח שזה חברת האשראי. אשר על כן, יש צורך שיהיה 'היתר עסקא' לחברת האשראי (ניתן להניח שזה ישנו, הואיל והחברות הללו הן חלק מהבנק).

בשולי התשובה: בעולמינו יש הרבה בעיות של ריבית: שכירות וקניית דירה, קניה לחבר באשראי, קניה בתשלומין קרנות פנסיה ושאר קופות גמל, גמ"ח המתחייב להלוות לתורמיו, מוסדות ציבור הנותנים הנחה למשלמים מראש, ואפילו הלוואות בין שכנים של מצרכי מזון וכיוצא בזה. על כן ראוי ונכון לכל אדם ללמוד הלכות ריבית ולשאול את רבותיו במדת הצורך [תודתי לרב אהרן הכהן, בכתיבת תשובה זו].

סימן קס

שד. שאלה: הורים שיש ביניהם תורנות של לקיחת ילדים מהגן. להורה אחד לא הסתדר למלא תפקידו בתור שלו, וביקש מהורה אחר להחליפו והציע שיקח בשבילו פעמיים. האם יש בכך איסור ריבית?

תשובה: מסתבר שעצם העזרה והלקיחה פעמיים אינה אסורה כי זה דבר שאין מקפידים עליו, אבל לא טוב לומר בנוסח הנ"ל כשם שאין לומר לחברו, סעוד עימי היום סעודה קטנה ואסעוד עמך מחר סעודה גדולה (עיין שו"ע יו"ד ק"ס ט').

סימן קפב

שה. שאלה: האם זה מן הראוי להציב מראה בשירותים המיועדים רק לגברים, ומה הדין לגבי שירותים הסמוכים לבית הכנסת?

תשובה: ההלכה אומרת (יורה דעה קפ"ב א - ה) שכל הנהגה המתאימה רק לאישה, אסור לגבר לנהוג בה. אשר על כן, נאסר על הגברים להעביר את השער של בית השחי, וכן אסור לאיש ללקט שיערה לבנה מתוך השערות השחורות וכן אסור לצבוע את השער מצבע לבן לצבע שחור [באותה מידה, אסור לאישה ללבוש בגדים המיוחדים לאיש].

על פי זה גם נאמר שם (סעיף ו'), שאסור לאיש להסתכל במראה. במנהג שנהגו בו גם גברים, האם הדבר מותר? נראה בהמשך שיש בזה מספר שיטות ויש גם מקום להחמיר למי שקרוי 'חבר'.

כך הרמב"ם כותב: (הלכות ע"ז יב ט) 'במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים, כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים, אבל במקום שמעבירין השיער האנשים, אם העביר אין מכין אותו'. משמע בדבריו שיש איסור אך לא לוקה על כך.

דברי רב שרירא גאון רואים 'שהדבר מותר' וכך כתב בשמו הנימוקי יוסף (מכות ד.) בשם תשובה הרי"ף.

המקור להיתר הוא מהסיפור המובא במסכת נזיר (נט). שבו רואים שרק חברים הקפידו על כך. וכך נאמר שם: 'ההוא דאיתחייב נגידא קמיה דרבי אמי איגלאי בית השחי, חזייה דלא מגלח, אמר להון רבי אמי שיבקוה דין מן חבריא הוא, מסיפור זה מוכיחים הראשונים שלמרות שהדבר מותר, מכל מקום אין החברים נוהגים היתר בכך.

יש מקור נוסף (ר"ן ע"ז ט) שבו רואים את ההיתר הנ"ל, וגם את המקום להחמיר אצל החברים.

הר"ן הנ"ל מוכיח ממספר מקומות שמשמע מהם שאין איסור להסתכל במראה: א. בשבת אין רואין במראה מחשש להשרת נימין, ודווקא במראה של מתכת, משמע שביום חול, מותר (שבת קמט).

ב. אמנם אסור להסתפר אצל עובד עבודה זרה, מחשש שמא יהרגנו, אבל אם רואה במראה, אינו חושש (עבודה זרה כט), משמע שאין איסור להסתכל במראה. הר"ן מיישב שמדובר במקום שרגילים האנשים להסתכל במראה.

עם כל זה, כותב הר"ן שחברים נהגו חומרא בכך, כמו 'ההוא גברא' שבאו להלקותו בבית הדין וראו שלא היה מגלח שער בית השחי, וידעו מתוך כך שהוא מן החברים, כי כנראה שאר בני אדם נהגו היתר בכך מהסיבה הנ"ל (גם גברים נהגו בכך באותו המקום).

על פי זה מבאר הר"ן, שהתירו למשפחת רבן גמליאל לראות במראה כי היו קרובים למלכות, כי אילולא זה, לא היו מסתכלים, למרות שנהגו בכך גם גברים, מפני שהם מן החברים, עיין עוד יחוה דעת ח"ו מ"ט.

סיכום: מן הדין, אין איסור לנהוג ב'הנהגה נשית' אם התפשטה גם אצל הגברים, אבל יש מקום להחמיר בכך משתי סיבות: ברמב"ם נראה שאין זה היתר לכתחילה, ואף לפי מי שזה מותר לכתחילה, כתבו הפוסקים שהחברים מחמירים בכך. לעניות דעתי, בית-כנסת הוא מקום ש'חברים' מסתופפים בו, וראוי להציב מראה קטנה או מראה גדולה מאחורי וילון שתשמש את מי שיש לו צורך בה (כגון אדם בעל תפקיד הציבורי המזיק אותו להיות מסודר תדיר).

סימן קפד

שו.

שאלה: נסענו למספר ימים מהבית, ויומן שלי נשאר בבית, ואיני יודעת מהם ימי פרישה שלי, מה עלי לעשות?

תשובה: הריני להביא שאלה דומה שעוסקים בה הפוסקים: מה הדין באישה ששכחה זמן ראייתה, ואינה יודעת אימתי יום וסתה. הרב ואזנר בספרו שבט הלוי על הלכות נידה (עמו ט"ז) הביא בכך מחלוקת אחרונים.

א. שיטת מהר"י אסאד להקל וסברתו היא כך:

1. חיוב הפרישה הוא לרוב השיטות מדרבנן, וספק דרבנן לקולא.
2. יש ללכת אחרי הרוב, ורוב הימים היא מותרת.
3. רוב נשים מרגישות בכאבים קודם המחזור.

ב. שיטת החתם סופר (יו"ד סו"ס קסו) היא להחמיר.

הרב ואזנר מעמיד את דברי החתם סופר רק כאשר הספק הוא על מספר ימים, כגון שהיא מתלבטת אם רואה כל 27 או כל שלושים יום וכדומה. הרב דוב ליאור פסק בנידון דידן, שאם אינה יכולה לשלוח מישהי לביתה שתעיין ביומנה, יש להתירה לבעלה, אחרי שתבדוק את עצמה.

נספח: ראיתי שהרב עובדיה יוסף נשאל על כך, והתיר מהסיבה הנ"ל וכן מהסיבה שהולכים אחר הרוב, ורוב הימים הם ימים המותרים ולא דרש בדיקה לפני תשמיש (טהרת הבית א עמ' ע"ה ומעיין אומר ח"ז עמ' קפ"ב וכן רס"ד ועיין עוד חתם סופר ח"ב קס"ו).

חבר שלי הציע לי כך, שאם יודעת אם המחזור שלה האחרון היה בלילה (דרך משל) אז באותם הימים המסופקים עד שתקבל מחזור, תשמש ביום (וכן להיפך).

סיכום: אם אין דרך לברר, יש להתירה לבעלה אחרי בדיקה.

שז. **שאלה:** כתוב בפוסקים שהיוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו, אפילו סמוך לווסתה, האם הדבר נוהג גם בחייל היוצא לצבא?

תשובה: מסברא הייתי אומר שלא צריך לפקוד, וממילא ההיתר לא קיים, שהרי חז"ל אמרו שזה תקף רק למי שיוצא לדבר הרשות, מה שאין כן יציאה לצבא שמוגדר כמלחמת מצווה (רמ"א יו"ד קפ"ד י). אבל ראיתי שמוכא שגם על מי שיוצא לצבא חל דין זה (דרכי טהרה וי"ז). הסברא הנראית לומר היא, שאמנם המטרה היא מלחמת מצווה, אך הואיל ויוצאים גדודים זה אחר זה ואין כאן גיוס כללי, כמו שיש במלחמה, אזי לא נוהג דין ש'הכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה', ואשר על כן, חל עליו גדרי יוצא לדרך הרשות, למרות שהעיסוק הוא וודאי מצווה (נפקא מינה שרשאי לטפל בניקוי הנשק לפני התפילה, כי אין זה כעוסק בחפציו לפני תפילה, כי כאן זה ודאי 'עסקי שמיים').

הרב אביעד וייץ ביאר באופן אחר, אכן גם יציאה למילואים נחשבת כ'מלחמת מצווה', כפי שהורה הרב צבי יהודה קוק, אבל הפטור מלשמש אם יוצא לדבר מצווה הוא מהחשש שזה יפריע לקיום המצווה, וביציאה למילואים חשש זה הוא מינורי.

סימן רא

שז. **שאלה:** האם מותר שהמים במקווה יעלו על גדותיהם כאשר אני טובל או מטביל כלי גדול?

תשובה: ישנו פסול של 'זוחלין' כאשר טובלים במי גשמים, כלומר אסור שתהיה נזילה הגורמת למים לצאת מחוץ למקווה. אמנם ישנה דעה בפוסקים שאם לאחר הזחילה ישארו במקווה ארבעים סאה (שזה כמות מינימלית של מקווה) אינו נפסל למרות הזחילה, אבל אנו מחמירים בכך (שו"ע יו"ד רא ג).

האם זחילה מלאכותית, כגון הבאה על ידי אדם הטובל כעת במקווה, פוסלת? נחלקו בכך הפוסקים: הש"ך (יו"ד רא סק"כ) סובר ש'לא מקרי זוחלין, כיון שמחמת אדם הטובל בהם יוצאים לחוץ', וככה הוא מיישב את הקושי העולה מתוך הדין הבא: (שו"ע יו"ד ר"א ג"ה): 'שלשה מקוואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרים סאה מים כשרים, ובאחד מהם עשרים סאה מים שאובין, ועומדין זה בצד זה, אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהם ומתוך כך נתמלאו

ויצאו על שפתם ונתערבו יחד, הוכשרו שלשתם, כיון שפעם אחת היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים, ואותם שטבלו בהם, טהורים'. מדוע המקווה הוכשר והלוא הוא זוחל מחמת האדם שנכנס לתוכו? על כך ענה הש"ך כנ"ל, שאין כאן 'פסול זוחלין'.

מאידך, כמה אחרונים חלקו עליו (לחם ושמלה, חזון איש ועיין בשערי מקוואות על סימן רא סעיף נה ס"ק רמד ביאורים ד"ה ונתערבו עמ' קח - קט) ולכן במקוואות המצויים בעולם היהודי, החור של כניסת המים גבוה ביחס למפלס המים של המקווה, באופן שהמים לא יצאו דרכו בשעת הטבילה.

סימן רכח

שט. שאלה: אני רגיל לטבול מידי יום ביומו. כעת הדבר 'קצת כבד עלי', האם אני רשאי לחדול ממנהג זה או לפחות להמשיך ללא מחויבות, איני זוכר אם דאגתי לומר 'בלי נדר' כאשר התחלתי בהנהגה זו?

תשובה: יש להזכיר שני דברים: א. כל הנהגה של מצווה, שנהג בה שלוש פעמים ולא אמר 'בלי נדר', יש לראות בה כנדר. ב. בתחילת שנה, נוהגים לעשות התרת נדרים, ובתוך הדברים גם מוסרים 'מסירת מודעא', על כל הנדרים שאני עתיד לנדור, הרי הם בטלים.

אמנם, יש מציאות ש'מסירת מודעא' כבר לא עוזרת, כגון אם בשעת הנדר זכר את התנאי (כאשר אומר את מסירת המודעא) שאז יש כעין כוונה שיחול הנדר למרות התנאי.

הרב ש"ז אירבך (מנחת שלמה א צא כ) מחדש על פי זה, שמעיקר הדין אין צורך להתיר נדרים שהן בכלל הנהגה טובה ששכח לומר 'בלי נדר', אמנם הוא מוסיף (עיין ספר כל נדרי עמ' תשנ"ז) שעדיף להחמיר וכתב שאכן המנהג הוא להצריך התרה. אולי ניתן לחדש, שבמקרים שיש בהם ספק אם אמר 'בלי נדר' או לא, ובמיוחד אם הרב הנשאל מבחין שהשואל עלול 'לפנטז' (בגלל שהשואל קצת עצבני אינו מסוגל לומר שלא אמר בלי נדר) שיש להקל, ואם לא ירצה לוותר לגמרי על ההתרה, יוכל לעשותה גם אם אין הדיינים ברמה תורנית כזו שיודעים להתיר נדרים רגילים.

סיכום: אם השואל רגיל לומר התרת נדרים מידי שנה, יש להקל בכך, כפי שמפורט בגוף התשובה.

שי. שאלה: נהגתי הנהגות מסוימות בענייני טהרת המשפחה, וכעת אני מבינה שהן היו בנדר חומרא. האם אני רשאית להפסיק לנהוג אותן בגלל שזה כעין נדר בטעות או שעלי לבקש מי שיעשה לי 'התרת נדרים'?

תשובה: לא צריכה התרת נדרים, אלא אם כן ידעה שזה לא מחויב מן הדין ובכל זאת נהגה כן. מה שאין כן כאן, שזה כעין 'נדר בטעות'.

בנוסף לכך, מי שאומר את נוסח התרת נדרים בערב ראש השנה, יש שם תנאי, האומר שכל מה שאדור בעתיד יהיה בטל (זה נקרא מסירת מודעה), התנאי מועיל שלא יחולו כל הנדרים העתידיים, אלא אם כן בשעת הנדר הוא זוכר את התנאי ובכל זאת הוא נודר (שאו כביכול מבטל את התנאי).

יש לציין שבכל ענייני נדרים, מועילה התרה של בעל גם עבור נדרי אשתו (כלומר יכול הוא לגשת לשלושת הדיינים ולפרט לאחד מהם את נדר אשתו, ויתירו לה נדרה דרכו). הדברים דלעיל, הם על פי תשובת הרב דוב ליאור, אבל בספר 'כל נדרי' (עמ' תתי"ח), כותב בשם הרב ש"ז אורבך, שלמרות שמעיקר הדין אפשר לסמוך על מסירת המודעה, מכל מקום עדיף להחמיר, והמנהג למעשה שאין מתירים אלא על ידי שאלה.

סימן רלד

שיא. שאלה: האם אני רשאי להתיר את נדרי אשתי?

תשובה: אביא מספר עקרונות בהלכות הללו:

א. בעל מפר נדרי אשתו, ודוקא בלשון הפרה, אבל לא בלשון התרה (לשון הגמרא ב"ב ק"כ: חכם מתיר ובעל מפר). וכך כתב הרמב"ם (נדרי יג ב ובכסף משנה שם): 'אומר מופר או בטל או אין נדר זה כלום, בין בפניה ובין שלא בפניה'.

ב. הבעל יכול להפר רק ביום שומעו (נדרי ע"ד), הגדרת יום היא אינה מעת לעת, שהוא עשרים וארבע שעות מאז שנדרה, אלא כמו שבת ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד'. לכן אם נדרה בלילה, יש לו שהות עד למחרת בשקיעה, ואם נדרה אחרי צהריים יש לו זמן להפר עד השקיעה הסמוכה (רמב"ם נדרי יב טו).

ג. מותר להפר גם בשבת, למרות שאין בהפרה זו צורך היום מותר, שאם לא עכשיו - אימתי, שהרי רק באותו יום מוסמך להפר (תלמוד שבת קנ"ז, רמב"ם שם יג ח).

ד. אם נדרה ביום שני שני, דרך משל, והבעל שמע על כך רק ביום רביעי יכול הוא להפר, כי המדד הוא 'יום שומעו' ולא יום שבו נדרה (רמב"ם שם יב טז).

ה. לא כל נדר או שבועה יכול הבעל להפר, אלא רק דברים ש'בינו לבינה' או דברים שיש בהם עינוי נפש (משנה נדרים עט. ובגמרא שם עמוד ב ורמב"ם נדרים יב א).

עינוי נפש, משמעו דברים הגורמים לה צער גופני אישי, כגון שאסרה על עצמה דרך הנדר מאכול בשר או מלהתרחץ.

דברים שבינו לבינה, אלו דברים הגורמים קושי בקשר הבין אישי, כגון שאמרה 'הנאת תשמישך עלי'.

ו. ככלל, חז"ל (נדרים ט. שו"ע יו"ד ר"ד) הדריכונו שאין להשתמש בדרך הזו של אמירת נדרים, ואם נדר, ילך לשלושה שיתירו לו. רק באותם נדרים שיעזרו לאדם לתקן מעשיו ולכונן דעותיו, רק אז ראו רבותינו את הנדר בעין טובה.

שיב. שאלה: באם אני רשאי להיות השליח של אשתי, ולייצג אותה במעמד 'התרת נדרים'?

תשובה: בעיקרון, מי שנדר צריך לבוא בעצמו לפני שלושה דיינים, על מנת שיתירו לו את הנדר.

התלמוד (נדרים ח:) אומר ש'הבעל נעשה שליח לחרטת אשתו'.

בתנאי שהדיינים היו כבר מכונסים קודם לכן. ולא שכינס אותם לצורך זה.

נחלקו הרמב"ם ובעלי התוספות (עיין בר"ן במקום ד"ה בעל) האם דווקא בעל יכול להוות שליח לאשתו, או כל אדם יכול לשמש כשליח לחברו על מנת לייצג אותו בפני בית הדין.

הדברים הובאו להלכה (רמב"ם שבועות נד, וכן שו"ע יו"ד רל"ד נו) שבעל יכול לייצג את אשתו.

על פי זה, מובן המנהג שבערב ראש השנה, הבעל מייצג את אשתו, במעמד 'התרת נדרים'.

מציאות נוספת היא, כאשר ישנה חתונה בה החתן והכלה מעדות שונות, הפוסקים הנהיגו שהאישה תעשה 'התרת נדרים', על מנת 'לעזוב' את מנהגי בית אביה, ותעבור למנהגי בית בעלה (כאשר אינם תואמים את מנהגי בית בעלה). במקרים כאלו, יכול הבעל בעצמו לשמש כשליח לאשתו להתיר את נדריה.

סימן רמ

שיג. **שאלה:** לאבא שלי קוראים אליהו, וקראתי לכן שלי אשר אליהו, האם מותר לקרוא לכן שלי בשמו, בפני אביו?

תשובה: יש בתלמוד (קידושין לא): רמז לכך שאין לקרוא לאביו בשמו, אך אין מקור מפורש בתלמוד האוסר לקרוא לאדם הקרוי בשם אביו, אבל הדבר כתוב בדברי הרמב"ם (ממרים ו,ג): 'היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם'.

ישנם שני הסברים מניין הרמב"ם הוציא את הדין זה.

האחד: למד הרמב"ם זאת מדברי הגאונים המבארים שרבה קרא לילד היתום שאותו גידל, בשם אביו, ולא בשמו המקורי 'נחמני', בגלל ששם אביו של רבה היה גם 'נחמני' (מבוסס על הערוך).

השני: מתוך שיש אפשרות לבאר את הגמרא המובאת בהמשך, בדרך השונה מרש"י: 'חכם - משנה שם אביו ושם רבו, ... אבוה דמאן? ... אלא אמר רבא: שם אביו של חכם, ושם רבו של חכם'. רש"י פירש שהחכם מזכיר שמועה בשם אביו, אך ניתן לפרש שהחכם מזכיר שמועה של חכם אחר ששמו כשם אביו (מבוסס על דברי הב"ח יו"ד ר"מ ה).

נחלקו המפרשים האם איסור זה קיים רק בפני אביו או לא. מדברי הרמב"ם בהמשך דבריו, הכותב כך: 'יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו, אבל השמות שקוראים בהן את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו ואין בכך כלום', משמע שמותר לקרוא רק שלא בפניו, וכך באמת נקט הרמ"א בשולחן

ערוך (יו"ד רמ ב), אבל הטור ציטט את הרמב"ם שאופן שנשמע ממנו, שגם בפניו, הדבר מותר.

מכיוון שלא יצאנו מידי מחלוקת (דרישה וש"ך, רמ ג, המקילים ואילו ט"ז, רמ"ב ה, מחמיר), לכן העלו האחרונים שבשני האופנים שאביא, הדבר מותר בשופי: א. אם אביו מרשה לו, וכל שכן אם זה כבודו; ב. כאשר קורא לבן בשני שמות, ורק אחד מהם זהה לזה של האב, וכך נראה בדברי הילקוט יוסף וכן מפורש בדברי האגרות משה (יו"ד ח"א קלג): 'וכל זה בסתם, אבל כשמחל אביו או בידוע שאינו מקפיד אין לאסור בכל אלו. [אבל עיין ברעק"א שם סעיף י"ט בשם הרדב"ז והביאו גם בפ"ת ס"ק ט"ז שמצוה איכא אף במחל האב על כבודו, וא"כ יש לזיזהר למצוה בעלמא] אבל ממילא בדבר שפליגי הפוסקים כהא דהזכרת שמו עם תוארים שפליגי מהרש"ל והגר"א ומצפה איתן, וכגון לקרוא לאחרים ששם כשם אביו בפניו באינו שם פלאי שפליגי הרמ"א והדרישה יש להקל ולא לזיזהר אף למצוה'.

סיכום: ראוי להיזהר בדבר, אכן במקרה שהאב מרשה או שיש לילד שני שמות, הדבר מותר בשופי.

ש"ד. שאלה: אמרו רבותינו ז"ל (פסחים נו א), בְּשֵׁעָה שֶׁרָצָה יַעֲקֹב לְגַלּוֹת אֶת הַקֶּץ נִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָה, אָמַר יַעֲקֹב, שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם פְּסוּל כּו'. אָמְרוּ 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד' (דברים ו, ד), בְּשֵׁם שְׂאִין בְּלִבָּךְ אֱלֹא אֶחָד כָּךְ אֵין בְּלִבְנוּ אֱלֹא אֶחָד. קשה להבין איך האחים פונים לאביהם בשם ישראל, והלוא אסור לאביו בשמו?

תשובה: אין זה קש"א, כי שם ישראל מורה על גדלה ושררה, וכשקראו אותו ישראל הוא כאלו קראו אותו אדונינו. ומכאן נראה למי שיש לו אב והוא רבו, יותר מעלה שיקראנו בשם רבי ממה שיקראנו בשם אבא, וגם כי כבוד רבו קודם לכבוד אביו (כבא מציעא לג א), על כן יקראנו בשם רבי. של"ה פרשת ויחי.

שטו. שאלה: אני בשנה הראשונה בישיבה גבוהה, האם מותר לנסוע בטרמפים למרות שההורים שלי מתנגדים לכך, ואם כן האם מותר לשנות ולומר שנסעתי באוטובוס?

תשובה: מצוות כיבוד הורים היא בדברים הנוגעים להם כגון שירות פיזי, כפי הדוגמאות המוזכרות בש"ס מאכיל משקה מכניס מוציא מלביש ומכסה (עיין קידושין לא:), אבל שאר רצונות שיש להורים, אינם קשורים למצווה, כגון באיזה פקולטה ללמוד, וכל שכן בדברים שיש בהם צד מצווה כגון עם מי להתחתן או האם לעלות לארץ וכדומה (עיין שו"ע יו"ד ר"מ כ"ה).

לגבי נסיעה בטרמפ, יש לשקול לגופו של עניין, האם זה מסוכן או לא. כדאי להתייעץ תמיד עם אדם בוגר שיודע לשקול את עניין הסכנה.

ללא קשר לנכתב עד לכאן, יש לדעת שיש רבנים שמסתייגים לגמרי מהנהגה של הטלת עצמך על חסדם של אחרים, ומתירים זאת רק בישובים ששם זו נורמה חברתית.

אם הוריך נותנים לך כסף בשביל הנסיעות (מה שנקרא 'כסף צבוע'), אינך רשאי להשתמש בכסף לשימוש אחר, ואם החלטת לנסוע בטרמפים, עליך לדאוג להחזיר לארנק של אמא בחשאי.

סימן רמז

שטו. שאלה: אני רגיל לתת ממשכורתי 'מעשר כספים'. הזמנתי בעל מקצוע לביתי לשם צביעת ביתי. מכיוון שראיתי שהוא אדם נוקק, הצעתי לו שיעשה עבודה יותר איכותית ואשלם לו יותר כסף. לשם האמת, איני צריך לעבודה יותר איכותית. האם אני יכול להחשיב את תוספת התשלום בתור מעשר כספים?

תשובה: הרב א"י כלאב השיב לי, שניתן להחשיב רק שמונים אחוז מתוספת התשלום בתור 'מעשר כספים', כי סוף סוף הגיעה אליו הנאה מכך שעשה עבודה איכותית ומושקעת.

סימן רסא

שיז. שאלה: האם רשאים לכבד בסנדקאות, אותו אדם פעמיים?

תשובה: ברמ"א (יו"ד רס"ה יא) כתב שאין לתת לאותו אדם להיות סנדק לשני בניו, והמקור לכך הוא מדברי מהרי"ל בשם רבנו פרץ שלמד זאת מלשון המשנה ביומא (כו.): 'חדשים לקטורת בואו והפיסו', כלומר רק מי שלא הקטיר מימיו, הוא נכנס להגרלה על הקטורת, אבל מי שזכה כבר בה, לא יגריל שוב, הואיל והיא מעשרת (מלשון עושר). החשיבה היא, שאנו מעוניינים לתת הזדמנות למי שטרם זכה, ככה יזכה לעשירות אף הוא. הגר"א טוען שאין מנהג זה קשור לקטורת, שאם כן, לפי זה אף לשני ילדים זרים לא יהיה אותו אדם סנדק, ואילו המנהג הוא שלא לתת שיהיה סנדק לשני בניו, אלא ההסבר למנהג הוא על פי צוואת ר"י החסיד (מ) בספר חסידים. ועיין נו"ב (מה"ת אהע"ז עט) הדן האם צוואה זו מחייבת את כולם. למעשה, הרב עובדיה יוסף ביחווה דעת (ח"ג עז) התיר זאת.

סימן רסד

שית. שאלה: האם ישנה דרך לקיים מצוות מציצה על ידי הנחת גזה על מקום הברית?

תשובה: המשנה ברורה הביא זאת בחיבורו ביאור הלכה (או"ח של"א א) הכותב: 'עייין בתשובות בנין ציון סימן כ"ג וכ"ד דהמציצה דווקא בפה ולא על ידי דבר אחר שהמציאו הרופאים החדשים, ובתשובת יד אליעזר סי' מתיר למצוץ בספוג דבדוקה, דיותר טוב ממציצה בפה, ואפילו בשבת יש להתיר בספוג ע"ש [פ"ת על או"ח]'.
שאלתי את המוהל הרב יהודה גיאת ואמר לי, שהואיל וכיום לא ברור מה המציצה תורמת (ואם עושים אותה כדרך שעשו בעבר, שמצצו מספר פעמים עד שנפסק הדם, יש בכך סכנה לתינוק, שנפתחים כלי דם) לכן עושים משהו פעוט כדי לקיים דברי חז"ל, ולכן להניח גזה זה יותר טוב מאשר לעשותה בשפופרת.

כמובן, שלפי ההבנה הראשונית, שיש סכנה אם לא מוצצים, צריך למצוץ באופן שעל ידי זה, ימשוך את הדם מהמקומות הרחוקים, וזה לא בא לידי תוצאה זו, על ידי הנחת הגזה (עיין דעת כהן מילה קמ"ב).

סימן רסה

שיט. שאלה: באיזה שלב, במהלך הברית, על אבי הבן לברך את ברכת 'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו'?

תשובה: תשובה על שאלה זו נעוצה בהבדלי גרסאות שיש בתלמוד (שבת קלז:). התלמוד מזכיר את כל הברכות והאמירות הנאמרות במהלך המילה, וזו לשונו: 'תנו רבנן:

המל אומר: אשר קדשנו במצותיו וציוונו על המילה.

אבי הבן אומר: אשר קדשנו במצותיו וציוונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, העומדים אומרים: כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים, והמברך אומר: אשר קידש ידיד מבטן חוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צווה להציל ידידות שארינו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו ברוך אתה ה' כורת הברית'.

לפי רבנו שמואל (שם בתוספות) הברכה הנ"ל (להכניסו) נאמרת לפני ברכת המל (על המילה) ואילו לפי שיטת רבנו תם, ברכה זו נאמרת אחרי ברכת המל. מתוך עיון בדבריו בהמשך לשונו וכן מלשון הרא"ש נראה שיש לברכה בין המילה לפריעה.

וזו לשון הרא"ש (שבת יט'): 'ואומר ר"ת ז"ל דברכה זו אינה דווקא על מילה זו שנעשית עכשיו קאי, אלא מודה ומשבח להקב"ה שציווה לעשות מצוה זו כשתבוא עוד לידו ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע דזאת המצווה נעשית לשם הקב"ה ולא לשם מורנא ולא לשם הר גריזים. ועוד שמעתי כשאבי הבן מברך מיד אחר ברכת המוהל מיקרי שפיר עובר לעשייתו וגם להבא לפי שעדיין לא פרע ותנן מל ולא פרע כאילו לא מל'.

ניתן להסביר את המחלוקת הזו כך: לפי הרשב"ם (הוא רבנו שמואל) ברכה זו היא ככל ברכות המצוות הנאמרות לפני העשייה, ואילו לפי ר"ת זו ברכת השבח וסימן לדבר: אין מברך אותה 'עושה המצווה' אלא האב שזה מראה שאין זו ברכת המצוות.

השו"ע (י"ד רס"ה א) נקט כשיטת ר"ת והרא"ש וכך נוהגים בני אשכנז וקהילות צפון אפריקה (שמש ומגן ח"ב יו"ד כה ודברי שלום ואמת ח"א עמ' 131), ואילו מנהג חלק מן הספרדים בני עדות המזרח (כך כתבו הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו) היא כשיטת רשב"ם.

סיכום: בני אשכנז וספרדים מצפון אפריקה מברכים בין מילה למציצה, ואילו לפי ספרדים ירושלמים מברכים לפני המילה.

סימן רעד

שנ. **שאלה:** נמצא בספר תורה דיו מיותר, כנראה הסופר כתב משהו לא במקום הנכון ושכח למחקו, מה דין הספר?

תשובה: לגבי אות מיותרת הביא בספר יריעות שלמה (ח"א יח דעת נו"ב מ"ק יו"ד ע"ד), שאין לפסול ס"ת ואין צריך להוציא ספר אחר, ואילו מנהג בני ספרד כדעה הסוברת שיש להוציא ס"ת אחר. בנידון דידן שיש רק כתם דיו או התחלה של אות, לכולי עלמא אין להוציא ס"ת.

שנא. **שאלה:** האם מותר לכתוב פסוקים על הזמנה לשמחה?

תשובה: התשובה לשאלה זו, נעוצה בשאלה אחרת והיא, האם מקבלי ההזמנה ינהגו כבוד בפסוקים או לא? ישנו פתרון מעשי/טכני והוא, לשַׁבֵּשׂ את סדר המילים בפסוק, באופן שלא יהיה קדושה בנכתב. בספר 'גנוזי הקודש', יש בסופו רשימה ארוכה של פסוקים ששינו אותם בכוונה, כהצעה לשימוש בהזמנות.

שנב. **שאלה:** אנו נוהגים לשבור צלחת במעמד האירוסין, ראיתי שמישהו כתב פסוק על הצלחת, בצורת חצי עיגול, האם מותר לשבור אותה או שיש להביא צלחת אחרת?

תשובה: אמנם הפסוק נכתב ללא שרטוט ובצורה מעוגלת, אבל לא בגלל זה יהיה מותר לאבד אותו (על פי ספר גנוזי הקודש פרק ט). הערה: לפי ההלכה, אף שלוש מילים מפסוק, יש בהם קדושת פסוק, וצריך לעשות שרטוט לפני הכתיבה.

 סימן רפו

שבג. שאלה: היינו השבוע כאמונים בצבא בלשבי"ה [לוחמה בשטח בנוי]. באחד הלילות במהלך האימון ישננו באחד המבנים של הלשבי"ה, ולא היתה שם מזוזה, האם זו עבירה?

תשובה: נראה שיש לפטור אותך ממזוזה משלוש סיבות (הראשונה עומדת בפני עצמה, האחרות מתאימות לשמש כסניף להיתר).

א. 'פודקאי'. הסוגיה במסכת מנחות (מ"ד ע"א) מחלקת בין שוכר דירה בארץ ישראל שחייב במזוזה לבין פונדקאי הפטור ממזוזה, וזו לשון הגמרא: "תניא נמי הכי, הדר בפונדקי בא"י והשוכר בית בחוץ לארץ כל שלשים יום פטור מן המזוזה, מיכן ואילך חייב, אבל השוכר בית בארץ ישראל עושה מזוזה לאלתר משום יישוב דארץ ישראל".

ב. 'אין דלת', כתב הרמב"ם (מזוזה ו', א'): "עשרה תנאים יש בבית ואחר כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה, ואלו הן ותהיה לו תקרה ויהיו לו דלתות...". ובהלכה ה' חזר על הלכה זו וסיים: "ומעמידין בו הדלתות ואחר כך קובעים לו המזוזה".

1. לגבי חסרון תקרה, בבית יוסף (יו"ד רפ"ו, י"ד) הביא מקור לדברי הרמב"ם הנ"ל ביחס לתנאי של תקרה, מהגמרא במסכת מנחות (ל"ג): 'אמר רבא פתחי שימאי פטורים מן המזוזה'. ופירשו רב ורב יוסף שהכוונה לפתח שאין לו תקרה. וכן כתוב במסכת יומא (י"א ע"ב): "ששה שערים פטורים מן המזוזה ואחד מהם שער שאינו מקורה". השולחן ערוך בסעיף י"ד פסק כדברי הרמב"ם ללא עוררין לעניין התקרה!

2. לעניין הצורך בדלת, כתב הטור (אות ט"ו) בשם הרא"ש שאין חיוב המזוזה תלוי בדלתות, בניגוד למה שכתב הרמב"ם שאם אין לו דלת פטור. בביאור שיטת הרמב"ם – חכמי לוניל (תשובות סימן כ') שאלוהו על כך וענה: 'עיקר המצווה לא תלה אלא בשער, והדבר ידוע שהשער הם הדלתות כי פתח ללא דלת נקרא 'פתח' ולא נקרא 'שער'. הישועות מלכו הסביר את הרמב"ם, שעיקר הטעם דפטור כשאין לו דלת הוא שאינו ראוי לדירה, ובית לא מקרי אלא במקום המשתמר. למעשה, כתב הב"י שלמרות שנראים דברי הרמב"ם, אך כיוון שרש"י, תוס', הרא"ש והראב"ד חולקים עליו והם לחומרא, הכי נקטינן. וכך כתב בשולחן ערוך סעיף ט"ו: "הבית, אף

על פי שאין לו דלתות, חייב במזוזה. ויש מי שפותר. הש"ך (ס"ק כ"ה) הסביר שמחמת שיש כאן ספק, יקבענה ללא ברכה או שיכרך מתחילה על אחרת ותהיה דעתו גם על זו.

ג. דירה בעל כרחו.

ישנו דיון, האם דירה בעל כרחו, נחשב לדירה לעניין מזוזה אל שלא. במסכת יומא (דף י:). הרב ניסים קרליץ (חוט השני מזוזה עמ' סג) כותב שרק ביחס ללשכת פלהדרין הדיון שם בגמרא וחכמים מחייבים במזוזה, כי ביחס אליה הכהן רוצה להיות שם באותה התקופה, מה שאין כן לגבי מאסר וכדומה. ישנה סברא נוספת להקל, שהרי מעיקר הדין אף השוכר בית אינו חייב במזוזה עד שלושים יום אלא רק בארץ ישראל, ומכח גזירה דרבנן. מה שחז"ל גזרו, הוא רק בשוכר כזה שיכול להראות כשלו, מה שאין כן בענייננו, בלשבי"ה שאינו נראה כבעלים כלל.

סיכום: לא היתה בכך עבירה בכך שישנת ללא מזוזה.

שנד. שאלה: קרוואן המשמש כמחסן, שאינו עומד ליד הבית, האם צריך מזוזה?

תשובה: בפשטות כן, אבל לדעת הרב דוב ליאור, הואיל ואינו משמש את בני הבית פטור. לדעתו, מה שחז"ל חייבו בבית התבן ובבית הבקר ובבית האוצר, זה דווקא במקומות כאלו, שפעמים מתלכשים שם ועומדים לשימוש בני הבית.

שנה. שאלה: פתחתי קונדטוריה, האם יש לקבוע בה מזוזות בברכה?

תשובה: יש בכך מבוכה גדולה בהלכה, הואיל וכתוב (שו"ע יו"ד רפ"ו סעיף י"א ועיין שם בט"ז סק"י ופתחי תשובה במקום) שחנויות פטורות ממזוזה. מאידך, ישנה סברא גדולה בימינו לחייב במזוזה.

הנימוק לפטור הוא, הואיל ואין החנות נחשבת לדירה מפני שאין משמש לדיון קבע. יש בזה שתי הדגשות שונות: האחת, הואיל ואין נמצאים אלא ביום ולא בלילה, השניה, הואיל ואינו דר בה אלא מביא לשם סחורה ולוקח משם את הסחורה בסוף היום.

בימינו, שבחנויות בעליהן נמצאים שם, הן בשעות היום והן במקצת שעות הלילה, וכן החנות מהווה מחסן לסחורה וגם בשעה שלא עובדים בהן, עדיין הסחורה מצויה שם, יש סברא חזקה לחייב וממילא יש לברך על קביעתה. מאידך, ישנה סברא שהואיל ואין ישנים בה כלל, שהיא עדיין פטורה.

סיכום: למעשה לבני אשכנז, יש לקבוע ללא ברכה, ומי שמברך, אין מזניחים אותו (על פי שבט הלוי חלק י סימן ד' וכן חוט השני עמ' עח).

נראה שדעת הרב עובדיה יוסף היא כנ"ל (על פי שובע שמחות א' עמ' של"א, וכך כתב גם לגבי בתי כנסיות שאוכלים בהם) ואילו דעת הרב מרדכי אליהו היא שיש לברך על קביעתה.

סימן רפח

שנו. שאלה: קניתי מזווה וכאשר גלגלתי אותה מהסוף להתחלה, השם ש-ד - י שכתוב מאחורה, מכוסה בקלף עצמו (כי הוא אינו כתוב בקצה) האם מותר לחתוך בקלף באופן שיראה השם הנ"ל?

תשובה: בשו"ע (יו"ד רפ"ח א) כתוב "ובתחילתה ישייר כדי לגול אותה אחר שתכרך" כלומר כאשר כותב את המזווה מניח רווח חלק ברוחב מסוים, באופן זה שאותה חתיכה סובבת את המזווה.

הבעיה היא שכאשר עושים כך, לא רואים כלפי חוץ את האותיות ש - ד - י הכתובות מאחור.

יש לדון בתחילה בשאלה, מה המיקום של כתיבת שם ש - ד - י?

לפי מרן השו"ע (שם סעיף טו) "כנגד תיבת והיה שבפנים, ולפי הרמ"א יש לכותבו כנגד הרווח שבין הפרשיות, לפי שתי השיטות עלולות האותיות להיות מכוסות בגלל הגיליון החלק שהשאיר בהתחלה, אם בטעות כתב את השם הנ"ל בקצה (כדי שיראה כלפי חוץ כאשר מגלגל אותה) יש אומרים שיכתוב שוב במקום הנכון ויש אומרים שלא יוסיף בגלל שנראה כמו 'שמע שמע' או 'מודים מודים' (יריעות שלמה ח"א עמ' קמ"א).

מה לעשות כדי לפתור את הבעיה?

- א. הועלתה אפשרות לנקב את הגויל, ועל כך העירו שזה גנאי ולא דרך כבוד.
- ב. לגלגל באופן לא מהודק, ככה שיראו האותיות.
- ג. לחתוך את הגליון באופן שאינו משאיר שוליים, בניגוד לדעת מרן המוזכר לעיל. וכך המליץ לעשות הרב מאיר מזוז (יריעות שלמה חא עמ' לט).
- ד. אם הבית שקוף לעשות כמו ג' ואם הבית אטום, לא נורא שהאותיות ש-ד-י לא נראות כלפי חוץ. כך הורה הרב דוד סינגר.

סיכום: יש לבחור באפשרות מ - ב' עד ד' ולא באפשרות הראשונה.

שנו. שאלה: שמתו לב, שהמזוזה שלנו נפלה, האם יש לחזור ולקובעה בכרכה?

תשובה: יש בזה שתי דעות: א. על פי הכתוב בהלכות ציצית (או"ח ח, טו), שאם נפלה טליתו יש לברך שנית, אותו הדין אם נפלה המזוזה. החשיבה היא כך, אמנם אם הוריד הטלית על מנת להחזירה, הרבה פוסקים כתבו שאין לברך שנית (עיין שם במשנה ברורה סקל"ח), מה שאין כן אם נפלה, שאז חסר היסוד של 'על דעת להחזיר'. ב. בשו"ת שאלי ציון [של הרב אליעזרוב] כתב לחלק בין שני המצבים. אמנם בציצית, יש לברך שוב הואיל ואין מצווה זו מצווה שיש בה חיוב (אלא רק מצווה קיומית) ולכן נפילת הציצית נחשבת כסיום המצווה, מה שאין כן במצוות מזוזה שהיא מצווה תמידית, ולכן אין בנפילתה גדר של הסח הדעת כאשר היא נופלת, וכדבריו כתב הרב עובדיה יוסף.

סיכום: יש לברך כאשר קובע אותה מחדש, ויש שכתבו שאין לברך.

שנה. שאלה: האם בת יכולה לברך על קביעת מזוזה?

תשובה: אישה חייבת במזוזה כמו הגברים (משנה ברכות פרק ג, ג). על כן, אם היא קובעת היא גם תברך על כך (אמנם יש דעה החולקת בספר ישועות מלכו, לדעתה אישה פסולה לקביעת מזוזה, אבל אין פוסקים כמוה).

שנטע. שאלה: האם העובדה שהבת לא בת מצווה, מעכבת?

תשובה: יש מחלוקת אחרונים האם קטן שקבע מזווה לגדול, או שקבע לעצמו ואחר כך גדל, האם צריך להסירה ולקובעה מחדש. בשו"ת תורה לשמה (ש"ז) הקל בזה, לדעתו המצווה היא התוצאה ולא העשייה/הקביעה, ואילו מספר אחרונים (דעת כהן קפב, שבט הלוי ח"ב קנ"ח) חלקו עליו ואמרו שיש מצווה גם בקביעה כפי שנשמע מנוסח הברכה 'אשר קידשנו במצוותיו וצונו לקבוע מזווה', אשר על כן קביעה של קטן או להבדיל של נוכרי מעכבת במצווה, ויש להסירה ולקובעה שנית על ידי 'בר חיובא' (עין עוד במאמר בחבל נחלתו ט"ו ל).

סימן רצד

של. שאלה: פירות עורלה נשרו מהעצים בגינה שלנו, האם מחובתי לאסוף אותם ולבער אותם או שמא מותר שישארו על הרצפה, ואף ישמשו כובל טבעי לעצים?

תשובה: פירות עורלה אסורים בהנאה. כאן אמנם ישנה הנאה אבל יש להתיר ממספר סיבות:

א. ההנאה כאן נגרמת ללא פעולת האדם. איפה מצאנו איסור הנאה ללא פעולת האדם? [אמנם הגמרא דנה על הנאה הבאה לאדם בעל כורחו, אבל שם מדובר באדם שעושה פעולה מסוימת המותרת, ודרך אגב גם מקבל הנאה מדבר האסור. כאן האדם לא עושה שום פעולה, שנוכל לומר, יש כאן משהו שאסור בעשייה מדין 'איסורי הנאה']

ב. הנאה שלא כדרך הנאתו. פרי עיקר שימושו הוא האכילה. כל פעולה נוספת, תיקרא 'הנאה שלא כדרך הנאתו'. מה דין 'הנאה שלא כדרך הנאתו'? במסכת פסחים (כה:) מבואר שמותר לשפוף על גופו פרי עורלה לשם רפואה, על אף שאין במחלה זו צד סכנה. סיבת ההיתר היא, שאין עיקר שימוש הפרי לשם שפוף אלא לשם אכילה.

ג. ההנאה מהפרי באה לאדם רק אחרי שהפרי איבד את צורתו ונפסל מאכילה. עיין במאמרו של הרב יעקב אפשטיין העוסק בעשיית קומפוסט מפירות עורלה (חבל נחלתו חלק יא).

יש לציין שני דברים: א. יש להיזהר ממכשול, כל עוד הפרי על הרצפה, שלא יבואו לידי הנאה ממנו; ב. המשנה (תמורה לג) מגדירה את עורלה כדברים הנשרפים, ויש לדון האם יש חיוב שריפה או שיש איסור הנאה כל עוד לא נשרף אבל אין חיוב עצמי לשרוף אותם.

[הערת הרב אביעד וייץ: לגבי עצם היתר ההנאה שלא כדרך הנאה בדברים שהותרו בזה, יש מחלוקת האם זה מותר לגמרי או אסור מדרבנן, דשיטת התוספות דמותר לכתחילה, ולכן שאלו מדוע המקדש בערלה לא הוי קידושין הרי יכולה להשתמש שלא כדרך הנאה (תוס' קידושין נז: ותוס' פסחים כט: ויעויין עוד תוספות פסחים כז. ד"ה "שאני") אך יש סוברים שאסור בהנאה מדרבנן ובחולה שאין בו סכנה התיירו, ולכן הוא שרי בפסחים דף כה: למשוח בפירות ערלה. ויעויין במשנ"ב ריש סימן תס"ו].

שלא. שאלה: אם אני מעביר עץ ממקום למקום, האם עלי למנות שנות ערלה מחדש?

תשובה: המשנה אומרת (ערלה א, ג) "אילן שנעקר והסלע עמו... אם יכול לחיות - פטור, ואם לאו - חייב".

לפי זה, רק באופן שהעביר את העץ עם האדמה הזקוקה לו כדי לחיות, פטור הוא מלמנות שנות ערלה מחדש.

איך יודעים להעריך זאת?

ישנן שתי דרכים: א. לשאול אגרונום; ב. מכניסים את העץ לבור, שהוכן מבעוד יום, ולא מכסים אותו באדמה. משקים במשך שבועיים בכמות הרגילה, טיפים טיפים (על מנת לא לפורר את גוש האדמה) ורואים האם העלים נובלים או לא. אם הם נובלים סימן שהעץ לא יכול לחיות בכמות האדמה שהעבירו עמו.

המלצות:

א. לפני שמוציאים את העץ יש לדלל ממנו את העלים, על מנת להקל על העץ ויצטרך פחות אדמה כדי להמשיך לחיות.

ב. יש להכין את הבור, אליו יועבר העץ, קודם הוצאתו מהמקום הראשון (על פי יעוץ של הרב יואל פרידמן).

שלב. שאלה: יהודי עובד אצל גוי, הבעיה שהוא עובד במטע עורלה, האם זה מותר?

תשובה: אם מדובר בעבודות הקשורות לעץ או לאדמה, אין ממה לחשוש, אבל אם מדובר בעבודות הקשורות לקטיפת הפרי ולשיווק, נראה לדמות זאת למשנה בפרק ה' של עבודה זרה (דף ס"ב), האוסרת ליהודי לעבוד אצל הגוי בשיווק יינם. אמנם יש הבדל בין יין גויים לשאר איסורי הנאה, שביין גויים גם אסור ליהנות מאותו שכר שקיבל היהודי מהגוי, אם עבד אצלו בעבודות הקשורות ליינן, אבל בשאר איסורי הנאה, התוצר/השכר אינו אסור שהרי 'מכרן וקידש בדמיהן, מקודשת' (עיין שו"ע יו"ד קל"ג וט"ז סק"א).

סימן רצו

שלב. שאלה: יש לי גפן שמטפס על גדר שעובר בין כמה עצי פרי, וכמובן מנסה גם לטפס עליהם. כמו כן עם העצים שבצד השני של הגדר, בחצר של השכן. האם אני צריך לחשוש לאיסור כלאים?

תשובה: איסור כלאים קיים כאשר אינו מרחיק דיו, בין גפן לתבואה או שמרכיב יחור של עץ על גזע ממין אחר (הכלאה), אבל לא קיימים דיני הרחקה בין אילן לאילן, ולכן אין ממה לחשוש.

סימן שה

שלב. שאלה: זוג רחוק בכסף, כיצד יעשו פדיון הבן?

תשובה: בתלמוד (בכורות נ"א) שנינו: 'אם רצה הכהן, ליתן לו במתנה, רשאי', ובגמרא מסופר שזה היה מנהגו של רבי טרפון ושל רב חנינא [אלא שרב חנינא אמר לאותו האב שהראה סימנים לאחר הפדיון, שהוא לחוץ על הכסף, שאין בנו פדוי, שואלים שם התוספות מדוע זה יותר גרוע ממתנה על מנת להחזיר, המועילה בדיעבד אף ביחס לפדיון הבן? הם מיישבים שרב חנינא לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה, ולכן גילוי דעת האב ש'לאחר המעשה, מראה שמעולם לא התכוון למתנה גמורה].

הרא"ש (ח,י) שואל מדוע אין כאן חסרון של שיחתם את ברית הלוי (המובא בדף כו: האוסר לכהן לסייע לישראל, על מנת לקבל את מתנות הכהונה), ואלו דבריו: 'ותימה כיון דרבי טרפון ור' חנינא מחזירין בכל שעה נמצאו משחיתין את ברית הלוי, שיפסידו שאר כהנים שלא יתנו אלא להם מפני שרגילין להחזיר? ויש לומר כיון דהנותן אינו יודע בשעה שהוא נותן אם יחזירו לו אם לאו, לא קרינא ביה ושחתם את ברית הלוי. ומה שמחזירין לו אחר כך מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה. וגם שמא לא היו מחזירין בכל פעם אלא לעניים דוקא'.

נמצאנו למדים שיש שני מקרים בהם החזרת הכסף מותרת לכתחילה: א. כאשר האב אינו יודע אם יחזירו לו או לא. ב. כאשר האב עני.

במקרה והאב עני, ישנן שתי דרכים איך לפדות: א. הכהן יתן להם במתנה את המטבעות איתם הם יפדו את הבכור. ב. הכהן יקבל מהם את המטבעות כנהוג, ולאחר הפדיון יחזיר להם את הכסף, שבו הם קנו ממנו את המטבעות.

וזו לשון השו"ע (יו"ד שה ח): 'אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון, רשאי... ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר. ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד לשאר כהנים, שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו. אבל לעניים רשאי להחזיר בכל פעם'.

ראוי לצרף את דברי השאלת יעב"ץ המובא בפתחי תשובה שכתב: 'דהאידינא אישתני דינא דמה שאמרו שלא יהא הכהן רגיל בכך הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו, אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידינא, אף על גב דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי, ופרקינן בכורים על ידיהו, משום דלא אפשר באחריני, מיהא להקיל לא דהיינו להוציא ממון האב מספק...'.

סיכום: במקרה שההורים עניים מותר להחזיר באופן קבוע, וכל שכן שמותר להחזיר אם בשעת הנתינה לא ידע האב שיחזירו לו.

שלה. שאלה: כהן נשא גיורת, בנו הנולד לו ממנה זכה לבן בכור, האם הוא חייב במצוות פדיון הבן?

תשובה: הבן שנולד מגיורת הוא חלל, הואיל ונולד מאמא המוגדרת בתורה כ'זונה' האסורה לכהן.

השולחן ערוך כותב (יו"ד שה יט): 'כהן שנולד לו בן חלל, מת האב בתוך שלשים יום חייב הבן לפדות את עצמו, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב

לאחר שלשים יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו. מכאן רואים שהחלל חייב בפדיון אלא שאביו הכהן לפעמים פטור מפדיונו. אבל בנידון דידן, הואיל ואביו של הבכור אינו כהן, חייב בפדיון.

שלו. שאלה: כהן שנשא חלוצה ונולד לו בן בכור, האם חייב בפדיון הבן?

תשובה: כיון שהוא חלל מדרבנן, שהרי לרוב הפוסקים איסור חלוצה לכהן הוא מדרבנן, לכן חייב ללא ברכה (לכאורה הציור הזה קיים רק אם מת האב תוך שלושים יום).

שלו. שאלה: זוג לא נשוי, שנולד להם בן בכור, האם מחויבים בפדיון הבן?

תשובה: שאלה זו מורכבת משני נושאים: א. האם יש ודאות שהבועל הוא אכן האבא של הבכור? (אם הוא אינו האב, המצווה לא חלה לא עליו ולא על האם); ב. האם ישנה מצווה לפדות כאשר הבן נולד בעבירת זנות (אם נצא מתוך הנחה שכל חיי אישות שלא במסגרת נישואין, מוגדרים תחת הגדרת זנות)?

א. בספר אוצר פדיון הבן (פ"ח י) כתב שבכור הנולד שלא במסגרת 'חופה וקידושין', אם האב מודה שהוא בנו, חייב בפדיונו. [הסבר: בכל זוג נשוי, אנו יוצאים מתוך הנחה שרוב בעילות מתייחסות אחר הבעל, ולכן אין אנו מפקפקים בייחוס הוולד, מה שאין כן באנשים החיים ללא מסגרת נישואין מחייבת, הכלל הנ"ל שאנו תולים את רוב הבעילות כבעל מעורער, שהרי כשם שזינתה אתו, מי אומר שלא זינתה עם אחרים].

ב. בשם כמה אחרונים הוא כותב שם, שאין לברך את ברכת שהחיינו במעמד הפדיון, כשם שאין מברכים שהחיינו על פרי המורכב, הואיל והוא נולד כתוצאה ממעשה שהוא מנוגד לרצון הבורא.

שם הוא כותב בהערה (אות ל) שישנה עצה והיא, שה'אב' יפדה את הבן, לאחר שבית הדין יעשה אותו שליח, ויתנה אתו שאם אינו מחויב בדבר באופן ישיר, הרי שהוא יהיה שלוחם למצוות הפדיון.

חשבתי להעיר על שתי הנקודות הנ"ל:

לגבי הנקודה הראשונה, בימינו שישנם הרבה זוגות שבחרו לחיות ללא חופה וקידושין, אבל מתייחסים לקשר הזה כדבר המחייב לכל דבר, קשה לומר את המשפט המעליב, 'כשם שחשודה ממנו כך חשודה מאחרים'.

לגבי הנקודה השנייה, אם אנו חוששים למצווה הבאה בעבירה, ולכן לא יברכו שהחיינו, אם כן בכל זוג נשוי המקיים את המצווה, נצטרך להעמיד את השאלה אולי הבן נולד מחיי אישות כאשר האם לא טבלה לנידוטה, ומעולם לא שמענו שזה חלק מהשאלות ששואלים את האימא. לכן נראה, שאין לנו להעלות כזה חשש גם כאן.

מישהו העיר את תשומת ליבי, שכדאי להמליץ להורים להתחתן, ולקיים את מאמר חז"ל, 'מצווה גוררת מצווה'.

סיכום: יעשה האב פדיון הבן כראוי, כדת וכדין.

סימן שכו

שלה. שאלה: האם מותר להכין חלה מעיסה גדולה, על דעת לחלק לשכנות אחרי אפיה ממה שיצא, באופן שלא יהיה אצל אף לא אחת פת בשיעור חלה?

תשובה: נאמר במשנה (חלה א ז) שנחתום העושה שאור לחלק חייב בחלה, ואילו נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שיאור, אם אין בשל אחת מהן כשיעור, פטורה מן החלה'.

הבית יוסף (יו"ד שכ"ו) הבין שאם דעת האישה לחלק למספר נשים לפני אפייה ולא יהיה בכל אחת מהעיסות שיעור חלה, פטורה מהפרשת חלה, אבל אם החלוקה תהיה אחר האפייה תהיה חייבת.

אמנם הבית יוסף הביא את דעת הסמ"ג שגם אם דעתה לחלק אחר האפייה פטורה, אבל הרב דוב ליאור וכן הרב יואל פרידמן אמרו לי שאין המנהג לחשוש לשיטה הזו.

נחשבתי שסיבת הפטור היא, הואיל ונעשתה עיסה זו על דעת לחלק, נחשב הדבר כאילו כבר חולק, ואין בכל חלק שיעור המחייב. במקרה כמו שלנו, הואיל

ויכולה להתחרט אם פתאום יבואו לה אורחים, אם כן הכל תלוי בדעתה, הואיל והיא הבעלים היחידים מבחינה ממונית על העיסה, ממילא אין סברא לפטור. ניתן לבסס את הרעיון של ההימלכות ממקרה אחר במשנה, העוסק בעושה חלות תודה על מנת לשווקן לצריכים להם, שאינו נפטר מחיוב, כי בעומק דעתו, שאם לא ימצא לקוחות יאכל אותם בעצמו.]

סימן שכט

שולט. שאלה: בצק בכמות של שני קילו המיועד לספנג'ים או לסופגניות, האם יש להפריש חלה, והאם לברך על כך?

תשובה: מרן השו"ע (יו"ד שכ"ט ג) כתב שהעיסה פטורה הואיל ודעתו לבשלה או לטגנה למרות שהיא עיסה עבה, אבל הש"ך (סק"ד) כתב שיש לחשוש לדעת רבנו תם המחייב בחלה הואיל והעיסה עבה. ישנה עצה אחרת והיא לאפות חלק קטן מהעיסה ואז יש להפריש בברכה, לכל הדעות.

סיכום: יש להפריש ללא ברכה.

שת. שאלה: הכנתי בצק של שני קילו, בדעתי לאפות חלק בתור פיתות וחלק לטגן, האם עלי להפריש חלה בברכה?

תשובה: עיסה אינה חייבת בחלה, אלא אם כן היא בכמות של חמשת רבעים קב (שזה בכמות שהיא קילו מאתיים). עיסה אינה חייבת בחלה, אלא אם כן מתכוונן לאפות אותה בתנור. אם עושה ממנה משהו מטוגן יפריש ללא ברכה. במקרה שיש בעיסה שיעור חלה, ומתכנן לאפות חלק ממנה בתנור, חייב להפריש ממנה בברכה (על פי שו"ע יו"ד שכ"ט, ד וש"ך סק"ו).

סימן שלא

שנא. שאלה: יש בחצרי עץ הנותן פירות, האם צריך להפריש תרומות ומעשרות אם אני מרשה לכולם לקחת?

תשובה: הפקר פטור ממעשרות, אם הפקיר לפני גמר מלאכה.
הגדרת הפקר היא, שיהיה מופקר לכל, אך 'הפקר מגדרי', כגון שאינו מרשה לכולם לקחת או שמגביל את הקוטף בכמות שנוטל, אינו מוגדר כהפקר.
מן התורה מספיק להפיק בפני אחד, אבל חז"ל דרשו להפקיר לפני שלושה. טוב שההפקר יהיה בפני אנשים הכשרים לעדות, שהרי הרמב"ם (נדריים פרק ב') נימק שהצורך בשלושה הוא כדי שיהיה אחד זוכה ושניים עדים.

הערה: במקרה ששכנה מרשה לכולם לקחת מפירות העץ שלה, יש לעשרם בלי ברכה. הסברא היא, שהואיל והעץ בחצר שלה, יש להסתפק במהות ההפקר שיש כאן, אילו יבוא אדם זר ויקטוף את כל הפירות האם היא לא תמחה בידו?

שנב. שאלה: האם פירות הפקר טעונים הפרשת תרומות ומעשרות? איך מגדירים הפקר?

תשובה: חז"ל למדונו (בספרי על פרשת ראה) שהפקר פטור מעשרות, המקור הוא 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' (דברים יד, כט) ההקשר שם הוא שיש לתת ללוי את המעשר (יצא זה (הפקר) שיש לו חלק ונחלה עמך, כי ידך וידו שווים בו.

על פי דברי בית הלל במשנה (פאה ו א) הגדרת הפקר הוא דבר המופקר לכל אדם, ואילו אם יפקיר רק לציבור העני, אין זנ מוגדר כהפקר, יוצא אם כן, שהפקר הוא הפקר כללי ולא מגדרי. לכן, אם מרשים רק לחלק מהאוכלוסיה לקחת פירות באופן חופשי, אין זה מגדיר את הדבר כהפקר ואין הפירות פטורים ממעשרות.

סיכום: פירות שמותר לקטוף אותם, אבל הבעלים יכולים למנוע מאדם מסוים לקטוף ללא הגבלה, חייבים במעשרות.

שגג. שאלה: אני אוכל תפוח הגינה, אותו קמפתי מהעץ, ואני נכנס לבית, האם אני רשאי להמשיך באכילתי בלי לעשר?

תשובה: הכלל הוא שאכילת ארעי מותרת בשדה, למרות שהפירות לא עושרו. אם הפירות נכנסו הביתה אסור לאכול ללא מעשרות. בחצר המשתמרת מותר לאכול כמות של פרי אחד ללא מעשרות (על פי רמב"ם מעשר ד וכן הלכות הארץ עמ' 52) אם נכנס תוך כדי אכילה הביתה, אין היתר להמשיך לאכול מהפרי אף חזר ויצא (מעשר ד,ז).

שגד. שאלה: לקמתי עשבי תיבול הגודלים בנינתנו, האם יש צורך לעשר אותם? למעשה, הוכנסו העשבים הנ"ל לתוך התבשיל, בלי שעישרו אותם, האם יש דרך לאוכלו בשבת, ומה הדין אם אכלו ממנו בשבת, האם צריך כפרה על כך, והאם צריך להכשיר את הסיר מבליעת האיסור?

תשובה: יש לדון בארבע נושאים: א. חיוב מעשרות בתבלינים, והאם התבלין שאינו מעושר מתבטל בשישים בתבשיל? ב. האם מותר לעשר בשבת? ג. האם צריך כפרה על מי שאכל משהו לא מעושר? ד. דין הסיר.

א. יש חלוקה בין תבלינים שאותם אוכלים לבין הללו הנותנים טעם בתבשיל אבל אינם ניתנים לאכילה (על פי יומא פא: אם אינם ראויים לאכילה כמות שהן - פטורים מן המעשרות). כאן שהתבלין עצמו נאכל, כמו הפטרוזיליה והכוסברה, ישנו חיוב תרומות ומעשרות כרגיל.

אמנם בדרך כלל, איסור בטל בהיתר אם יש פי ששים כנגדו, אבל זה מבוסס על החשיבה שהטעם בטל בכמות כזו, (והרי כל האיסור שיש בתערוכת הוא משום 'טעם כעיקר'), אבל בתבלין הכלל הוא (משנה ערלה פרק ב ו - ז), שאינו בטל הואיל והוא עשוי בשביל לתת טעם.

ב. חז"ל אסרו לעשר בשבת (על פי משנה ביצה ה,ב, ושו"ע א"ח שלט, ד), ואם שכח לעשר והגיע שבת, אין היתר לאכול את התבשיל ניש דעה בפוסקים, המתירה לקטן שנמצא בשנה הסמוכה לגיל גדלות (בבנים בשנת שתיים עשרה ובבנות בשנת אחת עשרה) לעשר בשבת, אם הוא זקוק לאותו מאכל, כי מותר לתת לקטן

איסור דרבנן לצורכו, ואם עשה זאת, יש תוקף לפעולתו, הואיל והוא בגדר 'מופלא הסמוך לאיש', על פי ביאור הלכה או"ח שמ"ג].

ג. על פי הסבר של נתיבות המשפט (חו"מ רלד) יש הבדל מהותי בין אדם העובר איסור דאורייתא בשוגג, לזה שעובר איסור דרבנן בשגגה. במצב הראשון, האוכל צריך כפרה, מה שאין כן במקרה שאכל איסור דרבנן בשוגג אין צורך בכפרה (על פי זה הוא מבאר מדוע מי שמכר לחברו דבר מאכל האסור מן התורה צריך לפצות את הקונה גם על החלק הנאכל כבר, כי הצורך בכפרה מגדיר שכביכול אין הנאה, מה שאין כן אם אכל איסור דרבנן, שיש לפצות רק על החלק שטרם נאכל, אבל על מה שכבר נהנה, אין חיוב לשלם, כי אין צורך בכפרה).

ד. לגבי הסיר, אם נשאר מהמאכל, ניתן לעשר ממנו על מה שנשאר בסיר וגם על מה שבלוע בדפנותיו, אבל אם כבר נאכל הכל, וכבר עברו 24 שעות משעת הבישול. אין צורך בהכשרה (על פי מנחת שלמה ח"א סב ח, ט) נעזרתי בתשובה זו, בספר הלכות הארץ עמ' 35,62.

שמה. שאלה: יש בחצר שלי עץ שסק, האם אני רשאי לאכול אכילת ארעי בחצר ללא הפרשת תרומות ומעשרות?

תשובה: מותר לאכול אכילת ארעי מפירות טבל, כל עוד לא היתה 'קביעות למעשרות', ולכן בשדה מותר לאכול כל כמות שרוצים ובלבד שיאכל באופן ארעי, לאמור ללא הכנות רבות לפני האכילה. למשל אין לקלף פירות רבים או לבשלם לפני האכילה.

אם העץ נמצא בחצר משתמרת, מותר לאכול רק פרי אחד אחד, אך אם קוטף שני פירות, מתחייב בתרומות ומעשרות, גם אם אכילתו היא ארעי (על פי הלכות הארץ עמ' 52).

נראה לומר, שחצר פרטית בישוב, שבה אדם מניח חפציו, ואינו חושש שיגנבו, נחשבת כחצר המשתמרת (כך אמר לי הרב דוב ליאור).

שמו. שאלה: האם עלי גפן חייבים בתרומות ומעשרות?

תשובה: העלים אינם עיקר הפרי, ולכן כשם שלא חל עליהם איסור ערלה, מסתבר שלא חל עליהם חיוב תרומות ומעשרות [כפי שחז"ל אמרו ביחס לעלי של הצלף].

ישנם המחייבים, הואיל וכיום עלי הגפן עומדים יותר לשימוש מאשר עלים של צלף בזמן חז"ל, וממילא מוגדרים כמאכל אדם וכן מתוקף העובדה שהמוצר הזה נמכר בחנויות. [עייין כרם ציון ערלה טו ג בשם הרב זלניק הפוטר, וכן דעת הרב עזריאל אריאל, ואילו הרב יהודה עמיחי מחייב על פי הרמב"ם תרומות פרק ב'].

סימן שמ

שמו. שאלה: [לא עליכם] אמי נפטרה והייתי נוכח בזמן הפטירה. האם היה ראוי לקרוע מיד או עדיף בשעת הלוייה?

תשובה: הדין המקורי שונה ממה שנהוג, וזה מתחלק לשני מקרים:

א. לפי הגמרא, כל מי שנמצא ליד הנפטר, בשעת יציאת הנשמה חייב לקרוע, על אף שאינו קרוב משפחה (אלא שמספיק לקרוע בשולי הבגד - רמ"א יו"ד ש"מ ב).

ב. הקרובים צריכים לקרוע בשעת שמיעת השמועה הרעה, ואין להמתין עד הלוייה, וכל שכן שאם נכחו בשעת יציאת נשמה שעליהם לקרוע מיד.

המנהג כיום הוא, שאין נוהגים לקרוע, מי שנוכח ביציאת נשמה (כך כתב ילקוט יוסף ח"ו עמ' סב) והסברא היא משום שהמתים מוחלים על כבודם מחיים, כדי שיעמדו ביציאת הנשמה.

כתבו האחרונים שהמנהג כיום הוא, שיש לקרובים לקרוע בשעת הלוייה (בני אשכנז קורעים ביציאת המת, כלומר תחילת הלוייה ואילו בני ספרד קורעים ומברכים דיין האמת לאחר הקבורה (גשר החיים הו)).

בסיבת המנהג הזה נאמרו מספר הסברים: **א.** אין הכל בקיאים בהלכות קריעה; **ב.** צריך שמישהו נוסף יסייע הקריעה בתחילתה; **ג.** בשעת הלוייה שיש גם נוכחות של רבים ישנה התגברות של צער.

בני תימן אכן נשאר צמודים ל'דינא דגמרא', ונהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה או בשעת השמועה (מעולם עד עולם עמ' 103 בשם באר לחי רואי כה). גם בספר עלי הדס (פרק כג, ט) כותב שהאבלים היודעים את ההלכה, נוהגים כפי עיקר הדין לקרוע בשעת יציאת הנשמה או בהגיע השמועה, ואינם ממתנינים לקרוע בבית הקברות.

סיכום: מי שירצה לקרוע בשעת יציאת נשמה רשאי, אבל המנהג אינו כך.

שנה. שאלה: סבא שלי נפטר (לא עליכם) האם אני רשאי לקרוע על כך? אותה שאלה עלתה במקרה שכן מאומץ שואל האם רשאי לקרוע על אם מאמצת.

תשובה: מעיקר הדין יש לקרוע על כל שמועה רעה. המקרים שהוזכרו בגוף השאלה 'אינם נופלים' משמועה רעה.

לכן נראה להורות, שרשאי לקרוע ויש בכך משום 'הכרת הטוב' או יותר נכון כבוד לנפטר שהשואל מרגיש שהוא חייב בכבודו.

לדעתי יש לבחון משהו נוסף, הואיל ובימינו לא נהגו לקרוע על כל דבר שהוזכר בחז"ל כסיבה מחייבת (עיין רמ"א יו"ד שמ ו וגשר החיים ד ט בשם ארץ החיים), יש חשש שאם הוריו בחיים, הם עלולים להיפגע מכך, שהרואה את הבן/הבת עם קרע יחשוב שמישהו מהוריו הביולוגיים נפטר.

ישנה עצה לעקוף חשש זה, והוא על ידי החלפת הבגד מיד לאחר קריעתו, שרק באביו ואמו שמתו חייב לקרוע גם את הבגד החילופי.

שנהט. שאלה: הייתי בלוויה של הרב שטיימן ע"ה האם צריך לקרוע החולצה?

תשובה: בהלכה כתוב שיש לקרוע על כל אדם כשר שנפטר, אבל לא נהגו כך (רמ"א יו"ד סימן ש"מ). בספר גשר החיים כתב (חלק א' פרק ד אות ה) שכל מי שמרגיש צער בנפשו על שמועת פטירת ת"ח מצויין או רבו, מכל שכן על גדול מגדולי הדור, והרי זה אצלו שמועה רעה, מברך דיין האמת בשם ומלכות ויקיים מצוות קריעה.

שנ. **שאלה:** אמי יושבת שבעה על אחיה שנקבר ביום ראשון, היא אמורה לקום בשבת, איך להדריך אותה לגבי רחיצת הגוף, בסוף השבוע?

תשובה: ידוע שאבל אסור ברחיצה. אמנם בשבת לא נוהגים דיני אבלות בפרהסיא. לכן, בשבת האבל לובש בגדי שבת, אבל אסור הוא בהחלפת בגדים תחתונים, ואסור ברחיצה, ואסור בלימוד תורה ואינו עולה לתורה ואסור ביחסי אישות, כי אלו דברים שבצנעה. אם האבל סובל מזיעה יתירה יכול הוא לשטוף את עצמו, כי אין זו רחיצה של תענוג.

בשבת בבוקר האבל יוצא מאבלותו בנץ החמה (מדין 'מקצת היום ככולו') ומותר בכל הדברים האסורים בשבעה. אבל אין הוא רשאי להתקלח בחמים בגלל 'גזרת מרחצאות', אבל מותר לרחוץ בפושרים (ניתן להשתמש במים מדוד שמש, לפי הפוסקים שהתירו דוד שמש בשבת).

סימן שמא

שנא. **שאלה:** שאלה זו עולה כמעט בכל מקרה של אבל ב"מ: האם רשאים האבלים להתקלח או להתגלח בין פטירת קרוביהם לבין הלוויה (ביוזעם שאחרי הלוויה הדבר יהיה אסור עד סיום השבעה), ומה הדין לגבי כניסה למקווה?

תשובה: על פי רמב"ם (אבל א, ב) לא מתחילים שום דיני אבלות לפני סתימת הגולל (וידוע שאיסור רחיצה הוא אחד מהלכות אבלות), והעתיק דבריו השו"ע (יו"ד שמא, ה), אבל הרמ"א כתב על פי הרמב"ן, בשם יש אומרים שיש להחמיר [הגר"א הביא את ההגדרה של חומרת הרמ"א ש'כל שהוא בשב ואל תעשה כל שהוא שמחה', ומה שדוד רחץ, היה משום שמלך מותר ברחיצה כמו ביוה"כ]. מנהג בני תימן להקל בכך (שו"ע מקוצר קעח ה), אבל האחרונים הן האשכנזים (גשר החיים יח ב - ג) הן הספרדים (ילקוט יוסף ז עמ' נח) מחמירים בכך כרמ"א, [אבל הוא מביא את המקילים בכך משום המחלוקת שיש בדבר, ונראה שמסתייג מדבריהם].

בחזון עובדיה (אבלות ח"א עמ' קנג) אסר רחיצה אך התיר כניסה למקווה קר (שם קנז).

סימן שעג

שנב. שאלה: האם מותר לכהן להתפלל בקבר רחל?

תשובה: בפשטות הדבר אסור הן בקבר רחל והן בקברי האבות, שהרי קברי צדיקים גם מטמאים, וככה נוהגים בני אשכנז וכך ראיתי שהרב אברהם שפירא נמנע מלהיכנס למערת המכפלה. הרב מרדכי אליהו (הלכות לימות החול כ, כה) מתיר על פי בתי כהונה (כג) כי יש פותח טפח על גבי רוב ארונות, וכן העיד בספר אהבת השם לרב אלפייה עמ' קכח, שכאשר בנו את קבר רחל הקפידו ליצור חלל טפח. גם הרב דוב ליאור מתיר (דבר חברון ח"ג רי - ריב), הרב ליאור מבאר שיש מחלוקת ראשונים, האם די חלל טפח או שצריך גם שיהיה פתח פתוח טפח כלפי חוץ, ועל כן הוא מצרף את שיטת הראב"ד שכהן שכבר נטמא, אין עליו איסור להיטמא שוב אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. לאחרונה נפתח פתח ליציאת הטומאה, כדי לאפשר לכוהנים למערה ללא פקפוק, אלא שכדאי לברר אם לא נסתם הפתח.

שנג. שאלה: אני לומד רפואה, ואני כהן, תיכף מתחיל שיעור ברפואה שבו יביאו רקמות של מוח של מתים. יש כזית באותם רקמות, אבל המתים שמהם מביאים את הרקמות הם ברובם גויים מסין ומיעוטם הם מבני ישראל, האם מותר לי להיכנס לאותה הכיתה?

תשובה: קיימא לן, שבפריש אזלינן בתר רובא, הואיל ורוב הגופות הן של גויים, ויש תערוכת בגופות באופן שאין קביעות ל'איסור', לכן דנים את הרקמות שהביאו כאל בשר של מת גוי, ועל כן מותר לכהן להיות באהל המת, כשיטת רשב"י במסכת יבמות (ס"א). ועיינן עוד סימן שע"ב ב ובש"ך סק"ד, ובאורח משפט כ"ט שהביא דעת הרא"ם מיץ שאין גויים טמאים אף במגע ובמשא.

שנדה. שאלה: אני כהן ואחי נפטר, האם מותר לי להיכנס לבית העלמין במהלך הלוויה?

תשובה: כהן מוזהר מלהיטמא למת, אבל הוא מצווה להיטמא לשבעת קרוביו (שזה אביו, אמו, אחיו, אחותו הרווקה, בנו, בתו ואשתו).

החיוב להיטמא לקרוביו, הוא בין לצורך ובין שלא לצורך שנאמר "לה יטמא" (ויש דעה שמותר להיטמא רק לצורך קבורה). לפי זה פשוט, שהכהן רשאי לישא את מיטת המת. השאלה היא, האם הוא רשאי להיכנס לבית העלמין בדרך הרגילה, למרות שהוא עלול להיטמא למתים האחרים הקבורים בדרך!

יש מחלוקת תנאים בין רבי עקיבא לרבי טרפון, סביב השאלה האם יש כאן איסור בהוספת הטומאה.

ישנן שלוש דעות בפוסקים, הרמב"ם אוסר לכהן אף בדרך הלוח להיכנס דרך קברים אחרים, הטור מתיר להיטמא לאחרים כל עוד לא פרש מלהיטמא למת, ורבנו תם התיר גם בדרך חזור משתי סיבות: א. הלכה כרבי עקיבא ש"בו ביום" מותר להיטמא גם לאחרים; ב. גדול כבוד מתו, שדוחה לא תעשה של דבריהם' (חז"ל ברכות יט:).

למעשה השו"ע כתב כרמב"ם והרמ"א כטור.

היה ראוי להסיק, שלספרדים יש לכהן לבוא לבית העלמין מהצד החיצוני, בלי להיכנס פנימה. ולאשכנזים מותר בדרך הלוח להיכנס דרך המתים האחרים, ואילו בדרך חזור יצא ישר החוצה בלי לעבור דרך קברים נוספים.

הרב עובדיה יוסף (חזו"ע אבלות ב' עמ' פב) מביא משהו מחודש, שמנהג ירושלים (הנשען על רבנו תם) שקברו את מתיהם בכל אשר ימצא להם (כלומר ללא הבחנה אם עוברים דרך קברים אחרים) בטעם הדבר (שנטו מדברי מרן השו"ע) כתב הרב, כל הכהנים טמאי מתים (וזה על פי שולחן גבוה שע"ג כ"ג) והוסיף בשם אגרות משה (ח"א יו"ד רמ"ט) שהליכה בתוך ארבע אמות של מת, אינה אסורה אלא מדרבנן ואם לא יתלווה הכהן עם כל קרוביו עד הקבר, נחשב כביזיון למת (עין ברכות יט:).

[בספר מגן אבות עמ' רנ"ב כתב, שנהגו במרוקן לקבור את הכהנים בפנים, ומתירים לבנים להיכנס ולצאת, על אף שעוברים גם דרך קברים נוספים.]

בניגוד לדברי הרב עובדיה יוסף, כתב הרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי הלכות ליום חול עמ' 347) שאין לכהן להיטמא לשאר מתים.

הרב טוקצינסקי (גשר החיים חא פ"ו אות ז) פוסק לספרדים שאם קוברים אותו בין קברים אחרים, יעמוד וימתין בכניסה לבית הקברות ורק אם נקבר בתחילת או בסוף בית הקברות, מצווה לו להיות גם מהקוברים.

ואילו לפי בני אשכנז בהלוך מותר לעבור דרך קברים אחרים, אבל לא בחזור (ולכן אם קוברים אותו באמצע, לא יכול להיכנס משום סופו).

לדעתו, יש לקבור את הכהנים בסוף בית הקברות, כדי שלא יצטרכו קרוביו לעבור דרך מתים אחרים, אף בהלוך.

סיכום: לפי בני אשכנז יכול להיכנס בדרך הרגילה, אם יכול בסיום הלוויה לצאת בלי לעבור בקברים אחרים.

לפי בני ספרד, אסור להיכנס ולעבור בין קברים אחרים, אף בהלוך. אמנם דעת הרב עובדיה יוסף להקל כמו שיטת בני אשכנז (ומשמע בדבריו שמקל יותר, כלומר גם אם יצטרך בהכרח לעבור דרך קברים גם בדרך חזור, מותר).

סימן שעד

שנה. שאלה: אני גזורת, כעת הודיעו לי שאבי נפטר בחו"ל. אילו דינים חלים עלי בהלכות אנינות ובהלכות אבלות? והאם אני יורשת את אבי למרות שהוא גוי ואני יהודיה?

תשובה: לגבי א. קריעה; ב. אוננות; ג. אבלות; ד. איסור שמחה בתקופת האבלות.

לגבי אבלות נראה מדברי השו"ע (יר"ד שעד ה) שלא נוהגים בו שום הנהגות אבלות. ביחס לאמירת קדיש, התירו לומר עליו (עיין חזון עובדיה אבלות ח"א עמ' שס) כי על ידי זה גורם טובה לנפטר, ומקל עליהם חומר הדין.

ביחס למי ששאל, האם אני רשאי להחמיר ולשבת יום אחד, על מנת להקל על עצמי את תחושת הפטירה, על ידי שאשב ויבואו לנחמני. התשובה היא שהוא רשאי, אבל יעשה היכר, שאין הדבר משום חובה (על פי גמרא ברכות טז:), כגון שישב על כיסא רגיל. בכל מקרה שנוהג אבלות, שלא על פי הדין, לא יקל על עצמו בגלל זה משום חיוב הקיים עליו (אין פטורי אונן ממצות וכן לא פטור אבל מתפילין ולא ממצוות לימוד תורה).

ביחס לקריעה על הגוי, ראיתי בספר 'מן העולם עד העולם' שמביא שמותר לקרוע, 'לא גרע משאר שמועות רעות', וכן ענה לי גם הרב דוב ליאור. לגבי השתתפות בשמחה, אין שום מגבלה בכך. לגבי ירושה, התלמוד במסכת קידושין (יז:) אומר שגר יורש את אביו מדברי סופרים (ולא מדברי תורה, שהרי אינו מתייחס אחריו, כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי) והגמרא מנמקת: 'גזירה הוא דעבוד רבנן שמא יחזור לסורו', כלומר אנו חוששים שמא יחזור להתנהג כגוי, אם ידע שרק כאשר הוא גוי הוא זכאי בירושה (וכך גם נפסק בשו"ע חו"מ רפג א).

סימן שעט

שנו. **שאלה:** האם יש לומר נוסח של ברכת המזון בבית האבל כפי מה שמוזכר בהלכה? והאם רק האבל אומר כך או כולם?

תשובה: על פי הנאמר בשו"ע או"ח קפ"ט וכן יורה דעה שע"ט, יש לומר נוסח מיוחד בסיום ברכת בונה ירושלים, וכן ברכה רביעית שונה לגמרי בבית האבל, ואין לאחריה אמירת 'הרחמן' כלל.

בני ספרד נהגו כך, ולמנהגם כל האוכל שם בבית האבל, מברך בנוסח הזה אף אם הוא רק מזדמן לאכול שם, ואילו מנהג בני אשכנז, כפי מה שכתב בבאר הגולה (ביו"ד) הוא שלא לשנות בנוסח ברכת המזון (עיין עוד גשר החיים פרק כ ב יג, פני ברוך י, טו, צרור החיים פרק ה' קט).

סימן שפא

שנו. **שאלה:** האם אישה היושבת שבעה, יכולה לטבול טבילה של מצווה בימינו, ומה הדין במקרה ההפוך שהאיש יושב שבעה, ואשתו צריכה לטבול, האם תדחה את טבילתה, הואיל ואסורים זה לזה במהלך השבעה?

תשובה: במקרה שיושבת שבעה לא טבול, שהרי אסורה ברחיצה וכן אסורה בתשמיש, אבל אם בעלה יושב שבעה, צריכה לטבול שהרי מצד הרחקות של השבעה אסורים אמנם לשמש וכן אסורים בחיבוק ונישוק אבל

מותר להם להושיט זה לזה, אם היא טהורה (על פי שו"ע יורה דעה שפ"א, ה' וכן שפ"ג ג' ודרכי טהרה יז, כו).

סימן שפז

שנה. שאלה: האם אכלים רשאים לשבת על כיסאות רגילים בכואם לבית הכנסת, כגון אם באים להתפלל (כאשר לא מתקיים מניין בבית האבל), או כאשר מקיימים את אזכרת סיום השבעה בליל יום השביעי, בבית הכנסת?

תשובה: ראיתי בנידון זה שתי התיחסויות: א. ישנה דעה שיש להם לשבת על כיסאות נמוכים, הואיל והאבלות טרם הסתיימה. ב. דעת הרב עובדיה יוסף היא (יביע אומר ח"ד וכן ילקוט יוסף ח"ז עמ') שאינם יושבים בבית הכנסת על הארץ.

בטעם הדבר שמעתי מספר הסברים: א. אין יושב על קרקע בפני רבים; ב. מקצת יום שביעי ככולו (ישנם ראשונים הסוברים שגם ליל שביעי נחשב בגדר מקצת יום, עיין טור יו"ד שעב), ולכן רק אם מתקיימת האזכרה ממש בליל שביעי (לאפוקי, מה שנהוג בימי הקיץ לקיים האזכרה ביום חמישי בערב אם קמים ביום ראשון); ג. כיון שהם גם סועדים שם, אם ישב נמוך עלול ליפול על בגדיו אוכל ויתגנה על ידי זה.

סימן שצא

שנט. שאלה: מי שנמצא באבלות י"ב חודש על אביו ואמו, האם מותר להשתתף בכרית מילה?

תשובה: הרב מרדכי אליהו כותב (צרוך החיים יג סעיף קצא) מתיר להשתתף בכרית אבל לא בסעודת הברית, והדברים רשומים במקורם ברמ"א (יו"ד שצ"א ב). בחזון עובדיה (אבלות ח"ב עמ' שנא) התיר להשתתף אף בסעודה, בצירוף שני סניפים: יש ראשונים המתירים להשתתף בכל סעודת מצוה, ויש ספק אם נחשבת סעודת הברית לדבר משמח.

ש.ס. שאלה: האם מותר לי להשתתף בחתונה באותו תאריך שיש לי אזכרה לאבא או לאמא?

תשובה: הרמ"א כתב מנהג זה (יו"ד שצ"א ג). הרב עובדיה יוסף (מעייץ אומר ח"ד עמ' רמ"ב וכן ש"ה) נקט שמנהג זה אינו שייך כלל לבני ספרד, אבל מקצת פוסקי ספרד הביאו מנהג זה, ועל כן אם יגרום הדבר צער גדול לאחד מבני הזוג, יש להתיר (עייץ צרור החיים אות רנ"ז).

סימן שצג

ש.ס.א. שאלה: אני בתקופת האבל, האם אני רשאי לשבת במקומי הקבוע בבית הכנסת?

תשובה: בתלמוד (מו"ק כ"ג) מובאים אותם ההדרכות שצריך לנהוג בהן האבל. בשבוע הראשון, אינו יוצא כלל מביתו, בשבוע השני יוצא ואינו יושב במקומו, בשלישי יושב במקומו ואינו מדבר, ואילו לפי רבי יהודה שם, רק בשבוע הרביעי יושב במקומו. ברמב"ם נפסק כמו רבי יהודה.

בשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח לג) כתב שבבגדאד נהגו לשנות מקום בכל החודש ולא יותר, אבל בשבתות אינו משנה מקומו, כי אין דברי אבלות בפרהסיא נוהגים בשבת.

דעת הרמ"א, היא שנהגו לשנות מקום על פטירת אב ואם שנה שלימה, וכתב שחומרא גדולה היא ללא טעם. ביחס לשאר מתים נהגו לשנות בכל החודש.

הסיבה לשנות מקום חודש ולא מספיק שבועיים ככתוב לעיל, בעלי תוספות מבארים שפסקו כרבי יהודה שבשבוע רביעי אינו מדבר, וטוב שישב חוץ למקומו, דשמא אין איסור לדבר כי אם במקומו.

בספר מגן אבות כתב בעמוד רצ"ו כתב במנהג מרוקו הוא כרמ"א, שיש לשנות מקום כל יב"ח (באבלות על אב ואם).

טסב. שאלה: האם רב מקומי צריך לשנות מקומו במקרה של אבלות בר מינן?

תשובה: בספר ריח השדה, שחיבר הרב יעקב חביב סימן ל, כתב את דברי מהר"ם שיק, שלגבי מרא דאתרא, אין צורך שישנה מקומו. בטעם הדבר כתב הואיל והוא יושב במקום מיוחד וזה לכבוד הציבור, אינו ראוי למחול כבוד הציבור. ועוד טעם, אדם רגיל משנה מקומו על מנת שידעו שהוא אבל, וימנעו מלהזמינו לשמחות, וזה לא שייך ברב מקומי שיודעים כולם שהוא באבל. חשבתי לנכון, שבאותם שבועיים הראשונים שבהם שינוי מקום הוא מן הדין ולא חומרא, ראוי שגם המרא דאתרא ישנה מקומו.

טסג. שאלה: האם מותר לעלות לבית עלמין באזכרה של אחת עשרה חודש או של שנים עשר חודש בשנה הראשונה, אם זה חל בחודש ניסן?

תשובה: ישנן שתי דעות ביחס לשאלה זו, האחת המבחינה בין יאר צייט לבין ימי אזכרה שבמהלך השנה הראשונה. והשניה המתירה בשני המצבים. המנהג הידוע אצל הספרדים בארץ הוא שביום השבעה, השלושים וביום השנה הראשון עולים לקבר גם בחודש ניסן בשאר השנים אין עולים בניסן, וזו דעת הרב מרדכי אליהו (צורר החיים רנ"ד). המנהג אצל בני אשכנז וכן ראיתי אצל רבים מיוצאי צפון אפריקה שמותר לעלות לבית עלמין בחודש ניסן באזכרה, ורק בחול המועד נמנעים. כך כתב הרב מאיר מזוז (אתר ישיבת כיסא רחמים) שמנהג טונים וגם הרב שלום משאש כתב שהמנהג לעלות בחנוכה ובניסן (שמש ומגן ח"ד).

אבו העיר

סימן ה

שסד. שאלה: יש לי כלבה בגיל חודש וחצי, האם בשלב מאוחר יותר יש איזה היתר הלכתי לבצע עיקור, כגון דרך מכירתה לגוי וכדומה?

תשובה: בתלמוד (שבת קי:) נאמר: 'מניין לסירוס באדם שהוא אסור? תלמוד לומר ובארצכם לא תעשו, בכם לא תעשו דברי רבי חנינא'. בהמשך, הגמרא אומרת שבנקבה אין איסור לעשות פעולה הגורמת לעיקור, בדרך עקיפית כגון על ידי שתיית משקה המעקה.

למרות שהראינו שאין איסור לגרום עיקור לנקבה, אבל רמב"ם כתב שיש איסור מדרבנן (כך משמע מלשוננו), כאשר עושה זאת בידיים, וזו לשוננו: 'והמסרס את הנקבה בין באדם בין בשאר מינים פטור'. ואלו דברי הרב המגיד על דברי הרמב"ם: 'בת"כ רבי יהודה אומר אין הנקבות בסרוס וכן מבואר בפרק שמנה שרצים ופירש רבינו חיובא הוא דליכא אבל איסורא איכא מדלא תני מותר לסרס הנקבות ולזה כתב רבינו פטור'.

לגבי השאלה, האם ישנו איסור אמירה לגוי באיסור זה, דנה הגמרא בבבא מציעא (ז). ואומרת שאם גוי עשה כך בשביל ישראל בעליו, אסור ליהודי ליהנות ממעשה זה וחייב למוכרה לאחרים (המציאות היתה ששור מסורס חורש יותר טוב ולכן העובדים הגויים היו כביכול גונבים את הבהמות ממעבידיהם הישראליים כדי לסרס ואחרי זה היו משיבים להם אותם).

בטור (אבן העזר ה', יד) עסק בנושא הזה, וכך כתב: 'לומר לעכו"ם לסרס בהמה של ישראל, ואם מעצמו עשאו מותר. במה דברים אמורים שאין שום ערמה בדבר אבל אם הערים ישראל בדבר או אפילו לא הערים והעכו"ם מכירו ומכין לטובת ישראל אסור וקונסין אותו למוכרו לאחר'.

יש בפוסקים שלוש דרכים של היתר בסוגיה זו: א. אמירה לגוי שיאמר לגוי; ב. פעולה המונעת אפשרות רבייה ללא סירוס; ג. להישען על דברי הט"ז.

א. ברמ"א (אבן העזר ה' יד): 'ומיהו אם אין העובד כוכבים הקונה מסרסם בעצמו, רק נותנו לעובד כוכבים אחר לסרס, לכולי עלמא שרי'.

ב. קשירת חצוצרות שאופן שניתן להחזיר.

ג. שיטת הט"ז (אבן העזר ה'ו) היא שאין 'איסור בעצם' לסרס את הנקבה (כלומר שלא נאסר בגלל מניעת הרבייה, כי אם כן, גם ללא מעשה ישיר היה ראוי לאסור), וכל מה שנקטו לשון 'פטור', הוא בגלל צער בעלי חיים, ולכן אם עושים זאת בהרדמה, הדבר מותר.

[על פי שו"ת לב אריה ב' לד, כפי שהראני הרב מרדכי רוימי].

סיכום: במקום הצורך ניתן לסרס כלבה על ידי אמירה לגוי שיאמר לגוי או על ידי שגוי יעשה בהרדמה או בקשירה זמנית של החצוצרות.

סימן כא

שסה. שאלה: האם מותר להיות צלם בחתונה, ולצלם נשים ווקרות?

תשובה: בעיקרון כל הסתכלות בנשים אסורה, וכאן ודאי שיש צורך להסתכל ולהתבונן ביופיה של האישה, על מנת לכוון לסיטואציה שהיא תיראה במיטבה בשעת הצילום. שמעתי שיש מי שמתיר זאת מהסברא של 'אומן בעבדיתה טריד' (עיין שו"ת עולת יצחק ח"ב רל"ה), אבל למעשה, גם הוא ממליץ לחפש אישה שתמלא תפקיד זה, בגלל בעיות הנלוות העלולות להתפתח מכך. גם בשו"ת מקור נאמן תשפ"א אסר זאת.

שסו. שאלה: האם מותר לאישה למפל ברפסקולוגיה כלפי קשישים שאינם בני מינה?

תשובה: מצד הדין היה ראוי להתיר, ככל מגע הנצרך לטיפול רפואי כמו מדידת דופק וכדומה. אבל למעשה הן ביחס למקרה הנידון והן לגבי טיפול פיזיותרפי יש לאסור, הואיל וזה מגע מתמשך.

שסז. שאלה: האם חיוב ללכת בכיסוי ראש לאישה תקף גם בהיותה בבית בנוכחות אביה?

תשובה: שאלה זו מורכבת וטעונה, ונכון לומר שהמנהג היה תמיד ללבוש כיסוי ראש בבית בנוכחות אחרים (עיין בנושא זה, מאמר של הרב משה בוצ'קו בתחילת הספר 'בעקבות המחבר' של הרב שאול דוד בוצ'קו).

סימן כב

שסת. שאלה: האם אני רשאי להתייחד עם בת דודה שלי?

תשובה: בהלכות יחוד, אין הבדל בין אישה זרה או בת דודה. ידוע לך, שיש אנשים שמתחתנים עם בת דודה, זה רק סימן שהמשיכה המינית אינה בטלה ביחס אליה, והדין בה אינו כמו הדין באחותו, אמו, וסבתו המותרות ביחוד (באחותו עד שלושים יום).

שסט. שאלה: בשאלה הנ"ל, האם שני גברים מצילים מאיסור יחוד, והאם העובדה שמדובר בשני אחים, מהווה גורם להקל?

תשובה: אמנם לפי המשנה (קידושין פ:) מותר לשני בנים להתייחד עם בת אחת. בתלמוד: (שם פא.) נאמר שהדבר הזה מותר אם רק אותם הגברים הם אנשים כשרים, 'אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא'. מרן השולחן ערוך (אבן העזר כב ה) הביין מדברי הגמרא האומרת: 'אמר ליה מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת', שבימינו כולם מוגדרים כפרוצים, ולכן לדעתו מותר רק אם יש הרבה בנים עם הרבה בנות (שלוש ושלושה), אבל דעת הרמ"א היא להתיר כפי פשט הסוגיה. וביחס לשאלה, האם אח מהווה שומר יותר מכל אדם אחר? מסתבר שלא. אלא אם כן מדובר באח קטן שהוא בגיל כזה שמצד אחד הוא מסוגל לספר מה שראה, ומאידך אין הוא בגיל שיש לו משיכה לבנות.

סיכום: לבני ספרד אסור, לבני אשכנז, אם מדובר באנשים כשרים, מותר.

שע. שאלה: האם מותר לילד בן תשע להתייחד עם תינוקת בת שלוש?

תשובה: שבט הלוי (ח"ה קפב ב) כותב בשם מהרש"ל (יש"ש קידושין ג, כב) רק אם אחד מהם 'בר עונשין', יש לאסור, הוא נשאר שם בצ"ע מדוע לא שייך דין חינוך בסוגיה זו.

שעא. שאלה: בן ישיבה, ששמע על כך שיש חתונה, האם מחויב ללכת אליה?
תשובה:

ראשי פרקים: א. המקור בש"ס; ב. האם יש בדבר רשות או חובה; ג. הפסיקה בהלכה; ד. התייחסות למצבים שונים; ה. האם ההיתר/ החובה לבטל תורה, מותנה במספר האנשים העומדים להשתתף בחתונה; ו. מצבים מיוחדים.

א.

הגמרא (כתובות יז.) כותבת כך: 'תנו רבנן, מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. במה דברים אמורים? כשאין עמו כל צרכו, אבל יש עמו כל צרכו, אין מבטלין'.

מוכח מברייתא זו, שמעלת מצוות 'הכנסת כלה' גוברת על חשש של 'ביטול תורה', אך נחלקו הראשונים בפירוש המושג 'מבטלין', האם יש כאן הוראה המחייבת לבטל תורה (בגלל ערך המצווה) או שמא רק רשות.

ב.

כותב השיטה מקובצת (כתובות יז.) בשם 'שיטה ישנה' וזו לשונו: 'רשות יש בדבר לבטל תלמוד תורה, מפני הוצאתו (של המת, וכן להכנסת כלה), וכן נראה מדאמרינן אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי שהיה מבטל וכו', ואם חובה לבטל, כל החכמים היו מתבטלין לכן, ואמאי נקט רבי יהודה בר אילעאי?'

בניגוד לכן, כותב הריטב"א (מובא בשטמ"ק שם) וזו לשונו: 'עיקר הפירוש דברייתא כפשוטא דמבטלין, בחיוב קאמר, ומה שאמרו על רבי יהודה בר אילעאי לאו למימרא דשאר רבנן לא מבטלו, אלא באו לומר שהדבר חובה לכל חכם, ואפילו לפני מי שתורתו אומנותו כרבי יהודה בר אילעאי'.

וכדברי הריטב"א מכריע גם הרא"ש לאחר שהתלבט בדבר (כתובות ב ה) וזו לשונו: "יש מפרשים, הא דקאמר מבטלין ת"ת, כלומר רשאיין לבטל... ומיהו לישנא דהש"ס דקאמר דנטילתה כנתינתה, מורה על דרך חובה!".

ג.

השו"ע (אבה"ע ס"ה א) פוסק ברייתא זאת להלכה: 'מצווה לשמח חתן וכלה ולרקד לפניהם'. ומוסיף הרמ"א במקום: 'ומבטלין ת"ת להכנסת כלה' (לא ברור מדוע מרן השו"ע לא ציטט הלכה זו בהקשר להכנסת כלה).

ד.

ידיעה על קיום החופה או ראיית החופה.

חלוקה חשובה עושה ה'חלקת מחוקק' (אבה"ע - ס"ה,א) שרק כאשר רואה בפועל את הכניסה לחופה צריך לכבדו, אבל לא צריך לבטל מלימודו, אם יודע שיש חופה בעיר. את החילוק הזה דוחה ה'בית שמואל' (אבה"ע - ס"ה,א) בטענה שהרי הברייתא לעיל, הביאה את החיוב על ביטול ת"ת מפני הוצאת המת והכנסת כלה ביחד, ולגבי הוצאת המת כלל ידוע הוא (לא ידעתי מניין וודאות זו - העורך) שאפילו אינו רואה אלא רק יודע צריך לבטל, משמע בפשטות שכך גם לגבי הכנסת כלה.

בהעמק שאלה (שאלתא ל"ד סק"ב) פוסק הנצי"ב כדעת החלקת מחוקק, שאדם חייב לבטל ת"ת רק במקרה בו הוא רואה ממש את הכנסת הכלה. 'יש לחקור, איזה שלב נקרא בפועל 'הכנסת כלה' ומוכיח שהבית שמואל שנסמך בעיקר על כך שבמת יש חיוב גם אם אינו רואהו, וזה אינו נכון מלשון הגמרא בברכות 'הרואה את המת ואינו מלווהו', משמע שראייה היא הגורמת לחיוב לחול על האדם.

כמו כן סובר בעל השדי חמד (מערכת חתן וכלה, אות כ"ב) שכל החיוב לבטל תלמוד תורה מפני הוצאת המת וכן להכנסת כלה הוא רק על אדם שרואה בפועל. וכן מדוייק משינוי הלשון הכתוב במסכת שמחות 'כך היה רבי יהודה בר אילעאי עושה בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה מקלסין' (בתלמוד כתוב 'הכנסת כלה ואילו כאן כתוב 'רואה את הכלה').

כותב השד"ח טענה הבאה לחזק את שיטתו, (שידיעה על קיום החתונה אינה מחייבת לבטל תורה): 'שהרי בעיירות גדולות שנמצאים בהן תלמידי חכמים הרבה ורבנים דיתבין ועסקין באורייתא תדירא לא ראינו ולא שמענו שכולם יבטלו לימודם להכנסת כלה אף שיודעים כי ביום הזה יש חתונה... וחלילה לומר שכולם עושים שלא כדין'.

ה.

החיוב להפסיק מלימודו, האם הוא תלוי בשאלה, אם יש מספיק אנשים המשתתפים בחתונה בלעדיו?

מובא בשטמ"ש"ק (כתובות יז.) בשם לקוטי הגאונים: 'מדיהבי שיעורא להוצאת המת ולא יהבי שיעורא להכנסת כלה שמע מינא דלית לה שיעורא'.

בתלמידי ר' יונה (ס) כתובה שאלה זו והובאו שתי דעות: 'ולענין הוצאת כלה, נראה דכיוון שהוא מפני כבוד החיים לחבכה על בעלה, די לה כשמוליכין אותה לפי כבודה. ויש אומרים דלגבי כלה אין לה שיעור ולעולם מבטלין, כי ברוב עם הדרת החתן והכלה ומוסיף יותר בשמחה ובחיבוב'.

ניתן להביא ראייה ממקור יותר קדום (שנ"ל שלא היה בידיהם) השולל את דעת הגאונים שהובאו לעיל (הסוכרים שאין לדבר 'שיעור').

באבות דר' נתן (פ"ה, ה"א): 'שני תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מיטה של מת, אם בידן כדי צרכן, אל יבטלו ממשנתן. ואם לאו, יעמדו, וישננו, ויקלסו לכלה וילוו למת'. מוכח בבירור שגם לגבי כלה, מבטלים תלמוד תורה רק אם אין לה 'כל צרכה'. וכן פסקו למעשה הרב משה פיינשטיין (אג"מ, או"ח ב, צ"ה) הרב וואזנר והרב אליעזר שך (שו"ת שבט הלוי, ח"ז, סימן ר"ג) 'ולהלכה אף שמשמעות הענינים בשטמ"ק נוטה יותר שמבטלין בכל אופן, מכל מקום פשוט בעיניי, כיוון דנמצא באבות דר"נ (שהובא לעיל) דמשווה הכנסת כלה להוצאת המת ובכל אופן דווקא בכדי צרכן מבטלין... על כל פנים זה מכריע כדעה הראשונה בתלמידי ר' יונה'.

ו.

הובא באוצר הפוסקים (סה א, ז) שאם הורי הזוג מזמינים אנשים מסויימים, שאר בני העולם מוגדרים כ'מעבר לכל צרכה', ולכן אין עליהם חיוב כלל לבטל תלמודם.

סיכום: א. הרא"ש הכריע שיש חיוב לבטל תורה מפני הכנסת כלה; ב. לפי רוב הפוסקים, רק כאשר רואה את הכלה עוברת, מתחיל החיוב; ג. מוכח מאבות דר' נתן וכן פסקו פוסקי זמננו למעשה, שמבטלין תלמוד תורה רק אם אין לכלה 'כדי צרכה'; ד. בכל מקרה של חוסר ידיעה האם יש 'כדי צרכה' או לא. ניתן לסמוך על חזקה שיש בחתונה 'כדי צרכה'.

סימן סב

שעב. שאלה: מישהו הזומן לחופה ועדיין לא התפלל מנחה, מה יעשה?

תשובה: הריני לצטט תשובת תרומת הדשן הכותב סיפור ביחס למקרה דומה: 'וכן זכורני, בימי חורפי, בחתונה אחת, בת תלמיד חכם מופלג וזקן, והוא וכמה תלמידי חכמים אחרים, היו מסובין באותה סעודה, והגיע שעת המנחה, בסוף זמנה, ואכלו וסעדו לפניהם, ולא התפללו, רק אחד עמד להתפלל על השולחן, והאחרים תמהו עליו קצת, וכשהגיע הדברים לפני אחד מהגדולים, שלא היה שם, אמר: אלו הייתי שם הייתי סומך בפשיטות אהא דתניא פ' הישן דלעיל [סוכה כה ע"ב] דשושבינין ובני החופה פטורין מן התפלה.'

לעניות דעתי, כיון שיש היתר לבטל תורה משום מצוות הכנסת כלה, לכן פשוט שזה בגדר מצווה, שהעוסק בה פטור מן המצווה. אבל כיון שקשה להגדיר מי מתוך הנוכחים הוא חיוני ברמה כזו, שהיעדרות שלו תפחית בשמחה, לכן נכון שיגש הצידה ויתפלל. [במקרים קיצוניים שהוא בעצם שושבין עיקרי או עורך החופה וכד' נראה פשוט להורות שלא יפרוש לתפילה].

שעג. שאלה: האם מותר 'לעשות סעודת שבע ברכות' משותפות לשתי זוגות

שנשא (התמול המול שאחיין שלי התחתן סמוך לאחיינית של בעלי וחשבנו לקיים ארוחה משותפת לשני הזוגות)?

תשובה: ישנה אמנם מחלוקת בין השו"ע לרמ"א ביחס לשאלה האם מותר לערוך חופה משותפת לשתי זוגות. מרן התיר ורמ"א חשב משום 'עין הרע', אבל ביחס לסעודת שבע ברכות אף הרמ"א התיר, וזו לשון ההלכה (שו"ע אבן העזר סב ג): 'אם יש שני חתנים יחד, מברכים ברכת חתנים אחת לשניהם: הגה: ויש אומרים דאין לברך לשני חתנים ביחד, משום עין הרע, וכן נוהגין לעשות לכל אחד חופה בפני עצמו ולברך לכל אחד, אבל לאחר הסעודה מברכין להרבה חתנים ביחד, אם אכלו ביחד.'

הפתחי תשובה (שם סק"ו) כתב שאם החתנים מקפידים שאין רוצים בברכה משותפת, שפיר דמי לברך כל אחד בפני עצמו, ואין כאן משום אפוישי בברכות, ומוציאים את האחד לבית אחר ומברכים וחוזרים ומברכים לזה [מה שמעניין הוא, שלמרות שהציבור ברך פעם אחת על זוג זה, אין זה פוטר אותם מלברך

על זוג השני שאינו נוכח כאן, למרות שאכלו ביחד]. בספר נטעי גבריאל משמע שצורת הביצוע כאשר מקפידים היא שונה מכפי שהבאתי עד כאן, לדעתו יש להתחלק לשני מקומות שונים בשעת הברכות [קצת קשה לי, אם אכלו במקום מסויים כיצד מברכים במקום אחר].

חשבתי שהסיבה שלא נאסר הדבר משום 'אין עושים מצוות חבילות חבילות', כי כאן אין כריכה של שני סוגי שמחות שונים זה מזה, אלא זן אותה השמחה אלא שהיא מכופלת.

סיכום: ניתן לעשות סעודה משותפת לשני זוגות שנשאו.

שערה. שאלה: בעניין שבע ברכות. מטעמי נוחות וחסכון חשבתי להעלות הצעה הבאה: שלושה אנשים יאכלו לחם (ובכללם החתן והכלה) ובסוף הסעודה יצטרפו אליהם שבעה גברים שיאכלו מיני מזונות, ובזכותם נקיים את שבע הברכות לאחר ברכת המזון, האם הדבר ניתן?

תשובה: אפשר לנסח את השאלה כך, מה שאמר חז"ל (כתובות ה) 'ברכת חתנים בעשרה', האם כוונתם למעמד עשרה או לעשרה שהתחייבו בזימון?

מדברי תוספות (פסחים קב: ד"ה 'שאיין') הכותבים בשם רבנו משולם: "אבל הוא חדא מילתא היא, דברכת המזון גורם לברכת נישואין", ניתן לדייק שאי אפשר לברך שבע הברכות ללא סעודה (ולכן לדעתו ניתן לקיים את ברהמ"ז ושבע הברכות על כוס יין אחת) אבל עדיין לא ברור האם צריך שיהיה זימון בעשרה!

הרב יצחק יוסף כותב בספרו (שובע שמחות פרק י"ז, הלכה י") שצריך שיהיו שבעה שיאכלו לחם או שיאכלו פת הבאה בכסנין (עוגות) בכמות של קביעת סעודה, שזה נפח של ארבע ביצים.

סיכום: על מנת לומר את שבע הברכות, צריך שיהיה זימון בעשרה ולשם כך יש להקפיד על שבעה שיאכלו לחם או עוגות בכמות המחייבת ברכת המזון.

סימן עה

שעה. שאלה: ברצוני לעבור לגור בירושלים בקרית משה, אבל אשתי מעוניינת להישאר ליד הוריה באשדוד, האם אני רשאי להכריח למהלך הזה?

תשובה: מבוא: ישנם שני ברורים שעלינו לברר: א. האם גם היום נוהג הדין של 'הכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין'. ב. האם השכונות החדשות הבנויות ברצף עד העיר העתיקה בכלל ירושלים לעניין זה?

יש להדגיש שאין דין כפיה לעלות לירושלים דומה בחשיבה שלו, לדין כפיה לעלות לארץ, מפני שבעליה לארץ מחוצה לארץ, מקיים מצוות עשה דאורייתא של 'ירישתם אותה וישבתם בה', מה שאין כן ביחס לעליה לירושלים, שאין בה קיום מצוות עשה, שהרי מצוות ישיבת הארץ מתקיימת בכל מקום בארץ [ולפי זה המעלה לגור בירושלים, היא מצד מעלה וקדושה שיש בה].

א. על פי דברי החתם סופר בשו"ת (יו"ד רל"ד) גם בזמן החורבן קיימת המעלה לדור בירושלים, שהרי האבות בחרו בה (עקידת יצחק, חלום יעקב, קבורת האבות ושם הקריב אדם הראשון) טרם התקדשה הארץ על ידי יהושע.

ב. על פי שו"ת אז נדברו (יב כח בסופו) מעלת הדירה בירושלים רק באותם מקומות שידוע שהיה ישוב יהודי בזמן המקדש (בשם הרב ש"ז אורבך, תחומין י', רק לעניין כתיבת שם העיר בגט, דנים את כל השכונות, כירושלים עצמה, אבל לעניין שאר הדינים, אין משמעות לשינוי גבולות העיר).

ג. משנת יוסף (ד נח ג) יש מעלה לכל השכונות שניתן ללכת מהם ברגל, ולנסוע לעיתים קרובות להתפלל סמוך למקדש, אבל קדושת ירושלים היא רק תוך החומה.

ד. ישכיל עבדי (ו, יד) אמנם המעלה הרמה של ירושלים היא רק בתוך החומות, אבל מיישמים את הדין של הכל מעלים, כלפי כל השכונות הצמודות לה.

לגבי הכפיה לעלות לארץ ישראל, ידועה שיטתו של ר"ח הכהן שבתוספות כתובות שאינו נוהג בזמו הזה. נחלקו הפוסקים האם יכול הבעל לומר 'קים לי כר"ח הכהן' (עין אוצר הפוסקים יט עמ' 248), אבל ביחס לירושלים מסתבר שר"ח הכהן יודה, שהרי קדושת ירושלים היא ודאי לא מפני המצוות המיוחדות שבה (שם עמ' 264 ועיין שם בהערה).

העולה מכל הנ"ל, מסתבר שאין נוהג דין כפיה ביחס לשכונות החדשות, אלא אם כן נאמר שהדין הזה נובע מהרצון/הצורך להרכות את הישוב בירושלים, או מצד ההבטחה של הנביא 'פרזות תשב ירושלים'.

הרב דוב ליאור אמר לי שהוא לא שמע על מקרה שפסקו דין כפיה לעלות לירושלים, אבל מסתבר שאם יש בידו יכולת כלכלית לגור בירושלים, יהיה דין של הכל מעלין, אף כלפי השכונות החדשות.

סיכום: מסתמן שגם כיום נוהג הדין של הכל כופין, אלא שלא נראה ליישם זאת ביחס למגורים בשכונות החדשות.

סימן פה

שעו. שאלה: אני אישה נשואה, קיבלתי סכום כסף גדול מהורי, האם עלי להביאו לבעלי?

תשובה: כל מתנה או ירושה שמגיע לאישה אחרי נישואיה, הגוף שלה והפירות שלו, אשר על כן, יש לרכוש קרקע או לקנות מנייה והקרן נשארה בבעלותה ואילו הרווחים ילכו לבעל לטובת רווחת המשפחה והעלאת רמת החיים. במקרה שהיא מתה בחייו הוא יירשנה ואילו אם תתגרש או תתאלמן, היא תזכה לממש את בעלותה בקרן. לעניות דעתי, עדיף להם למחול זו לזה או זה לזו, ויוכלו להפיק תועלת בחיי נישואיהם מכסף זה.

**חושן
משפט**

סימן כו

שעז. שאלה: מישהו חייב לי כסף זמן רב, האם מותר לגשת לקבל את שלי דרך 'הוצאה לפועל'?

תשובה: באופן כללי אין לתבוע מישהו בערכאות, כלומר בכל מקום שיפוטי שאינו 'דין תורה'. אם יש ביניהם ויכוח בעצם החוב, חייבים לדון על כך בבית דין. גם אין צורך של דיון אלא רק גביה ללא צורך בשפיטה, יש להתייחס לכך שהגבייה שם היא ברוטלית (מכירת מטלטלין במחיר 'על הרצפה', וכן אין מתחשבים במושג של 'מסדרין לבעל חוב'). יש להשתמש בדרך זו, רק כאשר 'כלו כל הקיצין', כגון שהנתבע אינו בר השגה באופן אחר [עיין עוד בנושא במשפטי ארץ ח"א עמ' 165].

סימן לג

שעת. שאלה: בסוף החופה של בני, מישהו שם לב שאחד העדים הוא בן דוד של הכלה. האם יש בעיה בכך, ומה הדין בדיעבד?

תשובה: עדים קרובים למי שמעידים עליו או שקרובים ביניהם, פסולים לעדות מן התורה, כפי מה שחז"ל למדו (סנהדרין דף כ"ז:). מפסוק: 'לא יומתו אבות על בנים' - בעדות בנים. קירבה של בן דוד נקראת היא בלשון הפוסקים: 'שני בשני' ולכן העד כאן פסול (אגב, גם בעל של בת דודה פסול, כי אומרים 'בעל כאשתו'). במקרה של דיעבד: החתם סופר (שו"ת אבן העזר ק') סובר שלמרות שעדים שיחדו אותם לקידושין נמצאו פסולים, ניתן לסמוך על שאר הצופים. יש שסמכו על דבריו לגמרי ולכן לא הצריכו קידושין מחדש (כך ענה הרב דוב ליאור) והרבה חששו לסברא שאין לסמוך על שאר הצופים (שיש ביניהם גם פסולי עדות) והצריכו אמנם קידושין חדשים אבל ללא ברכות, בגלל הכלל של 'ספק ברכות להקל'. ביחס לכתובה, הואיל והחותמים הם פסולי עדות, יש לכתוב כתובה מחדש (רק הם חתמו, ואין לסמוך על שאר הצופים כאשר השטר חתום באופן הפסול), ולמסור אותה לכלה. אם נזכרו באותו יום מה טוב, ואם ביום אחר יכתבו תאריך הנוכחי בשעת החתימה.

שעט. שאלה: בטעות לקחו עד קידושין שהוא מחלל שבת, האם יש לערוך חו"ק מחדש בפני עדים כשרים?

תשובה: הרב שמואל אליהו ענה על פי הוראת אביו, שסומכים בדיעבד על שאר הצופים שהיו שם.

סימן עה

שפ. שאלה: יש ספק האם החזרתי חובי לגמ"ח, האם אני רשאי לשלם מכספי מעשר?

תשובה: במקרה של ספק פירעון, הדין הוא כך, אם יש תביעה של המלווה, חייב הנתבע להחזיר מן הדין, כי יש חזקת חיוב מול ספק פירעון, והוודאי גובר, אבל אם אין תביעה כגון שהתובע אינו זכור בהלוואה, פטור המסופק, ואם בא לצאת ידי שמיים, חייב לשלם (ב"ק קי"ח. וכן שו"ע חו"מ ע"ה ט - י). בנידון שנשאלתי, בעל הגמ"ח תבע אותו 'ברי', אשר על כן חייב מן הדין, ואין לפרוע חובו מכספי מעשר.

סימן צז

שפא. שאלה: האם גם בעניין דרישת שכר דירה משוכר, ישנו איסור של 'לא תהיה לו בנושה'?

תשובה: חשבתי לדמות זאת לדיני שמיטת כספים. המשנה אומרת (שביעית י א) שהקפת חנות ושכר פועל אינם משמיטים, אלא אם כן זקפה לו במלווה. לפי זה יוצא שאין על שכירות דירה גדרי הלוואה. (עיין ספרו של הרב גולדברג על שמיטת כספים), אבל הרב משה כהן כתב לי 'הסברא שאסור לנוגשו היא כדי שלא להכלימו, שהרי אין לו (עיין שו"ע צז ב) ולכן נראה שלא משנה מה סיבת החוב.

הרב חגי בר גיורא הפנה אותי ל'כסף הקדשים' חו"מ (צו ב) הכותב, בשכירות לא שייך איסור זה, מכל מקום נכון להיזהר.

דבר זה ניתן ללמוד מדיני שביעית המשמטת כל הלוואה, אבל אינה משמטת חובות שלא נבעו מחמת הלוואה כגון שכר שכיר, הקפת החנות וכדומה, [ניתן לדייק שגם בעלי תוספות (כתובות נה.) סוברים כך, שאין שמיטת כספים נוהגת בשום חוב שאינו בא מחמת הלוואה]

מפורש שם שאם 'עשאה מלווה, הרי זה משמט' (שביעית יא). מבאר הרע"ב: שחשב עם הקונה וזקפן עליו במלוה (דברי הרע"ב הם על פי הרא"ש, אבל הרמב"ם כתב שזה מוגדר משעת העמדה בדין).

לפי זה יוצא, שכל עוד המשכיר לא אמר לשוכר כלשון הזו, אתה חייב לי, דרך משל, שמונה עשרה אלף ש"ח ויש לך שבוע לשלם לי, יהיה מותר ללחוץ אותו לשלם על השכירות.

בבית יוסף (חו"מ טו) כתב באופן אחר. בגלל הקושי, איך לבאר את המשנה 'השוחט את הפרה וכו'' שממנה משמע שיש דיני שמיטה גם בחובות הנובעים מחמת מקח וממכר, ורק בהקפת חנות אינו משמט, הואיל והדרך להקיף לשנה או לשנתיים ולכן אין דרך לנוגשו, ולכן נחשב כאילו לא הגיע הזמן.

לפי זה יוצא שהמוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפורעו אחר שביעית, מיד שמכר לו, הוה ליה כאילו הלווהו, ושביעית משמטתו.

התומים מסכים לדעה המקילה, ואילו הנתיבות (צו) חושש לדברי הב"י.

הרב וואזנר (שבט הלוי ח"י רסז) חושש להחמיר כדברי האוסרים (כ"י וסמ"ע) ומסיים שיש להקל בכל מקרה שנוסף עוד ספק.

נראה לי, שברוב המקרים ניתן להסתפק, האם באמת אין כסף לשוכר לשלם או שיש לו אלא שיש לו סדר עדיפויות שונה, איך להשתמש בכסף המועט שיש לו, כאן נחשב כס"ס ויהיה מותר לנגוש אותו.

סיכום: ראוי להורות לשואל, לפתוח תיק בבית הדין, והדיינים יבררו היטב האם באמת אין לו יכולת לשלם.

 סימן קנד

טפב. שאלה: יש ברשותי כלב השייך לבן שלי (הבן שלי הוא בן שלושים). הבן שלי כבר תקופה לא גר בבית, בלית ברירה הוא השאיר את הכלב אצלנו. השכנים מתלוננים על כך שהכלב נובח גם בשעות לא נוחות. האם אני נושא באחריות הרעש הנגרם? רציתי גם לציין שלפי ההבנה שלי, הכלב איננו נובח מעצמו אלא הילדים שעוברים ברחוב הם הגורמים לו לצאת מהרוגע שלו, ועל כן הוא נובח.

תשובה: יש לדון במספר נקודות:

א. האם מי ששומר על הכלב נושא גם באחריות נזקיו? ב. האם ניתן לכפות על האדם גדרי שומר (כמו המקרה שיש בשאלה, שבו הבן כפה על ההורים את השאת הכלב)? ג. האם העובדה שאנחנו נותנים לו לאכול, מהווה הוכחה שאנו מוגדרים כשומרים? ד. האם הטענה שילדים מעצבנים את הכלב, מהווה טענת פטור, כדין שור האצטדיין (ב"ק ט). ה. האם כלב שנוגח נחשב לדבר המזיק, לעניין הרחקת נזיקין, כשאר הדברים הגורמים רעש לשכנים שבמציאות מסוימת (עיין ב"ב כ:). מחייבים את המזיק להרחיק את עצמו (שהרי אין אנו דנים על חיוב תשלומי נזק, אלא על החיוב של הבעלים להרחיק את הדבר המזיק מרשות הניזק).

א. המשנה אומרת (ב"ק ט): שהשומר נכנס תחת הבעלים. אם כן השומרים נושאים באחריות על מה שהכלב מזיק לאחרים, וזו לשון המשנה: 'כל שחבתי בשמירתו, הכשרתי את נזקו'.

ב. 1) יש לדון על פי הסוגיה המלמדת אותנו שאם הבעלים אומרים לנפקד הנח לפניך, אין לו גדרי שומר (ב"מ פא:). וכאן לכאורה לא אמרתם בפירוש שאתם נושאים באחריותו ובשמירתו, אלא בנכם הטיל אותו עליכם ללא קבלת שמירה שלכם.

2) גם באופן שאמר הנפקד 'הנח לפני', יש צורך לפי חלק מהראשונים, שיעשה קניין בדבר הנפקד על מנת שיחולו עליו גדרי שומר (שו"ע חו"מ רצ"א ה), בנידון דידן, שהכלב מצוי בחצר של ההורים, פשוט הדבר שאין לפטור אותם בגלל חוסר קניין, שהרי חצר המשתמרת קונה (שו"ע חו"מ ר א).

ג. 1) העובדה שאדם נותן אוכל לבעל חיים אינה מוכיחה שהוא בעלים או שהוא שומר עליו, שהרי בני אדם מאכילים גם בהמות של הפקר. ההלכה אוסרת להאכיל חמץ בפסח, גם לכלב הפקר, כי זה עדיין מוגדר כהנאה מחמץ (שו"ע אר"ח תמח ו) אם כן, ניתן להוכיח מכאן שאין תלות בין העובדה שמאכיל אותו, לשאלה האם הוא מגדיר את עצמו כשומר עליו, אלא זה נובע מכך שיש לאדם הנאה להאכיל בעלי חיים. לאחר מחשבה אני מסיק שאין קשר בין הדברים, שהרי אולי מחאתך נובעת ממצוות 'אפרושי מאיסורא' וכן מהמצווה של השבת אבידה (עיין ב"מ לא. ראה מים ששופין ובאין, הרי זה גודר בפניהם). אבל נראה לדחות זאת, שהרי אתה מאכיל דווקא את הכלב של הבן ואתה מונע מכלבים אחרים מלאכול, זה סימן שאתה מגלה דעתך שאתה שומר.

2) חשבתי לבדוק את טענתך שאינך שומר עליו, על ידי כך שאשלח מישהו שיבוא לנסות לגנוב את הכלב, אם תביע התנגדות פיזית או מילולית זה סימן שאתה שומר עליו. בר מן דין, הואיל ולפי חוקי המדינה, מי שברשותו קורה נזק, כגון שנופל חלילה תינוק לתוך הבריכה שברשותו, בעלי החצר הם האשמים בתוצאה.

ד. אמנם 'שור האצטדיין' אינו חייב מיתה כאשר הרג בן אדם, שנאמר 'כי יגח' ודרשו ולא שיגיחוהו'. יש בסוגיה זו מבוכה בהלכה, שהרי הרמב"ם פסק מצד אחד (נזקי ממון ב, יט) ש'המשסה כלבו של חברו... ובעל הכלב חייב חצי נזק', כלומר אין כאן טענת פטור, ואילו במקום אחר (שם ו, ה) כתב 'שוורים שמשחקין בהן ומלמדין אותן שיגיחו זה את זה, אינם מועדים זה לזה, ואפילו המיתו את האדם, אינן חייבין מיתה...', משמע שאין אחריות על בעלי הבהמה. ובמקום שלישי (שם י, ח) כתב ש'המשסה כלב בחבירו והרגו, אין הכלב נסקל', משמע כמו המקור השני שאין בעלי הבהמה אחראים על התוצאה. המגיד משנה מסביר שאכן בעלי הבהמה משלמים רק חצי נזק (במקור הראשון) גם אם השור מועד, מפני שהעובדה שמישהו גרם לו מגדירה את הפעולה כאילו הוא שור תם.

לעניות דעתי, יש הבדל גדול בין מצב של שור אצטדיין לבין כלב שנובח בגלל שילדים גורמים לו לנבוח. במקרה הראשון יש תופעה שהיא חריגה מה שאין כן בנידון דידן. נראה יותר לדמות את מה שקורה, כמו 'בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה' (כ"ק ו) שהדין הוא שחייב בעל הבור, מדין בור ואש, ולא יוכל לטעון שהבהמה הזיזה את הבור מהמקום הראשון בו היה.

לענייננו, יש לדון את הילדים כ'רוח מצויה', ועל כן אין לפטור את בעלי הכלב מהנזק שהם עושים.

ה. ביחס לשאלת נזקי רעש, עיין בספר ביכורי אביב עמ' 81, המסיק ש'כלב הנובח בלילה באופן קבוע, ובכך מונע את שינת השכנים, נחשב הדבר לנזק שאין לו חזקה (על פי עטרת פז א חו"מ ח).

הערת הרב אביעד וייץ: לכאורה יש לעיין דהראשונים בב"ק דף כד: כבר חילקו בין שור האיציטדין למשסה כלב בחברו שחייב בעל הכלב, דתוס' שם בסוף בעמוד כתבו דשאני שור האיציטדין שנלחמים בו, ובנימוק"י מובא חילוק נוסף ובשם הריטב"א חילק שיש לחלק בין שור שהמית בגלל שיסוי שבזה התורה פטרתו מסקילה, לבין נזיקין שחייב (ויעיין בנחל"ד שם שהביא מהיש"ש לחלוק על המ"מ בהבנת הרמב"ם שהוזכר בתשובה, דס"ל שגם לרמב"ם חייב נ"ש כראב"ד, וכ"כ עוד מפרשים). אלא החילוק צריך לגעת במה שהגמרא בב"ק שם בסוגיה מביאה ששור שנגח בגלל שהתינוקות שיסו אותו, חייב למסקנה, וכאן יש להבין את החילוק בין תינוקות המשסים את השור והוא נוגח לבין שיסוי הכלב על ידי התינוקות.

שפג. שאלה: האם מותר לפצל דירות בבניין מגורים?

תשובה: השאלה שאנו דנים בה היא, במקרה שאחד מן הדיירים הדירים בבניין/בחצר, מעוניין לפצל את ביתו ולהכניס שוכרים נוספים, האם יכולים השכנים למנוע בעדו?

יש כאן כמה נושאים: א. האם מותר להגדיל את שטח הבית, על ידי תוספת בקומה או בחדר נוסף? ב. האם מותר לשנות את אופי השימוש של הדירה (הכנסת דיירים נוספים) גם ללא תוספת במבנה? ג. האם מותר, שהדייר הקיים יוסיף כניסה שתשמש את הדיירים החדשים? ד. כאשר השכנים מעכבים עליו, מאיזה סיבה הם מעכבים?

נקודה למחשבה: מצד אחד, מאוד מסתבר שיהיה מותר לאדם להמשיך לגור בביתו למרות שהמשפחה התרחבה, ובגין כך זה נוספו אנשים בחצר המרבים את הצפיפות. מאידך ברור (מהעולה בכל מסכת בבא בתרא) שישנם שימושים מסוימים, שרשאים השכנים להתנגד בגלל שהם גורמים הפרעה, כגון לפתוח חנות בחצר. המשנה (ב"ב נ"ט): מביאה מספר הלכות: 'לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפין: בנה עלייה על גבי ביתו לא יפתחנה לחצר השותפין, אלא אם רצה בונה את החדר לפניו מביתו ובונה עלייה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו.'

בסיבת הדין הראשון נאמר בגמרא שם (ס) מאי טעמא? מפני שמרבה עליהם את הדרך!

והגמרא שואלת אם כן כיצד יש להבין את המשך המשנה, המרשה לכאורה להוסיף דיורין, ועך כך היא משיבה: 'אמר רב הונא מאי חדר שחלקו בשנים ומאי עלייה אפתאי'.

אביא את ההבנות השונות בראשונים העוסקים בשאלות הנ"ל.

א. שיטת הרשב"ם היא כך: שני תנאים ישנם שרק בצירוף שניהם הדבר מותר: 1. אינו מרחיב את שטח ביתו על ידי תוספת קומה או חדר נוסף (מותר רק לפצל את החלל הקיים בגובה או ברוחב); 2. אסור ליצור פתח נוסף בחצר, אלא כולם עוברים דרך פתח הבית הקיים. כאשר מתקיימים תנאים הללו, מותר להשכיך שם כל סוג של דיירים [לא התייחס הרשב"ם למצב שבו מעוניין לסגור מרפסת בשביל להשכיב שם את הילדים הנוספים שנולדו לו].

ב. שיטת הרמב"ם היא (כפי שביאר אותה הרב המגיד) שמותר להגדיל את שטח ביתו, כל עוד לא פותח פתח בפני עצמו בחצר, ועל כן יצטרכו הדיירים הנוספים להיכנס לביתם דרך הבית של המשכיר, ומן הסתם לא יכניס לשם אלא את אנשי ביתו הקרובים והסמוכים על שולחנו. יוצא בעצם, ש'הדרך לסגן' שלא יוסיף לבית דיירים זרים, היא על ידי מניעת פתח עצמאי נוסף בחצר.

ג. שיטת הראב"ד היא שכל עוד הבעלים מקפידים לשמור על העיקרון, שלא לפתוח פתח חדש, הדבר מותר, למרות שהדיירים הנוספים אינם סמוכים על שולחנו.

מרן השו"ע (ח"מ קנ"ד א) פסק כדברי הרמב"ם ואילו הרמ"א הקל כרשב"ם. נחלקו האחרונים האם סיבת העיכוב היא מצד פגיעה בצנעת הפרט, כפי שעולה מדברי הרשב"ם על הגמרא [שמרבה עליהן את הדרך - שרוב בני אדם יוצאין ונכנסין עכשיו בחצר יותר מבתחלה וליכא צניעות כדמעיקרא] ולפי זה בימינו שהחצרות אינם משמשות את הדיירים לשימוש הזקק צניעות, כל סוגי הפיצול יהיו מותרים, או שסיבת העיכוב היא מפני הצפיפות בחצר, כפי שעולה מדברי הרשב"ם על המשנה [לא יפתחנה - שהרי הוסיף דיורין בחצר ומטריח על בני החצר שמרבה עליהן דריסת הרגל:]: ולפי זה גם אם רוב הדיירים הסכימו ואחד מהם מתנגד הדין עימו.

סיכום: במקרים הרגילים בהם יוצרים כניסה נוספת לדיירים נוספים, הדבר אסור לכל השיטות, ואם יעברו כולם דרך בית של הדייר הראשי, לפי השו"ע יהיה אסור ואילו לרמ"א יהיה מותר. ישנה סברא שבימינו שאין שימוש בחצר כמו פעם, כל פיצול יהיה מותר.

סימן קנו

שפד. שאלה: אנו בישיבה רגילים לשכור שירות מחברת אוטובוסים מקומית, לשם נסיעה לחתונות וכדומה. פנה אלינו בעל חברת אוטובוס מעיר אחרת, ובפיו הצעה לבצע עבורינו שירותי הסעות באותו מחיר שמבקשים מאיתנו כאן, אבל הדבר המיוחד אצלו שהוא חברה 'שומרת שבת', בניגוד לחברה המקומית, האם הדבר מותר?

תשובה: אמנם ישנו איסור לבעל עסק שאינו תושב המקום לפתוח עסק בעיר שישנו כבר אותו בעל מקצוע (ב"ב כ"א:), אבל יש מצבים בהם הדבר מותר.

הרא"ש כתב (ב"ב ב יב) בשם הרב יוסף הלוי (הוא הר"י מגאש) שאם הסוחר שבא מבחוץ מוכר יותר זול, אין מעכבים עליו, כיון שהוא טוב לבני העיר, והובאו דבריו להלכה ברמ"א (חור"מ קנוז) ושם הוסיף שכל מצב שניתן להגדיר את הסחורה כמין בפני עצמו, יש היתר, כגון שמוכר סחורה יותר טובה או יותר גרועה. כמו כן כאן, למרות שהמחיר הוא זהה למחיר של בעל העסק המקומי, אבל יש כאן טובת הנאה אחרת, והיא הרצון להעסיק אנשים שאינם פותחים את העסק שלהם בשבת, כך השיב הרב ליאור.

סימן קסא

שפה. שאלה: האם יש חיזוק ראיה מרחוב לבית של חצר פרטית, ואם כן האם ניתן לחייב את העוברים ושבים או את העירייה להשתתף בהוצאות גידור המקום, על מנת למנוע 'מציצנות'?

תשובה: נראה לדחות את התביעה משתי סיבות:

א. כאשר בני הרחוב מזיקים לאדם פרטי, אין מחייבים את בני הרחוב בהוצאות המונעות חיזוק ראיה, אבל בני החצר יכולים לתבוע זה את זה לעשות כל מה

שביכולתם על מנת למנוע את ההיזק. הראיה היא מהמשנה (בבא בתרא דף ז:): האומרת שבני חצר מחייבים זה את זה בכניית 'בית שער' לחצר וזו לשונה: 'כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר'. ורש"י במקום מבאר מה הצורך שיש בכניית 'בית השער': 'כופין אותו, את בן החצר שאינו רוצה לסייע את בני החצר לבנות להן בית שער להיות שומר הפתח יושב שם בצל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר'. וכך לשון השו"ע (חו"מ קסא א): 'בני העיר [נ"א החצר] כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם...'. מכאן רואים שכאשר ישנו היזק ראייה שנובע מהילוך בני אדם ברחוב, אין הם אלו שצריכים לישא בהוצאות.

ב. אין כיום לחצרות שלנו גדר של חצר שהייתה בזמן חז"ל, הואיל וכיום אין החצר משמשת לאותם שימושים שהיו בזמן חז"ל. אז, בזמן חז"ל, שימשה החצר לצרכים ביתיים כגון כביסה ובישול, וריבוי הצופים הפריע לתשמישים הללו. החצרות בזמננו לא משמשים לצורכי צניעות, ולכן הם דומים יותר למבוי, שבו אין דיני היזק ראייה (עיין כתבי עת פעמי יעקב נ"ה ומבית לוי י"ח). גם אם נמצא מי שחולק על סברא זו, עליו להוכיח צדקתו, מדין 'המוציא מחברו עליו הראיה', וחוקן מזה בתביעות שהן כלפי הציבור, הבעל דין נחשב תמיד ל'מוציא'.

לכן נראה למסקנה לדחות את התביעה, ויש לברך את הצדדים בכל מילי דמיטב 'והאמת והשלום אהבו'.

סימן קסג

שבו. שאלה: תושבים חדשים ביישוב, בשנתם הראשונה, ולא הביעו כוונה להשתקע כאן, האם ראוי לגבות מהם מיסי קליטה המיועדים לתשתיות של קידום פני המקום ועוד צרכים ישוביים חברתיים (להוציא צרכי בטחון או מים וכד')?

תשובה: על פי המשנה בבא בתרא (ז:): אין לחייב את המתגורר במיסי ישוב, כגון אלו המיועדים לשכלל את העיר, אלא אם כן גר ביישוב שנים עשר חודש או לחילופין שכבר קנה בו דירה. בפוסקים הובא (רמ"א חו"מ קס"ג ב) שאם שכר דירה לשנים עשר חודש, הוי כאנשי העיר מיד. עוד הובא שם, שאם נהגו בעניין אחר, הכל כפי המנהג.

אשר על כן נראה שמכוח ההלכה בפשטותה, ניתן להתחיל לגבות את המיסים של קליטה, מיד בכניסה לגור כאן, כי כל מי שבא לגור כאן, בא על דעת המנהג הקיים כאן. אם שכר דירה לשנה, גם ניתן לחייבו מיד. נכון להוסיף שעל פי רוח ההלכה, היה ראוי לגבות סכום זה רק אחרי שגור כאן שנה, אם לא קנה דירה וכן לא חתום על חוזה לשנה.

סימן קפה

שפז. שאלה: בן אדם הניח בקבוקי שמן למכירה, רשם כל בקבוק עולה 18 ש"ח ושם קופה לידם. בא אדם ורשם פתק חילופי וכתב בו שמחיר הבקבוק הוא 20 ש"ח. אחרי שראה שיש עשרה בני אדם שקנו במחיר הגבוה, לקח אף הוא בקבוק לעצמו בחינם והחזיר את הפתק הקודם. האם הוא מוגדר כגנב שצריך להשיב גניבה לבעליה?

תשובה: על פי חו"מ (קפה א) יש כאן גדר של שליח שמכר במחיר יותר גבוה שהרווח הוא לבעל הסחורה לכן הוא מוגדר כגנב ועליו לשלם לבעל הסחורה. הוא גם חוטא כלפי הלקוחות מדין 'אל תמנע טוב מבעליו', מפי הרב יצחק זילברשטיין.

סימן רכז

שפז. שאלה: האם מותר לקנות מוצרים מאי ביי ולמכור אותם ביוקר של יותר משישית או שמא יש בזה אונאה?

תשובה: אין בהלכה הגבלה על רמת/אחוזי הרווח שמותר להרוויח. הדבר היחיד שנאמר הוא, שאין למכור ביותר משתות ממה שהמחיר בחנויות.

סימן רכח

שפט. שאלה: האם מותר 'גניבת דעת' כלפי אשתי, כאשר התוצאה היא הוספת שלום בית?

תשובה: מתוך הסיפור שתארת בפני, נראה שקניית לאשתך מוצר שהיא חושבת שטרחת המון בשביל להשיגו, למרות שבפועל, לא טרחת כל כך, ואשתך עשויה להחזיק לך טובה מעבר למה שכביכול 'מגיע לך'.

אמנם מדברי הגמרא (חולין צד): 'תניא היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אלא אם כן הודיעו ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר' נראה שהמעשה הזה הוא לא חיובי, אבל כאן יש להתיר משתי סיבות: א. היא מטעה את עצמה, ולא עשית מעשה הגורם לה לטעות; ב. משום שלום בית, כל דבר המחזק את הזוגיות, הרי שהוא חיובי, בהתחשב בכך, שאילו היה נצרך, באמת היית טורח, כפי מה שנדרש על מנת לשמח אותה.

שצ. שאלה: התבקשתי להיות שליח בסניף בשבת ארגון. חשבתי להופיע בתור נכה על כיסא גלגלים, למרות שאני בריא ברוך השם, המטרה היא להעביר מסר חינוכי, שאותו אסביר בפעולה בליל שבת, שאלתי היא, האם מותר להתחזות?

תשובה: המשנה בסוף פאה (ט,ח) אומרת: 'וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנא' (דברים טז) צדק צדק תרדוף'. לא נראה שיש במשנה זו פסיקת הלכה שהרי לא מובא זה בפוסקים, אלא אלו דברי מוסר שראוי לנהוג על פיהם.

השאלה היא, מה ההגדרה של 'עושה עצמו כאחד מהם'?

בפשטות מדובר באדם שמנצל את ההצגה ואת ההטעיה, על מנת להשיג רווח ממוני, על ידי שמעורר רחמי הבריות כלפיו.

מה שאין כן בנידון דידן, שעושה זאת לשם מטרה חינוכית (מעוניין להראות עד כמה חשוב עמוד השדרה לאדם, ולשם כך מבליט את ההבדל בין אדם בריא לאדם נכה).

במקרה זה, יש לוודא שכל מי שהיה בתפילת ליל שבת, ידע מהחשיפה, על מנת לא להשאיר רושם מוטעה לאורך זמן.
 לדעתי, כל הנהגה זו, אינה 'משנת חסידים', אבל אין לאוסרה.
 פשוט לי הדבר, שאין הוא פטור מלעמוד בתפילת העמידה.

טצא. שאלה: האם האיסור המפורט והמיוחד שלא להונות אלמנה קיים גם באלמנה שכבר נשאה שנית?

תשובה: מסתבר שלא, כשם שאין גדרי אונאת יתום באדם שהתייתם בגיל שבעים או שהתייתם בגיל צעיר וכעת הגדיל, כפי מה שמפורש ברמב"ם (דעות ו;)' ועד אימתי נקראים יתומים לעניין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להיסמך עליו ולאמנן ולהיטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים'.

סימן רכט

טצב. שאלה: כאשר אני קונה ירקות שסופר, ואני ממלא את השקית בעגבניות או בקולורבי, האם אני רשאי לתלוש מהם את הפסולת [כגון הגבעול בעגבניה והפאות שיש בקולורבי]?

תשובה: מסברא נראה שהדבר אסור, במיוחד לאור העובדה שהחנות שילמה על זה כאשר קנתה את הסחורה מהשוק הסיטונאי, ומסתבר שהמחיר שנקבע הוא מתוך ידיעה שיש שם קצת פסולת. יתרה מזו, הגמרא אומרת (בבא בתרא צג:) שמי שבורר צרור מגרנו של חברו חייב לשלם לו. הרב פוקס כותב בספרו 'ואהבת לרעך' (פרק י, מב) כותב כמו כן, שאסור להוריד פסולת מהפירות או הירקות, אלא שיכול לברור מלכתחילה את הנקי ביותר.

מאידך, נאמר לי שאין הנהלת החנות מקפידה על כך, שהרי אילו היה לה מספיק כח אדם, היא היתה מבקשת מאחד העובדים לעשות את העבודה הזו. הרב דוב ליאור השיב לי שאין בדבר איסור, הואיל וכאשר שוקלים את הסחורה מול הזבן, ואין הוא מעיר על כך, סימן שאינו מקפיד בדבר.

סימן רמג

שצג. שאלה: אמרתי למישהו, קח מעטפה ממקום פלוני עבור משפחה פלונית הנזקקת, האם אני רשאי לשנות יעוד, לנזקק אחר כל עוד לא הגביהו את המעטפה?

תשובה: נראה מדברי הקצות החושן (ח"מ רמג א) שקיים דין נדר אם אמר לתת לעני ולכן חייב לתת לאותו עני דווקא, אך כיוון שזה רק בגדר נדר, לכן תועיל התרת נדרים, אבל אם נתן סכום כסף למישהו ואמר הולך כסף זה לעני, כבר זכה העני, ולא תועיל אף התרה על כך.

סימן רסב

שצד. שאלה: מצאתי חפיסת סיגריות, האם עלי לקיים בה מצוות 'השבת אבידה'?
תשובה: אם אין בה סימן, יש ליישם את כללי אבידה שאין בה סימן, שבאופן סתמי בעליה התייאשו (זה מועיל באותו אופן שהגביה אותה אחרי שבעליה שמו לב שאבדה מהם).

אם יש סימן, התשובה לשאלה נעוצה בשאלה אחרת והיא, האם יש איסור גמור לעשן או שזה רק חשש בעלמא. עיין בספר השם רועי (עמ' 332-333) שלפי הדעות שאין היתר לעשן ביום טוב, (וכן אין מצוות כיבוד אב ואם אם מתבקש על ידי הוריו לקנות להם סיגריות), ממילא אסור יהיה להשיב את החפץ לבעליו. לפי זה לאותם הדעות שהתירו את העישון, גדרי השבת אבידה קיימים כבכל חפץ אחר.

סימן רסו

שצה. שאלה: אדם נוכרי שלח אותי לשלם עבורו דו"ח תנועה. הוא חשב שזה עולה 500 ש"ח, אבל בפועל פקידת הדואר גבתה רק 250 ש"ח. למי שייך העודף?

תשובה: ידוע שגזל הגוי אסור, ואילו השבת אבידה אין מצווה כלפי גויים, וכן טעותו מותרת. בכל מקרה שיש חשש חילול ה', ודאי שיש להשיב

(בספח המושב ישנו סכום נקוב) וכן אם יהיה קידוש ה' גם יש להשיב. בשאר המקרים, נאמר על כך דברים חמורים בחז"ל (סנהדרין עו:). על מי שמשיב מתוך הבנה שהמצוות הן אוניברסליות. מצד אחד נראה לדמות זאת לגזל שהרי לא נתן לך הכסף במתנה אלא בפקדון על מנת שתשלם עבורו, אבל לאחר התבוננות נראה שזה לא גרוע ממקרה שנותן לך בטעות בתור פרעון חוב, סכום יותר גבוה ממה שחייב.

נספח: הריני לצטט את דבריו של הרב שאול דוד בוצ'קו, המשיג על דברי בגלל חמש סיבות:

סיבה ראשונה. מדובר בגניבה ממש

הנה יש איסור דאורייתא לגנוב עכו"ם ואפילו אם הגוי לא יידע לעולם שיהודי גנב ממנו יש כאן איסור דאורייתא. ולכן האיסור לגנוב גוי הוא איסור עצמי ולא רק בגלל חילול השם. ועל כן כשהגוי מסר לו מעות כדי לשלם קנס, הכסף הזה הוא פיקדון ביד ישראל ואם לוקחו לעצמו הרי גנב הגוי ועבר על איסור דאורייתא.

כל הדין של טעות גוי מקורו בגמרא בבא קמא קיג ע"ב מובא בגמרא שרבי עקיבא הביא פסוק לאסור מן התורה לגזול גוי ושואלת הגמרא איך יתכן שאותו רבי עקיבא מתיר להפקיע את המכס אם אין חשש של חילול השם. מתרצת הגמרא שרבי עקיבא אומר דווקא בהפקעת הלוואתו ומסביר רש"י "שאינן גזל ממש שרי" כי בהלוואה, הכסף ניתן להוצאה ועל כן אין כאן איסור אם אין חשש חילול השם אבל לגזולו ממש אסור אפילו אם אין כאן חשש חילול השם. ובהמשך בגמרא "אמר שמואל טעותו מותרת" והגמרא נותנת דוגמאות של שמואל ורב כהנא וזה מבואר שם שמדובר בתשלום על סחורה שאין בזה גזל ממש כי אפשר למכור בכל מחיר שהוסכם ביניהם.

ורבינא שקנה דקל ודאג לקבל העבים יותר אין שם גזילה כי הגוים מדקדקים על המניין ולא על על העובי כמבואר בגמרא שם.

כל אלה הדוגמאות אינם דומים לדין שלנו שהפקיד לו מעות כדי לשלם במקומו ומשאיר ולוקח לעצמו את השאר. והפקעת הלוואתו אין הכוונה שהגוי מחזיר יותר אלא שהיהודי אינו משלם לו את חובו.

סיבה שנייה: מטעם חילול השם

ובנוסף אם יש חשש חילול השם זה ודאי אסור וכאן החשש קיים שייודע לו שהקנס היה רק של 250 ושהיהודי גזל אותו ועבירה שיש בו חילול השם אינה מתכפרת עד יום המיתה כמבואר ביומא.

סיבה שלישית: המחבר לא הביא היתרים אלה

ומעניין מאוד שהמחבר לא העתיק דינים אלה אלא רק הרמ"א הביאם. וזה תימה גדולה כי הלוא הטור עצמו הביא דינים אלה שכתובים גם ברמב"ם! ונראה לי שיתכן לפרש שהמחבר לא פסק את זה להלכה כי אם תתיר כשאינן חשש חילול השם האנשים ילמדו זכות לעצמם ולבסוף ייגרם חילול השם נורא. וגם יתכן שלא פסקם להלכה כי הרי פסק להלכה שאפילו גניבת דעת גוי אסורה (בסימן רכה) ואם כן הדברים קל וחומר.

סיבה רביעית: דווקא כשאמר לאינו יהודי על חשבונך אני סומך

והרמ"א שהביא אותם (שמה סעיף ב) הוסיף יש אומרים על פי הגמרא שההיתר הוא דווקא כשהיהודי אמר לו על חשבונך אני סומך, וכפי ששמע כן בגמרא.

סיבה חמישית: דברי הש"ך

והש"ך כתב וזה לשונו "וגם הלוואה אינו מותר אלא כשחייב לשלם לו דרך מכס או דרך חוב אבל מה שהוא דרך מקח אסור"

סיבה חמישית: דברי הערוך השולחן

ועיין דברי הערוך השולחן ערוך שכותב שמי שסומך על היתרים אלה יורד מנכסיו: וזה לשונו: (ערוך השולחן חושן משפט סימן שמה סעיף ב)

וכל הגונב אפילו רק שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם ואין לוקין על לאו זה דהוא ניתק לעשה לתשלומין ואין לוקין על לאו הניתק לעשה ואין חילוק באיסור גניבה בין שגונב מישראל ובין שגונב מעכו"ם או של הקדש ושל צדקות ובין שגונב מגדול ובין מקטן וטעות גוי כמו להטעותו בחשבון ולהפקיע הלוואתו אין איסור בדבר ובלבד שלא יודע לו שלא היא חילול ה' וי"א דאסור להטעותו ורק אם מעצמו טעה שרי כגון שעשה חשבון וטעה יאמר לו הישראל ראה שעל חשבונך אני סומך ובמקום חילול השם אסור מן התורה וכתבו הגדולים שראו בעיניהם שאותם האנשים שהרויחו מטעותים לא הצליחו ונכסיהם ירדו לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה ורבים אשר קדשו שם שמים והחזירו טעותים בדבר חשוב וגדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרום לעולליהם [ספר חסידים ובאה"ג] והרי אפילו גניבת דעת אסור חז"ל כמ"ש בסי' רכ"ח ובזמן הזה בכל מדינות אלו אסור מן התורה שום הטעאה והערמה ואין שום חילוק בין ישראל לאינו ישראל ויש מי שרוצה לומר דהשבה ליכא בעכו"ם ולא משמע כן מהפוסקים [ועי' מ"ש בסי' ש"ס]:

דינים אלה לא שייכים בזמן הזה

ונראה שדברי הערוך השולחן מבוססים על המחברים הסוברים כי כל דינים אלה לא נאמרו בחברה שגדורה בגדרי הדתות. כך כתב המאירי. כך הביא באר הגולה בבאר השביעי וכל הביא גם הרב וינברג בלפרקים.

לכן לסיכום לפי עניות דעתי חייב יהודי זה להחזיר את הכסף לגוי מטעמים אלה שכל טעם לבד בלי צירוף מספיק לחייב.

א. מדובר בגניבה ממש שלא הותר אפילו אם אין חילול השם.

ב. למעשה יש חשש של חילול השם ועל כן זה אסור לכל הדעות

ג. המחבר לא הביא קולות אלה להלכה.

ד. הרמ"א כתב דווקא אם אמר לו על חשבונך אני סומך

ה. דברי הש"ך שצמצם מאוד ההיתר ואין מי שחלק עליו

ו. כל דינים אלה לא שייכים בזמן הזה.

סימן רצא

שצו. שאלה: מסרתי לשוכר שלי את שלושת המפתחות של הדירה. הוא איבד שתיים מהם, למענתו לא ידע שהמפתחות הם מהסוג ששכפול שלהם הוא ביוקר (ארבעים ש"ח במקום עשר ש"ח) האם הוא מחויב לשלם על כך?

תשובה: אמנם בגדרי שומר שפשע בשמירה, אינו חייב אלא לפי הסכום שקיבל לשמור, ולכן אם הטעו אותו ואמרו לו שמור דינר של כסף והתברר שהוא של זהב, פטור מלשלם את הערך הגבוה (תלמוד סוף פרק הכונס), אבל בנידון דידן, אף אחד לא הטעה את השוכר ולכן ראוי שישלם לפי הערך האמיתי. הערה: בשוכר חייב גם בגניבה ואבידה ולא רק בפשיעה.

סימן רצה

שצו. שאלה: שאלתי מחבר סיר פוייקע, הסיר אבד ולכן שילמתי לבעליו סך מאתיים שח שזה שווה ערך של סיר משומש. אחרי מספר ימים הסיר נמצא.

אני מעוניין שישאר הסיר ברשותי (סיר חדש עולה חמש מאות שח) אבל הבעלים מעוניינים בסיר שלהם, הדין עפ מי?

תשובה: ידוע, על פי הסוגיה בתחילת פרק המפקיד (ב"מ ל"ד), שבכל מקרה שהשומר הסכים מרצונו לשלם על החפץ, זוכה הוא בקנסות המגיעות בעיקרון לבעלים הראשונים. הגמרא מבארת את הזיכיון הזה בשני אופנים: 'אמר רבא: נעשה כאומר לו: לכשתיגנב ותרצה ותשלמני - הרי פרתי קנויה לך מעכשיו', או בדרך זו: 'אמר רבא: נעשה כאומר לו לכשתיגנב ותרצה ותשלמני, סמוך לגניבתה קנויה לך'. לפי כל אחד משתי הדרכים, השומר/שואל נעשה בעלים על הפיקדון, ולפי זה פשוט שהוא זוכה ממילא גם בקנסות.

מפליא לראות שהרמב"ם נקט באופן שונה, שהרי כתב (שואל ח א): 'המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או אבדו אמר הריני משלם ואיני נשבע ונמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח או מכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה למי משלם למי שהיה הפיקדון אצלו שהרי אמר אשלם, חזרה הבהמה עצמה חוזרת לבעליה היא וגזותיה וולדותיה שאין זה השומר קונה שבח הבא מגופה אלא שבח הבא מאליו'.

לפי פשט לשונו של הרמב"ם נראה, שכל מה שהתלמוד הסביר ביחס לקניית הבהמה על ידי השומר, הוא רק כדי לבאר איך הוא זוכה בקנסות למרות שאי אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם, אבל לעניין הקרן, עדיין שייך לבעליו.

בניגוד להבנת הרמב"ם, הש"ך (ח"מ רצה יא) הביין כפי מה שפתחנו, שהשומר זכה לגמרי בגוף הפיקדון, וזו לשונו: 'ומדברי התוספות ריש פרק המפקיד סוף ד"ה כגון פירות דקל כו' משמע שגוף הפרה מכור לו רק דשבח דמגופא לא הקנה ודוק וקרוב לומר שגם הרמב"ם לא בא לומר שאף שהשומר רוצה דוקא הבהמה חוזרת לבעליה אלא משום דמיירי התם באמר הריני משלם ולא שילם קאמר חזרה הבהמה עצמה ולא טבח ומכר חוזרת עם גיזותי וולדותי שהרי לא שילם עדיין ומסתמא אינו מקפיד על גוף הבהמה (אלא) רק על הדמים לכך נקט סירכא דלישנא חוזרת היא וגיזותיה'.

סיכום: נראה שהואיל ויש כאן מחלוקת ראשונים, הרמב"ם מצד אחד (כהבנת הב"י בו) סובר שהפיקדון חוזר לבעליו, ואילו מצד שני, דעת התוספות היא שהפיקדון שייך לשומר. בנידון דידן, אין להוציא מידי השואל מספק.

סימן שלג

שצה. שאלה: האם מותר לפועל קבלן לחזור בו, אלא שידו על התחנותה, או שיש איסור לחזור בו ולכן ידו על התחנותה.

תשובה: מלשון הגמרא נראה שהדברים תלויים זה בזה. אם הוא רשאי לחזור בו ממילא אין ידו על התחנותה. לכן בשכיר הואיל והתורה אמרה 'כי לי בני ישראל עבדים' ודרשו חז"ל 'ולא עבדים לעבדים', לכן מותרת החזרה בו וגם אין מחייבים אותו לישא בתוצאות אם יעלה לבעל הבית יותר כסף להעסיק שכיר אחר. ממילא בקבלן שלא חל הגדר של 'עבדים לעבדים' ממילא אינו רשאי לחזור בו. הרב קוק כותב בתשובה באורח משפט (עמ' רכה) שתפקיד רב מוגדר כקבלנות ולכן אינו רשאי לחזור בו, אם סגר עם קהילה מסויימת, וקהילה אחרת רוצה להעסיקו.

שצט. שאלה: מישהו הזמין ממני ארון, הוא ביקש ממני שאכין אותו מעץ מיוחד שאיני רגיל איתו (הסברתי למוזמן שאין לי ניסיון עם חומר זה). לצערי, לא חתמנו חוזה כלשהוא בעת ההזמנה. כעת שהמוצר מוכן, המזמין רואה את התוצאה, והוא אינו שבע רצון מאיכות העבודה ובדעתו לחזור בו. יש לציין שלפני שהזמין ממני את העבודה, הוא ביקש לראות עבודות קודמות שעשיתי ורק לאחר מכן הוא ביצע את ההזמנה.

מענתי היא, שראוי שהמזמין יעמוד בדיבורו, במיוחד לאור העובדה שאין ביקוש לארון העשוי מעץ הנ"ל (כלומר מתי מעט יהיו מוכנים להוסיף בגלל שהעץ יותר איכותי).

מען המזמין, היות והתוצאה לא ברמה שחשב מראש, אין הוא רואה את עצמו מחויב לעמוד בדיבורו.

תשובה: נחלק את התשובה לשניים: א. האם אדם רשאי לחזור בו מההזמנה? ב. מה הדין אם המוצר 'לא נראה עֶשֶׂר'?

חלק ראשון. בשו"ע (חו"מ שלג ח): 'אמר לאומן: עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועשאו האומן, ואחר כך אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד, יפסיד, חייב'.

השו"ע צייר מקרה שאם לא ימכר מיד, תיפסד הסחורה, ורק אז מחוייב המזמין לעמוד בדיבורו.

הסמ"ע (סק"ל) כותב: 'ועיין פרישה, שם כתבתי דמדוקדק מלשון הרא"ש דהטיפול מוטל על האומן למכור הכלי, רק הפסידא שיהיה לו כפי הפיסוק שפסק עמו הבעל הבית מתחילה מהכלי צריך להוסיף לו על הדמים שיקבל האומן'.

לפי הסמ"ע חובת הטיפול במכירת החפץ מוטל על 'בעל המקצוע', אלא שאת הפער ישלם המזמין.

הנתיבות (סקט"ו) מעיר על כך: 'קשה, למה הוצרך שיהיה דוקא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד דהיינו דבר האבד, ובסימן של"ו [סעיף ב'] מבואר דאפילו בציוה לו לעשות דבר של הפקר ואמר 'שכרך עלי', חייב לשלם ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך'.

ולכן נראה, דדוקא בשכירות פועל, דאין צריך קנין חייב (דמזה מיירי בסימן של"ו), והכא מיירי שלא אמר לו שיעשה בתורת שכירות, רק (=אלא) שאמר לו שאחר שיעשהו לעצמו יקנהו ממנו בתורת קנין, לפי שוויו, דאז לא נעשה שלוחו להתחייב תיכף, רק בדבר האבד חייב מטעם גרמי'.

לפי דבריו, יש לחלק בין שכיר לקבלן. בשכיר הדין הוא שכל פעם שהמעסיק אומר 'שכרך עלי', חייב הוא בתשלומים וחיובו אינו מותנה בשאלה האם יש הפסד לשכיר מהעובדה שהמשכיר חוזר בו. אבל בקבלן, כל עוד אין הפסד לקבלן, אין המזמין חייב לקנות את המוצר. אם יש הפסד, ישלם את ההפסד המזמין מדין 'דינא דגרמי'.

חלק שני. במקרה שהמוצר 'לא נראה עשר', יש לדעתי במקרה זה, פשיעה משני הצדדים. פשיעה של המזמין היא, שהזמין מאותו אומן למרות שהובהר לו שאינו בעל ניסיון בעבודה עם עץ מסוג מיוחד זה.

פשיעה של האומן היא שהרי ידע בעצמו שאיון הוא מומחה בעבודת עץ המיוחד, והיה ראוי שישתמט מלקבל על עצמו עבודה זו, או לחילופין לשכנע את המזמין שיחדול מבקשה לעבוד עם העץ המיוחד, ולכוון אותו שיזמין משהו סטנדרטי.

סיכום: הנגר יעמיד את הארון למכירה במחיר ריאלי. לאחר שימכר הארון, ישלם המזמין לאומן מחצית מההפרש שבין מחיר ההזמנה למחיר שבו נמכר הארון.

ת. שאלה: משפחה שביתה נמצא בשיפוצים, אבי המשפחה סחב עם בנו כירה חשמלית קרמית. הפועל הערבי ניגש אליהם, לקח לברו מידם את הכירה, על מנת להעביר אותה ממקום למקום. תוך כדי תנועה, הפועל נתקל בקיר והכירה נשברה, האם יש לחייבו בתשלום?

תשובה: מקרה זה דומה למקרה המובא בסוף פרק שישי בכבא מציעא, שבו פועלים העבירו חבית ממקום למקום, ובגלל רשלנות מצידם היא נשברה. שם רואים שלפי הדין, לא מגיע שכר על עבודה שטרחו כל אותו היום ואף הם חייבים בתשלום הנזק. למרות זאת הדיין שם, נטה משורת הדין ופטר אותם ואף חייב את המעסיק לשלם שכר עבודתם. הסיבה שהדיין חייב היא, משום 'למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור'. נראה שאין ליישם הלכה זו כאשר הפועל הוא אינו יהודי, ובמיוחד שקשה לזהות אצלו האם היה גם כאן רצון להזיק בהסוואה.

סימן שסז

ת.א. שאלה: נסעתי לשבת למכינה בה למדתי בעבר, בטעות התחלפה חולצה שלי בשל חבר, רק ביום ראשון עליתי על הטעות, האם אני חייב להביא לו את החלוצה למעונו או שעליו לבוא אלי?

תשובה: בשו"ע (חו"מ שס"ז א) כתוב: 'הגזול את חבירו, אע"פ שכפר בו, הואיל ולא נשבע, אם חזר והודה אינו חייב לרדוף אחר הבעלים להחזיר להם, אלא יהא בידו עד שיבואו, (ויודיע אותם) (טור ס"א) ויטלו את שלהם. אבל אם נשבע על שווה פרוטה ומעלה, חייב לרדוף אחר הבעלים עד שיחזיר להם, אפילו הם באיי הים, מפני שכבר נתיאשו מאחר שנשבע, ואינם באים עוד לתובעו'. מדברים הללו משמע, שכל עוד לא נשבע הגזולן לשקר, אין חובה עליו לרדוף אחר הנגזל'.

בהסבר הדבר כתב הסמ"ע (סק"ב): 'אינו חייב לרדוף כו'. גם זה מפני תקנת השבים הוא.'

ועל דבריו כתב הש"ך (סק"ב): 'ולא נהירא דבש"ס משמע דמדינא אינו חייב לרדוף אחריו אלא דבנשבע כיון דצריך להביא קרבן להתכפר לא סגי עד דמטא לידיה'.

יוצא אם כן, שלפי הש"ך, כל עוד לא נשבע לשקר, מספיק שיודיע לנגזל.

סימן תכח

תב. שאלה: התארחנו במלון, כאשר הבת שלי נכנסה לחדר, התיק שעל הגב, גרר אחריו את המראה התלויה הקיר ובגלל זה היא נשברה, האם יש כאן גדר של אדם מועד לעולם, או שהמלון פשע ברכושו כאשר לא קיבע את המראה לקיר באופן יציב יותר?

תשובה: יש כאן גדר של 'אדם מועד לעולם'.

תג. שאלה: אישה המתנדבת בגן ילדים, כאשר התיישבה על מתקן בחצר, הוא נשבר. האם העובדה שהיא עובדת בהתנדבות פוטרת אותה מאחריות?

תשובה: העובדה שאדם מתנדב, אינה פוטרת אותו מאחריות. קח למשל דוגמא מנהג אנבולנס המתנדב, שעושה תאונה במהלך הנסיעה, הוא נושא באחריות הנזקים לא פחות מעובד שכיר.

הערת הרב אביעד וייץ: אכן, אם הוא ישב על ספסל או משהו שראוי לשיבה, וסביר להניח שהמוסד נותן לו רשות לשבת על זה, לכאורה יש מקום לדון לפטרו ע"פ דברי הרמ"א בחו"מ סימן שפ"א שפסק את דברי הרשב"ם והרא"ש בב"ק דף י', שהיושב על ספסל שיש לו רשות לשבת עליו והוא נשבר בישיבתו, פטור. אמנם, השו"ע לא פסק כך.

תד. שאלה: בבית הכנסת שלנו המעברים צרים. בעוברי בין השורות, המלית שלי גררה משקפיים שהיו על השולחן ונשברו. מי הפושע?

תשובה: אדם מועד לעולם.

תה. **שאלה:** האם אני, בתור גבאי בית הכנסת, רשאי למכור מקומות של מתפללים שכבר עזבו את הישוב, לטובת קופת בית הכנסת?

תשובה: יש לדון, מה אדם קונה כאשר כביכול קונה כיסא, האם את החומר עצמו של הכיסא או את המקום שעליו מונח הכיסא? יש להעיר שבנידון דידן, הקהילה הצליחה לבנות מבנה של בית כנסת קבוע, וכל מי שרכש כיסא במבנה הזמני, עבר למבנה הקבוע.

מסתבר שהקנייה היתה על זכות הישיבה ולא בעלות על הכיסא. אילו היתה הרכישה של הכיסא, היה ניתן לתת את הכיסא לרוכש ולהניח שם כיסא חילופי. כמו כן, נראה שאין הרכישה על המקום, שהרי רבים קנו את הכיסאות כאשר התפללו במבנה הקודם (מעל המכולה). ברגע שאותו רוכש עזב את הישוב, הזכות הזו פוקעת.

לגבי השאלה, האם ניתן לאותו אדם שעזב למכור את מקומו בלי לעבור דרך הסכמת הגבאים, וכן מי שעזב את בית הכנסת וקבע מקומו בבית כנסת אחר בישוב, האם רשאי הגבאי למכור את מקומו, צריך להתיישב בדבר.

שונות

תו. שאלה: האם מותר לי לעבור מאשכנזי לספרדי?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר את הדבר ואף המליץ על כך, מהסיבה שמרן השו"ע הוא מרא דארעא דישראל, הרב שמואל אליהו התיר מסיבה אחרת והיא, כמו מי שעובר ממקום למקום, יש לו לקבל את מנהגי המקום שלשם הגיע. לדבריו בהחלטה הדבר תלוי, ואין צריך משהו נוסף (משמע לפי דבריו שזה נכון בשני הכיוונים).

כה לחי!

מה השם?

תז. שאלה: איזה שם עדיף לתת לבת שנולדה לנו, מרים או גפן?

תשובה: ישנן שתי גישות בנושא בחירת שם הבן או הבת, האחת (בה נהג הרב מרדכי אליהו) היא שיש לתת לילד/ה שם של צדיק/ה בלבד, וגם אין לתת שם של זכר לבת, כגון הדס גפן נטע וכדומה, והשנייה היא הגישה ששמעתי בשם הרב אברהם שפירא היא, שכל שם שאינו של דמות של רשע, ואין התייחסות מפורשת במקורות נגד השם הזה, והוא אהוב להוריו, הרי הוא טוב.

שימוש בתאריך לועזי (עיין תשובת הרב צבי יהודה קוק בנושא זה בתחומין ג')

תח. שאלה: האם מותר להשתמש בתאריך לועזי?

תשובה: בפרשת בוא מופיע הפסוק 'ראשון הוא לכם בחודשי השנה', ביחס לחודש ניסן, הוא החודש בו יצאנו ממצרים.

ביחס לשימוש בתאריך לועזי, אנו נתקלים בשתי בעיות: א. החודש הראשון אינו לא ניסן ולא תשרי אלא ינואר, וכאשר אומרים ניפגש בשלישי לראשון, דרך משל, מבטלים לכאורה את ההוראה של 'ראשון הוא לכם'; ב. המניין של השנים הלועזיות הוא לפי לידת אותו האיש.

א. מכיוון שבשכיל עם ישראל, החודש המשמעותי בשנה הוא חודש ניסן, החודש שבו נגאלנו ונהיינו לעם, לכן אנו מונים את כל חודשי השנה לפי חודש ניסן

(בתורה אין כמעט שמות לחודשים, אלא משתמשים במספור השני, השלישי, הרביעי וכו'). אמנם בחזרתנו מגלות הראשונה, התחלנו להשתמש בחודשים שהבאנו מבבל, שמקורם לא יהודיים, ואף חלק מהם הם שמות של עבודה זרה (תמוז), כל זה קרה בהוראת הנביאים שהיו בינינו וקבעו זאת על מנת לתת חשיבות להודאה לה' יתברך, על הגאולה מהגלות ממנה יצאנו. [אולי נביאים שיקומו מתוכנו, יחדשו שמות חדשים לחודשים שינציחו את הגאולה האחרונה].

אשר על כן, יש להשתמש במניין חודשי התורה או אלו שהוזכרו במשנה. במקרה הצורך, ניתן לעניות דעתי לכתוב 'ינו' פבר' מרץ אפ' מאי יונ' יול' אוג' ספט' אוק' נוב' דצמ' ולא לכתוב את מספר החודש הלועזי.

ב. הפוסקים דנו האם אין בשימוש במניין השנים לועזיות, משום 'ושם אלוהים אחרים לא ישמע על פיך'. כשם שאסור לומר לחברו בוא ניפגש ליד עבודה זרה פלונית. הסברא להתיר נעוצה בכך שאין מזכירים בפירוש את שם העבודה זרה אלא רק נותנים איזכור שנת לידתו ושימוש זה הוא רק לשם נוחות.

נראה לסכם, שיש לדבוק בתאריך העברי, וליצור לו תהודה בציבור. במקרה הצורך ניתן לכתוב באופן הנ"ל כגון 17 לינו' 18 בלי לכתוב את השנה במילואה. במקביל, יש להילחם בחגיגות הנעשות סביב פתיחת השנה האזרחית, שזה ודאי הנהגה הקשורה לחוקות הגויים ממש.

מקורות: חתם סופר דרשות א' צג:, יביע אומר ג,ט, עשה לך רב ו, נה. אבני דרך ב, ו.

הפיכת סדום

ת.ט. שאלה: מדוע בגזירת הפיכת סדום, אברהם אבינו מתאמץ לבטל את הגזירה, ואילו בניסיון העקידה, אברהם לא מנסה להתווכח עם רבונו של עולם לביטול הגזירה?

תשובה: העקידה היא ניסיון לאברהם ואילו הפיכת סדום היא עונש. בעונש יש מקום לשנות את הגזירה, שהרי הרע הוא אמצעי ויש לו תחליפים כגון להחזיר בתשובה. אבל בעקידה, יש בחינה של עבודת ה', אחד מעשרה

ניסיונות של הקב"ה בו יעלה אברהם למעלתו העליונה. ועוד, בדברים הנוגעים לאחרים אברהם מתחנן ואילו במה שנוגע לעצמו, אין הוא מתווכח.

חנוכת בית

תי. **שאלה:** קניתי בית ואני מתעתד להשכירו, האם אני צריך לעשות חנוכת הבית ולקבוע בו מזוזות?

תשובה: היה נראה לי שבעלי הדירה חייבים במצוות חנוכת הבית, הואיל וזה הבית שבבעלותו (חנוכת הבית בבית שכור הוא מנהג טוב אך בבית קנוי בארץ ישראל, זה מעיקר הדין, על פי שו"ת באר שבע ע"י) ולפי זה על הרוכש לעשות את חנוכת הבית, אבל חברי העירו לי שאין חנוכה אם אין החונך דר שם (בעברית, חינוך זה התחלת השימוש), ולכן אם ידוע שהשוכר יקיים את חנוכת הבית, אין על המשכיר צורך לעשות זאת. עיין עוד מבשן אשיב עמ' 91.

מי תלוי במי

תיא. **שאלה:** כבודו הזכיר בשיעור בשבת, שיש לארץ ישראל קדושה עצמית שאינה תלויה במצוות התלויות בארץ, ולכן יש מעלה לגור בארץ גם באזורים שאין שם חיוב תרומות ומעשרות, איך זה מסתדר עם דברי חז"ל הללו: 'דרש רבי שמלאי מפני מה נתאווה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.'

מכאן משמע לכאורה, שהרצון של משה לבוא לארץ, היה נעוץ בכך שרצה לקיים את המצוות התלויות בארץ!

תשובה: הרב עזריה פיג'ו עסק בשאלה זו (בינה לעיתים עת דודים דרוש ה' לשבועות, חלק ב עמ' קטז) והוא מוסיף לשאול, מה מקום לשאלה מדוע רצה משה

להיכנס לארץ, וכי לא ידענו שיש זכות לגור בארץ, וגם האבות רצו לגור בארץ, ויצחק לא הורשה לצאת ממנה!

אלא כך העניין: משה ידע שלא יורשה לגור בארץ בדירת קבע, אלא ביקש רק לעבור בה. מה הניע את משה לבקש להיות כאן אף לזמן מועט? על כך חז"ל עונים, רצה משה שהמצוות התלויות בארץ יתקיימו על ידו. כלומר מצד שלימות של משה, האיש המחנך, יש לו רצון עז, להיות האישיות שתלמד את עם ישראל את המצוות התלויות בארץ, והוא יזרו אותם ויתרגל אותם.

ואני מוסיף על דבריו, אנחנו לפעמים שומעים מפי מחנך או רב, ביטוי כזה: עשיתי לפלוני את הברית מילה, הכנתי אותו לבר מצווה ואני גם רוצה לעשות לו את החופה...

יש כאן פגישה עם גדולת משה המעוניין לזכות את ישראל, בכל הדרכים.

עמידה בצפירה

תיב. שאלה: האם מותר לעמוד בזמן הצפירה או שיש בכך משום הליכה בחוקות הגויים?

תשובה: השו"ע והרמ"א (יורה דעה קעח) מבארים באלו מצבים ישנו איסור של 'בחוקותיהם [שלהגויים] לא תלכו'. אם יש מנהג שקשור לעבודה זרה או מנהג שיש בו משום פריצות, אסור לנהוג בו.

כמו כן, אם יש להם מנהג שלא ידוע טעמו, גם אין לנהוג בו, מחשש שמא הוא גם נעוץ בעבודה זרה.

אבל אם המנהג נעוץ בדבר שיש בו הגיון כגון שנעשה משום כבוד הדבר מותר, ולכן היו שורפים על המלכים. מובא שם מנהג שהרופא היה לובש בגד לבן, שידעו שהוא רופא.

לגבי הצפירה, אמנם אין מנהג זה מבוסס על מקורות שלנו, אבל יש בו משום כבוד ולכן אינו אסור.

כמובן, טוב הדבר שנלמד משניות ונאמר פרקי תהלים, אבל לא רק דקה אחת, אלא כל היום.

הלכות טרמפים

תיג. שאלה: שמעתי בעצתך, לקחת טרמפים איתי ברכב, אבל יש לי התלכטיות, למשל השבוע רציתי לנסוע לירושלים, לקחתי איתי טרמפים, ובדרך נתקלתי בפקק ורציתי לחזור הביתה, אבל ידעתי אם זה בסדר כלפיו?

תשובה: אינך מחויב להמשיך איתו לירושלים. אתה לא משועבד אליו, כי כל מה שלקחת אותו זה היה על הצד שאתה מגיע לירושלים, עכשיו ששנית את החלטתך תוריד אותו בתחנה מסודרת.

תיד. שאלה: אני יוצא מהישוב עם רכב, אבל איני יודע לאן אני בדיוק נוסע, כי כל רגע נתון, אני עלול לקבל הוראה ממעסיק שלי, בה יאמר לי לאן לנסוע ולשנות את כיוון הנסיעה, האם בכל זאת ראוי שאקח עמי טרמפים?

תשובה: אני רואה שיש הרבה דרכים ליצר למנוע אותנו ממצווה יקרה זו. אני מציע לך לומר בתחנה דרך משל: 'אני בשאיפה מגיע לעופרה'. אם אנשים ירצו לעלות מה טוב... ואם יהיה לך שינוי בדרך תוריד אותם במקום שמסתדר לך להורידם ואין שם סכנה או שיחזרו אתך למקום המוצא.

תטו. שאלה: האם יש מצווה בלקיחת טרמפים, או שזה רק מידת חסידות?

תשובה: שמעתי מכמה תלמידי חכמים וכן בשם הרב ציון וייצמן ע"ה, שבימינו מצוות הכנסת אורחים מתקיימת דווקא בלקיחת טרמפים.

מה שנהוג להזמין חברים לסעודת שבת וכדומה, אינו ממש תחת הגדרת 'הכנסת אורחים', כי ברוב המקרים, אותם האנשים המוזמנים אינם זקוקים למאכלים שאתה מגיש להם, והם יכולים להתארגן גם באופן עצמאי.

מה שאתה נותן בהזמנות ממין זה הוא, תשומת לב, הקשבה, ביטויי קירבה שאינם נופלים בחשיבותם ממצוה אחרת. אבל מצוות הכנסת אורחים, היא נתונה של דבר שהשני זקוק לו, ואין הוא יכול להגיע לאותו הדבר באופן עצמאי.

סיפרו לי אנשים, שהם צריכים להגיע לתחנת דלק כי שם אוטובוס שלהם עובר, והרבה מכוניות חולפות ומסמנים להם כל מיני סימנים באצבעותיהם, שאינם מובנים דיים ונותנים להם רושם של: 'אתה תישאר פה'.

יש סימוכים לדברי מדברי הרמ"א (או"ח שלג א): 'ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים, אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות'.

עקירת עין

תטז. שאלה: יש בחצר שלי עין סרק, ואני מעוניין לקצוץ אותו ולהשתמש בעין לצורך הסקה, האם אני רשאי?

תשובה: הרמב"ם בהלכות מלכים (פרקו הלכות ח - י) מביא את כל הדינים הקשורים לאיסור השחתת עץ, וזו לשונו, מה שנוגע לענייננו: ' כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ אותו, וכמה יהא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע הקב זיתים, ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו'.

בשולי התשובה ראיתי להביא מה שכתב אלי, הרב אביעד וייץ: 'חשבתי שאולי מעבר לדברי הפוסקים ע"פ "פסקי תוספות" בפסחים אות קלב' שאינו רואה סימן ברכה בעקירת עצי סרק, עוד יש מקום לדון בעניין עקירת אילן סרק בא"י גם מצד יישוב הארץ.

דהנה, הרש"ש ב"מ קא: הקשה שלכאורה יש סתירה בגמ' דשם בדף קא' מבואר שהנטע שדה חבירו שלא ברשות אינו יכול לומר עצמי אני נוטל לעומת בניית חורבתו שיכול לומר כן, לפי רבי יוחנן, משום יישוב א"י, וא"כ משמע שעצים עדיפים על בנין בתים, אך שם דף קח: בעניין דינא דבר מצרא משמע שבתים עדיפים, ומתוך הרש"ש כחילוק הרא"ש (פ"ח סל"ג) שבתים עדיפים על זריעת תבואה אך עצים עדיפים על בתים, והביא ראייה ממסכת ב"ב וכו'.

ויש לעיין האם כוונת הגמרא בדף קא' דווקא לאילנות מאכל או גם לאילנות סרק, דאמנם הגמרא נקטה "זיתי אני נוטל" אך אולי הגמ' דנה בזיתים כדי להורות את דין הפירות, כמבואר שם, ולא בגלל שאין באילנות סרק משום יישוב הארץ. השו"ע מביא את דעת הרא"ש בזה בחו"מ סימן קעה' סעיף כו', וב"ערוך השולחן" שם ס"ק נה' אומר שמדובר דווקא בעצי פרי.

אכן יש לדון מהגמרא שם בדף קא: הביאה הסבר נוסף לדברי רבי יוחנן בחילוק בין בתים לעצים שעצים יוצרים "כחשא דארעא" ולכן לא יכול לדרוש אותם בחזרה, והגמ' אומרת שהנפק"מ בין ההסברים למניעת עקירת העצים - אם מצד יישוב הארץ או מצד כחשא דארעא הוא בחו"ל שם יש כחשא ואין יישוב הארץ.

ולכאורה אם לא היה יישוב הארץ באילנות סרק הייתה הגמרא יכולה לומר שאיכא בינייהו אילנות סרק, שיש כחשא דארעא אך אין משום יישוב הארץ.

וכך ראיתי בשו"ת דובב מישרים ח"ג סימן קכ"א שהביא ראיה זו כלפי אלו שרצו לומר שיש יישוב הארץ רק בפירות ז' המינים, אכן הוא לא התייחס שם לאילנות סרק להדיא אלא רק כתב שרואים מהגמרא שכל אילנות בכלל, ויתכן שכונתו רק לעצי פרי, למרות שמצד ראייתו לכאור' אין מקום לחלק, וילע"ע שם.

לפי"ז התירוץ של הרא"ש והרש"ש להעדיף אילנות על בתים נכון גם לעצי סרק שמשתרשים היטב בקרקע לאורך זמן, ומ"מ בערוה"ש לא כתב כך.

ובכל אופן ראיתי בספר "נחלת יעקב" (ח"א עמוד 91 - 92) שכתב שיש מצוות יישוב הארץ באילנות סרק (אלא שאינה חשובה כבניית בתים, כנ"ל בערוה"ש), במיוחד בימינו שזו צורה מקובלת להפריח בכך את הארץ, ונוי הארץ ניכר בהם.

[בגמרא מגילה דף ה: מובא שרבי נטע נטיעה של שמחה בפורים, עץ גדול שעשוי לצל, אבורנקי של מלכים, ובב"י מובא באו"ח סימן תרצ"ו בשם הא"ח שה"ה שמלאכת מצוה מותרת, ולפי"ז יש לעיין מדוע הגמרא העמידה דווקא בנטיעה של שמחה הרי רבי היה בטבריה כמובא שם וכל נטיעת עץ נוי הוא מצוה ולא דוקא אבורנקי של מלכים, ואולי קים לגמרא שכך הוה, ולא דווקא נקט, וצ"ע].

א"כ, עקירת עצי סרק ללא צורך נאות, לכאורה אינה ראויה גם מצד זה. דאמנם בשו"ע חו"מ סימן קסח' מובא שאם בעל הקרקע שאליו נשטפו האילנות אמר לבעל האילנות "טול" יכול ליטול ואין בזה משום יישוב הארץ "דגם בא"י אין כל אדם נוטע בתוך שלו אלא מי שירצה" (סמ"ע שם ס"ק ה') מ"מ זה מדובר כשעדיין לא בא לטעת אלא נטעו בקרקעו שלא מדעתו, אינו מחויב לקיימן, אך אדם שכבר נטע אילנות לנוי, וכעת בא לעקור ללא סיבה, יש בכך לכאורה לדון מצד יישוב הארץ.

דרכי שלום

תיז.

שאלה: בת שלי עובדת בבית חולים 'ביקור חולים', ויש בצוות הרבה גויים. מקובל להזמין בשמחות האישיות את העובדים ביחד בצוות. האם הדבר מותר שהרי מצד אחד יש כעין דרכי שלום ומאידך יש כאן פעולה שמחזקת את יחסי החברות שבין שני הלאומים?

תשובה: העובדת יכולה להזמין משום דרכי שלום, אבל אין ליהודי/ה לאכול (גם מאכלים כשרים וארוזים) אם הוא משתתף בחתונה של גויים (עיין שו"ע יו"ד קנב, א ודרכי תשובה במקום הדן האם איסור זה קיים גם ביחס לגויים שאינם עובדי עבודה זרה).

תיה. **שאלה:** במסגרת עבודתי, אני פוגש הרבה גויים, המתעניינים ביהדות. האם אני רשאי ללמדם תורה?

תשובה: בתלמוד (חגיגה יג.) מפורש שאין ללמד תורה את הגויים, וזו לשון הגמרא: 'אמר רבי אמי אין מוסרים דברי תורה לגוי, שנאמר לא עשה כן לכל גוי וגו'. במסכת סנהדרין (נט) מפורש שגוי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר 'תורה ציוה לנו מורשה, לנו מורשה ולא להם'.

רואים אם כן, שישנם שני איסורים, האחד האוסר לגוי לעסוק בתורה, והשני האוסר עלינו ללמדו תורה. בהמשך הגמרא סנהדרין, נאמר שמה שחז"ל שיבחו את הגוי העוסק בתורה, זה אמור ב'שבע מצוות דידהו'.

מסתבר שיותר ללמדו יסודות האמונה בא - ל אחד, שהרי בזה הוא מצווה, לא לעבוד ע"ז וידיעת את הדרכים שלא ליפול לע"ז, כלולים מן הסתם בחיוב זה.

יש שהתירו ללמד אותם כל תורה שבכתב (מהר"ץ חיות סוטה לה:), על פי הסוגיה שאומרת שכתבו את התורה בשבעים לשון (עיין באגרות ראי"ה ח"א צ, שמעמיד שזה היתר חד פעמי).

סיכום: מותר ללמדם את המצוות שהם מצווים בהם ועיקרי אמונה שהם מצווים בהם, ויש שהתירו ללמדם כל תורה שבכתב.

תפילה כוונתיקין

תיט. **שאלה:** מה אמרו חז"ל במי שנוהג בבוקר כוונתיקין, ומה הרעיון הגנוז בכך?

תשובה: התלמוד במסכת ברכות (ט) מספר: 'העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום... אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא'.

בעלי התוספות במקום מבארים שמה שמסופר כאן בסיפורו של רב ברונא וכן מה שאמרו בשם קהלא קדישא דבירושלים, על הסומך גאולה לתפילה, אין זה כפשוטו (כי כל העולם סומך גאולה לתפילה) אלא מדובר על מי שנוהג כותיקין, שקורין ק"ש קודם הנץ ותפילה לאחר הנץ.

'לא פסיק חוכא מפומיה' פירושו שלא פסק החיוך מפיו כל אותו היום. מדוע זכה דווקא לשכר זה?

בפשטות הכוונה היא, שהואיל וזכה לקיים מצווה חשובה, זכה גם לחיוך כי מצוות ה' משמחות על דרך הפסוק: 'משפטי ה' ישרים משמחי לב'.

ניתן להוסיף 'דרך דרוש', הואיל והוא קם מוקדם להתפלל, ממילא נשאר לו הרבה זמן פנוי ללימוד תורה, וזה מה שעשה אותו שמח.

ראיתי בסידור הגר"א (סידור אישי ישראל עמ' 433) בשם שער המצוות לאריז"ל, שכאשר עושה מצווה, יחשוב שבעשותו אותה המצווה ירוויח אלפי דינרי זהב, ויהיה שמח כאילו ממש ובפועל נותנים לו שכר זה, ועל דרך זה מפרש שרבי ברונא היה שמח בקיום המצווה כאילו כבר קיבל את שכרו, ולכן היה כבר בשמחה עצומה.

לפי זה יוצא, שהשמחה היא לא מתנה שקיבל משמיים כשכר למצווה אלא היא תוצאה של מדרגתו וזכות נפשו של אותו החכם, בעצם זה שזכה לקיים את המצווה, והיא נובעת מגודל בטחונו שבעשותו המעשה הטוב הוא עומד לפני המלך וזוכה לשרתו.

ת.כ. שאלה: כל האחים קנו בשותפות רכב, רק עכשיו שמתו לב שיש בעיה הואיל ואחי נוסע בשבת, האם אין אני מסייע לדבר עבירה ואלי עדיף שאפקיר את חלקי מכאן ואילך?

תשובה: ראשית, אין האיסור נהיה יותר קל בגלל שהנך מפקיר את הרכב. שנית, כיוון שקיימא לך שיש ברירה באיסור דרבנן, ואיסור מסייע אינו אלא מדרבנן, הוברר הדבר שכאשר אחיך נוסע באוטו, אז כל הרכב הוא שלו ואין הוא משתמש בחלק שלך, ולכן אין צורך לפקיר את חלקך.

תנא. שאלה: נתתי למישהו דבר מאכל, כעת מתברר שהמאכל היה אסור מדרבנן, האם עברתי על 'לפני עוור' וצריך לעשות על כך תשובה ויש להתפלל גם על כפרה?

תשובה: מנחת חינוך (ר"ב ד) מדייק מדברי תוספות במקום אחד שיש לפ"ע אף באיסורים דרבנן, וממקום אחר בתוספות הוא מדייק שאין איסור לפ"ע באיסורים דרבנן, אבל הוא עצמו סבור שיש בכך איסור דאורייתא של לפ"ע. סברתו היא, שזה לא גרוע מנתינת עצה שאינה הוגנת, שיש בה לפ"ע דאורייתא.

אם המכשיל היה שוגג מפני שלא ידע שיש כאן איסור, מסתבר שלא עבר כלל על לפ"ע, כפי ששמע מלשון החינוך: 'ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה והשיא את חברו לדעת, עצה שאינה הוגנת לו. עבר על לאו זה'.

גרעינים תורניים

תנב. שאלה: מדוע רבי יוסי בן קסמא התנגד להקים 'גרעין תורני'?

תשובה:

ראיתי על כך מספר התייחסויות:

- א. הכסף מהווה גורם שלילי. ב. המיקום לא נכון.
- ג. הגדרת התפקיד חסרה.

א. מכיוון שהוצע לו סכום כספי גבוה, הוא הבין מכך שהתהליך הוא שלילי. מה רע בכסף? אלא שראה שיש כאן משהו שנוגד את התפיסה התורנית של ר"י ב"ק.

ב. ביקשו ממנו 'תבוא ותדור עמנו', יש בביטוי עמנו משהו הלוקה בחסר. עמנו משמע טפל אלינו. לא רצו שיתפוס מקום בהנהגת הישוב, אלא רצו אותו בתור קישוט הטפל אליהם. שיוכלו לומר יש לנו רב, אבל לא במשמעות של רב המתפקד כמורה דרך לרבים.

ג. המהר"ל כותב (דרך החיים) שהם רצו אותו שם בתור נותן עצות, כפי מה שהמשנה אומרת 'ונהנים ממנו עצה ותושיה', אבל רצו שילמד אותם תורה ולכן לא הסכים ר"י ב"ק להצעתם. לדבריו, אילו היו מבקשים שילמד אותם תורה, היה בוודאי נענע להצעתם.

תנג. שאלה: האם מותר לילדים להשתתף בחתונה של הוריהם (וויוג שני)?

תשובה: [נושא אינו מופיע בהלכה, אלא מופיע בספר מנהגי מיץ אבל אין שם הסבר לכך] הרב שמואל אליהו כתב לי: נוהגים שלא להביא, כי כמה שהם ישמחו, בליבם הם יהיו כואבים, ולא צריך כאב בעת החופה. [כיום נוהג לא להשתתף בחופה אלא באים לסעודה].

תנד. שאלה: חז"ל גינו את האדם האוכל בשוק (קידושין מ:): מה כלול בהגדרה זו, והאם מותר לתלמיד חכם לאכול במסעדה כאשר השולחנות מוצבים מחוץ למסעדה בשטח המקורה של קניון?

תשובה: הרב מנחם בורנשטיין כתב לי בשם הרב דוב ליאור, שזה לא כולל אכילה מסודרת כגון במסעדה בפנים או בחוץ.

מצוות התשובה

תנה. שאלה: הואיל והרמב"ן בפירושו לתורה, מבאר את הביטוי 'כי המצווה הזו' מתייחסת למצוות התשובה, מדוע אין הוא מונה אותה בתור מצוות עשה ברשימת 'שכחת העשין'?

תשובה: כתב לי הרב מנחם בורנשטיין, שגם הרמב"ן מקבל את העיקרון שהתשובה זה בעצם הווידוי, כי זה הצד המעשי שלה, לכן אינו מוסיף אותה ברשימת שבע עשרה מצוות העשה.

הרב יהושע צוקרמן כתב לי שמסתבר שרמב"ן אינו מונה אותה, מפני שהיא מצווה כללית כפי שרמב"ם באר עקרון זה בשורש הרביעי.

להחזיר בתשובה

תנו. שאלה: האם יש מצווה להחזיר אנשים בתשובה?

תשובה: אין מצווה כזו מפורשת בתורה, אבל יש כאן שתי נקודות חשובות:
 א. מדרכו של אוהב לרצות שכולם ילכו בדרכו, שיהיה שם שמיים מאוהב על הבריות, כדרכו של אברהם אבינו; ב. יש כאן גדר של 'השבת אבדה', שהרי התורה היא נחלת כל עם ישראל, ולצערנו ישנם יהודים שהאבדה שלהם נמצאת אולי לידנו, ויש להשיבה להם.

מסטר צ'ף

תנו. שאלה: מה דעת היהדות על תכניות של בישול?

תשובה: חשבתי להתייחס לתופעה של קיום תכניות בטלוויזיה העוסקות בענייני בישול.

יש בעניין הזה שני חלקים: א. עצם הרעיון להתעסק בבישול כאל נושא הדורש התעניינות ומוגדר כעניין תרבותי. ב. בתוכיות הללו יש בחלקם בישול לא כשר. האם יש משהו שלילי בצפייה בדרך ההכנה של מאכלים שאינם כשרים?

א. ההתעסקות בכתיבת מתכונים אינו דבר חדש, והוא קיים בעם ישראל ואף נושא המתכונים הוא דבר העובר במסורת בקפידא מדור הישן לדור הצעיר. יש לכל עדה מאכלים המאפיינים אותה, ויש לכל חג או אירוע את המאכלים המתאימים לו.

מה שמפריע לי הוא המעבר מנושא שעוסק בו מי שצריך לבשל לעובדה שהפך הנושא למשהו שממלא את הזמן הפנוי שיש לאנשים, מה שנקרא 'תרבות הפנאי'.

לפי היהדות, ציר הזמן של היהודי מתחלק לשניים.

ישנו חלק של הזמן שבו היהודי עסוק בצרכי פרנסה שלו עבור כלכלתו וכלכלת בני ביתו, כמאמר הכתוב, 'בזעת אפיך תאכל לחם'.

החלק השני של הזמן, מיועד להוציא לפועל את הקיים באישיותו בתור יהודי. הקדוש ברוך נטע בכל יהודי יכולת להגיע לקרבה לה', שאליה יגיע על ידי עמל של לימוד תורה בצידה הנגלה ובצידה הפנימי, וכן על ידי דיבור עם השם שבא לידי ביטוי גם בתפילה. במקביל צריך האדם לעבוד על מידותיו ולשפר אותם מידי יום, שבזכות עבודה זו, יגיע לצירוף אישיותו.

אם האדם מוצא בתוכו נטיות לעיסוקים נוספים, צריך הוא לראות, האם וכיצד הוא עובד את ה', דרך גילויים של אותם הכוחות.

לצער, כיום מחפשים דברים מעניינים לעשות בזמן הפנוי ופחות ממוקדים בשאלה, איך דרך עיסוק זה אני זוכה ליותר דבקות בה'.

אנשים התרגלו להרוג את הזמן, מה שנקרא בשם בלויים (זה לא קשור לתנועת ביל"ו ההיסטורית) מלשון בליה, שהוא הפיכת דבר טרי לדבר משומש וישן.

העובדה שמכשירי המדיה נמצאים במרכז הבית, הפכו אותנו לאנשים שבטרם אנו חושבים מה אנו מחפשים מעצמנו, אנו מוצאים את עצמנו מול המכשיר הדולק ומחפשים עוד משהו מעניין ומסקרן.

הרב בר שאול כבר כתב על 'איש הפנים' ו'איש החוץ'. איש החוץ מתעניין בהמון דברים מעניינים בלי לחשוב כיצד והאם הם יקדמו אותו בעבודת השם שלו. כך תרבות הפנאי הרבה פעמים היא מרגיעה בכך שאדם מסיח את דעתו מהדברים היום - יומיים, אבל אין בה תוכן המקדם אותו בעבודת ה' שלו.

ב. ראייה של הכנה ואכילת דברים שאינם כשרים. מצד אחד, חז"ל אמרו שלא יאמר אדם 'אי אפשי לאכול חזיר, אלא איפשי ואיפשי ומה אעשה ואבי שבשמיים אסר עלי'. כלומר, אין זה עושה אותי פחות רוחני אם אני תאב לאכילת דברים האסורים. מאידך, לראות בישול של בשר וחלב או ראיית יהודי שאוכל 'לא כשר', מכהה את יראת השמיים הטבעית שיש בעם ישראל, הסולדת מכל מעשה שמוגדר כעבירה על דברי תורה. כמו כן, לראות יהודים העושים נגד רצון ה' מהווה חילול ה', שבכך מתפרסם שיש מקומות שדבריו מחוללים כלומר שרצונו יתברך לא מתגלה.

חתונת גויים

תנה. שאלה: קרוב משפחה שלי, מתחתן עם גויה, הוא בעצמו 3/4 יהודי הואיל ואביו וכן אבי אמו הם יהודים, האם מותר לאחל לו מזל טוב?

תשובה: הואיל ולפי ההלכה שני בני הזוג אינם יהודים, מותר לאחל להם מזל טוב או כל ברכ אחרת, על פי המשנה במסכת שביעית (ה,ט) האומרת שמחזיקין ידי גויים בשביעית מפני דרכי שלום. כשם שאין איסור להם בעבודה בשביעית ככה אין איסור בנישואין הללו. במשנה ברורה (או"ח שמ"ז סק"ז) כותב: 'דרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה, תצלח מלאכתך' ואפילו לגוי. כדאי להמליץ להם לא לגור בארץ ישראל, הואיל ולא נוהג בזמן הזה גדרי גר תושב (על פי רמב"ם עבודה זרה י,ו) וכן יש חשש של הכשלה בנישואי תערובת אם ישארו כאן ויולידו ילדים גויים.